

Mukəddəs Kitab

Təwrat 38-kisim

«Zəkəriya»

© Mukəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyşurqə Kalam Tərijimisi»

Təvrat 38-kisim

«Zəkəriya»

(Zəkəriya pəyoqəmbərning kitabi)

Xərhlər

Kirix söz

Zəkəriya pəyoqəmbər öz kitabida əzi toqırulux anqə kəp tohtalmaydu. Uning nəsbənamisidin bowisining «İddo» ikənlikini bilimiz; «Nəh.» 12:16diki kaşınlar tizimlikidə kərsitilgən Zəkəriya «İddoning oqqlı Zəkəriya» boluxı mumkin idi.

Pars imperatori Kərəx Babil imperiyəsini aqduroqanda, u Yəhudiylardın Pələstingə qaytimiz degüqıləning həmmisigə ruhsət bərdi; həlbuki, Yəhudiylarning kəpinqisi allıkaqan əzlrini Babilliklarning kullukidin hər kilip, Babilda rəhət turmux kəqürıwatqan bolup, qaytkusi yok idi; pəkətlə Hudaning jür'ətlik wə ihlasman bir «qaldı»si qaytip, Pələstində jəpalıq həyatni kəqürüp, turmuxini qaytidin baxlıdi («Yəx.» 10:20-22ni kəring).

Ular qaytkanda ətrapıdiki həklərləning qarxılıqıqə qarımay baturluk bilən muqəddəs ibadəthanini qaytidin kuxuxni baxlıdi; əmma ular bu kuxuluxni püttürüp bolmastinla, tezla bəl koyuwetip əzlrinings əylirini yasaxni birinqi orunoqə koydi; hətta ibadəthanioqə beoqıxlanoqan əyalarınə bəzilirini öz əylirigə ıxlitıxkə baxlıdi. Həqay pəyoqəmbər ularoqə ibadəthanini birinqi orunoqə koyuxunglar kərək, xundak kılənglar yolunglar onguxluk bolidu, dəp bexarət bərdi. Bu bexarətlər «Həqay» degən kitabta hatiriləngən. Zəkəriyamı xı wəqıttə ularoqə ohxax məzmunda bexarət bərdi («Əzra» 5:1). Xuning bilən bir wəqıttə, Huda uningəqə yənə kəng dairidə bexarətləni berip, «qaldı»larning kəngligə: — birinqidin, Hudaning xı zamandiki dunyadiki ix-wəkələri kəndak idarə kılidoqanlıki; ikkinqidin, Hudaning yəkin kəlgüsidə wə yirək kəlgüsidə, hətta ahırki zamanlarəqıqə İsrail üqün nemə kılmaqı boləqanlıkini ayan kılidu. «Qaldı»larəqə nisbətən rəhət turmuxni taxlap, Hudaning ibadəthanisini kuxux hizmitigə kirixix ular üqün intayin yahxi baxlinix idi. Hudaqə tayanmaslıktın ibarət bu ixning hətiri astida turuwatqan ularəqə nisbətən (1:3ni kəring), Zəkəriyaning bexarətliri ularni Hudaqə tayinixkə, xundakla ularni öz-əzigə tayinixtın qongkur wə toluk towa kılıxkə rıqəbətəndüridu. Ahırki zamandiki ixlar toqırulux bexarətlər Hudaning Məsihni padıxah həm «padıqi» süpitidə əwətidioqanlıki bilən baxlinidu (Təvrat-Injil boyıqə, «ahırki zamanlar» Məsihning birinqi kətimki dunyaqə kelixi bilən baxlinidu). Əmma bexarətlər boyıqə, İsrailar Məsihni rət kılidu. Zamaning əng ahirida İsrailar bu ıxtın towa kilip, Məsihni etirap kılidu; xundakla, Məsih İsrailni düxməniridin kütquzup, Öz padıxahlıqini yər yüzidə bərpa kılidu.

Mana bu Zəkəriya pəyoqəmbərning öz kitabida hatiriləngən uluq temilardur. Ahirida yənə bir ixni təkitleymizki, Zəkəriya Təvrat dəwridiki əng kəzgə kəringən pəyoqəmbərlərdin biri idi; uningəqə tapxuruləqan bexarətlərdə «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning səzliri uningəqə tapxuruləqan bexarətlər bilən əjayib birləxtürölüp yəkünlinidu (1:4-6). Uning bexarətliridə Təvratteki baxkə tekstlərdin nəqıl kəltüröləngən birnəqəqə yüz yərlər bardur.

«Zəkəriya»

«Zəkəriya» degən sözning mənisi «Pərwərdigar əsləydu» yaki «Pərwərdigar esigə kəltüridu» degənlik bolup, bu isim uning «ilgiriği pəyoğəmbərlərləning səzlirini əslitix hizmiti»gə tolimu mas kəlgən. Okurmənlər Təwratni egəngənsəri «Zəkəriya»ning muxu əjayib ələhədilikini baykəydu. Bunday pəwkul'addiylik nemixkə bolidu? Buning səwəbi Zəkəriyaning yax waktidin tartiplə əz oy-pikrini İsrailərləğə tapxuruləğə barlik mukəddəs yazmilar bilən suqəroqənləğə dəp ixinimiz. Xundaykə boləğəqkə, Zəkəriya Mukəddəs Rəhning ixlitixigə həzir bolup, Təwrat dəwrləning əhirliridə Təwrat pəyoğəmbərlirəning bəxərlətləri wə ulərləning tūp temilirəning əjayib «birləxtürülūxi»ni ədə kəlxkə toluk təyyarlanəğə qəral boləğənidi. Bu «birləxtürülūx» nəktisidin kərləğəğə, «Zəkəriya» degən kitab pətkül Mukəddəs Kitabning (Təwrat-Injilning) əhriği kismi boləğə, yəni barlik kitablərləning həmmisini bir-birigə bəqləğəğə «Wəhəy» degən kitabkə əhxxə roldə boləğəydu (Təwratkə nisbətən).

Məzkur kitabta «ilgiri pəyəqəmbərlər»ning bəxarətlirigə baolanojan jaylar helila kəp salmaqni igiligəqkə, xundakla bundak baolninx yərlirini baykax Təwratni tunji oquəjanlarəja nisbətən birkədar kiyin boləqəqkə, muxu baolninxlarni enik kərsitix üqün «qoxumqə səz»imizdə oqurmənlərgə uzunraq qüxəndürüxni sunduq. Tərximə jəryanida həmə «qoxumqə səz»imizni yazojnimizdə Yəhüdiy Məsihij uluə Dawut Baronning «Zəkəriya pəyəqəmbər kərgən kərünüxlər wə uningəja berilən bəxarətlər» (1918) dēgən əsiridin kəp paydilanduq. Muxu munasiwət bilən uningəja kəp təxəkkürlirimizni bildürimiz.

Məzmun: —

Birinci kısım: —

- (1) Towa kılıxka qakırık (1:1-6)
- (2) Səkkiz kərünux (1:7-6:8)
  - (a) Atlar — hadas dərəhliri arisidiki pərixətə (1:7-17)
  - (ə) Münggüzlər və hünərwanlər (1:18-21)
  - (b) Əlqəx tanisini tutkan yigit (2:1-13)
  - (p) Bax kahin Yəxuaning Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuxi (3:1-10)
  - (t) Altun qıraoşdan (4:1-14)
  - (j) Uqar oram yazma (5:1-4)
  - (q) Sewəttə olturoşan ayal — «rəzillik» (5:5-11)
  - (h) Jəng hərwiliri (6:1-8)
- (3) Bəxarətlik hərəkət — bax kahin Yəxuaşa taj kiydürux (6:9-15)
- (4) Roza toqrisidiki məsililər — inkar jawab və ümidlik jawab (7-8-bab)

İkinci kısım: —

- (5) Pərvərdigarning yükligən birinçi söz-kalami –
(«büyük İskəndər» toqruluk bexarət, həqiqiy və sahta padiqılar) (9-11-bab)
- (6) Pərvərdigarning yükligən ikkinçi söz-kalami – ahirki zamanlar (12-14-bab)

Zəkəriya

Ata-bowiliringlardək bolmanglar!

1¹ Darius padixahning ikkinqi yili səkkizinqi ayda, Pərwərdigarning səzi Iddoning nəwrisi, Bərəkianing oqli Zəkəriya pəyoqəmbərgə kelip mundak deyildi: —

² — «Pərwərdigar ata-bowiliringlardin intayin kattik oqəzəpləndi. ³ Xunga sən ularoqə: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar: — «Mening yenimoqə qaytip kelinglar, Mən silərninq yeninglaroqə qaytip kelimən» dəydu», — degin.

⁴ — Ata-bowiliringlardək bolmanglar; qünki ilgiriki pəyoqəmbərlər ularoqə: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar: — Rəzil yolliringlardin, rəzil qilmixliringlardin yenip towa qilinglar, degən», — dəp jakarlıqan. Biraq ular Manga kulak salmioqan, boysunmioqan, — dəydu Pərwərdigar.

⁵ — Silərninq ata-bowiliringlar hazır qeni? Pəyoqəmbərlər bolsa, mænggü yaxamdu? ⁶ Le-kin Mening pəyoqəmbərlərgə buyruqan səzlirim wə bəlgilimilirim, ata-bowiliringlarning bexioqimu qüxkən əməsmidi?»

Xuning bilən ular yolidin yenip: — Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar yollirimi wə qilmixlirimiz boyiqə bizni qandək qilimən desə, xundək kildi, — degən.

Səkkiz aləmət kərunüx

Birinqi aləmət kərunüx — Atlik adəm wə üç hil rənglik atlar

⁷ Darius padixahning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «Xəbat eyi»ning yigirmə tətinqi küni, Pərwərdigarning kaləmi Iddoning nəwrisi, Bərəkianing oqli Zəkəriya pəyoqəmbərgə kəldi. U mundək bəxəratni kərdi: —

⁸ Mən keqidə aləmət kərunüxlərnı kərdüm; mana, toruq atqə mingən bir adəmnı kərdüm; u qongqur oymanlıktiki hadas dərəhliri arisida turatti; uning kəynidə toruq, ala-taoqil wə aq atlar bar idi. ⁹ Mən uningdin: «Təksir, bular nemə?» — dəp soridim. Mən bilən səzlixıwatqan pərixta mənqa: «Mən sanga bularning nemə ikənlikini kərsitimən» — dedi.

1:1 «Darius padixahning ikkinqi yili səkkizinqi ayda...» — «Darius padixah» yəni «Darius Histaspes» (miladiyadin ilgiriki 521-485-yili). «səkkizinqi ayda...» — kitabta eytiləqan aylar Yəhudiylarning kona kalendari boyiqə idi. Bu ay miladiyadin ilgiriki 520-yili Oktəbrgə toqra kelidu.

1:3 «Xunga sən ularoqə: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar: — «...» dəydu», — degin» — əslı xəkli: «Xunga sən ularoqə: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar mundək dəydu: — «Mening yenimoqə qaytip kelinglar» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar — «Mən silərninq yeninglaroqə yenip kelimən» — səydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar!».

1:4 Yəx. 31:6; Yəz. 3:12; 18:11; Əz. 18:30; Hox. 14:2

1:5 «Pəyoqəmbərlər bolsa, mænggü yaxamdu?» — məzkur retorik soal bəlkim həlkning dikktini pəyoqəmbərlərgə mərkəzləxtürüx üqün əməs, bəlkı ularning yətküzgən həwərlirigə mərkəzləxtürüx üqün eytiləqan. Həttə pəyoqəmbərlərmu dunyadin ketidu, biraq ularning səzliri, yəni Hudaning səzliri yənıla inawətlık, xundəkla əməlgə axurulmaqta (6-ayətnı kərug).

—Bəzi alimlar: «Pəyoqəmbərlər mænggü yaxamdu?» deqən soalnı həlkning Zəkəriya pəyoqəmbərninq səzigə rəddiə bərməkqi bolup imansizlik bilən bərgən jawabidur, dəp qaraydu.

1:6 «Xuning bilən ular yolidin yenip: — ... Pərwərdigar yollirimi wə qilmixlirimiz boyiqə bizni qandək qilimən desə, xundək kildi, — degən» — «ular» bəlkim nəq maydanda Zəkəriyaoqə kulək selip towa qiloqan həlk.

1:6 Yioq. 1:18

1:7 «Darius padixahning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «xəbat eyi»ning yigirmə tətinqi küni...» — miladiyadin ilgiriki 519-yili, 15-Fəwral.

1:8 «qongqur oymanlıktiki hadas dərəhliri arisida» — «hadas dərıhi» pakar əsıdioqan, hux puraklık, darqındək bir dərəh. «ala-taoqil» — yəki «jəda rənglik», «qongur rənglik».

1:9 «Mən bilən səzlixıwatqan pərixta» — ızahat: «hadas dərəhliri arisida turoqan adəm» (8-, 10-ayəttə) bolsa «Pərwərdigarning Pərixtsi», «mən bilən səzlixıwatqan pərixta» bolsa «Pərwərdigarning Pərixtsi» əməs. Təwrattiki baxqə

¹⁰ Hadas dərəhliri arisida turoqan zat jawabən: «Bular Pərwərdigarning yər yüzini uyan-buyan kezixkə əwətkənliři» — dedi.

¹¹ Bu atlar hadas dərəhliri arisida turoqan Pərwərdigarning Pərixtisigə jawab kilip: «Biz yər yüzidə uyan-buyan kezip kəlduk; mana, pütkül yər yüzi tiptinq, aramlıktə turuwatidu» — dedi.

¹² Pərwərdigarning Pərixtsi jawabən: «I samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar, qaqanojiqə sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatқан Yerusalem wə Yəhüdaning xəhərlirigə rəhim kilmaysən?» — dedi..

¹³ Pərwərdigar mən bilən səzlixiwatқан pərixtigə yekimlik səzlər, təsəlli bərgüqi səzlər bilən jawab bərdi.

¹⁴ Xuning bilən mən bilən səzlixiwatқан pərixte manga mundak dedi: «Sən mundak jakarliqin: — Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar: «Yerusalem wə Zionəqə boləqan otluq muhəbbitimdin yürükim lawıldap kəyidu! ¹⁵ Xuning bilən Mən ərkin-azadilikte yaxawatқан əllərgə kəttik oşəzəplinimən; qünki Mən həlkimgə səlla oşəzəplinip kəyiwidim, ular həddidin exip həlkimgə zor azar kildi», dəydu. ¹⁶ Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən Yerusaleməqə rəhim-xəpəktlər bilən kaytip kəldim; Mening əyüm uning iqidə kurulidu» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar, — «wə Yerusalem üstigə «əlqəm tanisi» yənə tartilidu»..

¹⁷ — Yənə mundak jakarliqin: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar mundak dəydu: Mening xəhərlirim yənə awatlixidu, Pərwərdigar yənə Zionəqə təsəlli beridu wə Yerusalemnı yənə tallıwalidu».

İkkinqi alamət kərünux — «tət münggüz» wə «tət hünərwən»

¹⁸ Andin mən beximni kətürdüm, mana tət münggüzni kərdüm. ¹⁹ Mən bilən səzlixiwatқан pərixtidin: «Bular nemə?» dəp soridim. U manga: «Bu Yəhüda, Israil wə Yerusalemnı tarkitiwatқан münggüzlərdür» — dedi.

²⁰ Wə Pərwərdigar manga tət hünərwənni kərsətti. ²¹ Mən: «Bu hünərwənlər nemə ix kılqılı kəldi?» dəp soridim. U: «Mana bular bolsa Yəhüdadikilərnı heqkim kəddini rusliyalmoşudək dərijidə tarkitiwatқан münggüzlər; biraq bu hünərwənlər münggüzlərnı dəkkə-dükkigə qüxürgili, yəni əllərnıng Yəhüdaning zeminini tarkitiwetix üqün kətürgən münggüzlirini yərgə taxliwətkili kəldi!» — dedi..

---

kisimlardin bilimzki, «Pərwərdigarning Pərixtsi» Hudaning wəkili bolupla kəlməy, yənə Hudaning təbiitidə boləqan bir Xəhs; ixinimzki, u Məsih-Kutkuzoquqi bolup, insanlar dunyasida tuquluxтин ilgiri, «adəm» kiyapitidə dunyada kərüngən. Keyinki tekistlətdin kərioqanda, «mən bilən səzlixiwatқан pərixte» bolsa «addiy bir pərixte» idi (u 2-bab, 3-4-ayəttə baxkə pərixte təripidin ixkə buyruloqan). U bəlkim Zəkəriyaqə alamət kərünuxta yəlbaxqi həm qüxəndürgüqi rəlidə boləqan.

^{1.12} «...sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatқан Yerusalem wə Yəhüdaning xəhərliri...» — okurmənlərnıng esidə bar boluxi kərəkki, Israil Hudaning jazasi bilən Babil imperiyəsida 70 yıl sürgün boləqan («Yər.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni kərüng).

^{1.15} «Xuning bilən mən ərkin-azadilikte yaxawatқан əllərgə kəttik oşəzəplinimən» — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxkə barlık həlkəlnı, yəni «Yəhudi əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə kılımiz. Təwratda «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdəim muxu məninı bildiridu. «qünki mən həlkimgə səlla oşəzəplinip kəyiwidim, ular həddidin exip həlkimgə zor azar kildi» — Huda Israildin (butpərsəlikı tüpəylidin) oşəzəplinip ularəqə «yat əllər» arkilik azar bərgüzüp jazalap, Babil imperiyəsigə 70 yıl sürgün kılduroqan. Biraq «yat əllər» bu ixtə Hudaning jazasining dairisidin qikip tolimu rəhimsizlik kıləqan.

^{1.16} «əlqəm tanisi tartilidu» — demək, əlqəm tanisida xəhərnı əlqəx Yerusalem xəhirining kaytidin toluq kurulidoqanlıkidin derək beridu.

^{1.16} Əz. 11:23

^{1.21} «Mən: «bu hünərwənlər nemə ix kılqılı kəldi?» dəp soridim...» — əmdi bu «tət münggüz» wə «tət hünərwən» nemini kərsitidoqanlıki üstidə «qoxumqə səz»imizdə əzrak pikirləximiz.

«Zəkəriya»

Üqinqi alamət körünux — əlqəx tanisini tutqan yigit

2¹ Andin mən beximni kətürüp, mana kəlida əlqəm tanisini tutqan bir adəmni kərdüm ² wə uningdin: «Nəgə barisən?» dəp soridim. U manga: «Mən Yerusalemnı əlqigili, uning kənglikli wə uzunluqini əlqəp bilgili barimən» — dedi.

³ Mana, mən bilən səzlixwatqan pərixətə qıktı; yənə bir pərixətə uning bilən kəruxuxkə qıktı ⁴ wə uningəja mundaq dedi: — Yügür, bu yax yigitkə söz kıl, uningəja mundaq dəgin: — «Yerusalem əzidə turuwatqan adəmlərnıng wə mallarınng kəplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu. ⁵ — wə Mən Pərwərdigar uning ətrəpioja ot-yalkun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən. ⁶ — Həy! Həy! Ximaliy zemindin qeqinglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən silərnı asmandiki tət tərəptin qıqqan xamaldək tərkitiwatkən, dəydu Pərwərdigar».

⁷ «— Həy! I Babil kızı bilən turoquzi Zion, kaqkın! ⁸ Qünki samawi qoxunlarınng Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əz xan-xəripini dəp U Meni silərnı bulang-talang kıləjan əllərgə əwətti; qünki kim silərgə qeqilsa, xu Əzining kəz qarıqəqəja qeqiləjan bolidu. ⁹ Qünki mana, Mən Əz kolumni ularnıng üstigə silkiymən, ular əzligə kıl kılinoquqıləja olja bolidu; xuning bilən silər samawi qoxunlarınng Sərdari boləjan Pərwərdigarnıng Meni əwətkənlikini bilisilər.

¹⁰ Nahxılarnı yangritip xadlan, i Zion kızı; qünki mana, keliwatimən, arangda makanliximən, dəydu Pərwərdigar, ¹¹ — wə xu künidə kəp əllər Pərwərdigarəja baqlinidu, Manga bir həlk bolidu; arangda makanliximən wə silər samawi qoxunlarınng Sərdari boləjan Pərwərdigarnıng Meni əwətkənlikini bilisilər; ¹² xuningdək Pərwərdigar Yəhudani Əzining «mukəddəs zemini»da nesiwisi boluxka miras kılidu wə yənə Yerusalemnı tallıwalidu.

¹³ Barlıq ət igiliri Pərwərdigar aldida süküt kilsun! Qünki U Əzining mukəddəs makanidin kəzoqaldı!»

Tətingi alamət körünux — Yəxua bax kaqını kiındürux

3¹ Andin u manga Pərwərdigarnıng Pərixitisi aldida turuwatqan bax kaqın Yəxuani, xuningdək Yəxuaniəng ong tərpidə uning bilən düxmənlixikə turoqan Xəytanni kərsətti..

² Pərwərdigar Xəytanoja: «Pərwərdigar seni əyiblisun, i Xaytan! Bərhək, Yerusalemnı

2:4 «Yügür, bu yax yigitkə söz kıl, uningəja mundaq dəgin: — «Yerusalem əzidə turuwatqan adəmlərnıng wə mallarınng kəplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu» — demək, kəlgüsü Yerusalem nəhayiti qong bir xəhər boləjaqqa, uning əhalisi bəribir hərəkəndək sepinleng iqiğə patmaydu; demək, muxu yigitnıng uning «kənglikini, uzunluqini»ni əlqixi bikar ix bolmamdu?!

2:6 «Mən silərnı asmandiki tət tərəptin qıqqan xamaldək tərkitiwatkən» — «tət tərəptin qıqqan xamal» ibranıy tilida: «asmandiki tət xamal» deyilidu — xərk, qərb, ximal, jənub tərəplərdin qıqdioqan xamallar.

2:7 «— Həy! I Babil kızı bilən turoquzi Zion, kaqkın! — Babil imperiyası Zəkəriyanıng bəxaritudin 20 yıl ilgiri wayran kılinojanidi. Xunga biz muxu səzlər wə keyinki altə ayətni ahırki zamanni kərsitidu, dəp qaraymız. Bırək xu qaojdiki Yəhuda wə Yerusalem bəxarətlərdin həli ümid alalaydu, qünki bəxarətlər Hudaning ularəja boləjan mənggülik məksətlirinin həqqaqan əzğartilməgənlikini təstiklaydu.

2:8 «Əz xan-xəripini dəp U Meni silərnı bulang-talang kıləjan əllərgə əwətti» — baxka tərjimiliri: «Xan-xərp ayan kılinojandın keyin, U Meni silərnı bulang-talang kıləjan əllərgə əwətti», yaki «Xərp-hərətəka erixtürülginimdin keyin, U... Meni əwətti». Kaysı tərjimisi toqra boluxdin kətiynəzər, okurmənlər diqqət kıliduki, Pərwərdigar Əzi «Samawi qoxunlarınng Sərdari boləjan Pərwərdigar»ni əwətidu (9-ayət, 6-bab, 15-ayət, 10-bab, 12-ayətlərdimu ohxax ixni kəraləymiz). Biz əmdi İnjildin qüxinimizki, Huda dunyaəja əwətkən Kutkuzəjuqi-Məsihning əzi Hudalik təbiitidur, u Hudaning əzəldin boləjuqi mənggülik «Kalami»dur. Xübhəsiszki, muxu ayəttiki «Samawi qoxunlarınng Sərdari boləjan Pərwərdigar» bolsa, «Hudaning Kalami», Məsihdur (Təwrat, «Yəx.» 48:16nimu kəring).

2:8 Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yəx. 48:16; Yh. 11:42; 17:21

2:10 Law. 26:12; Əz. 37:27; 2Kor. 6:16

3:1 «Andin u manga ... bax kaqın Yəxuani, xuningdək Yəxuaniəng ong tərpidə uning bilən düxmənlixikə turoqan Xəytanni kərsətti» — okurmənlər bəlkim biliduki, «Yəxua» (yaki «Yəhəxua») Yəhudiylar arisida kəp kərilidioqan isim bolup, mənisı: «Pərwərdigar Kutkuzəjuqi» deqanlikur. «Əysa» deqan isim «Yəxua»ning ərəb tilidiki ipadilinixidur.

—«Xəytan» deqanning mənisı: «düşmən, küxəndə».

—Bu ayət ibranıy tilida: «Andin u manga Pərwərdigarnıng Pərixitisi aldida turuwatqan bax kaqın Yəxuani, xuningdək Yəxuaniəng ong tərpidə Xəytanning uningəja «xəytan bolux»ka turoqanlığını kərsətti» — deyilidu.

talliwaləqan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu kixi ottin tartiwelinoqan bir ququla otun əməsmu?» — dedi..

³ Yəxua bolsa paskina kiyimlərni kiygən həlda Pərixtingin aldidə turatti.

⁴ U Uning aldidə turuwatqanlarəq: «Bu paskina kiyimni uningdin salduruwetinglar» — dedi wə uningoq: «Kara, Mən kəbihlikingni səndin elip kəttim, sanga həytlik kiyim kiygüzdüm» — dedi..

⁵ Mən: «Ular bexioqə pakiz bir səllini orisun!» — dedim. Xuning bilən ular pakiz bir səllini uning bexioqə orap, uningoqə kiyim kiydürdi; Pərwərdigarning Pərixitisi bir yanda turatti..

⁶ Wə Pərwərdigarning Pərixitisi Yəxuaqə mundaq jekilidi: — ⁷ «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əgər yollirimda mangsang, tapiliojinimni qing tutsang, Mening öyümi baxkürisən, həyiliriməqə karaydioqan bolisən; sanga yenimda turuwatqanlarning arisida turux həkükini berimən.

⁸ — I bax kahin Yəxua, sən wə sening aldingda olturoqan həmrəhliring anglanglar (qünki ular bexarətlik adəmlər): — Mana, Mən «Xah» dəp ataloqan kulumni məydanoqə qikirimən..⁹ Mana, Mən Yəxuaning aldioqə qəyoqan taxkə kara! — Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəxixlirini Özüm oyimən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar, — wə Mən bu zeminning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən..

¹⁰ Xu küni, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar, — hərbinglar əz yekininglarni üzüm teli wə ənjür dərihi astioqə olturuxkə təklip kəlisilər».

Bəxinqi alamət kərünux — altun qiraqdan

4¹ Andin mən bilən səzlixiwatqan pərixətə kaytip kelip meni oyoqitiwətti. Mən huddi uykusidin oyoqitiwetilgən adəmdək bolup kəldim; ² U məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Mana, mən pütünləy altundin yasaloqan bir qiraqdanı kərdüm; uning üsti tərripidə bir qəqa, yəttə qiriqə wə yəttə qiraqkə tutixidioqan yəttə nəyqə bar ikən; ³ uning yenidə ikki zəytun dərihi bar, birsə ong tərəptə, birsə sol tərəptə», dedim. ⁴ Andin jawabən mən bilən səzlixiwatqan pərixtidin: «I təksir, bular nemə?» — dəp soridim.

⁵ Mən bilən səzlixiwatqan pərixətə mənə jawabən: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» — dedi. Mən: «Yək, təksir» — dedim..

3:2 «Bərəkət, Yerusalemlə talliwaləqan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu kixi ottin tartiwelinoqan bir ququla otun əməsmu?» — bu səz Yəxuani kərsitidu, əlwəttə; wə bəlkim Yəxuaning Babiləqə sürgün boluxtiki sinək-azduruxliridin kətkuzuləqanliqini kərsitidu. Bu toqrulux «qoxumqə səz»imizdə kərsətkinimizdək, bu ixtə Yəxua İsrailəqə wəkil kəlinidu.

3:2 Wəh. 9

3:4 «Uning aldidə turuwatqanlar» — bizinngqə Pərwərdigarning Pərixitisingin aldidiki pərixtilərnə kərsitidu.

3:4 Mik. 7:18

3:5 «Mən: «Ular bexioqə pakiz bir səllini orisun!» — dedim...» — bu səz bəlkim Zəkəriyaning duasi — demək, «Yəxuaning kahinlik kiyimliri toluk bolsun!». «səllə» —yaki «bax qəmbiriki». «Yəx.» 62:3ni kərüng.

3:5 Yəx. 62:3

3:8 «Mana, Mən «Xah» dəp ataloqan kulum...» — «mana» dəgən səz muxu yərdə ibraniy tilidə «qünki, mana» deyilidu. «qünki» dəgən səz ixlitilgəndə, əslidə uning kəynidə bir səwəb bar boluxi kərək. Bu səwəb yukiriki 1-7-ayəttə tēpilixi mumkin, biraq bizgə hazırqə naməlüm. «Mening «Xah» dəgən kulum» — 6-bab, 12-13-ayəttimə tiləqə elinidu. ««Xah» dəgən kulum» Məsihni kərsitidu. «Xah», «Yəxua», «uning aldioqə olturoqan adəmlər» wə təwəndiki ayəttiki «yəttə kəzlük tax» üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

3:8 Yəx. 4:2; 11:1; Yəz. 23:5; 33:15; Zək. 6:12

3:9 «Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəxixlirini Özüm oyimən» — «kəz» ibraniy tilidə «bulək» dəgən məninimə kərsitidu. Bəzi alimlar xu mənədə qüxinip mundaq tərijimə kəlidu: «Bu bir taxning üstidə yəttə bulək bar; Mən bularning aqzilirini aqimən...». 3-bab, -10-ayəttə yəttə kəz tiləqə elinoqəqkə, biz əslə «kəz» dəgən mənədə boluxi kərək, dəp karaymiz. Mumkinlikimə barki, «kəz» dəgən səz muxu yərdə ikki məninə öz iqiğə alidu.

3:9 Zək. 4:10; Wəh. 5:6; Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pet. 2:4; Yəx. 49:16; Yh. 20:20, 25-27; Zək. 13:1

4:2 «yəttə qiriqə wə yəttə qiraqkə tutixidioqan yəttə nəyqə bar ikən» — yaki «yəttə qiraqning hərbingining yəttə piliki bar ikən».

4:5 Zək. 4:14; Əzra 5:1; 6:14; Wəh. 11:3-4

⁶ Andin u manga jawabən mundak dedi: «Mana samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning Zərubbabəlgə qilojan səzi: «İx küq-kudrət bilən əməs, iktidar bilən əməs, bəlkı Menıng Rohım arkilik pütidu! — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar. ⁷ — I bükük taoj, sən zadi kim? Zərubbabəl aldida sən tüzlänglik bolisən; u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni qoyidu, xuning bilən uningəja: «İltipatlıq bolsun! İltipat uningəja!» degən toxlaxlar yangrap anglinidu»..

⁸ Andin Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —⁹ «Zərubbabəlning qoli muxu əyning ulini saldi wə uning qolliri uni püttüridu; xuning bilən silər samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər. ¹⁰ Kim əmdi muxu «kiqik ixlər boləjan kün»ni kəzgə ilmisun? Qünki bular xadlinidu, — bərhək, bu «yəttə» xadlinidu, — Zərubbabəlning qoli tutkan tik əlqəm texini kərgəndə xadlinidu; bu «yəttə» bolsa Pərwərdigarning pütkül yər yüzigə səpsəlip qaratatkan kəzlidirur»..

¹¹ Mən jawabən pərixtidin: «Qıraoqdanning ong wə sol tərəpidə turojan ikki zəytun dərihi nemə?» dəp soridim; ¹² wə ikkinji kətim soalni qoyup uningdin: «Ularınq yenidiki ikki altun nəyqə arkilik əzlikidin «altun» kuyuwatkan xu ikki zəytun xehi nemə?» dəp soridim..

¹³ U məndin: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» dəp soridi. Mən: «Yak, təksir» — dedim.

¹⁴ U manga: «Bular pütkül yər-zeminning İgisi aldida turuwatkan «zəytun meyida məsih qilinojan» ikki oqul balidur» — dedi..

Altinqi alamət kərünux — «uqar oram yazma»

5¹ Andin mən yənə bəximni kətürüp, mana bir uqar oram yazmini kərdüm. ² U məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Bir uqar oram yazmini kərdüm; uzunluqı yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən» — dedim..

³ U manga: «Bu bolsa pütün zemin üstigə qikiriləjan lənəttur; qünki hər bir oqırılıq qiloquci bu tərəpigə yeziləjini boyiqə üzup taxlinidu; wə kəsəm iqqüqilərləning hər biri u tərəpigə yeziləjini

4:7 «u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni qoyidu» — «jipsima tax» seliniwatkan əyning (muxu ayəttə ibadəthanining) əng ahırkı qoyuləjan textur. «xuning bilən uningəja: «İltipatlıq bolsun! İltipat uningəja!» degən toxlaxlar yangrap anglinidu» — «İltipatlıq bolsun! İltipat uningəja!» degən sözlər bəlkim ibadəthanioja, yəki «əng üstidiki jipsima tax», yəki pütün quruluş ixioja eytilidu.

4:7 Yəx. 40:4

4:9 Yəh. 2:19-21

4:10 «bərhək, bu «yəttə» xadlinidu...» — bəzi alimlər bu «yəttə»ni qıraoqdanning yəttə xehini kərsətidu, dəp qaraydu. Bıraq qıraoqdan Hudadin may qəbul qiliwatidu, xunga bizningqə «bu «yəttə»» yukiriki taxning «yəttə kəz»ini kərsətidu. İbadəthanining quruluı adəmlərləning kəz-kərxərlidə «kiqik ixlər» boləjini bilən, Pərwərdigarning həmmə ixni təng kəridəjan kəzlidə u intayın əhmiyatlık, xadlinərləlik bir ixtur. Həttə quruluş jəryanida, Zərubbabəlning «tik əlqə texi»ni tutkanlıqini kərgəndə, «Pərwərdigarning kəzli» xadlinidu. «Qoxumqə sez»imiznimu kərləng.

4:10 2Tar. 16:9; Wəh. 5:6

4:12 «əzlikidin «altun» kuyuwatkan xu ikki zəytun xehi...» — muxu «altun» bəlkim «altun rənglik» zəytun meyi — hər tərləpik rohiy rıqəbət-təsəllini kərsətsə kerək.

4:14 «zəytun meyida məsih qilinojan» ikki oqul balidur» — ıbraniy tilidə: «zəytun maylık ikki oqul bala» deyilidu.

— Bu ayəttik «ikki zəytun dərihi» toqrisidə ikki kəzkarax bar.

— (1) İkki zəytun dərihi Zərubbabəl wə Yəxua, yəni Dawutning əvladi boləjan padixahning ornida turoquci Zərubbabəl wə bax kahin Yəxua. Oqurmanlərləning esidə boluxı kerəkki, İsrailning padixahlıri wə kahinliri alahidə bir puraklık zəytun meyi bilən «məsih qilinojan», bu may Hudaning Rohining məditini bildürətti. Xuningdək padixah wə kahin (baxxa tərləplərdin) Hudaəja wəkaləti bolətti. Bu birinji kəzkarax boyiqə bu ikki adəmləning Hudaning Rohi arkilik yətəqçilik qilixi wə ilham bərxı bilən, hək Hudaning nurini dunyaoja qaqidiəjan «qıraoqdan» bolidu.

— (2) Bu «məsih qilinojan ikki oqul bala» dəl Zəkəriya wə Həgəy pəyojəmbərlərləning əzi; ularning rıqəbətəndürüxliri bilən pütün hək, jümlidin Zərubbabəl wə Yəxua mukəddəs ibadəthanini quruxka ilhamlandırulmaqta; xuning bilən yənə «Hudaning nurini dunyaoja qaqidiəjan «qıraoqdan» bolidu». Bizningqə bu kəzkarax orunluq.

4:14 Zək. 4:3; Əzra 5:1; 6:14; Wəh. 11:3-4

5:2 «uzunluqı yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən» — ıbraniylər ixlətkən «gəz» bəlkim yerim metr idi. Oram yazmining uzunluqı, kəngliki Musa pəyojəmbərgə kərsitilgən «mukəddəs qədir»ning uzunluqı wə kəngliki bilən munasiwətlilik («Mis.» 29-babni kərləng).

boyıqə üzüp taxlinidu» dedi.

⁴ — «Mən bu yazmini qikirimən» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərvərdigar, «wə u oqrining əyigə həmdə namim bilən yaloqandin kəsəm iqqüqining əyigə kiridu wə xu eydə qonup uni yaoq-qaxliri bilən qoxupla yəwetidu».

Yəttinqi alamət kərünux — sewəttə olturoqan ayal — «Rəzillik»

⁵ Andin mən bilən səzlixiatqan pərixta qikip manga: «Əmdi bəxingni kətürgin, nemining qikixatqinini kərüp baq» — dedi.

⁶ Mən: «U nemə?» — dəp soridim. U manga: «Bu qikixatqan «əfah» sewitidur», wə: «Bu bolsa xu rəzillərnin pütün zemindiki kiyapitidur» — dedi.

⁷ Əfah sewitining aqzidin dumiləq bir qoşuxun kətürüldi, mana, əfah sewiti iqidə bir ayal olturatti.

⁸ U: «Bu bolsa, rəzillik»tur» — dəp, uni əfah sewiti iqidə qayturup taxlap, əfahning aqzioqə eoqir qoşuxunni taxlap qoydi.

⁹ Bəximni kətürüp, mana ikki ayalning qikqanlikini kərdüm; xamal ularning qanatlirini yəlpütüp turatti (ularning ləyləkningkidək qanatlıri bar idi); ular əfahni asman bilən zeminning otturisiqə kətürdi. ¹⁰ Mən bilən səzlixiatqan pərixtidin: «Ular əfahni nəgə kətürüp mangidu?» — dəp soridim.

¹¹ U manga: Ular əfah üçün «Xinar zemini»da bir əy selixkə kətti; əy bərpa qilinəqandin keyin, əfah sewiti xu yərdə əz turaləqusiqə qoyulidu, — dəp jawab bərdi.

Səkkizinqi alamət kərünux — atlik jəng hərwiliri

6¹ Andin mana, mən yənə bəximni kətürüp, ikki taq otturisdin tət jəng hərwisining qikqanlikini kərdüm. Taqlar bolsa mis taqlar idi. ² Birinqi jəng hərwisidiki qizil atlar idi; ikkinqi jəng hərwisidiki qara atlar idi; ³ üçinqi jəng hərwisidiki aq atlar, tətinqi jəng hərwisidiki küqlük qipar atlar idi. ⁴ Mən jawabən mən bilən səzlixiatqan pərixtidin: «Təqsir, bular nemə?» — dəp soridim.

⁵ Pərixta manga jawabən: «Bular pütkül yər-zeminning Igisining huzuridin qikqan asmanlarning tət rohi. ⁶ Qara atlar qətiləqan hərwa ximaliy zeminlar tərəpkə kiridu; aqlar ularning kəynidin mangidu; qiparlar bolsa jənubiy zeminlar tərəpkə mangidu. ⁷ Andin muxu küqlük atlar qikip yər yüzidə uyak-buyak kezixkə aldiraydu» — dedi.

U ularəqə: «Mənginglar, yər yüzidə uyak-buyak mənginglar» — dedi; ular yər yüzidə uyak-buyak mangdi. ⁸ Wə U manga ünlük awazda: «Qara, ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoqanlar Mening Rohimdiki aqqikni ximaliy zemin tərəptə besikturdi» — dedi.

5:4 «Mən bu yazmini qikirimən... wə u oqrining əyigə həmdə namim bilən yaloqandin kəsəm iqqüqining əyigə kiridu wə xu eydə qonup uni yaoq-qaxliri bilən qoxupla yəwetidu» — «uqar oram yazma» toqrisida «qoxumqə sez»imizdə tohtilimiz.

5:6 «Bu qikixatqan «əfah» sewitidur» — «əfah» bolsa həjim əlqimi, təhminən 40 litr kelidu. Muxu yərdə həm əlqəm həm əlqəydiyəqan sewətnin əzini kərsitidu. «Bu bolsa xu rəzillərnin pütün zemindiki kiyapitidur» — «rəzillər» ibraniy tilida «ular». Yüqirida eytiləqan oqri wə yaloqanqini kərsitixi mumkin. Ibraniy tilida «kiyapət» «kəz» degən sez bilən ipadilidur. Mənsi bəlkim: Huda Əz həlkigə kəzi bilən yetəqqlik qiləqinidək («Zəb.» 32:8) Xəytanmu əzizə təwə boləqanlarni «əfah» (soda-setikning simwoli) arqilik baxquridu. «Qoxumqə sez»imizni kərüng.

5:11 «Xinar zemini» — «Xinar» Babilin yəning baxkə bir ismi. «əfah sewiti xu yərdə əz turaləqusiqə qoyulidu» — «əfahda olturoqan ayal» («rəzillik») toqrisida «qoxumqə sez»imizdə tohtilimiz.

6:8 «ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoqanlar Mening Rohimdiki aqqikni ximaliy zemin tərəptə besikturdi» — səkkizinqi kərünux üstidə «qoxumqə sez»imizdə tohtilimiz.

Bax kahin Yəxuağa taj kiydürüx

⁹ Pərwərdigarning sözi munga kelip mundaq deyildi: —

¹⁰ Sürgün bolup kəlgənlərdin, yəni Həlday, Tobiya və Yədayadin sowqatlarni qəbul kəloqin; xu kuni ular Babildin kelip qüxkən öygə, yəni Zəfaniyaning oqlu Yosiyaniy öyigə kirgin; ¹¹ xundak, kümüx wə altunni qəbul kəloqin, bulardin qəmbərsiman bir tajni toqup wə tajni Yəhəzadəkning oqlu bax kahin Yəxuaning bexioğa kiygüzgin; ¹² wə Yəxuağa: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: Qaranglar, «Xah» dəp ataloqan insan! U əz təwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini kəridu» — degin..

¹³ «Bərək, Pərwərdigarning ibadəthanisini kəroquqi dəl xu bolidu; u xu xahənə xan-xərpni zimmisigə elip, əz təhtigə olturup həküm süridu; u təhtəkə olturidioqan kahin bolidu; hatirjəmlik-aramlikni elip kəlidioqan həmkarlik ular ikkisi arisida bolidu..

¹⁴ Muxu qəmbərsiman taj Pərwərdigarning ibadəthanisida Hələm, Tobiya, Yədayalarğa wə Zəfaniyaning oqlining məhribanlikioğa bir əslətmə üqün qoyulidu.. ¹⁵ Wə yirakta turuwatqanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini kəruş hizmitidə bolidu; xuning bilən silər samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər; əgər Pərwərdigarning awazini kəngül qoyup anglisanglar bu ix əməlgə axurulidu»..

Roza tutux toqrulux qoyuloqan soal wə rəddiyəlik jawab

7 ¹ Darius padixahning tətinqi yili toqkuzinqi ay, yəni «Hisləw»ning tətinqi kuni, Pərwərdigarning sözi Zəkəriyağa kəldi. ² Xu qaqda Bəyt-Əl xəhridikilər Xerəzər wə Rəgəm-Mələklərnə Pərwərdigardin iltipət soraxkə əwətkənidi. ³ Bəyt-Əldikilər: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning eyidiki kahinlardin, xuningdək pəyoqəmbərlərdin: «Hərbirimiz kəp yillardin bəri kəloqinimizdək, bəxinqi ayda hərbirimiz yənə əzimizni baxkəlardin ayrip, yioğa-zarğa olturuximiz kərkəmu?» — dəp soranglar» dəp tapiləqanidi..

⁴ Pərwərdigarning sözi munga kelip mundaq deyildi: —

⁵ «Zemindiki bərlək turuwatqan həlkə həm kahinlarğa səz kəlip mundaq sorioqin: — «Silər muxu yətmix yildin bəri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioğa-zar kəloqiniglarda, silər munga, həkəkədən munga roza tutunglarmu?» ⁶ Yəgininglar, iqlininglar, bu pəkət

6:12 Zək. 3:8; Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15

6:13 «u xu xahənə xan-xərpni zimmisigə elip, ... u təhtəkə olturidioqan kahin bolidu» — Israilda «Lawiy» qəbilisidin boləjan «kahin»lar padixah boluxkə kət'iy bolmaytti. Muxu yərdə Yəxua (Əysa) xühşisizki, kəlgəsi zamanda kəlidioqan Kətkuzəyoqi-Məsihni kərsitidu. «Məsih» həm kahin həm padixah bolup, Yəxua wə Zərubabəl kəruwatqan ibadəthanidin təhimu uluq ibadəthanini, yəni Məkəddəs Rəhtin tuquloqan kixilərdin tərkib tapkən ibadəthanini kəridu. «Qoxumqə səz»imiz wə «Həgəy pəyoqəmbər» kismidiki «qoxumqə səz»imizni kərug. «hatirjəmlik-aramlikni elip kəlidioqan həmkarlik...» — yaki «hatirjəmlik-aramlikni elip kəlidioqan pilan ...». «hatirjəmlik-aramlikni elip kəlidioqan həmkarlik ular ikkisi arisida bolidu» — bəzi alimlar «ikkisi» deqən səz «ikkə həkək» deqən mənədə, u bəlkim Kətkuzəyoqi-Məsihning «kahin» həm «təhtəkə olturəyoqi padixah» deqən ikki saləhiyitini kərsitidu, dəp kəraydu. Bizningqə «ular ikkisi» bolsa Pərwərdigar həm uning Məsihidur. Dunyaning qunəhlirini yuyidioqan kərbənlək bolsa Hudaning pilani bolup, Əz Məsihi xu pilanini əməlgə axurup kərbənlək boləjan; xunga «hatirjəmlik-aramlikni elip kəlidioqan həmkarlik» «Ular ikkisi» arisididur.

6:13 Zək. 110:1, 4; 85:10; Yəx. 9:6; 22:24; Yh. 2:19-22

6:14 «Hələm, Tobiya, Yədayalar...» — «Hələm» 10-ayəttə «Həlday» dəp atilidu. «Zəfaniyaning oqlining məhribanlikioğa bir əslətmə üqün qoyulidu» — bəxkə birhil təjmisidi: «Zəfaniyaning oqlu «Hən»gə bir əslətmə üqün qoyulidu». Bəxkə «hən»ning mənisi «iltipət, məhribanlik» bolup, Məkəddəs Kitabtki bəxkə yərlərdə isim ornida ixlətkənlik kərləməydu.

6:15 Zək. 2:8, 9, 10, 12; Yəx. 48:16; Yh. 11:42; 17:21

7:3 «bəxinqi ayda hərbirimiz yənə əzimizni baxkəlardin ayrip, yioğa-zarğa olturuximiz kərkəmu?» — «bəxinqi ay»dikə roza tutux bolsa əslidiki ibadəthanining wəyran kəloqanlikioğa həsrət bildürüx üqün idi. Bəbil imperiyəsinin qoxunlari ibadəthanini bəxinqi ayning 9-künidə wəyran kəloqanidi, andin həlkni 70 yil sürgün kəlip bəxkəroqan. Muxu kixilər: «İbadəthəna həzir kəydidin kəruuləwatqan boləyoqkə, bu rozini tutuweriximiz kərkəmu?» — dəp oyliniəwatqanidi.

7:5 «Silər muxu yətmix yildin bəri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioğa-zar kəloqiniglarda...» — «yəttinqi ay»dikə roza, wəliq Gədəliyaning kəzə kəloqanlikini əsləx məksitidə tutuloqan roza bolup, uning wəpatioğa həsrət bildürüx üqün idi (Təwrat, «Yəramiya», 40-41-bəblər). Bu Bəbil imperiyəsi Pələstinni ixəqal kəloqan məzgildiki əng əhirkə pəjəlik

«Zəkəriya»

ezünglear üqünla yəp-iqninglardin ibarət boldi əməsmu? ⁷ Bular Yerusalem wə uning atrapidiki xəhərliri ahalilik boləjan, taza awatlxəkan qaoqlarda, jənubiy Yəhuda wə təwən tüzlənglik ahalilik boləjan qaoqlarda, Pərwərdigar burunki pəyojəmbərlər arkilik jakarliojan səzlər əməsmu?

⁸ Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaqə kelip mundaq deyildi: —

⁹ «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Həkiqiy adalətni yürgüzünglear, bir-biringlarəja mehir-muhəbbət wə rəhim-xəpkət kərsitinglar, ¹⁰ tul hotun wə yetim-yesirlarni, yat adəmlər wə namratlarni bozək kilmanglar; heqkim öz kərixindioja kənglidə yamanlik oylimisun. ¹¹ Birək ata-bowiliringlar anglaxni rət kilojan, ular jahillik bilən boynini tolojap, anglimaska kulaklirini eoqir kilojan; ¹² ular Təwrat kanunini wə samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning Öz Rohi bilən burunki pəyojəmbərlər arkilik əwətkən səzlrini anglimaslik üqün kənglini almasək kattik kilojanidi; xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigardin intayin kattik qəzəp qüxkən; ¹³ xundaq boldiki, Mən ularni qakirojanda ular anglaxni rət kilojanə, ular qakirojanda Mənmə anglaxni rət kildim» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar, ¹⁴ — «wə Mən ularni ular tonumaydiojan barlik əllər arisioja kəra kuyun bilən tarkitiwəttim; ularning ketixi bilən zemin wəyran boləjan, andin uningdin ətkənlərmu, kaytəkanlarmu boləjan əməs; qünki ularning səwəbidin illik zemin wəyranə kilinojan»..

Roza tutux toqruluk qoyulojan soal wə ümid bərgüqi jawab

8 ¹ Wə samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning səzi mənə kelip mundaq deyildi: —

² «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: «Məning Zionəja baqliojan otluq muhəbbitim kaynap taxti; Məning uningəja baqliojan otluq muhəbbitim tüpəylidin uning düxmənlikə qəzəpim kaynap taxti..

³ Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mən Zionəja kaytip kəldim, Yerusalemning otturisiəda məkənləxmən; Yerusalem «Həkiqət xəhiri» dəp atilidu, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning teqi «Muxəddəs Taq» dəp atilidu. ⁴ Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: «Kəri boway-momaylar yənə Yerusalemning koqiliriəda olturidiojan bolidu; künliri uzun bolup, hərbiəri həsisini kolida tutup olturidu; ⁵ xəhərnin koqiliri oynawatkan oqul-kiz balilar bilən lik tolidu. ⁶ Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Bu ix xu künlərdə bu həlkning kəldisining kəzigə əjayib kəramət kərunidiojini bilən, u Məning kəzümgə kəramət kərunəmdu?» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar..

⁷ Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mənə, Mən Öz həlkimni xərkij zeminlardin, qərbij zeminlardin kutkuzimən; ⁸ Mən ularni elip kelimən, ular

wəqə idi.

7:6 «Yegininglar, iqninglar, bu pəkət ezünglear üqünla yəp-iqninglardin ibarət boldi əməsmu? » — demək, silərnin roza tutuxunglar yəp-iqninglarəja ohxə, pəkət əzlinglə üqündur. Roza tutuxning məksiti Hudani izdəx əməs, bəliki «əz-əzigə iqiəni aqrəritəx»tin ibarət boluxi mumkin. Yənə bir imkəniyiti, bu ayəttiki «yemək» wə «iqmək» bəlkim həyt-bayramlarni kərsitidu. Huda ulardin: «muxə həyt-bayramlarni ezünglear üqün təbrikliədlərmu, yəki mən üqün təbrikliədlərmu?» — dəp sorawatidu.

7:10 Mis. 22:22

7:11 «ular jahillik bilən boynini tolojap» — ibranij tilidə «ular mürisini jəhil kilip...».

7:13 Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12

7:14 «ularni... kəra kuyun bilən tarkitiwəttim» — yəki «ularni ... kəra kuyun bilən tarkitiwəttimən».

8:2 Zək. 1:14

8:6 «Bu ix xu künlərdə bu həlkning kəldisining kəzigə əjayib kəramət kərunidiojini bilən, u Məning kəzümgə kəramət kərunəmdu?» — demək, adəmlər üqün əjayib kəramət boləjan ixlar Huda üqün adəttiki ixlar.

Yerusalemda makanlixidu; ular Mening həlkim, Mən h  kik  t w   h  kqaniylik  ta ularning Hudasi bolimən».

⁹ Samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundak d  ydu: — «Samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning   yining uli selinojan k  nida h  zir boləjan p  yo  mb  rlarning aozidin muxu künlərdə bayan k  liniwatkan munu s  zl  rni ixitiwatisil  r, mukəddəs ibadəthanining k  rulusioja k  lunglar küqlük k  linsun!¹⁰ Q  nki xu k  nl  rdin ilgiri insan   q  n ix h  kqi yok, at-ula   üqünmu ix h  kqi yok idi; j  bir-zulum t  p  ylidin qikk  qi yaki kirgüqi   q  n aman-es  nlik yok idi; q  nki M  n h  rbir ad  mni   z yekinioja d  xm  n  xt  rd  m; ¹¹ birak M  n bu h  lkning k  ldisioja burunkı k  nl  rdikid  k bolmaym  n, d  ydu samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar; ¹² q  nki uruk h  sull  k bolidu,   z  m teli mewiləydu, tuprak ündürmilirini beridu, asmanlar xəbnəmlirini beridu; xuning bilən mən bu həlkning k  ldisioja muxularning həmmisini ig   k  ldurim  n. ¹³ Xundak   m  lg   axuruliduki, sil  r əllər arisida lənət bolup k  lojininglarning əksiqə, i Yəhuda jəməti w   Israil jəməti, Mən silərni kutkuzimən, sil  r ularoja b  ht-b  rik  t bolisil  r; k  rk  manglar, k  lliringlar küqlük k  linsun!.

¹⁴ Q  nki samawi k  xunlarning S  rdari bol  jan P  rw  rdigar mundak d  ydu: — Sil  rning ata-bowiliringlar Mening   z  pimni k  zo  iojanda Mening sil  rg   yamanlik y  tk  z  x oyida bol  jinim w   xu jaza yolidin yanmiojinimd  k — d  ydu samawi k  xunlarning S  rdari bol  jan P  rw  rdigar — ¹⁵ M  n h  zir, muxu k  nl  rd   y  n   Yerusalem w   Y  huda j  m  tig   yaxhilik y  tk  z  x oyida boldum; k  rk  manglar. ¹⁶ Muxu ixlaroja   m  l kilinglar: — H  rbiringlar   z yekininglaroja h  kik  t  ni s  zl  nglar; d  rwaziliringlarda h  kik  tk  , aman-tinqlik  qa uyoqun h  k  ml  rni yürgüzünglar; ¹⁷ heqkim k  nglid     z yekinioja yamanlik oylimisun; heqkandak yalojan k  s  mg   xerik bolmanglar; q  nki M  n d  l bularning həmmisigə n  pr  tlim  n, d  ydu Pərwərdigar.

¹⁸ W   samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning s  zi munga kelip mundak deyildi:

¹⁹ Samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundak d  ydu: — «Tətinqi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, y  ttingqi aydiki roza w   oninqi aydiki roza Yəhuda jəmətigə huxallik w   xad-huramlik, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu; xunga h  kik  t w   hatirjəmlik-tinqlik  ni səyünglar.

²⁰ Samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundak d  ydu: — «Nuroqun k  wmlar w   k  p x  h  rlarning a  halisi yənə muxu y  rg   kelidu; ²¹ bir x  h  rd   turuwatkanlar baxka bir x  h  rg   berip ularoja: «Pərwərdigardin iltipat til  x  k, samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarni izd  x  k tez barayli; m  nmu barimən!» — d  y  iojan bolidu. ²² K  p k  wmlar w   küqlük əllər Pərwərdigardin iltipat til  x  k, samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarni izd  x  k Yerusalem  ja kelidu.

²³ Samawi k  xunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundak d  ydu: — «Xu künlərdə hərhil

8:9 «Pərwərdigarning   yining uli selinojan k  nida s  zil  n p  yo  mb  rl  r» — H  gay w   Zakariya. Bu ayəttə kezda tutulojan «Pərwərdigarning   yining ulining selinixi» ikki yil burun («  zra» 5:1-2) bolojan bolsa ker  k.

8:12 «uruk h  sull  k bolidu» — yaki «uruk  ka hatirjəmlik-amanlik bolidu».

8:13 «sil  r əllər arisida lənət bolup k  lojininglar» — bu s  zn  n bəlkim   q t  rpi bar. (1) sürgün bolojan Yəhudilər   zliri l  n  tk   kaldurulojan; (2) ular baxkilaroja lənət bolup ularoja bala-k  za k  lt  rg  n; (3) ularning nami (Israil, Yəhudi) l  n  tni bild  rg  n. Huda muxu   q   walning h  rbirini d  l ularning   ksig   aylanduridu. «sil  r ularoja əllərgə b  ht-bərikət bolisil  r» — Huda   slid   Ibrahim p  yo  mb  rg  : «Sən w     wlad  n hərbir   l-mill  tk   b  ht-bərikət bolisən» d  p w  da k  lojan. Israil it  tsizlik  tin muxu b  rik  tni l  n  tk   aylandur  jan.

8:16 «d  rwaziliringlarda h  kik  tk  , aman-tinqlik  qa uyoqun h  k  ml  rni yürgüzünglar» — a  sakallar x  h  r d  rwazilirida olturup, sot w   h  k  m k  latt  .

8:16   f. 4:25

8:17 Z  k. 5:3, 4; 7:10.

8:19 «Tətinqi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, y  ttingqi aydiki roza w   oninqi aydiki roza Yəhuda jəmətigə huxallik w   xad-huramlik, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu» — bu «rozilar» to  qrul  k «k  xum  q   s  z»ni k  r  ng.

8:20 Y  x. 2:2; Y  r. 16:19; Mik. 4:1; Z  k. 8:2.

tilda sezləydiqan əllərdin on nəpər adəm qikip Yəhudi bir adəmning tonining etikini tutuwelip uningqə: «Biz sən bilən baraylı; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduk» — dəydu..

«Büyük Iskəndər»ning tajawuzi toqruluk bexarətlər

9¹ Pərwərdigarning səzidin yülkəngən bexarət — Hadrak zemini wə Dəməxk üstigə qonidu (qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barlık qəbililiri üstididur); ² U bularoqə qegridax bolqan Hamatka, Tur wə Zidon üstigimu qonidu. Tur tolimu «dana» bolqəqə, ³ əzi üqün qoroqan kuroqan, kümüxnı topidək, sap altunni qoqilardiki patqəktək dəwiləp qoyqan. ⁴ Mana, Rəb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning küqini dengizda yök qilidu; u ot tərpidin yəp ketilidu..

⁵ Axkelon buni kərüp qorkıdu; Gazamu kərüp azablinip toloqinip ketidu; Əkronmu xundək, qünki uning arzu-ümidı tozup ketidu; padixah Gazadin yokaq ketidu, Axkelon adəmzatsiz kalidu. ⁶ Xuning bilən Axdodta haramdin bolqan birsı turidu; Mən Filistiyələring məqrurluqı wə pəhrini yökıtimən. ⁷ Mən aqzidin kənlərni, uning haram yegən yirginqlık nəsılərni qıxliri arisidin elip ketimən; andin kəlip qəloqanlar bolsa, ular Hudayimizə təwə bolup, Yəhüdada yolbaxqı bolidu; Əkronning orni Yəbus qəbilisidikilərgə ohxax bolidu. ⁸ Mən qoxun tüpəylidin, yəni etüp kətküqı wə qaytıp kəlgüqı tüpəylidin Əz əyüm ətrapida qedirimni tiktürimən; əzgüqı qaytıdin uningdin etməydu; qünki Əz kəzüm bilən kəzitimən..

Zionning padixahı Məsih kelidu

⁹ Zor xadlan, i Zion qızı!

Təntənəlik nida qıl, i Yerusalemlə qızı!

Qarənglar, padixahıng yeningə qelidu;

U həqkanıy wə nıjatlık bolidu;

Kəmtər-məmin bolup,

8:23 «Xu künlərdə ... əllərdin on nəpər adəm qikip Yəhudi bir adəmning tonining etikini tutuwelip uningqə: «Biz sən bilən baraylı; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduk» — dəydu» — bu ix Hudani izdangən «yat əllər»ning hərəkətlirigə bir misal bolidu.

9:1 «Hadrak zemini» — kona tarixnamilər boyıqə, «Hadrak» degən rayon Dəməxk xəhriqə yekın bolqan, biraq dəl qaysı jay ikənlikini hazır bilməyız. «qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barlık qəbililirining kəzi Pərwərdigaroqə qaraydu».

9:2 «U , yəni Pərwərdigarning bexariti bularoqə qegridax bolqan Hamatka, Tur wə Zidon üstigimu qonidu» — «büyük Iskəndər» miladiyadin ilqiriki 332-yılı jənub tərəpkə yürüx qilip muxu yərlərni bir-birləp igiliwaləqan.

9:4 «Mana, Rəb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning küqini dengizda yök qilidu; u ot tərpidin yəp ketilidu» — bu ayətni «büyük Iskəndər» əməlgə axuroqan. Miladiyadin ilqiri 332-yılı u Turni bulang-talang qilip pütünləy wəyran qiliwatkən «qoxumqə səz»imizni kəring.

— «uning küqini dengizda yök qilidu» deganlikning baxqə birhil tərjimisi: «U (yəni Rəb) ularning dengizdiki küqini yök qilidu»

9:6 «Xuning bilən Axdodta haramdin bolqan birsı turidu; Mən Filistiyələring məqrurluqı wə pəhrini yökıtimən» — Iskəndər Turni igiliwaləqandın keyin Filistiyəgə qarap yürüx qilidu. 5- wə 6-ayəttə tiləqə elinqan (Axkelon, Gaza, Əkron, Axdod) xəhərlər Filistiyədi bəx qong xəhəring tətı. Bu jəngləring təpsilatlırı üqün «qoxumqə səz»imizni kəring.

9:7 «Mən aqzidin kənlərni, uning haram yegən yirginqlık nəsılərni qıxliri arisidin elip ketimən; andin kəlip qəloqanlar bolsa, ular Hudayimizə təwə bolup,...» — «Hudayimizə» degən səzgə qarəqanda muxu ayətlərdiki səzligüqı Məsihning əzi boluxı kerək. «...Əkronning orni Yəbus qəbilisidikilərgə ohxax bolidu» — toluq ayətning mənisı: (1) Filistiyələr əmdi butlarəqə ataləqan qurbanlıqlarning kəninimu, gəxinimu yeməydiqan bolidu. (2) Filistiyələr Hudaqə təwə bolup Yəhüda arisida (Yəbus qəbilisidikilərdək) hərmətlik mərtiwigə igə bolidu (hazırkı «Pələstinliklər» Filistiyələring əwladlırı boluxı mumkin). «Qoxumqə səz»imiznimu kəring.

9:8 «Mən qoxun tüpəylidin, yəni etüp kətküqı wə qaytıp kəlgüqı tüpəylidin Əz əyüm ətrapida qedirimni tiktürimən; əzgüqı qaytıdin uningdin etməydu; qünki Əz kəzüm bilən kəzitimən» — «büyük Iskəndər» zalim bolqını bilən, Misiroqə hujum qilixkə mangoqanda («etüp kətkəndə») yaki Misirni ixəqal qilip «qaytıp kəlgəndə» (qərqə Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanida nuroqunliqan baylıqlar bolsimu), Yerusalemoqə həq hujum qilmiqan. Bu tarihnıng əng qong sirliridin biridur. «Qoxumqə səz»imiznimu kəring.

Mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu;

¹⁰ Xuning bilən Mən jəng hərwilirini Əfraymdin, Atlarni Yerusalemdin məhrum kiliwetimən; Jəng okyasimu elip taxlinidu.

U bolsa əllərgə hatirjəmlilik-tinqliqni jakarlap yətküzidu;

Uning həkümranliqi dengizdin dengizojıqə,

Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu.

¹¹ Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əhdə kəni tüpəylidin, Mən arangdiki məhbəslarni susiz orəktin azadlikka qikirimən.

¹² Mustəhkəm jəyoqə kaytip kelinglar, i arzu-ümidning məhbəsliri! Bütün Mən jakarlap eytməni, tartқан jazaliringning əksini ikki həssiləp sanga kayturimən. ¹³ Qünki Əzüm üqün Yəhudani okyadək egildürdüm, Əfrayimni ok kilip okyaqə saldim; Mən oqul baliliringni ornidin turojuzimən, i Zion — ular sening oqul baliliringoqə qarxi jəng kilidu, i Gretsiyə! I Zion, Mən seni palwanning qolidiki kiliqtək kilimən. ¹⁴ Pərwərdigar ularning üstidə kərinidu; Uning oki qəkməktək etilip uqidu. Rəb Pərwərdigar kanayni qalidu; U jənuvtiki dəhəxtlik kərə kuyunlarni billə elip yürux kilidu. ¹⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar ular üqün mudapiə bolidu; ular saləqə taxlirini kukum kilip, dəssəp qəyləydu; ular iqiwelip, xarab kəypini sürgənlərdək kiyqas-sürən kətüridu; ular qənoqə miləngən kurbangahning bürjəkliridək, qənoqə tolduruləqan qəqilərdək bolidu. ¹⁶ Xu küni Pərwərdigar boləqan ularning Hudasi ularni Əzüm bəkkən padam boləqan həlkim dəp bilip kütqüzidu; qünki ular taj gəhərliridək Uning zemini üstidə kətürüldü. ¹⁷ Xunqə zordur Uning məhribanliqi, xunqə qəltistur Uning güzəllikli! Ziraətlər yigütləni, yengi xarab kizlarni yaxnitidu!

Ahırkı zamanlardiki wəqələr — dawami

10 ¹ Pərwərdigardin «keyinki yəmoqur» pəslidə yəmoqurni tələp qilinglar; Pərwərdigar qəkməkləni qakturup, ularoqə mol yəmoqurlarni, xuningdək hər birigə etizdə ot-

9:9 «U həkkəni wə nıjatlıq bolidu» — baxkə təjirimi: «U nıjatni elip kelidu», «U kütqüzöləqan bolidu» yəki «U qəlibilik bolidu». «Qarənglar, padixahıng yeningoqə kelidu... mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu» — bu toluk bəxarət Əysa Məsihi ni enik kərsitidu. İnjil, «Mattə» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luqa» 19-bab, «Yuħanna» 12-bablarni kəring.

9:9 Zək. 2:10; Mat. 21:4-5; Yħ.12:12-16

9:10 «Xuning bilən Mən jəng hərwilirini Əfraymdin, ...məhrum kiliwetimən; ... U , yəni İsrailning padixah Məsih bolsa əllərgə hatirjəmlilik-tinqliqni jakarlap yətküzidu; uning həkümranliqi dengizdin dengizojıqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu» — demisəkmə, bəxarət Əysa Məsihning dunyaoqə tunqi kelixidin (9-ayət) uning kaytip kelixigə atlap etidu. Bəxarətnıng qəloqini ahırkı zamanlarni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni kəring.

9:11 «Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əhdə kəni tüpəylidin, Mən arangdiki məhbəslarni susiz orəktin azadlikka qikirimən» — bu sirlik bəxarətnıng həm rohiyi həm jismaniy jəhətləri boluxi kərek. İxiniimizki, Əysa Məsihning kəni bilən tüzgən «yengi əhdə» Yəhudiylarni, əllərimizni hərhil «gunah oriki»din kütquzalaydu həm kəlgüsidi mu buning səwəbidin Huda Yəhudiylarni hərhil jismaniy kiyənqiliklərdin mu kütqüzidu.

9:11 Mat. 26:28; Luqa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; İbr. 9:19, 20, 21.

9:12 «Mustəhkəm jəyoqə kaytip kelinglar, i arzu-ümidning məhbəsliri!» — «arzu-ümidning məhbəsliri» bəlkim bu tolimu kışkərtöləqan gəp boluxi mumkin, mənisi: «Hudaning kəldisi» Hudaning nuroqun wədiləri aldida ümidwar boluxi kərek idi. Ləkin ularning uningə qənoqə ixənəsliki, xundakla ümidsizlini tüpəylidin gunahning məhbəsliri bolup qəloqan. Ularınıng bərdinbir «mustəhkəm jəy»i Hudaning Əzi, əlwəttə.

9:14 Nah. 2:6

9:15 «... ular qənoqə miləngən kurbangahning bürjəkliridək, qənoqə tolduruləqan qəqilərdək bolidu» — bu ohxitix İsrailning jənggə bolidöləqan zək-kəypini xarab i qəkən adəminıgkidək bolidöləqanliqini yəki duxmənərdin təköləgən kənnıng kəplükini bıldüridu. Kurbangah üstidiki kurbanlıqlarınıng qanlirini elixkə bərnəqə qəqiləni təyyarlıx kərek idi, ular əlwəttə qan bilən lik toldurulətti wə kurbangahning bürjəkləri qənoqə milinip kəttətti.

-Toluk bə xəxarət bəlkim (1) İsrailning Gretsiyə zalimləri üstidin (miladiyədin ilğiriki 3- wə 2-əsirdə) boləqan əjayib qəlibilirini wə (2) ahırkı zamandiki dəjjalning qoxunliri bilən bolidöləqan uruxlarni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni mu kəring.

9:17 «Xunqə zordur Uning məhribanliqi, xunqə qəltistur Uning güzəllikli» — yəki, «Nemidəgən əziz! Nemidəgən güzəl!».

qəplərni beridu.² Qünki «ey butliri» bimənə gəplərni eytkən, palqılar yaloğan «alamət»lərni kərgən, tuturuksiz qüxlərni səzligən; ular kuruq təsəlli beridu. Xunga həlk qoy padisidək tenəp kətti; ular padiqisi bolmioqəqqa, azar yeməktə...

³ Mening oʻzəpim padiqilaroʻja koʻzoqaldi; Mən muxu «tekə» yetəkqilərni jazalaymən; qünki sama-wi koxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigar Öz padisidin, yəni Yəhuda jəmətidin həwər elixkə kəldi; U jəngdə ularni Əzining həyətlik etidək qilidu. ⁴ Uningdin yəni Yəhudadin «Burjək Texi», uningdin «Kozuk», uningdin «Jəng Okyasi», uningdin «Həmmigə həkümranlik Qiləuqi» qikidu...

⁵ Xuning bilən ular jəngdə, düxmənlərni koqilardiki patkəkni dəssigəndək qəyləydiəğan palwanlardək bolidu; ular jəng qilidu, qünki Pərwərdigar ular bilən billidu; ular atlik əskərlərnimu yərgə qaritip qoyidu. ⁶ Mən Yəhuda jəmətini küqəytimən, Yüsüpnə jəmətini kutkuzimən; Mən ularni kəytidin olturəklixixkə qayturimən; qünki Mən ularoʻja rəhim-xəpkəzni kərsitimən. Ular Mən həqqaqan taxliwətmigəndək bolidu; qünki Mən ularning Hudasi Pərwərdigarmən; Mən ularoʻja jawab berimən. ⁷ Əfrəimdikilər palwandək bolidu, kəngülliri xarab kəypini sürgənlərdək huxallinidu; ularning baliliri buni kərtip huxallinidu; ularning kəngli Pərwərdigardin xadlinidu.

⁸ Mən üxkirtip, ularni yioqimən; qünki Mən ularni bədəl tələp hərlikkə qikirimən; ular ilgiri kəpiyip kətkəndək kəpiyidu. ⁹ Mən ularni əllər arisida uruktək qaqimən; andin ular Meni yirək jaylarda əsləydu; xuning bilən ular baliliri bilən həyat kəlip, qaytip kelidu. ¹⁰ Mən ularni kəytidin Misir zeminidin elip kelimən, Asuriyadinmu qikirip yioqimən; ularni Gilead wə Liwan zeminioʻja elip kirgüzimən; yər-zemin ularni patkuzalmay qalidu.

¹¹ Xundək kəlip, U jəbir-jəpa dengizidin oʻtup, dengizdiki dolkunlarni uridu; Nil dəryasining təgliri kurup ketidu; Asuriyənəg məqrurluki wə pəhri pəs kəlinidu, Misirdiki xahənə həsimu yokilidu.

¹² Mən ularni Pərwərdigar arkilik küqəytimən; ular Uning namida mangidu, dəydu Pərwərdigar.

Hudaning padisi yahxi padiqisini, yəni Pərwərdigarning Əzini rət qilidu; ular zulmətək qalidu

11 ¹ I Liwan, ot sening kədir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərəwaziliringni aql. ² Waysanglar, i kəriəyaylar, qünki kədir yikildi, esil dərəhlər wəyran qilindi; waysanglar, i Baxandiki dub dərəhliri, qünki barəkşan orman yikiltildi! ³ Padiqilarning waysioʻğan awazini angla! Qünki ularning xəripi boləğan qimən-yaylak wəyran qilindi; arslanlarning hərkirəğan awazini angla! Qünki Iordan dəryasining pəhri boləğan bük-barəkşanlik yəyran qilindi.

10:1 «Pərwərdigardin «keyinki yamoqur» pəslida yamoqurni tələp kilinglar» — bu dua yukiriki bexarət bilən baolinxilik; ziraətlər wə üzümlərgə yamoqur kərək, əlwəttə. «Keyinki yamoqur» bolsa Paləstində 3- yaki 4-ayda yaoqidu, ətiyazlik ziraətlərni pixurux həklik rolini oynaydu. Bu yamoqurlar bolmisa həq həsul bolmaydu.

10:2 «ey butliri» — (ibraniiy tilida «tərafim») pal bilən «yol kərsitidiəğan» birhil butlar idi.

10:2 Top. 5:6

10:4 «Uningdin, yəni Yəhudadin «burjək texi», uningdin «kozuk»...» — «yəni Yəhudadin» degən sözlərni tərjimə yolida koxup kirgüzduk, Ibraniy tilida pəkət «uningdin» deyilidu. 9-ayəttə «Yəhuda jəməti» kəzdə tutuləğan boləqəqqa, 10-ayətni xundək tərjimə qilduk. Məsih «Yəhudadin» qikidu, əlwəttə.

—Baxkə birhil tərjimisi «yəni Hudadin». «uningdin... «burjək texi», .. «kozuk», .. «jəng okyasi», .. «həmmigə həkümranlik qiləuqi» qikidu» — bu tet namning həmmisi «Məsih-Kutkuzəuqi»ning unwanliri bolidu. Barlik pəyojəmərlərnəg bexarətliri boyiqə «Məsih» qokum Yəhudaning əwladi boluxi kərək idi. «Koxumqə səz»imiznimu kərtəg.

—«Uningdin» degənni bəzi alimlar «Hudadin» degən mənida, dəp qaraydu.

10:9 «Mən ularni əllər arisida uruktək qaqimən; ...» — yaki «Mən ularni əllər arisida uruktək qaqidiəğan bolsam,...».

10:11 «U jəbir-jəpa dengizidin oʻtup, dengizdiki dolkunlarni uridu» — «U» — Hudani kərsitidu, əlwəttə.

11:1 «I Liwan, ot sening kədir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərəwaziliringni aql!» — bu 1-3-ayət bəlkim bir ohxitix; Yəhudaning yetəkqiliri Hudaning həlki wə Huda bərgən zeminni əz mənəpəiti üqün ixlətkən, həzir bu mənəpəttin ayrilidu. 1-ayət yengidin kurləğan ibadətəhanining yəna wəyran kəlinixini kərsitixi mumkin. U Liwandiki kəpləgən kədir dərəhlirini wə baxkə esil dərəhlərni ixtitip selinəğan (Təwrat, «Əzra», 3:7-ayət).

—«Koxumqə səz»imizdə biz bu babni təpsiliy xərhləymiz.

⁴ Pərvərdigar Hodayim mundaq deydu: — Booquzlaxka bekitilgən padini bakkin! ⁵ Ulnari setiwaloqanlar ularni booquzliwatkəndə heq gunahkar dəp qaralmaydu; ularni setiwatkənlər: «Pərvərdigarəja xükri! Qünki beyip kəttim!» — deydu; ularning əz padiqiliri ularəja iqini heq aqrıtmaydu. ⁶ Qünki Mən zeminda turuwatqanlarəja yənə iqimni heq aqrıtmaymən, deydu Pərvərdigar; — wə mana, Mən adəmlərni, hər birini əz yekinininq koloqə wə əz padixahining koloqə tapxurimən; mana, bular zeminni harab kildidu, Mən ularni bularning qolidin heq kutkuzmaymən.

⁷ Xunga mən «booquzlaxka bekitilgən pada»ni bekip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərnı baktim. Mən özümgə ikki tayakni aldim; birinqisini «xapaət», ikkinqisini «rixta» dəp atidim; xuning bilən mən padini baktim.

⁸ Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini həlak kildim; Mening jenim bu həlktin bizar boldi wə ularning jeni Meni əq kərdi.

⁹ Mən: «Mən silərni bakmaymən; ələy dəp qaloqanliri əlöp kətsun; həlak bolay dəp qaloqanliri həlak bolsun; tirik qaloqanlarning həmmisi bir-birining gəxini yesun» — dedim.

¹⁰ Mən «xapaət» dəgən tayikimni elip sunduruwəttim, xuningdək Mening barlıq əllər bilən boləjan əhdəmnı sunduruwəttim. ¹¹ Əhdə xu küni bikar kiliwetildi; xunga pada arisidiki manga dikqət kıləjan miskin məminlər buning Pərvərdigarning səzi ikənlikini bilip yətti. ¹² Wə mən ularəja: «Muwapıq kərsənglar, mening ix həkqimni beringlar; bolmisa boldi kilinglar» — dedim. Xunga ular mening ix həkqimngə ottuz kümüx tənggini taraziəja saldi.

¹³ Wə Pərvərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən kaltis baħa! Uni sapalqining aldioəja taxlap bər!» dedi. Xuning bilən mən ottuz kümüx tənggini elip bularni Pərvərdigarning əyidə, sapalqining aldioəja qəriwəttim. ¹⁴ Andin mən Yəhuda bilən Israilning kərinaxlıkını üzüx üqün, ikkinqı tayikimni, yəni «rixta»ni sunduruwəttim.

¹⁵ Andin Pərvərdigar manga mundaq dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining qorallirini al.

¹⁶ Qünki mana, Mən zeminda bir padiqini ornidin turoquzimənki, u həlak bolay dəgənlərdin

11:6 «Mən... hər birini əz yekinininq koloqə wə əz padixahining koloqə tapxurimən» — «əz padixahı» alahidə ibarə bolup, bəlkim Huda xu padixahni talliməqanlıkını, bəlkı Yəhudadikilər əzliri talliwəloqanlıkını kərsitidu. Zəkəriyaning dəwridə Yəhüdaning heq padixahı yəq idi (Yəhuda Pars imperiyəsi astida boləqan).

11:7 «Xunga mən «booquzlaxka bekitilgən pada»ni bekip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərnı baktim» — «pada» Israil həlkini kərsitidu. Padining «arisidiki miskin məminlər», Hudəja sadıq «qaldı»lar idi (11-ayətnı kərüq). Zəkəriya padıqılıq wəzipsini ularnı dəp zımmisigə alidu. Ləkin Hudaning jazası padining kəp kışmining bəxiəja qüxüx aldida turidu (5-ayət); Hudaning nəziri bəribir «pada arisidiki «miskin məminlər»» («qaldılar») üstidə bolidu. Ular padining arisidiki az bir kışmidur. «Mən özümgə ikki tayakni aldim; birinqisini «xapaət», ikkinqisini «rixta» dəp atidim; xuning bilən mən padini baktim...» — Zəkəriya bəlkim məzkur ixni, xundakla 8-14-ayəttilikı bəxə bəzi ixlarnı qüxidə yaki əlamət kərinüxtə kərgən boluxı mükim; bu ixlarning məlum bir kışmini u həlk aldida «rol elip» kərsətkən bolsa kərək. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüq.

11:8 «Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini həlak kildim...» — «üq padiqi» toqruluq bizningqə ikki imkaniyə bar. (1) «üq padiqi» məlum adəmlərni əməs, bəlkı Huda Israil üqün bekitkən üq hil padiqini, yəni «payəmbər», «kahin» wə «padixah»ni bildüridu. Miladiyədin keyinki 70-yılı Rim imperiyəsining Yerusalemnı wayran kılıxi bilən, Israilda bu üq hil «padiqi» kəlmidi. (2) miladiyədin keyinki 70-yılı Rim imperiyəsi Yerusalemnı muhasirigə ələqəndə, Israilning bir-birigə əq boləjan üq yetəkışi (Yuhanna, Simon wə Əliezar) bar idi. Ularning bir-biri bilən sokuxuxlırı tüpəyildin Yerusalemlə ahir bərip ixəqal kılinoqan, bu üq «padiqi» xu həman «padıqılıqtın» qaloqan. Biz 2-imkaniyətkə mayilimiz. «Qoxumqə səz»imizdə biz yənə buning üstidə muzakirəlikimiz.

11:9 «Həlak bolay dəp qaloqanliri həlak bolsun; tirik qaloqanlarning həmmisi bir-birining gəxini yesun» — dedim — dərəkə, Rim imperiyəsi Yerusalemnı muhasirigə ələqəndə kəp adəmlər aqarlıqlıktın bəxkılarnı əltürüp gəxini yegən.

11:11 «... miskin məminlər buning Pərvərdigarning səzi ikənlikini bilip yətti» — bu «miskinlarning bilip yetikşining əzimu bəlkim «əlamət kərinüx»ning bir kışmidur. Dəmək, həmmisi payəmbərninq dəwridin keyin yüz bəridu.

11:12 Mat. 26:15; 27:9

11:13 «Pərvərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən kaltis baħa! Uni sapalqining aldioəja taxlap bər!» dedi» — «kəltis baħa!» — kinayilik, həjwiyy gəp, əlwəttə.

11:13 Mat. 27:3-10

11:15 «Pərvərdigar manga mundaq dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining qorallirini al...» — yaxhi padiqining qoralliri boləjan ikki tayakni sunduruwətkəndin keyin, «ərziməs padiqining qorallirini al» dəp buyruloqan.

həwər almaydu, tenəp kətkənlərni izdiməydu, yarılanqanlarni saqaytmaydu, saqlamlarnimu baqmaydu; u bəlki səmrigənlərnin gəxini yəydu, hətta tuyaklirini yirip yəydu. ¹⁷ Padini taxliwətkən ərziməs padiqinin həlioja way! Kiliq uning biliki wə ong kəzığə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy karangəulixip ketidu...

Yerusalemning ahirki kətim muhasirigə qüxüxi — Israillər əzi öltürgən Kütquzəuqisini kəridu

12¹ Pərwərdigarning Israil toqruluk səzidin yükləngən bəxarət: —
Asmanlarni yayəyduq, yərnin ulini saləyduq, adəmnin rohinu uning iqidə Yasəyduq
Pərwərdigar mundaq dəydu: —

² Mana, Mən Yerusalemnı ətrapidiki barlik əllərgə kixilərnə dəkkə-dükkigə salidəyən apkür kilimən; Yerusalemoja qüxidəyən muhasirə Yəhudəyimu qüxidu.

³ Xu küni əməlgə axuruliduki, Mən Yerusalemnı barlik əllərgə əqir yük boləyən tax kilimən; kim uni əzığə yüklisə yarılanmay kəlməydu; yər yüzidiki barlik əllər uningəyən jəng kilixkə yioqilidu.

⁴ Xu küni Mən həmmə atlarni sarasimigə selip, atliklarni sarang kilip urimən; biraq Yəhuda jəmətinu kəzümdə tutimən; əllərdiki hər bir atni bolsa korluk bilən uruwetimən. ⁵ Xuning bilən Yəhudənin yəlbəxqiliri kənglidə: «Yerusalemda turuwatqanlar saməwi qəxunlarning Sərdari boləyən Pərwərdigar, ularning Hudasi arkilik manga küq bolidu» dəydu.

⁶ Xu küni Mən Yəhudənin yəlbəxqilirini otunlar arisidiki otdandək, ənqilər arisidiki məx'əldək kilimən; ular ətrapidiki barlik əllərnə, yəni ong wə sol təripidikilərnə yəwətidu; Yerusalemdikilər yənə əz jayida, yəni Yerusalemə xəhəridə turidəyən bolidu. ⁷ Pərwərdigar əwwal Yəhudənin qədirlirini kütqüzidu; səwəbi — Dawut jəmətinin xan-xəripə həm Yerusalemda turuwatqanlarning xan-xəripə Yəhudəningkidin uluqlanmasliki üqündur. ⁸ Xu küni Pərwərdigar Yerusalemda turuwatqanlarni qəydaydu; ularning arisidiki ələngxip qəlanlarmu xu küni Dawutkə palwan bolidu; Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni ularning əldidiki Pərwərdigarning Pərixsisidək küqlük bolidu.

⁹ Xu küni əməlgə axuruliduki, Yerusalemoja jəng kilixkə kəlgən barlik əllərnə həlak kilixkə kiriximən. ¹⁰ Wə Mən Dawut jəməti wə Yerusalemda turuwatqanlar üstigə xəpəət yətküzgüqi wə xəpəət tiligüqi Rohni kuyimən; xuning bilən ular əzliri sanjip öltürgən Manga yənə karaydu; birsining tunji oqlu üqün matəm tutup yioja-zar kətürgəndək ular Uning üqün yioja-zar kətüridu; yəkkə-yəganə oqlidin juda boləyən qəy qəy dərd-ələm tərktidək ular uning üqün dərd-ələm tərktidu. ¹¹ Xu küni Yerusalemda qəyət zor yioja-zar kətürülidu, u Məgiddo

11:17 «Padini taxliwətkən ərziməs padiqinin həlioja way! Kiliq uning biliki wə ong kəzığə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy karangəulixip ketidu» — bu sirlik babning həwirini yioqınqəlisak; (1) Israil əzinin mənəpətpərəs «padiqiliri» təripidin kəp əzab tərktən. (2) biraq bu ixlarda ularning əz məs'uliyiti bar. Huda muxu padiqiliri arkilik ularni jazaləyən həm jazalaydu. Israil həkə yəxsi padiqini, yəni Hudənin Əzini kəmsitidu. Ular uni «30 kümüx tənggə»nin bəhasida kəridu. (3) bu pul ibadəthanida taxliwətidu; (4) ular həkəy padiqinin bəxəsinə rət kilidu, xunga Huda ularni nəhayiti rəzil bir padiqinin kəlioja tapxuridu; (5) Huda muxu rəzil padiqini wə barlik mənəpətpərəs padiqilərnimu kəttik jazalaydu.

—Qurmənəlgə əyanki, «Əzüm yəxsi Padiqidurmən» dəgən Əysə Məsih Yəhudənin 30 kümüx tənggə üqün sətqunluk kəlixu bilən öltürülən; keyin Yəhudəy həkə rəzil mənəpətpərəs yətkəqilərnin kasəpitidin yənə bir kətim (Rim imperiyəsi təripidin) dunyaning qətkətlirigigə tərktiwətilgən. Bu ixlər üstidə «qəxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

11:17 Yər. 23:1; Əz. 34:2; Yh. 10:12

12:6 «Mən Yəhudənin yəlbəxqilirini... ənqilər arisidiki məx'əldək kilimən» — «ənqilər» — buqday yəki arpa bəqləmliri. **12:10** «ular əzliri sanjip öltürgən Manga yənə karaydu» — yəki «ular əzliri sanjip öltürgən Manga təlmürüp karaydu». «birsining tunji oqlu üqün matəm tutup yioja-zar kətürgəndək ular Uning üqün yioja-zar kətüridu; yəkkə-yəganə oqlidin juda boləyən qəy dərd-ələm tərktidək ular uning üqün dərd-ələm tərktidu» — demisəkmə bu bəxarət Israilin əz Kütquzəuqi-Hudəsinə sanjidyəyənlikini yəki sanjip öltüridəyənlikini kərsitidu, pütin həkə ahirki zamanda Hudənin Rohi arkilik buni bilip yətiy, kəttik matəm tutidu. Huda xu qəyda ularni kütqüzidu, ularning gunəhini yuyux yolini aqidu (13-bab). «Qəxumqə səz»imizdə bu toqruluk yənə tohtilimiz.

12:10 Əz. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yh. 19:36-37; Wəh. 1:7

jiloşidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yioqa-zardək bolidu.¹² Zemin yioqa-zar kətüridu; hər bir ailə ayrim halda yioqa-zar kətüridu. Dawut jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda, Natan jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda;¹³ Lawiy jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; Ximəy jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda;¹⁴ barlıq tirik qaloqan aیلilər, yəni hər bir ailə ayrim-ayrim halda wə ularning ayalliri ayrim halda yioqa-zar kətüridu.

13¹ Xu küni Dawut jəməti həm Yerusalemda turuwatqanlar üqün gunahni wə paskinilikni yuyidioqan bir bulək eqilidu.

² Xu küni xundək boliduki, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar, — Mən məbudlarning namlirini zemindin yökitimənkı, ular yənə heq əslənməydu; wə Mən pəyoqəmbərlərnı wə paskina rohnımu zemindin qikırip yetkiwetimən.³ Xundək əməlgə axuruliduki, birəylən yənıla pəyoqəmbərlik qılıp bexarət berəy desə, uning özini tuoqkan ata-anisi uningə: «Sən həyat qalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yaloqan gəp kıliwatisən» dəydu; andin özini tuoqkan ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip ɵltüridu.⁴ Xu küni xundək boliduki, pəyoqəmbərlərnıng hər biri ɵzliri bexarət beriwatqanda kərgən kərinüxtin hijil bolidu; ular həkni aldax üqün ikkinqi qupurluk qapanni kiyməydu;⁵ U: «Mən pəyoqəmbər əməs, mən pəkət terikqimən; qünki yaxlıqımdin tartip tupraq bilən tirikqilik kıliwatimən» — dəydu.⁶ Əmdi birsı uningdin: «Həy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning ɵyidə yarilinip qaldım» — dəp jawab beridu.

Həkiqi padıqining azab-əkubətliri wə nətişiliri toqruluk yənə bir bexarət

⁷ Oyoqan, i kıliq, Mening padıqimoqə, yəni Mening xerikim bolqan adəmgə qarxi qik, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar; — Padıqini uruwət, qoylar patiparaq bolup tarkitiwetilidu; Mən kolumni kişik peillarning üstigə quxürup turəyuzimən.⁸ Zeminda xundək əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar, — üqtin ikki kismi kirilip ɵlidu; biraş üqtin bir kismi

12:11 «... zor yioqa-zar... Megiddo jiloşidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yioqa-zardək bolidu» — «Hadad-Rimmon» bəlkim «Megiddo jiloşidiki bir jay boluxı mumkin. Xu yərdə kətürülgən yioqa-zar (matəm tutuxı)» bəlkim ilğiriki intayin ihlaşmən padıxə Yosıyaning pajəlik ɵlumi tıpıylidin bolqan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27).

12:11 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24

13:1 Law. 16; 23:26-32; Zək.12:10-14; Rim. 11:26

13:2 «Mən pəyoqəmbərlərnı wə paskina rohnımu zemindin qikırip yetkiwetimən» — bu pəyoqəmbərlər sahta pəyoqəmbərlər, əlwəttə. Əməliyəttə bolsa Məsiş-Kutkuzəyqi dunyaoqə kaytip kəlgəndin keyin pəyoqəmbərlərnıng heq həjiti yök bolidu.

13:3 «uning özini tuoqkan ata-anisi uningə: «Sən həyat qalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yaloqan gəp kıliwatisən» dəydu; andin özini tuoqkan ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip ɵltüridu» — Musa pəyoqəmbərgə quxürülgən qanun boyıqə sahta pəyoqəmbərlərnı ɵltürük kerək. Muxu adəmnıng ata-anisi Hudadin xunqə əyminiduki, ɵz ɵqlini nəş məydanda ɵltüridu.

13:3 Qan. 13:6-11, 18:20

13:4 «ular həkni aldax üqün ikkinqi qupurluk qapanni kiyməydu» — İlyas, Elixə wə Yəhya pəyoqəmbərlər muxundək intayin addiy kiymı kiygən.

13:5 «qünki yaxlıqımdin tartip tupraq bilən tirikqilik kıliwatimən» — baxşə birhıl təjımisi: «qünki yaxlıqımdin tartip mən adəmnıng mədikari bolup kəldim».

13:6 «Əmdi birsı uningdin: «Həy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning ɵyidə yarilinip kəldim» — dəp jawab beridu» — «məydəngdiki zəhmətlər» ibraniy tili boyıqə səzməsez əlsək «ikki kolung ɵtturisidiki zəhmətlər» bolidu. «Butpərəs pəyoqəmbərlər» jin-xaytanlarning dikqitini tartix üqün pat-pat ɵz tenini kəsiwalətti wə ahırkı zamandımu xundək kılixı mumkin («1Pad.», 18:28-ayəttə misal kərilidu). Xuning bilən həlk muxundək zəhmətlərdin gumanlinidu, sahta pəyoqəmbər zəhmətliridin hijil bolup rəxən bir yaloqan bəhanini kərsitidu.

13:7 «Mən kolumni kişik peillarning üstigə quxürup turəyuzimən» — baxşə birhıl təjımisi: «Mən kolumni kişik peillar üstigə muxı qarxi quxürimən». Biraş bizning təjımimiz 8-ayəttə maslıxidu; ɵmumi y mənisı Huda Əzigə təwə kişik peilliklərnı qəydaydu.

13:7 Qan. 37:42; Yəx. 26:20; Zəf. 2:3; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Lükə 22:35-38; Yh. 18:8

uningda tirik qalidu. ⁹ Andin Mən üçin qı qismini otka kirgüzimən, ularni kümüx tawliqandək tawlaymən, altun sinaloqandək ularni sinaymən; ular Mening namimni qakirip nida kilidu wə Mən ularoqa jawab berimən; Mən: «Bu Mening həlkim» dəymən; ular: «Pərwərdigar mening Hudayim» — dəydu.

Pərwərdigarning küni, Pərwədigarning padixahlığı

14 ¹ Mana, Pərwərdigaroqa has kün kelidu; u küni arangdin mal-mülküng bulang-talang kilinip bəlxüwelinidu. ² Mən barlik əllərni Yerusalemoqa jəng kilixka yioimən; xəhər ixoqal kilinidu, öylər bulang-talang kilinip, qız-ayallar ayaq-asti kilinidu; xəhərnin yerimi əsirgə qüxüp sürgün kilinidu; tirik qaloqan həlk xəhərdin elip ketilməydu.

³ Andin Pərwərdigar qikiq xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloqan künidikidək uruxidu.

⁴ Uning putliri xu küni Yerusalemnin xərkiy tərpinin əng aldi bolqan Zəytun teoqida turidu; xuning bilən Zəytun teoqi otturidin xərk wə qərb tərəkə yerilidu; zor yooqan bir jiloqa pəyda bolidu; taoqning yerimi ximal tərəkə, yerimi janub tərəkə yetkilidu. ⁵ Wə silər Mening taoqliriminin dəl muxu jiloqisi bilən qaqsilər; qünki taoqlarning jiloqisi Azəlgəqə baridu; silər Yəhuda padixahı Uzziyanin künliridə bolqan yər təwrəxtə kaqqliniglardək qaqsilər. Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; həmdə Sən bilən barlik «mukəddəs boləuqılar» mu kelidu! ⁶ Xu küni xundək boliduki, nur tohtap qalidu; parlaq yultuzlarmu qarangoqluxip ketidu; ⁷ Biraq u Pərwərdigaroqa məlum bolqan alahidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundək əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, ələm yorutulidu.

⁸ Xu küni xundək boliduki, həyatlik suliri Yerusalemdin ekip qikidu; ularning yerimi xərkiy dengizoqa, yerimi qərbəy dengizoqa qarap aqidu; yazda wə qixta xundək bolidu.

⁹ Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixah bolidu; xu küni pəkət bir «Pərwərdigar» bolidu, yər yüzidə birdinbir Uningla nami bolidu. ¹⁰ Gebadin Yerusalemnin jənubidiki Rimmonoqiqa

13:9 Zəb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yh. 20:28; 1Pet. 1:6.

14:1 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13.

14:2 Yəx. 13:16

14:3 «... Pərwərdigar qikiq xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloqan künidikidək uruxidu» — «jəng qiloqan künidikidək» bəlkim Pərwərdigar İsraili Misirdin kutquzoqan küni («Mis.» 14-15-bab) yaqi Yəxua pəyoqəmbərnin dəwridə uning Amoriylar bilən qiloqan jəngini kərsitidu («Yəxua» 10-bab).

14:3 Yəx. 42:13

14:4 «Uning putliri xu küni Yerusalemnin xərkiy tərpinin əng aldi bolqan Zəytun teoqida turidu» — oqurmənlər İnjildin xuni biliduki, Əysa Məsih dünyadin ayrilip kətkəndə u dəl muxu taoqdin kətürülgən, wə xu qaqdə pərixtilər rosullirioqa: «Əysa asmanoqa qikiq kətti. Biraq u qandək kətürülgən bolsa, kəlgüsində yənə dəl silər kərgən peti kaytip kelidu» — dedi. «xuning bilən Zəytun teoqi otturidin xərk wə qərb tərəkə yerilidu; zor yooqan bir jiloqa pəyda bolidu; taoqning yerimi ximal tərəkə, yerimi janub tərəkə yetkilidu» — geoloqlar Zəytun teoqinin otturisdiki xərktin-qərbəkə sozuloqan bir «yər posti üzülmisi»ni tapqan. U «Pərwərdigarning küni»də yerilixni kütməktə.

14:4 Dan. 7:13; Əz. 11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luka 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəh. 1:7.

14:5 «silər Mening taoqliriminin dəl muxu jiloqisi bilən qaqsilər; qünki taoqlarning jiloqisi Azəlgəqə baridu» — «Azə»ning kəyərdiliki hazırqə bizgə naməlum. Həzirkı əhwalda, Yerusalemdin xərkkə kəqix mumkin əməs; «Kidron jiloqisi», xundəkla intayin tik bolqan Zəytun teoqinin əzi muxundək «kəqix yoli»ni tosuwalidu. «Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; həmdə Sən bilən barlik «mukəddəs boləuqılar» mu kelidu!» — «mukəddəs boləuqılar» barlik kerub-pərixtilər wə bəlkim ələmdin tirilgən Hudaning mukəddəs bəndilirini kərsitidu («1Tes.» 4:13-17ni kəring).

14:5 Am. 1:1

14:7 «Biraq u Pərwərdigaroqa məlum bolqan alahidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundək əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, ələm yorutulidu» — bəzi alimlar bu nur Məsihning ming yillik həkümranlığının ahirioqiqa yetidu, dəp karaydu. Demək, xu künlərdə keqidə kündüzgə ohxax yorukluk bolidu. Hudaqa nisbətən bu «ming yil» pəkət «bir kün»dək bolidu («2Pet.», 3:8, «Wəh.» 20-babni kəring). Biz bu pikirgə qoxulimiz. «Qoxumqə soz»də uning üstidimu tohtilimiz.

14:7 Wəh. 21:25

14:8 «ularning, yəni sularning yerimi xərkiy dengizoqa, yerimi qərbəy dengizoqa qarap aqidu...» — «xərkiy dengiz» yəni «Əlik dengiz», «qərbəy dengiz» yəni «Ottura Dengiz».

14:8 Əz. 47:1-12; Yo. 3:18; Wəh. 22:1

14:9 «Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixah bolidu; xu küni pəkət bir «Pərwərdigar» bolidu...» — demək, nə İsrailar nə əllər həqkandək butni (burunkidək halioqanqə) «Pərwərdigar» dəwəlməydu.

boləjan pütün zemin «Arabəh»dək tüzlänglikkə aylandurulidu; Yerusalemlə bolsa «Binyamin dərwasisi»din «Birinji dərwasə»oqiğə wə yənə «Burjək dərwasisi»oqiğə, «Hananiyəlniñ munari»din padixahning xarab kəlqəklirigiqə yukiri kətürüldü, ləkin xəhər yənilə öz jayida xu peti turidu; ¹¹ Adəmlər yənə uningda turidu. «Həlak pərmani» yənə heq quxürülməydu; Yerusalemlə hatirjəmləktə turidu..

¹² Wə Pərwərdigar Yerusalemlə jəng kiləjan barliq əllərnə uruxkə ixlətkən waba xundək boliduki, ular ərə bolsila gəxliri qirip ketidu; kəzliri qanaqlirida qirip ketidu; tilliri aqzida qirip ketidu.. ¹³ Xu küni xundək boliduki, ularning arisioğa Pərwərdigardin zor bir əlakzadilik quxidu; ular hərbiəri öz yekiniñ kəlini tutuxidu, hərbiəriñ kəli yekiniñ kəlioğa qarxi kətürüldü. ¹⁴ Yəhudamə Yerusalemdə jəng kilidu; ətrapidiki barliq əllərnə mal-mülükliəri jəm kilip yioqilidu — san-sanəksiz əltun-kümüx wə kiyim-keqəklər bolidu. ¹⁵ At, keqir, təgə, exək, xundəklə ularning bargəhlirida boləjan barliq mal-waranlar üstigə quxkən waba yukiriği wabaqə ohxax bolidu.

¹⁶ Xundək əməlgə axuruliduki, Yerusalemlə jəng kilixkə kəlgən həmmə əllərdin barliq tiri kələjanlar hər yili Yerusalemlə, padixahkə, yənə samawə kəxunların Sərdari boləjan Pərwərdigaroğa ibadət kilixkə wə «kəpilər həyti»ni təbrikləxkə qikidu.. ¹⁷ Xundək boliduki, yər yüzidiki kəwm-jəmətlərdin padixahkə, yənə samawə kəxunların Sərdari boləjan Pərwərdigaroğa ibadətə qikmiəjanlar bolsa, əmdi ularning üstigə yaməqur yaməydu.

¹⁸ Misir jəməti qikip həzir bolmisa, ularəqimə yaməqur bolmaydu; biraq Pərwərdigar «kəpilər həyti»ni təbrikləxkə qikmaydioqan barliq əllər üstigə quxüridioqan waba ularəqimə quxürüldü..

¹⁹ Bu Misirning jazasi, xundəklə «kəpilər həyti»ni təbrikləxkə qikmaydioqan barliq əllərnə jazasi bolidu.

²⁰ Xu küni atların kəngəqurəqliri üstigə «Pərwərdigaroğa atilip pak-mukəddəs bolsun!» dəp yezilidu; Pərwərdigarnə əyidiki barliq kəqə-kəqilərmə kurbəngəh əldidiki kəqiləroğa ohxax həsəblinidu; ²¹ Yerusalemdiki wə Yəhudadiki barliq kəqə-kəqilərmə Pərwərdigaroğa atilip pak-mukəddəs bolidu; kurbənlə kəloqəqlər kəlip ularni əlip kurbənlə gəxlirini pixuridu; xu küni samawə kəxunların Sərdari boləjan Pərwərdigarnə əyidə «kənaanliq-sədigər» ikkinji bolmaydu..

14:10 «Yerusalemlə bolsa «Binyamin dərwasisi»din «Birinji dərwasə»oqiğə wə yənə «Burjək dərwasisi»oqiğə, «Hananiyəlniñ munari»din padixahning xarab kəlqəklirigiqə yukiri kətürüldü — ««Binyamin dərwasisi»din «Birinji dərwasə»oqiğə wə yənə «Burjək dərwasisi»oqiğə» deqən arilik Yerusalemlə xərkidin qərbioqiğə barliq jaylarni wə ««Hananiyəlniñ munari»din «padixahning xarab kəlqəklirigiqə» deqən arilik uning ximalidin jənubioqiğə boləjan barliq jaylarni kərsitidu. Demək, pütün xəhəri bildüridu, pütün xəhər kətürüldü. «ləkin xəhər yənilə öz jayida xu peti turidu» — bu əyət boyiqə Yerusalemlə ətrapidiki təqlik rayonlar (60 kilometrə uzunluq wə kənglik) tüzlänglikkə aylandurulidu. Xundək deqini bəln «xəhər yənilə öz jayida xu peti turidu».

14:11 ««Həlak pərmani» yənə heq quxürülməydu; Yerusalemlə hatirjəmləktə turidu» — «həlak pərmani» — ətkəndə Huda (əqir gənəh tūpəylidin) məlum bir narsə, adəm, əilə, xəhər yəki həttə pütün bir hək təqruləq «həlak pərmani» quxürəgnə bolsa, ularning həmmisini yəkitəx kərak idi. Demək, İsraildə həzir «həlak pərmani» quxürülgədək gənəhlər heq tēpilməydu.

14:12 «kəzliri qanaqlirida qirip ketidu» — ibrəniy tilidə «kəzi qanaqlirida qirip ketidu». «tilliri aqzida qirip ketidu» — ibrəniy tilidə «tili aqzida qirip ketidu».

14:16 Yəx. 66:23

14:18 «Misir jəməti qikip həzir bolmisa, ularəqimə yaməqur bolmaydu; biraq Pərwərdigar «kəpilər həyti»ni təbrikləxkə qikmaydioqan barliq əllər üstigə quxüridioqan waba ularəqimə quxürüldü» — Misirning tērikqiləki yaməquroğa anqə tayanmaydu, bəli Nil dəryasiqə təyinidu; xungə ularəqə əskərtiliduki, kəxumqə bir «waba» ularəqə quxidu. Bu kəndəklə waba dəyilmidi.

14:21 «... Pərwərdigaroğa atilip pak-mukəddəs bolidu» — ibrəniy tilidə «Pərwərdigaroğa kəritə pak-mukəddəslik» dəyilidu. Bu səzlər bəx kəhinnəg bəxiqə təkaləjan əltun otuəqətkə nəxixləngən («Mis.» 28:36ni kərüng). «Pərwərdigarnə əyidə «kənaanliq-sədigər» ikkinji bolmaydu» — «kənaanliq-sədigər» ibrəniy tilidə «kənaanliq», Pəlastindiki kədimki butpəras millətlərnə hək «sədigər» deqən ikki məninə kərsitidu. Hudənin mukəddəs ibadəthanisidə heqkəndəklə butpəras (Hudəni birinji orunoğa kəymioqan) kixi yəki «ibadətəni sədioqə aylanduridioqan» mənəpətpəras boləqı tēpilməydu.

14:21 Yəx. 35:8; Yo. 3:17; Wəh. 21:27; 22:15

Қоxумқә сөз

«Zəkəriya пәyoғәмбәр» дегән kitapқа берилгән «қоxумқә сөз» бир қәдәр узунрақ boldi. Bundak boluxidiki сәwәb xuki, birinқidin, O оқurmәnlәrgә «muқәddәs yazmilarni һәқikiy қүхәндүrgүqi muқәddәs yazmilardur» дегән muһim prinsipқа konkret misal тәminләх үқүн; ikkinқidin, Tәwrattiki 39 kitabning arylmas bir пүтүн гәwdә ikәнlikini wә xundakla Injildiki 27 kitabning Tәwrat bilән ayrilmas bir гәwdә ikәнlikini kәrsitix үқүн. Muқәddәs Kitabning әng yahxi қүхәндүrgүqisi Muқәddәs Kitabning әzidur. Xuning үқүн muxu «қоxумқә сөз»ning үqtin bir қismi «Zəkəriya»din baxқа muқәddәs yazmilardin nәkil кәltүргән әyәtlәrdur.

Zəkəriya kitabining «kirix сөз»i (1:1-6)

Biz «kirix сөз»imizdә eytkinimizdәk, Zəkəriya пәyoғәмбәрning Israiloғa bolоqan түp qақiriқi ularni towa қilixқа үndәydiоqan bir hitab idi. Uning aldinqi сөzidin biz mundak үq аgаһlanduruxni bayқaymiz: —

«Darius padixahning ikkinqi yili sәkkizinqi ayda, Pәrwәrdigarning сөzi Iddoning nәwrisi, Bәrәkiyaning оoqli Zəkəriya пәyoғәмбәrgә kelip mundak deyildi: —

Pәrwәrdigar ata-bowiliringlardin intayin қattiq ојәzәplәndi» (1:1-2).

Mana bu birinqi аgаһlanduruxtur. Israil һәlqi yәр yүzidiki barliқ baxқа һәlқ-millәtlәrgә ohxax bolmasliқi, әz «uluq ata-bowilirining uluq әmәlliri»din mahtinip, әz-әzini aldap yүrmәsliki һәм әzini biһodlaxturmasliқi, әsiqә realliqқа yүzlinip, ularning sürgün boluxioғa сәwәbqi bolоqan ata-bowilirining gunаһlirini etirap қilixi lazim idi.

«Xunga sән ularoғa: «Samawi қoxunlarning Sәrdari bolоqan Pәrwәrdigar mundak dәydu: — «Mening yenimoғa қaytip kelinglar, Mән silәrning yeninglaroғa қaytip kelimән» — dәydu» — degin.

«—Ata-bowiliringlardәk bolmanglar; qünki ilgiriki пәyoғәмбәрләр ularoғa: «Samawi қoxunlarning Sәrdari bolоqan Pәrwәrdigar: — Rәzil yolliringlardin, rәzil қilmixliringlardin yenip towa қilinglar, deгән», — dәp jakarlioғan. Biraқ ular Manga кулак salmioғan, boysunmioғan, — dәydu Pәrwәrdigar» (1:3-4).

Mana bu ikkinqi аgаһlanduruxtur; «Ilgiriki пәyoғәмбәрләр»ning bu temida bolоqan nuroғun сөzlidir, оқurmәnlәр «Yәx.» 55:6-7, «Әz.» 18:31, «Yoel» 2:12-13, «Amos» 5:4-6, «Zәf.» 2:2-3din birnәqqә misallarni kәrәlәydu. Israilning әmәliyәттә bu nuroғun hitablaroғa қulikini gas қiliwalоqanliқi muxu yәrdә: «biraқ ular manga кулак salmioғan, boysunmioғan, dәydu Pәrwәrdigar» dәp yәkүнlinidu. Israiloғa towa қilixқа bolоqan qақiriқ «Tәwrat dәwridiki әng ahirқi пәyoғәмбәр, xundakla Tәwrat dәwridiki пәyoғәмбәрләр arisidiki әng ahirқisi wә uluqi» dәp һәsanlanоqan қүmүldүrgүqi Yәһya («Mat.» 11:11-13) tәripidin («Mat.» 3:2-12) wә Rәbbimizning Әzi tәripidin dawam қilindi («Mat.» 4:17). Keyin, Rәbbimiz әwәtkән rosullar jakarlioғan һәwәrdә towa қilix түp asas қilinoғan («Luқа» 24:46-49, «Ros.» 3:19, 17:30ni kәrүng).

Әzakiyal пәyoғәмбәр Hudaning xan-xәripining Israilning gunаһliri түpәylidin ulardin ayriloғinioғa қayоquroғan bir guwahqi bolоqanidi — «Әz.» 11:23ni kәrүng. Huda Zәkәriyaning

«Zəkəriya»

dəwridə Israiloşa: «**Mening yenimoşa kaytip kelinglar, Mən silərnəning yeninglaroşa kaytip kelimən**» dəp jakarlaydu. Ilgiri mukəddəs ibadəthanida ayan kilinoşan xan-xərəp («1Pad.» 8:11) hazır kərinməydu; xundak bolsimu, Pərwərdigar Öz huzurini sürgünlüktn kaytip kəlgən, Yerusalem wə Yəhudada turuwatқанlar arisida turoşuzuxka wədə kilidu. Ular bularni kəzliri arқılık əməs, bəlkı iman-etikaд arқılık qəbul kılıxi kərək idi.

Bu qakirik bizlər üqinmu ohxaxla muhimdur. Bizmu qokum «**Pərwərdigarning yenioşa**» kaytip keliximiz kərək; andin U «**yeninglaroşa kaytip kelimən**» dəp wədə kiləninidək qokum bizning yenimizə kelidu — biz öz gunahlimizni kətürəp Uning yenioşa kəlginimizdə, Umu Öz xapaiti wə məəpiriti bilən yenimizə kelidu; biz namratlik həm həjitimizni kətürəp Uning yenioşa kelimiz, U mol mehir-xəpkiti wə qəksiz dəsmayisi bilən yenimizə kelidu! Nemədegən ayaib almaxturux-hə! Həttə əgər əzlükimizdin Uning yenioşa berixka iқki dərmanimiz bolmisimu, biz kəlgüsi bir dəwrdiki Israilning ahirki zamanda kilidoşan duasidək: «**Bizni yeningəşa kayturoşaysən, i Pərwərdigar; xundak boləanda biz kaytalaymiz**» wə «**I Huda, bizni Öz yeningəşa kayturoşaysən! Jamalingning nurini qaqkaysən, xunda biz kutkuzulimiz!**» dəp etünəyli! («Yiq.» 5:21, «Zəb.» 80:3).

«**Silərnəning ata-bowiliringlar hazır kəni? Pəyoşəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu? Lekin Mening pəyoşəmbərlərgə buyruşan səzlim wə bəlgilimilirim, ata-bowiliringlarning bexioşimu qüxkən əməsmidi?**».

Xuning bilən ular yolidin yenip: — **samawi qoxunlarning Sədari boləan Pərwərdigar yollirimiz wə kilmixlirimiz boyiqə bizni kəndak kilmən desə, xundak kildi, — degən**». (1:5-6).

Mana bu üqinqi agahlanduruxtur. Huda ularəşa addiy həlda: Ata-bowiliringlarəşa agahlandurəşinimdək əldi, dəp ularəşa əslitipla kəlməy, bəlkı ularning esigə pəyoşəmbərlərnəning əlgənlikinimu salidu.

(Bəzi alimlar «**Pəyoşəmbərlər mənggü yaxamdu?**» degən soalni həlkning Zəkəriya pəyoşəmbərnəning səzigə rəddiyə bərməqki bolup eytkən imansiz yaki məşirilik jawabi, dəp karaydu. Əmma biz əyni tekisttin bundak karaxning həqkəndak əsasini kərməymiz).

«**Pəyoşəmbərlər mənggü yaxamdu?**» degən bu səzni yənila Zəkəriya eytkən, dəp karaymiz; u muxu yərdə birinқidin, həlkning əzlrinəning Hudaning həlki boləanliki üqün bəxka əl-millətlərnəning əldida məəşrurlanmasliki kərəklikini agahlanduridu (halayik əyni qəşda «bizdə Huda əwətkən pəyoşəmbərlər bar (wə silərdə yok!)» degəndək səzlərnı kiləşan boluxı mumkin); ikkinқidin, həttə ular arisida pəyoşəmbərlər bolmioşan əhwaldimu (xu qəşda ularda Həşay wə Zəkəriya pəyoşəmbərlər bar idi, əlwəttə) ular: «Həşir bizning pəyoşəmbərlirimiz yok, xunga Hudaning bizgə nemə deməqki boləşinini bilməymiz» degəndək bəhanilər bilən itaətsizlik kilməşliki kərək; qünki pəyoşəmbərlərnəning səzliri mənggü inawətlilik bolup, əməlgə axurulmay kəlməydu. Ularning mənggülik səzliri Israil həlkidə mukəddəs yazmilarda saқlanəşanidi.

Muxu ayətlərnəning ahirki səzlrinin sürgünlüktn kaytkən həlkning omumən (Həşay pəyoşəmbər ispatlioşandək) Hudaning səzigə dili yumxak, itaətmən boləanliki ayan kəlinidu.

Zəkəriya kərgən «səkkiz əşayibanə kərinüxlər»

Zəkəriyanəning həlkəş kiləşan birinқi səzidin təhminən üq aydin keyin, pəyoşəmbər bir kəqisi səkkiz əşayibanə kərinüxnı kəridu. Təwəndə biz ular toqrisida təpsiliyraq tohtilimiz.

«Zəkəriya»

O'qurmənlər bularning qūx əməs, bəlki pəyojəmbərgə keqিদə tapxuruloqan o'jayibana kərunūx ikənlikini esidə tutsun. Muzu o'jayibana kərunūxlərning omumiy əlahidiligi xuki, əwwal simwol harakterlik birhil kərunūx ayan kīlinidu, andin pəyojəmbər əzi bir soal qoyidu yaki uningəya bir soal qoyulux bilən jawab berilip, simwollar qūxəndürülidu.

Birinqi o'jayibana kərunūx — Hadas dərəhliri arisida atliklər aldidə turoqan Pərixta (1:7-17)

«Darius padixahning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «xəbat eyi»ning yigirmə tətinqi kūni, Pərwərdigarning kalami Iddoning nəwrisi, Bərekiyaning oqli Zəkəriya pəyojəmbərgə kəldi. U mundaq bəxarətni kərdi: —

Mən keqidə əlamət kərunūxni kərdüm; mana, toruq atka mingən bir adəmnı kərdüm; u qongqur oymanliqtiki hadas dərəhliri arisida turatti; uning kəynidə toruq, ala-taoql wə aq atlar bar idi» (7-8).

Biz xu soallarni qoyimiz: —

Birinqi soal: Zəkəriya kərgən «toruq atka mingən adəm» kim?

Ikkinqi soal: «hadas dərəhliri» wə «qongqur oymanliq» nemini bildüridu?

Üqinqi soal: Atlarning rənggining əhmiyiti nemə?

Birinqi soaləya berilidioqan jawab xuki, 11-ayəttə bizgə ukturuloqandək «**toruq atka mingən adəm**» «Pərwərdigarning Pərixtsi»dur («Əz əhdisinin pərixtsisi» dəpmu atilidu). Təwrattiki baxqa kişimlərdin bilimizki, «Pərwərdigarning Pərixtsisi» Hudaning wəkili bolupla kəlməy, yənə Hudaning təbiitidə boləqan bir xəhstur; baxqa yərlərdə eytkinimizdək, «Pərwərdigarning Pərixtsisi»ni Məsihning tuquluxdin ilgiri Əzini insanləyə ayan kīloqan xəkli, dəp ixinimiz. 10-ayəttə u zat təkitlinip, «xu adəm» deyilidu.

Xərhqilərləning bəziliri «**toruq atka mingən adəm**» bilən «Pərwərdigarning Pərixtsisi»ni baxqa-baxqa xəhslər, dəp kəraydu; əmma ularning adəmnı ixəndürgüdək yətlilik pakitliri yəq.

(Ularling pikri boyiqə, hərbiy kəidə boyiqə doklat kīlidioqanlar Pərwərdigarning Pərixtsisinin aldi udul təripigə kelip doklat kīlix kərək idi; əyni tekistə atliklərləning kəysi orunda turup doklat kīloqanliqi enik kərsitilmigən. Ular: Atliklərləning kəynidə turup uningəya «doklat kīlix» orun jəhəttin muwapik əməs, dəydu. Bu pikirgə jawabən addiy xu soalni qoyimizki, atliklərləning həwirini tapxuruwelix üqün Sərdari wə Yətəqisi boləqan «Pərwərdigarning Pərixtsisi» kəynigə burulsa bolmamdu?

Uning üstigə, əgər ikki kərunərlilik zat «dərəhlər arisida» turuwatqan bolsa, Zəkəriyaning diqqiti dərhal əng uluoqəya, yəni «Pərwərdigarning Pərixtsisi»gə tartilmamti? Demək, «**toruq atka mingən adəm**» qokum «Pərwərdigarning Pərixtsisi» boluxi kərək).

Ikkinqi soalda, kəp xərhqilər «hadas dərəhliri» Israilni kərsitidu, dəp kəraydu. Bizmu xundək pikirdimiz. Israiləya wəkil boluxkə bu hil dərəhlərləning tallinixini intayin əhmiyətlik, dəp kəraymiz. Hudaning əhdisigə baqlanəqan həlkigə uluq kedr yaki kəng yeyilidioqan dub dərəhi əməs, bəlki egiz əsməydioqan, təskəy jaylarda insanning nəziridin yoxurun əsidoqan huxpurəklilik hadas dərəhi muwapik simwol bolalaydu. Qūnki «**Nami «mukəddəs», Yukiri həm Aliy Boləquqi, yəni əbədil'əbədgiqə həyat Boləquqi ... rohi sunuk həm kīqik peil adəm bilən billə turidu**» («Yəx.» 57:15, 66:2).

«Zəkəriya»

Sürgünlüktin qaytip kəlgəndin keyin «Hədasah» yoki «Hadassah» («hadas dərihi») Israililar arisida qiz-ayallar yaxsi kəridioqan bir isim bolup kaldi. «Əstər» degən uluq ayalning ibraniy tilidiki ismi «Hədasah» idi.

Pərwərdigarning Pərixtsizining ətrapidiki «hadas dərhiliri» **«qongkur oymanlik»**ta əsidu. Ibraniy tilida **«qongkur oymanlik»** degən söz «mətsuləh» bolup, «tsul» degən peil yiltizidin yasaloqan. «Tsul» degənning mənisi «suqə qərək bolux»tur (məsilən, «Mis.» 15:10). Xunga «mətsuləh» degənni «qongkur dengiz» dəp tərcimə kilixkəimu bolidu. «Zəb.» 88:7-8də **«Sən meni həngning əng tegigə, zülmətlik jaylarəqə, dengizning qongkur yərlirigə qümdürdug; sən barlik dolqunliring bilən meni kiynding»** deyilidu.

«Zəb.» 107:23-24də **«Kemilərdə dengizəqə qüxüp kətnioquqilar, Büyük sularda tirikqilik qiloquqilarbular Pərwərdigarning ixirioqə guwahqিদur, Qongkur okyanda kərsətkən karamətlərnə kərgüqidur»** deyilidu.

Təwrat wə Injilda «dengiz» daim qalaymikanqilikqə wə zuluməqə toloqan dunyadiki əllərgə simwol kilinidu (məsilən, «Yəx.» 57:10; «Dan.» 7:1-3-ayəttə dunyadiki birnəqqə imperiyələrgə wəkil kilinidioqan yawayi məhluklar «dengizdin qikidu»; Babil imperiyəsi Yəxaya təripidin «dengizning qəl-bayawini» dəp təswirlinidu (21:1). Yənə «Wəh.» 13:1nimu kəring).

«Qongkur oymanlik» yoki «qongkur dengiz»ni «yat əllər arisida» turup «zulum wə kiyinqilik dolqunliri» basidioqan Israilning biqarə həliti kərsətkən muwapik simwol deyixkə bolidu. Zəkəriya pəyojəmbərnəning dəwridə Israil allıqəqan mustəkillik wə əz-əzini bəxqurux həkukidin məhrum boləqan bolup, Əysə Məsih eytkən **«yat əllərnəning wəkti»**da turatti. Məsih eytkən xu **«yat əllərnəning wəkti»** Babillik Nebokadnəsərnəning padixəhlikining Israiləqə boləqan yətmix yillik zulumu bilən bəxlanəqanidi («Luka» 21:24 wə «Luka»diki «qoxumqə söz»iməznimu kəring). Ləkin bu, Huda ulardin wəz kəqip taxliwətkən degənlik əməs. Əksiqə kədimdin tartip ularning əhwalioqə iqini əqritkən, kəyta-kəyta kətkuzəqan, ularni kətürüp kəlgən «Pərwərdigarning Pərixtsisi» ularning otturisi turalatti. U daim ular üqün Əzining uluq səzini əməlgə axuruxkə təyyar turup kəlgənidi: —

«Sən sulardin ətkinəgdə, Mən sən bilən billə bolimən; Dəryalardin ətkinəgdə, ular seni qərək kılmaydu» («Yəx.» 43:2)

Bu kəzgə ilinmaydioqan kiqik həlk əzining gunəhliri tūpəylidin Hudaning tərbiyəlik jazasi astida turoqəqə, dūxmənlinirəning kəlioqə tapxuruloqanidi; ləkin U yənə ularning arisididur.

Bu kərinux Zəkəriya pəyojəmbərgə yətküzülgən nemidəgən qong təsəlli-hə! Zəburda eytiləndək: **«Pərwərdigarning Pərixtsisi uningdin əymənidioqlarni kəqədpə ətrapioqə qədini tikidu** (məzkur ayəttə eytiləndək, həttə sanəksiz bir kəxunni bəxlap), **ularni kətkuzidu»** (34:7).

Bəzi xərhqilər: «Huda Israilni həzir mutlək taxliwətkən» dəp kərioqan bolsimu, xundəklə wə həttə Yəhudiylar əzliri toqruluk: **«Pərwərdigər mənədin wəz kəqti, Rəb meni untup kəttil»** degini bilən Pərwərdigarning ularəqə nisbətən yənə əz pilani bardur: **«Qünki Mən seni kətkuzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigər; — Mən seni tərkiwətkən əllərnəning həmmisini tūgəxtürsəmmu, ləkin seni pütünləy tūgəxtürməymən; pəkət üstündin**

«Zəkəriya»

höküm qikirip tərbiyə-sawak berimən; seni jazalimay qoymaymən», «Həlbuki, xundak bolsimu, ular öz düxmənirining zeminida turojinida Mən ularni taxlimaymən yaki ularoqa əqlük kılmaymən, xuningdək ular bilən baqlioqan əhdənni buzmaymən, ularni yoxatmaymən; qünki Mən Özüm ularning Hudasi Pərwərdigardurmən» («Yər.» 30:11, «Law.» 26:44) Pərwərdigarning bu məqsiti ahırkı zamanda qoqum əməlgə axurulidu!

Üqinqi soaloqa nisbətən, yəni atlarning rəngliri tooqruluk birnəqqə eoiz səzliximizgə tooqra kelidu. Rənglər xübhısizki, atlarning hərkaysisining wəzıpisigə wəkillik kilidu.

Kızıl yaki turuk rənglər bolsa jaza, urux, qan, intikamoqa wəkil bolidu. «Wəh.» 6:4də yər yüzidikilərdin aman-tinqlikni məhrum kilix üqün, Huda wə uning Məsihiğə düxmən boləqan insanlarni bir-birigə sokuxturux üqün kızıl atqa mingən bir pərixtiğə qong bir xəmxər tapxurulidu; «Yəxaya» 63-babta, Məsihning kızıl boyaloqan kiyim-keqəkni kiyip Hudaning intikamini yətküzüx üqün qikidoqanliki kərünidu. Muxu yərdimu, xübhısizki, «kızıl»ning ohxax simwolluk mənisı bar — demək, «Pərwərdigarning Pərixtsi»ning pərixte qoxunlirini baxlap, Israilni əzgüqilərnin üstigə Hudaning jazalirini yətküzüxkə təyyarlanəqanliki kərsitilidu.

«Ala-taqıl» (ibraniy tilida «sərukkim»); — buning zadi kaysi rəng ikənlikigə birnemə deyix təs. Bu rəng wə uning əhmiyiti üstidə qoyuloqan pərezlər kəptur. Dawut Baronning pikriqə, «sərukkim» əbjəx qilinəqan birhil rəngni kərsitidu; wəzıpisi bəlkim jazalax həm rəhim kilixni əz iqigə aloqan boluxi mumkim.

«Aq rəng» muqəddəs yazmilarda «nusrət qazinix»ka simwol qilinidu (məsilən, «Wəh.» 19:11də, Məsih dəjhalning pütkül qoxunliri bilən jəng qiloqanda ap'aq kiyim kiyidu).

Əz sərdarining əmrini bəjanidillik bilən bejirixkə təyyar turuwatqan bu pərixtilər qoxunining Zəkəriya pəyoqəmbərgə kərsitilixining məqsiti, xübhısizki, Zəkəriyaning keyin həlkni rıqəbtəndürüxi üqün idi. «Zəbur»da eytiləqandək **«Hudaning jəng hərwiliri tümən-tümən, milyon-milyondur; Rəb ular arisididur»** — Hudaning Əz həlkni kutquzux wə qooqdaş üqün ziyadə kəp tədbirliri wə küqliri bardur; biraq ular Əzigə yəqin əlakidə yaximisa Uning muxundak yardimi kərünməydu.

9-ayətni kərəyli: —**«Mən uningdin: «Təksir, bular nemə?» — dəp soridim. Mən bilən səzlixiwatqan pərixte manga: «Mən sanga bularning nemə ikənlikini kərsitimən»** — dedi».

Birnəqqə səwəblər tüpəylidin bu pərixtni (ibraniy tilida «malak hədobhər bi» — «Mən bilən səzlixiwatqan pərixte» yaki səzmusəz «iqimdə səzlixiwatqan pərixte») «Pərwərdigarning Pərixtsi» əməs, dəp qaraymiz. U pəqət kərünüxlərgə xərh beridoqan addiy bir pərixtidur.

Gərqə Zəkəriya uni «təksir» dəp qakiroqan bolisimu (ibraniy tilida «Adoni»), bu «Rəbbim» degən səz əməs. «Rəbbim» bolsa, ibraniy tilida «Adonay» deyilidu. Məsılən, «Adonay» degən bu səz «Yər.» 18:3də kərülidu, xu yərdə «Pərwərdigarning Pərixtsi»ni kərsitidu. «Adoni» degən səzni bolsa hərəkəndək adəm yaki yaritiloqan məhlukqa karita ixlitixkə bolidu. 8-ayəttiki «pərixte» pəyoqəmbərgə əlamət kərünüxning mənisini qüxəndürməkqi bolidu; 9-ayəttə bolsa, «Pərwərdigarning Pərixtsi» qüxəndürüx beridu. Muxuningəqa qarap bəzi alimlar bu ikki pərixtni bir xəhs, dəp qaraydu. Ləkin **«Mən sanga .... kərsitimən»** degən səzləni səmusüz təjrimə kılsaq, «seni kərgüqi kılimən», — demək «kərünüxləni wə ularoqa has qüxəndürüxləni

«Zəkəriya»

qüxinixixkə sanga bir kəlbni berimən» degənlik bolidu. 4:1dimu bu pərixtning xundak hizmiti ayan bolidu.

Qong ispat 2:1-4də körünidu. Xu yərdə dəl məzkur pərixtiyə «**Yügür, bu yax yigitkə söz kıl**» dəp buyrulidu. Xu yərdə «**mən bilən səzlixwatқан pərixte**» Pərwədigarning Pərixtsi boləjan bolsa, uningəja undak buyruk berix uning səlahiyyətigə kət'iy muwapik bolmaytti.

Uningdin baxka yənə ispatlar bar, hazırqə muxunqilik tohtilimiz.

Xunga «**Mən (Zəkəriya) bilən səzlixwatқан pərixte**»ni Hudalik təbiitidə boləjan «Pərwədigarning Pərixtsi» əməs, bəli pəyojəmbərgə yərdəmqi bir pərixtidur, dəp bilimiz.

«**Təksir, bular nemə?**» degən soaloja 10-ayəttə «hadas dərəhliri arisida turojan zat» əzi jawab beridu: «**Bular Pərwədigarning yər yüzini uyan-buyan kezixkə əwətkənliri**».

Bu səzlər bizgə Ayup pəyojəmbərnə əyibləxkə Hudaning aldioja kəlgən Xəytanning səzlini əslitidu; xu yərdə u: «**Yər yüzini kezip paylap, uyak-buyaklarni aylinip yürüp kəldim**» dəydu. Xəytanning bu tohtawsiz hərakitining məqsitini rosul Petrus bizgə əstayidil əgəhləndurup kərsitidu: «**Özünglarni həoxyar wə səgək tutunglar. Qünki düxmininglar boləjan İblis huddi hərkiəwatқан xirdək, yutkudək birsini izdəp kətrap yürməktə**» («1Pet.» 5:8).

Əgər bir künla İblisning türlük -tümən kiltakliri wə tədbirlirigə takabil turuxkə yaloquz kəyulsak, undakta biz kəndək bolup kətərmiz-hə?! Ləkin Hudaəja ming xükri, «**Pərwədigarning Pərixtsi uningdin əyminidəjanlarni kəojdap ətrəpioja qədirini tikidu, ularni kətkuzidu**» («Zəbur» 34-küy). Kərginimizdək, Pərwədigarning Pərixtsining yər üstidə sanaksiz kəoxunliri hərhil pərixtiliri bardur. Gərqə Xəytan wə uning jinliri hər türlük yaman niyətliri bilən «**yər yüzini kezip paylap, uyak-buyaklarni aylinip yürəngən**» bolsimu, Hudaningmu Əzining Əz ümmətlirini kəojdap muxu yaman niyətlərgə takabil turuwatқан nuroqunliojan əlqiliri bardur. «İbraniyləroja»da eytiləjəndək: «**Pərixtilərninğ həmmisi pəkət nijatlikkə miraslik kəlidəjanlar üqün hizmət kəlixkə Huda təripidin əwətiləngən hizmətqi rohlər əməsmu?**».

Həlbuki, Zəkəriya kərgən kərünüxtə xu qakқан əlqilər əwwal pəkət yər yüzidiki əllərninğ əhwalini (bolupmu, İsrail üqün) paylaxkə əwətiləgənidi. Qünki Hudaning insanləroja boləjan barlik məksət-pilanliri İsrailəja bəojlanəjəndur.

Bu pərixtilər Pərwədigarning Pərixtsigə həwər yətküzüp: «**Biz yər yüzidə uyan-buyan kezip kəlduk; mana, pütkül yər yüzü tiptinq, aramlikta turuwatidu**» dəydu (11-ayət). İbraniy tilida «**tiptinq, aramlikta turuwatidu**» daim məlum bir jay wə uning əhəlisinin tinq-amanlik həliti, həqkəndək yawlarning malimanqiliqi bolmiojanlikini kərsitidu. Misallar «Hək.» 3:11, 30, 5:31, 8:28, 18:7, 27də kərünidu; bu söz «Yexua» 11:23də («**zəmin jəngdin aram tapti**») wə xuningdək bərnəqqə baxka yərlərdimu tēpididu, həmmisi qongqur tinq-amanlikni kərsitidu.

Birinqidin, bu əhwal «Hudaning kəldiliri»əja ibadəthanini kəyta kurux hizmitidə riəbət bərix üqün kərsitilidu; yəkin kəlgüsədə həqkəndək jəng-urux ibadəthanining yaki zemindiki xəhərlərninğ kuruluxini tosiyalmaydu. Həlbuki, ikkinqidin, bu bəyan «yat əllər»ning tinq-amanlik əhwalininğ İsrailninğ həliti bilən qong pərklinidəjanlikini kərsitix üqün bərilidu. Kərioqanda, baxka əl-millətlər heli rəhət-bayaxatta yaxaytti; kəiskisi, Yəhudiy həlkədin baxka həmmisi tinq-aman idi. Gərqə İsrailardin bir top «kəldilər» əz zeminiəja kəytқан bolsimu, ular tēhiqə əllərninğ boyunturukə astida turup sēpilsiz, harəblaxқан xəhərlərdə olturup, düxmənlirininğ horluk-həkarətlirigə oquk turatti. Həttə Zəkəriyadin kəyinki dəwərdikilər

«Zəkəriya»

buningdin azablinip: — «**Mana, biz bugün kullarmiz! Sən mewisi bilən nazu-nemətliridin yeyixkə ata-bowilirimizojə təkdin kılıp bərgən zeminda tursakmu, biz mana uningda kul bolup kalduk!**» dəp ah-zar kətürgən («Nəh.» 9:36).

Əllər Hudaning həlkini tarkitiwətkəndin keyin, zeminini igiliganidi, wə hətta xu qəşkiqə uningdin tohtawsiz paydilinip kəlgənidi. Qarimakka, heqkim Zion tartkan azab-okubətlərgə kəngül bəlgəndək kilmaytti. Həlbuki: —«**Pərwərdigarning Pərixtsisi jawabən: «I samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar, qaqanojiqə sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatkan Yerusalem wə Yəhudaning xəhərliri üstigə rəhim kilmaysən?» — dedi**» (12-ayət).

Həlkə nisbətən, ilgiri əzlinirini nuroqun kətim kutkuzəjan wə yetəkligən Pərwərdigarning Pərixtsisining əz arisida boluxi ularəja təsəlli boləjan yərdə, Pərwərdigarning Pərixtsisining ular üqün dua-tilawət kilixi ularəja kəndakmu təsəlli bolmisən?

Dərwəkə, Israil uning dua-tilawətlirining obykti əməsmu? Qünki Pərwərdigarning Pərixtsisi Məsihədin baxkə heqkim əməs. Təwəndikilər Yəxaya pəyoqəmbər təripidin hatiriləngən Məsihning duasidur: —

**«Taki uning həkkanilyliki julalinip qaknap qikkuqə,
Uning nijati lawuldawatkan məx'əldək qikkuqə,
Zion üqün Mən heq aram almaymən,
Yerusalem üqün hərgiz süküt kilmaymən»** («Yəx.» 62:1).

Biz baxkə yərlərdə yukiriki «70 yil» toqrisida tohtilip ətkən (məsilən, «Yərəmiya»diki «koxumqə sez»imizdə), muxu yərdə uni kaytilimaymiz. Muxu yərdə adəmni həyranuhəs kilidəjan ix Pərwərdigarning Pərixtsisining dua-tilawitidur. Israil tehi toluk əsligə kəltürülmigənidi. «Yerusalem wə Yəhudaning xəhərliri» tehi harab hələttə turatti. Israilning bu biqarə əhwalı Pərwərdigarning Pərixtsisining ular üqün dua kilixitiki səwəbidur.

Hudaning Uning dua-tilawitigə karita jawabi «Zəkəriya bilən səzlixawatkan pərixte»ning bu səzləni Zəkəriya pəyoqəmbərnin kəngligə qongkur singdürüxi üqün berilidu (13-14-ayət): — «**Pərwərdigar mən bilən səzlixawatkan pərixtigə yekimlik səzlər, təsəlli bərgüqi səzlər bilən jawab bərdi. Xuning bilən mən bilən səzlixawatkan pərixte manga mundaq dedi: «Sən mundaq jakarliojin: — Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar: «Yerusalem wə Zionəja otluq muhəbbitimdin yurikim lawildap keyidu!» dəydu».**

Bu «**yekimlik səzlər, təsəlli bərgüqi səzlər**»ning nemə ikənlikini biz ahirki 14-17-ayətlərdə kərimiz: —

(1) Pərwərdigar: «**Yerusalem wə Zionəja boləjan otluq muhəbbitimdin yurikim lawildap keyidu**» dəydu, andin «**Xuning bilən Mən ərkin-azadilikte yaxawtkan əllərgə kattik qəzəplinimən; qünki Mən həlkimgə səlla qəzəplinip koyiwidim, ular həddidin exip həlkimgə zor azar kildi**» (ibranıy tilida «ular xu yamanlikka yərdəm bərdi») dəydu (15-ayət).

Huda Israiləja (butpərəsliki tüpəylidin) qəzəplinip ularni «yat əllər» arkilik jazalap azablxakə, Babil imperiyəsigə 70 yil sürgün kilduroqan. Biraq «ərkin-azadilikte yaxawtkan əllər», yəni Babildikilər, keyin Parsliklər bu ixta Hudaning qəzipining jazasini qəktin axurup, «həddidin exip» tolimu rəhimsizlik kileqan. Bu ix goya bir ata əzining itaətsiz əmma səyümlük

«Zəkəriya»

balisini tayak bilan jazalioqanda, yat bir xixi otturioqa qikip balini temür kaltäk bilän uroqanoqa ohxax ix bolidu. Bundaq ähwalda qaysi bir ata qezäplänmäy turalaydu däysiz? U qoqum kol saloquqi yat adämge karxi qikidu. Hudaning Israiloqa (xundaqla barlik etikadqilaroqa) zulum saloquqilaroqa bolojan pozitsiyasi daim xundaq bolidu.

Bu ähwalni tehimu qüxinix üqün: «Yär.» 30:11, 31:10, «Yəx.» 52:2, «Yər.» 5:10, 12:7, «Yəx.» 47:6 qatarlik ayətlärni körüng.

Hazirki zamanlarda Yəhudiylar muxundaq ähwallarni bexidin ötküzüp, tehimu azab-okubätlik ixlaroqa uqrap, kiynilip kældi. Ularoqa atalmix özini «Hristianlar» döp atiwaloquqlar (häkikiy Məsiş etikadqiliri ämäs) köp azab-okubätläрни salojan. Ämma köp ällärning tarihi xuni enik ispatlayduki, Hudaning Ibrahimoja: «**Kimlä** (mälum xähx yaki mälum bir äl bolsun) **seni bärikätlisä män ularni bärikätläymän, kimki** (mälum xähx yaki mälum äl bolsun) **seni horlisa, män qoqum uni länätkä kaldurimän**» degän wädisi tehiqä inawätliktur.

(2) Ikkinqi täsälli Hudaning xapaätlik mäqsitidur: «**Män Yerusalemoqa rähim-xäpkätlä bilän kaytip kældim**» däydu (16-ayät).

Tewändä bu «rähim-xäpkätlä»din ikki-üq alamät-bälgini körsitimiz: —

(a) «**Mening eyüm uning iqidä** (Yerusalem iqidä) **qurulidu**» — Ibadəthana Huda Özining wä hälkining arisidiki yekin alakisining bälgisi bolidu.

(ä) «**wä Yerusalem üstigä «ölqäm tanisi» yänä tartilidu**» — demäk, Yerusalem kaytidin toluk qurulidu (16-ayät).

(b) Pəyoqəmbərgə yənə mundaq deyilidu: «**Yənə mundaq jakarlioqin: «Samawi qoxunlarning Sərdari bolojan Pərwərdigar mundaq däydu: Mening xəhərlirim yənə awatlixidu**» — Pərwərdigar yənälä Israilning xəhərlirini «Mening xəhərlirim» däydu (17-ayät).

(p) «**wə Pərwərdigar yənə Zionoqa täsälli beridu wə Yerusalemnı yənə tallıwalidu**» — Zəkəriya pəyoqəmbər «Yəx.» 14:1din elinoqan munu sözlärni üq ketim kaytilaydu: —
«**Qünki Pərwərdigar Yaqupqa rəhimdillik körsitidu, yənə Israilni tallaydu, U ularni öz yurt-zeminida makanlaxturidu. Xuning bilän yat adəmlər ular bilän birlixip, Yaqup jəmətigə qoxulidu**».

Zəkəriya dəwrining aldinki məzgildə yukiriki wədilər kismən əməlgə axuruloqan birnəqqə ixlar barliqqa kældi. «Hudaning öyi» töt yildin keyin pütü («Əzra» 6:15). Yənə bir məzgildin keyin Nəhəmiya Yerusalemning sepilini kaytidin qurup qikti.

Keyin Məsişning Israilda tuquluxi bexarətlərləning qong bir əməlgə axuruluxi boldi; ahirki zamanda Yəhudiylar həlkiyə nisbətən ularning towa kilip Əysa özimizning Məsişimiz döp tonup etirap kilixi bilän tehimu qong əməlgə axuruluxi wujudqa qikidu: —

Rosul Yaqup Rəbbimiz Əysa Məsişning kaytip kelixi toqurluk səzliginidə: — «**Muxu ixlardan keyin, män kaytip kelip, Dawutning yikiloqan qedirini yengibaxtin qurup tikləymən, uning harabiliklrini kayta bina kilip, əsligə költürimən. Xundaq kilip, insaniyəttiki baxqa insanlarmu, yəni Mening namim bilän ataloqan barlik əllər Meni izdöp tapidu, däydu bu ixlarning həmmisini əməlgə axuridoqan wə xundaqla ularni əzəldin ayan kilip kəlgən Pərwərdigar!**» («Ros.» 15:16-18, «Amos» 9:11-12).

«Zəkəriya»

«Qünki Pərwərdigar Zionqa təsəlli bərməy qoymaydu;
Uning barlik harabə yərlirigə qoqum təsəlli beridu;
U qoqum uning janggallirini Erəm baqjisidək,
Uning qəl-bayawanlirini Pərwərdigarning beqjidek kilidu;
Uningdin huxallik həm xad-huramlık,
Rəhmətlər həm nahxa awazliri tepilidu» («Yəx.» 51:3)

Ikkinqi qayibana kərünux — münggüzlər wə hünərwənlər (1:18-21)

«Andin mən beximni kətürdüm, mana tət münggüzni kərdüm. Mən bilən səzlixwatқан pərixtidin: «bular nemə?» dəp soridim. U manga: «Bu Yəhuda, Israil wə Yerusalemnı tərkitiwətkən münggüzlərdur» — dedi.

Wə Pərwərdigar manga tət hünərwənni kərsətti. Mən: «Bu hünərwənlər nemə ix kılqılı kəldi?» dəp soridim. U: «Mana bular bolsa Yəhudadikilərnı heqkim kəddini rusliyalmoıudək dərijidə tərkitiwətkən münggüzlər; biraq bu hünərwənlər münggüzlərnı dəkkə-dükkigə qüxürgili, yəni əllərnıng Yəhudanını zeminini tərkitiwetix üqün kətürgən münggüzlirini taxliwətkili kəldi!» — dedi».

Münggüzlər» mükəddəs yazmılarda kəp waqıtlarda xan-xərəp, qurur-ızzət yaqi məlum xəhsning yaqi dələtning küq-kudritining simwoli kılınidu (məsilən, «1Sam.» 2:1, «2Sam.» 22:3, «Zəb.» 75:4, 5, 92:10ni kərüng). Bəzidə münggüzlər dunyadiki əng küqlük imperiyələrnı kərsitidu («Dan.» 8-bab, «Wəh.» 17:3, 12).

«Tət» degən san Mükəddəs Kitabta «tət xamal» yaqi «dunyaning tət bulungi»ni kərsətkəqkə, xərhqılərnıng bəziliri «tət münggüz» pəkət Israilning «tət ətrapidin» zuluməqa uqrap, tərkiıp kətkənlikini bildüridu, dəp kəraydu. Həlbuki, yuqirida baykıqinimizdək, Zəkəriyaqa tapxuruloqan bexarətlər tüp jəhəttin «ilgiriqi pəyoqəmbərlər»ning səzlırini təstikıax wə hulasiləx süpitidə berilgən, dəp kəraymız. Xu səwəbtin bizdə xək yokki, Zəkəriya pəyoqəmbər kərgən xu «tət münggüz» Daniyal pəyoqəmbərgə allıkaqan tapxuruloqan wəhıyning 2-babtiki «qong həykəl»ning «tət metal»i wə 7-babtiki «tət məhluk» kərsətkən tət imperiyənimu kərsitidu. Muxu tət imperiyə öz nəwiti boyıqə Israilni zalimlik bilən «tərkatquqılar» idi.

Daniyal pəyoqəmbərnıng bu bexarətliri toqruluk «Daniyal»diki koxumqə səzimizdə allıkaqan tohtalduq. Axu yərdə eytkinimizni hulasiləp, biz xu tət münggüzni təwəndiki tət imperiyəgə simwol kılınidu, dəp ixinimiz: —

- (a) birinqi münggüz — Babil imperiyəsi
- (ə) ikkinqi münggüz — Pars imperiyəsi (Zəkəriyaning künliridə tehi həküm sürüwatқанıdi)
- (b) üqinqi münggüz — Grek imperiyəsi (Zəkəriyaning künliridə tehi barlikqə kəlmigən)
- (p) tətinqi münggüz — Rim imperiyəsi wə ahırkı zamanlarda xuning harabiliridin kəkləp qikidıoqan dəjjalning imperiyəsi

Israil əmdi muxu kərünuxtın kəndək təsəlli taparkin? Berilgən təsəlli dəl xu idiki, gərqə muxu imperiyələr waqıtnə hojilik kilsimu, Huda bəribir həmmidin üstün turup, ularni həlak kılıxkə tət «hünərwən»ni allıkaqan təyyarlıoqandur. Ibraniy tilida «dəkkə-dükkigə qüxürüx» degən səz yənə «xilip yokitix» yaqi «yonup yokitix» degən mənini öz iqigə alidu. Undakta, tət

«Zəkəriya»

müunggüzni yokitidioqan tət hünərwan kimlər?

Daniyal pəyojəmbərning bexarətlirigə asasen hünərwanlarning salahiyiti təwəndikidək boluxi kerək, dəp ixinimiz: —

(a) birinqi hünərwan — Pars imperiyəsi (Babil imperiyəsini aqduroqan)

(ə) ikkinqi hünərwan — Grek imperiyəsi (Pars imperiyəsini aqduroqan. Zəkəriyaning dəwridə bu ix tehi yüz bərmigənidi).

(b) üçinqi hünərwan — Rim imperiyəsi (grek imperiyəsini aqduroqan)

(p) tətinqi hünərwan — bu tooqruluk ikki hil pikir bar: —

(1) tətinqi hünərwan Rim imperiyəsini aqduroqan «Gotlar» wə «Wizigotlar»oqa wəkillik kildu;

(2) tətinqi hünərwan Məsihning əzigə wəkillik kildu; qünki Rim imperiyəsinin harabiliridin qikidioqan dəjjalning imperiyəsini ahirida aqduroquqi Məsihning Əzidur. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz: —

«Keqidiki oqayibanə kərünüxlərdə mən goya İnsan oqlioqa ohxax bir zatning ərtiki bulutlar bilən kəginini kərdüm. U «Əzəldin bar Boləquqi»ning yenioqa berip, Uning aldioqa hazır kəilindi (bu ixni Məsihning dunyani sorakka tartixka kaytip quxuxi aldida yüz beridu, dəp karaymiz). Hər əl-yurt, hər taipə, hər hil tilda səzlixidioqanlar Uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəhərət wə padixahlik hokuki Uningoqa berildi. Uning səltəniti mænggü solaxmas səltənəttur, Uning padixahlik mænggü həlak kəlinmas» wə «təhtə olturoqan məzgildə, ərtiki Huda yimirlməs bir padixahlik bərpa kildu. Bu padixahlik hərgiz baxka bir həlklərgə etməydu; əksiqə u bu baxka padixahliklarni üzül-kesil gumran kəlip, əzi mænggü məzmət turidu» («Dan.» 7:13, 14, 2:44-45nimu kərüng).

Üçinqi oqayibanə kərünüx — əlqəx tanisini tutkən yigit (2:1-13)

«Andin mən bəximni kətürüp, mana qolida əlqəm tanisini tutkən bir adəmnı kərdüm wə uningdin: «Nəgə barisən?» dəp soridim. U manga: «Mən Yerusalemnı əlqigili, uning kəngliki wə uzunluqini əlqəp kərgili barimən» — dedi.

Mana, mən bilən səzlixiwatkən pərixte qikti; yənə bir pərixte uning bilən kəruxuxkə qikti wə uningə mundaq dedi: — Yügür, bu yax yigitkə səz kıl, uningə mundaq deyin: — «Yerusalem əzidə turuwatkən adəmləning wə mallarning kəplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu. — Wə Mən Pərwərdigar uning ətrapioqa ot-yalkun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən.

— Həy! Həy! Ximaliy zemindin kəqinglar, — dəydu Pərwərdigar, — Qünki Mən silərnı asmandiki tət tərəptin qikən xamaldək tərkitiwətkən, dəydu Pərwərdigar».

— «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin! Qünki samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar mundaq dəydu: —

Əz xan-xəripi dəp U Meni silərnı bulang-talang kəloqan əllərgə əwətti; qünki kim silərgə qəkilsə, xu Əzining kəz kəriqokioqa qəkəloqan bolidu. Qünki mana, Mən Əz kolumni ularning üstigə silkiymən, ular əzlrigə kul kəlinəquqıləroqa olja bolidu; xuning bilən silər samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər.

Nəxılərnı yangritip xadlan, i Zion kizi; qünki mana, kəliwatimən, arangda məkənləximən, dəydu Pərwərdigar, — wə xu künidə kəp əllər Pərwərdigarə bəqlinidu, Manga bir həlk bolidu; arangda məkənləximən wə silər samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər; xuningdək Pərwərdigar Yəhudani əzining «mukəddəs zemini»da nəsiwisi boluxka miras kəlidu wə yənə Yerusalemnı tallıwalidu.

«Zəkəriya»

Barliq ət igiliri Pərwərdigar aldida süküt kılsun! Qünki U Özining muqəddəs makanidin kəzəjaldil»

İkkinqi wə üqinqi kərinüxlər birinqi kərinüx bilən ziq munasiwəttə turidu. Üqinqi kərinüxtə kərsitilgən əng muhim ix bolsa, Yerusalemlə (yəni «Hudaning xəhiri», «Zion»)ning kəlgüsidiki awat-bayaxatlıqi wə xan-xəripidin ibarət bolidu.

Bu kərinüxtiki nuroqun jəhətlər okurməngə okuqan həman enik boluxi kerək. Təwrat wə İnjlilni okuqanseri kərinüxning təpsilatlıri tehimu xundəq bolidu. Biz muxu yərdə təpsiliy tohtalmaymiz, pəkət birnəqqə baykıqıanlirimizni bayan kılimiz: —

(a) **«Əlqəm tanisini tutqan bir adəm»gə: «Yügür, bu yax yigitkə səz kıl, uningoja: «Yerusalemlə əzidə turuwatqan adəmlərnin wə mallarnin kəplükidin sepilsiz xəhlərdəq bolidu»** dəp eytiləqan səzlər bizningqə uningoja «əlxəx ixining kəlgüsida həjiti yok, qünki Yerusalemlənin kəlgüsü «sepilsiz», qəksiz qong bir xəhər bolidu» degənni bildüridu. Gərqə yəkin kəlgüsida Hudaning xapaiti bilən Yerusalemlənin bir sepili bolidoqan bolsimu («Nəhəmiya» degən kitabni kəring), xundəq bir kün keliduki (uni tehi kütməktimiz), ahalisi xunqə kəpiyiduki, xəhər hərəkəndəq sepildin həlkip kengiyidu. Dərwəqə 5-ayəttə: **«Wə mən Pərwərdigar uning ətrəpiqə ot-yəlxun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən»** deyilidu. Huda pütünləy baxpanah bolsila hərəkəndəq sepilning həq həjiti qəlməydu. Yerusalemlə əgər Əysani öz Məsihimiz dəp qəbul kıloqan bolsa bu ayəttə təswirləngən hələt Yerusalemlənin xu qəqdiki həliti boləqan bolattı; kəlgüsida Yerusalemdikilər ahirida Uni qəbul kılsa həliti jəzmən muxu ayəttə deyilgəndəq bolidu («Yəx.» 4:5-6, 26:1, 60:19 wə «Wəh.» 21:23nimu kəring).

Bügünki künlüktimu hərbi etiqədqi yaman rohlər uning rohiqə həjum kıloqan qəqlərdə, Hudaning əzizə baxpanah boluwatqinini («Zəb.» 27:2-3, 34:7), xundəqlə Hudaning xərpəlik yorukluqinunq uning rohl-qəlbida nur qeqiwatqinini bilidu («Yh.» 8:12, «2Kor.» 4:6).

(ə) Uning Zionqə baxpanah boluxqə boləqan wədisigə əsasən, Huda sürgün boləqan jay Babilin tehi qəytmioqanlarni Zionqə kəqip kelixkə qəkiridu («ximaliy zemin» Pələstingə nisbətən Babil həsəblinidu). Xu qəqdiki Babil əlliqəqan Pars imperiyəsi təripidin əqduruloqan bolsimu, uning bexioqə qüxidioqan yənə birnəqqə balayı'əpətlər bar idi. Ottura xərkənin qədimmıi tarihi buningqə ispat beridu. Xübhəsiszki, Hudaning bu qəkirikida yənə kəlgüsidiki bir zaman, yəni ibrəniy paləndiliri pütkül dunyaqə tarkitiloqəndin keyin, Huda ularni sürgün boləqan yərlərdin qəytxkə qəkiridoqan bir kün kəzdə tutulidu («Yəx.» 48:20, 52:11, «Yər.» 2:6, 45ni kəring).

Zəkəriya pəyoqəmbərnin künliridə sürgün boləqanlarning kəpinqisi Babilda əzraq rəhətlilik turmuxni kərüplə, Pələstingə qəytsam xübhəsiszki jəpə tartimən dəp qəytxni halimioqanidi. Həlbuki, kəlgüsü bir kündə Huda Əzi qoy bəqquqidəq ularni dunyadiki hərbi jaydin degüdəq əz zəminioqə yətkəlpə bəxləydu («Yər.» 16:14-15, 23:7-8). Xuning bilən bir wəqəttə U ularni tarkitiwətkən əl-dələtlərnə jəzəlaydu (**«Əz xan-xəripini dəp U Meni silərnə buləng-təlang kıloqan əllərgə əwətti»** 8-ayət). **«Xan-xərpəkə erixtürüx»** degən ibarə xübhəsiszki, Məsihning Hudaning gunəh üstigə qıqəroqan həkümlirini yürgüzüxi wə xuning bilən bir wəqəttə towa kılip uning nijətinə qəbul kıloqanlarəqə məhir-xəpkitini kərsitixi ərkilik Hudaqə xan-xərpə kəltürüxtin ibarət bolidu. «Yəx.» 14:1-3ni kəring. Xu qəqdə Huda **«Əz qolumni ularning üstigə silkiymən»** dəydu — demək, ularning üstigə hələkət kəltüridu (muxu ibarə kəringən «Yəx.» 11:15 wə 19:16ni kəring).

«Zəkəriya»

(b) Kizik yeri xuki, 8-ayəttə söz kılouqu «Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Yahwəh (Pərwərdigar)ning Əzi; lekin U **«Pərwərdigar tərīpidin»** əwətilgən. Səzligüqi yəne 9-ayəttə: **«Silar samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər»** dəydu. Bu tolimu sirlik gəptur! Əmma İnjlīni okuqanlar xuni biliduki, muxu yərdə səzligüqi (muxu səzlərnə baxkə heqkəndək qüxəndürüx yolu yoxtur) Əz Atisi tərəptin əwətilgən Rəb Əysa Məsihdin baxkə birsi əməs. Məsilen «Luka» 4:14, 43, 9:48, «Yh.» 3:34, 6:38, 7:28-29, 17:21, 20:21ni, xundaklə «Yəx.», 48:16ni kərüng.

(p) 10-14-ayətlarning mazmuni jəzmən Rəb Əysa Məsihning pütkül Israil həlki towa kılqandin keyin dunyaqa kayta kelixi bilən munasiwətlilik: «**Qünki mana, keliwatimən, arangda makanliximən**». Muxu yardimu səzligüqining «Yəhəwəh» (Pərwərdigar) ikənlikini, «Samawi koxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar» təripidin əwətilgənlikini bayqaymiz (11-ayətni kəring).

Muxu ayətlərləning iqidə mukəddəs yazmilardin yiqinqaklanqan kəp ayətlər kərüliidu. Ularling bəziliri təwəndiki ayətlərdə tēpilidu: «Yəx.» 12:6, «Zəf.» 3:14-15, «Zəb.» 102:15-22, «Yəx.» 56:1-6, «Yər.» 50:5, wə yənə «Zək.» 14-bab, «Ros.» 15:13-18, «Yəx.» 19:25.

(t) «Muxaddas zemin» degan ibarə dikʁitimizni Hudaning Kanaan (Pələstin) zeminini «Meningki» degənlikigə tartidu; qünki «muxaddas» degən sözning tüp mənisi: «Hudaqla təwə» degənlik bolidu.

(j) 13-ayəttə «közöqaldi» yaki «turdi», «qopti» degən söz «Zəb.» 44:23də tepilidu: «**Oyqan, i Pərwərdigar! Nemixka uhlap yatisən?**»

Ornungdin tur, bizni mænggügə taxlawətmigəysən!». Yənə «Həb.» 2:20, «Zəf.» 1:7nimu kəring.

Tətinqi o'qayibanə kərūnux — bax kaħin Yəxuaning Pərwərdigarning
Pərixtsisi aldidə turuxi (3-bab)

«Andin u manga Pərwərdigarning Pərixlisi aldida turuwatqan bax kahin Yəxuanı, xuningdək Yəxuaning ong tərəpidə uning bilən düxmənlixixkə turojan Xəytanni kərsətti.

Pərwərdigar Xəytanoja: «Pərwərdigar seni əyiblisun, i Xaytan! Bərħək, Yerusalemlni talliwaloqan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu kixi ottin tartiwelinoqan bir ququla otun əməsmu?» — dedi. Yəxua bolsa paskina kiyimlərni kiygən həl də Pərixtingin əldidə turattı. U uning əldidə turuwatqanlarəja: «Bu paskina kiyimni uningdin salduruwetinglar» — dedi wə uningoja: «Kəra, Mən kəbiħlikingni səndin elip kəttim, sanga həytlik kiyim kiygəzdüm» — dedi. Mən: «Ular bəxiəja pakiz bir səllini orisun!» — dedim. Xuning bilən ular pakiz bir səllini uning bəxiəja oridi; Pərwərdigarning Pərixtisə bir yandə turattı wə Pərwərdigarning Pərixtisə Yəxuaəja mundək jekilidi: —

«Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar mundaq dəydu: – Əgər yollirimda mangsang, tapiloqinimni qing tutsang, Mening əyümni baxqurisən, hoylilirimqə karaydiqan bolisən; sanga yenimda turuwatqanlarning arisida turux hokukini berimən.

I bax kahin Yəxua, sən wə sening aldingda olturojan həmrahliring anglanglar (qünki ular bexarətlik adamlər): — Mana, Mən «Xah» degən kulumni məydanəja qikirimən. Mana, Mən Yəxuaning aldioja koyojan taxka kara! — Bu bir taxning üstida yəttə kez bar; mana, Mən uning nəxixlirini eüzüm oyimən, — dəydu samawı koxunlarning Sərdari bolojan Pərwərdigar, — wə Mən bu zeminning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən.

«Zəkəriya»

Xu kuni, — daydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar, hər biringlar öz yekininglarni üzüm teli wə ənjür dərihi astioja olturuxka təklip kilisilər».

Awwalki üq körünux toqruluk qongkur bir soal pəyoqəmbərning kenglidə pəyda boluxi mumkin: «Huda kandaqmu Israilni əsligə kəltürsun? Israilning eoqir gunahlıri wə əhlakta bolqan buzukqiligi üqün uni Pərwərdigarning eyi selinidoqan jay boluxka, xundakla barliq əllərgə Hudaning bəht-bərikitini yətküzgüqi hizmətkar boluxka mənggü nalayiq kıliwətkən əməsmu?».

Tətinqi körünux yukiriki soaloja jawab tərakisidə həmdə pəyoqəmbərning əzining təwəndiki həwərnə əginixi üqün, xundakla uni həlkə yütüzüxi üqün berilgən, dəp ixinimiz: —

(1) Israilning bəht-bərikiti (xundakla, barliq ixəngüqilərnig bəht-bərikiti) Israilning uningəja layiq bolqinidin yaki kandaqtur birnəqqə atalmix «sawaplıq ixliri»din bolqan əməs, bəliki Pərwərdigarning mutlək məhri-xəpkitidin, «Yerusalemni tallioqan» Qadir-Mutləkning əzgərməs muddia-məksətliri اساسida bolqandur;

(2) Napak, gunahkar wə əhlakta bulqanoqan bir həlk kandaq paklinip **«Hudaning hizmətkarlıri»oja əzgərtildi? Hudaning Israiləja: «Silər Manga kahinlardin tərki b tapqan has bir padixahlık wə mukəddəs bir qowm bolisilər»** degən qaqiriki wə ularni tallewlixining səwəbi bar idi. Israilni «Pərwərdigarning eyi»gə məs'ul boluxkıla əməs, bəliki barliq baxka əllərgə «Pərwərdigarning kahinlıri» wə «Hudayimizning hizmətkarlıri» boluxkımu kandaq layiq kilinix yoli bizgə bu körünuxtə ayan kilinidu (Hudaning xu qaqiriki «Mis.» 19:6də, «Yəx.» 61:6dimu hatirilininidu).

Ohxax soal «Yər.» 3:19də qoyulidu.

Kışiqə kılip eytkanda, birinqi, ikkinqi wə üqinqi körünuxtə Israilning sürgünlüktdin wə əzlirni zulum kıloquqilardin azad kılinip ronak tapidoqanlıki kərsitilidu; tətinqi körünuxtə xu jismani yəhəttiki azadlıkka mas həlda, Israilning rohiy yəhəttin gunahka əsir bolqanlıkidin azad kılinidoqanlıki kərsitilidu. «İqki, rohiy hər kılinix» bolmisa «sirtki, jismani yəhər kılinix»ning nemə paydisi? Əmdi körünuxning bəzi təpsilatlırini kərayli: —

«Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtsi aldida turuwatqan bax kahin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong tərpidə uning bilən düxmənlixixkə turoqan Xəytanni kərsətti» (1-ayət).

Muxu «Yəxua» bolsa əslidə on altə yil ilgiri Babilning sürgünlüktdin tunji qaytqan 49697 kixigə Zərubbabəl bilən birgə yetəqki bolqan «bax kahin» idi, əlwəttə. «Pərwərdigarning Pərixtsi»ning saləhiyiti toqruluk yukirida azraq tohtaldıq.

«Aldida turuwatqan» degən səz Hudaning yaki insanning «hizmitidə bolux»ni ipadiləydu. Məsılən, «Yər.» 41:46də (Yüsüp Pırəwnning aldida), «Qan.» 1:38də (Yəxua Musaning aldida), «1Sam.» 16:21də (Dawut Saulning aldida), «1Pad.» 1:2-4də (Abixag Dawutning aldida turidu). Bundak misallar baxka kəp jaylarda uqraydu. Hudaning aldida turux (Uning hizmitidə bolux) tiki birnəqqə misalni «Qan.» 10:8din, «Hak.» 20:28din, «1Pad.» 17:1din, «2Pad.» 3:14-16din kəring. Bu səzlər yənə Hudaning aldida dua kılix üqün hazır boluxnımu bildüridu (məsilən, «Yər.» 18:22, «Yər.» 7:10).

«Zəkəriya»

Əmma tətinqi kərinüxtə Yəxuaning Pərwərdigarning Pərixsisining aldida turuxi pəkət özigə wakalitən əməs, bəlki bax kahinlik salahiyitidə pütkül Israil həlkigə wakalitən bolidu.

Yəxuaning bu wəkillik roli təwəndikilərdin kərinidu: —

(1) Yəxuaning «bax kahin» degən unwanining təkitlənginidin kərinidu;

(2) Pərwərdigarning Pərixsisining etünuxi wə Xəytanning Yəxuaning üstidin qıqaroqan xikayətlirigə qayturoqan jawabi Yəxua üçün əməs, bəlki Yerusalemlə üçün qilinidu. Bu yərdə Yerusalemlə baxqə kəp yərlərdikidək xəhərnə əməs, bəlki pütkül həlkni bildüridu.

(3) 4-ayət bilən 9-ayətni selixturoqanda, roxənki, Yəxua oqə «**Qara, Mən kəbihlikingni səndin elip kəttim**» dəp eytiloqan səzlərnin kərsətkini Hudaning (9-ayəttə) «**Mən bu zəminning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən**» degən səzlidirə kərsitilgən ix bilən ohxax ixtur.

Yəxua həlkqə wəkil həm ular üçün dua kəloquqi bax kahin süpitidə Hudaning aldida mundaq turuxi əməliyəttə Israil həlkning özining Huda aldida sorakqə tartilidioqanliqioqə ohxax ixtur.

Məzkur ayət ibraniy tilida: «Yəxuaning ong təripidə uningəqə Xəytan boluxqə turoqan Xəytanni kərsətti» degən tərtiptə kelidu — qünki «Xəytan» degənnin əslə mənisi: «dixmən, kuxəndə».

Xəytanning xikayət səzləri bizgə eytilmioqan, birək ularning temisi 3-ayəttin enik kərinidu: «**Yəxua bolsa paskina kiyimlərnə kiygən həlda pərixsining aldida turatti**».

Muxu yərdə «paskina» degən səz ibraniy tilida «əng yirginqlik, əng nijis» degən mənini bildüridu. Demək, Yəxuaning bu kiyimləri həlkning Huda aldidiki gunəhlirining qəndək ikənlikini kərsitidu. Dərwəqə, uning Xəytan xikayət kəloqudək dərijidə gunəhi bar idi!

Əmma Xəytan xikayət kəloqini bilən uning gunəh bəkitix həqəuqi yəqtur. Əməliyəttə adəm həyran kəlarlik ix xuki, Yəxuaning, xundaklə Israilning gunəhini bəkitixkə birdinbir həqəuqi bar Boləquqi, yəni Pərwərdigarning Pərixsisi Əzi Yəxuanə pakizlaxqə təxəbbusqi bolidu (biz 2-ayəttə «Pərwərdigarning Pərixsisi»ning yənə bir kətim «Pərwərdigar» dəp atəloqini bayqəymiz).

Hudaning Israilni bundək əqlixi Yəxaya pəyoqəmbərnin Israiləqə wəkil bolup eytkən munu səzidək boləqan: —

«**Mənə əqləquqi yənimdidur; kim mənə ərz-xikayət kəlisun? Bar bolsa birlikdə dəwalixayli; kim mənə üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldiməqə kəlsun! Mənə yərdəmdə boləquqi Pərwərdigardur; əmdi mənə ərz kəlalaydiqə kimkən? Ularning həmmisi bir təl kiyimdək əskirəp kətidu; pərwənilər ularni yutuwetidu**» («Yəx.» 50:8, 9). İnjlidə Hudaning nijətinin nəsip boləqanlarning bəhtlik əhwalə toqruləqmə xundək deyilidu: «**Kimmə Hudaning talləqənləri üstidin xikayət kəlisun?! Huda həqəqəniy kəloqan yərdə, kimmə bizni gunəhqə mənəqum kəlisun? Əlgən, həm tirilgən wə Hudaning ong yənida turuwətkən, biz üçün Hudaning aldida turup dua-tilawət kəliwətkən Məsih xundək kəlarımı?!**» («Rim.» 8:33-34; «1Yh.» 2:1-2nimu kəring, xu ayətlərdə Rəbbimiz «Yərdəmqi Wəkilimiz» dəp atilidu).

Uluq «Yərdəmqi Wəkil» Israil üçün boləqan əqləx səzlidirə birinqidin Pərwərdigarning əzgərməs talləwəloqini əsas kəlidu: «**Pərwərdigar səni əyiblisun!**». «Əyiblisun» degən peil ibraniy tildə «gaar» degən səz bilən ipadilididu. «Gaar» «tənbiq bərix» wə (Huda təripidin ixlitilgən bolsa) «bəsiqtürüx, basturux» degən mənəiləri öz iqiğə alidu; xuning üçün muxu yərdə «İblisni basturup, xikayətlirini qətkə kəkiwetix» degən mənənimu kərsitidu. Səwəbi — «**Bərhək, Yerusalemlə talləwəloqan Pərwərdigar səni əyiblisun!**». İnjlidə deyilgəndək «**Huda aldin bilgən Əz həlkədin wəz kəqkini yəq!**» («Rim.» 11:2).

«Zəkəriya»

Hudaning Israilni Əzizə has həlk kılıp tallixida ularning sadıqlıqıqə اساسlanəjan bolsa, undaqtə ular heli burunla taxliwetilgən bolatti. Huda nemixkə Israilni tallıqəndu? Ularning həkəkəniyliki üqünmu? Baxkə əllərdin yekimlik boləjanlıki tüpəylidinmu? Yəq! — U Musa arkilik ularəja: «**Pərwərdigarning silərgə mehri qüxüp siləni tallıwaləjini siləning baxkə həlkərdin kəp boləjanlıqinglar üqün əməs — əməliyəttə, silər barlık həlkələr arisida əng az idinglar — bəlkə Pərwərdigarning siləni səygini tüpəylidin wə ata-bowiliringlarəja iqkən kəsəmgə sadıq boləjanlıki üqün Pərwərdigar siləni küqlük qol bilən kütqüzup, hərlük bədili tələp «Küllük makani»din, yəni Misir padıxahı Pirəwnning qolidin qıkarəjan»** dəydu («**Qan.**» 7:7-8).

Huda Əzining İbrahim bilən «**Sən arkilik yər yüzidiki barlık ailə-qəbilələr bəht-bərikət tapıdu!**» degən əhdisigə əsasən Israil arkilik Əz mükəddəs harakterining barlık tərəpləri, jümlidin mutlək adilliki həm qəksiz mehir-xəpkitini bayan kılıxkə xundək bekitkəndin keyin, gərqə ularning kəp gunəhləri wə asiylıkləri boləjan bolsimu, U hərgiz uların waz kəqməydu.

Bu nuqtini kərsətkən ayətlər heli kəptur — məsilən, «**Yər.**» 31:37, «**Law.**» 26:44.

İkkinqidin, Pərwərdigarning Pərixtisining Xəytanning xikayətlirigə boləjan jawabi Israilning allıqəjan tartkən azab-əqubətlirini əz iqiğə alidu: «**Bu kixi ottin tartiweləjan bir ququla otun əməsmu?**». Bu səzlər «**Amos**» 4:11dimu ixlitilgən bolup, xu yərdə Hudaning rəhim-xəpkiti bilən insanning nəhayiti qong bir apəttin kütuluxini kərsitidu. Yukirida eytkinimizdək bu səzlər pəkət Yəxuaning əzinilə əməs, bəlkə u wəkil boləjan pütkül Israilning əhwalini kərsitidu.

Muxu yərdiki «ot» birinqidin Babil imperiyəsidiکی sürgünlükni kərsitidu. Muxu «ot»tin kəytkən qəldurulojan kəsim «tartiweləjan ququla»əja əhəydu. Uning üstigə, bu səzlər bizgə Yəhudiylarning tarihi toqrisida təhimu qongkür bir omumi yəkəkətni əslitidu. Israil daim degüdək «ot iqiğə» bolidu, ləkin Huda ularning pütünləy yəkitilixiə hərgiz yol kəyməydu. Bu jəhəttin Israil Musa pəyqəmbər kərgən xu «**kəyüwatkan azəjanlık**»kə əhəydu. Huda ular otturisida ottək turoqəqə ularning iqidiki dəxkili kəydürülməktə; ləkin ular uningdə kəydürüp yəwetilməydu.

Israilning «ot iqiğə» boləjanlıki toqruşluk yənə «**Yər.**» 15:17, «**Qan.**» 4:20, «**Zeb.**» 66:12, «**Yəx.**» 43:2ni kəring. Misir Israiləja «humdan» boləjan, Babilmu həm xundək; gərqə bügünki kündə Yəhudiylar kəytidin Qənaan zəminini igiligən bolsimu, ularni sinaydiəjan «azab-əqubət otlıri» təhi tügimidi; «**yət əllərnin wəkti**» toxkuqə, Israil zəminida turuwatkan həm pütkül dunyəəja tarkitiləjan barlık Yəhudiylarning tartkən azab-əqubətləri əhirkə «dəxətlik azab-əqubət» wəktidə əwjiğə qıkidu. Xu qəqəda «**Rəb adalət yürgüzgüqi Rəh həm kəydürgüqi Rəh bilən bilən,**

Zion kizlirining pasiklikini yuyup,

Yerusalemning qan daqlirini tazilaydu» («**Yəx.**» 4:4); U xu qəqəda ularni kəytidin «**ottin tartiwəlan ququla**»dək kütqüzidu, ularni kəpəytip pütkül dunyəəja bəht-bərikət ata kəlidu.

Barlık etikədqılarmu «**ququlidək ottin tartiweləjan**» əməsmu? «Ot» adəttə gunəhning əzini əməs, bəlkə Hudaning jəzəlirini kərsitidu; biraq gunəh panıy dunyadəmu daim degüdək gunəh ötküzgüqinings bəxiəja ot qüxüridu; «**rəzillik ottək kəyidu**» («**Yəx.**» 9:18). Bu nuqtini həs kıləjan yəki həs kılmiəjan bolaylı, dərəkəkəkət həmmimizning əhwalimiz xundək bolidu. Həmmimiz əzimizdiki gunəhlik təbiyitimizning gunəhiy oti iqiğə yaxap kəldük (məsilən,

tilimiz tooqruluk «Yax.» 3:6ni körüng). Hudaning rəhim-xəpkiti bolmisa, alliburun gunahlik oti bilən köyüp ketəttük.

Ikkinqidin, «**ottin tartiwelinojan ququlidək**» degən sözlər bizgə Kutkuzoquqimizning mehir-muhabbiti wə rəhimdillikini əslitidu; qünki heqkim bizgə iq aqritmiojan waqtida, U qəksiz azab-oqubətlərni tartixliri bilən «**ottin tartiwelinojan ququlilardək**» bizni gunahning kəlgüsi jazaliridinla əməs, bəlkı gunahning həzirkı küqlük əsirlikidinmu kutkuzoqan.

Yəxua kiygən «paskina kiyimlər» tooqruluk yənə tohtilayli. Bular deginimizdək Israilning xu qaoqdiki gunahini kərsətkən; Huda ularni tehi yat əlləning həkümranlikidin azad kilmiojanlikining Əzi ularning xu eoqır gunahining məwjutliqioja toluk ispat bərməktə idi.

«Paskina kiyimlər» əhlakij buzuklukka simwol bolidiojanliki yənə «Yəx.» 64:6dimu tiloja elinidu: —

«**Əmdi biz napak birnərsigə ohxax bolduk,
Kiliwatkan barlik «həkkaniyetlirimiz» bolsa bir əwrət latisiojila ohxaydu, halas;
Həmmimiz yopurmaktək hazan bolup kəttük,
Kəbihliklirimiz xamaldək bizni uqurup taxliwətti.**»

Bu sözlər Israilning həkikij əhlakij həliti kərsətti.

Hudaning «**Zion kızlirining pasiklikini yuyux**», xundakla barlik bulojinixliridin paklax tooqrisidiki wədisi kəp pəyoqəmbərlər tərpidin hatiriləngən — məsilən, «Yəx.» 4:3-4, «Əz.» 36:16-32. Israil kiyidiojan yengi kiyim, yəni Məsihning Əzining mukəmməl həkkaniylikı bolojan kiyimlər «Yəx.» 61:6, 10də körünidu: — «**Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən,**

**Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
Qünki toy kilidiojan yigit əzigə «kahinlik səllə» kiyiwalojandək,
Toy kilidiojan kız ləəl-yakutlar bilən əzini pərdazliojandək,
U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
Həkkaniylik toni bilən Meni pürkəndürdi.**»

Bu rohij kiyimlər bilən həmmə ixəngüqilər bügün kiyindi; pütkül Israilmu kəlgüsida ular bilən kiyinidu.

4-ayətkə etəyli: — «**«Bu paskina kiyimlərnı uningdin salduruwetinglar» — dedi wə uningoja: «Kara, Mən kəbihlikingni səndin elip kəttim, sanga heyklik kiyim kiygüzdüm.**» Bu nemidegən əjayib əzgirix-həl! Pərwərdigarning Pərixtsi muxu buyrukni aldidiki hizmətkar pərixtigə qüxürgəndin keyin dərhal bu simwoloja təbir berip: «**Kara, mən kəbihlikingni səndin elip kəttim**» dəydu (9-ayəttiki «**Mən bu zeminning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən**» degən xərəplik wədə xuningoja ohxax mənida bolojan); andin «**Mən sanga heyklik kiyim kiygüzdüm**» dəydu. «Heytlik kiyim» yukirida deginimizdək, Məsihning mukəmməl həkkaniylikini kərsətkəqkə, bu sözlər biwasitə bexarət bolmisimu, pütkül Israil həlkining kahin boluxka kaytidin qakiritilip kelinidiojanlikini puritidu («Mis.» 19:6). Bu ix pəyoqəmbərgə 5-ayəttimu körünidu. Pəyoqəmbər stihiyilik halda tuyuksiz: «**Ular bexioja pakiz bir səllini orisun!**» — dəp salidu. Uning duasi dərhal ijabət kilinidu: «**ular pakiz bir səllini uning bexioja oridi.**» Bu «pakiz səllə» degən söz bax kahinning məhsus kiyiminin «tajı» bolojan «səllə» degən söz bilən mənidxatur («Mis.» 28:36-38). Xu səllə bilən Yəxua (Israiloja wakalitən) kahinlik hizmitida boluxka toluk təyyarlanojan bolidu.

«Zəkəriya»

Xuning bilən Israil ahirida «**«Pərwərdigarning kaһinliri» dəp atilidu; ... ular «Hudayimizning hizmətkarliri» deyilidu.**

Hərbir etiqadqining kəqürmixi Israilning bu kəqürmixini əks əttüridu. Adəm'atimiz wə Həwa'animiz gunahini yepix üqün əzligə ənjür yopurpmakliridin kiyimləni yasıoqan. Lekin Huda ularning xu əzliri tikkən kiyimləni salduruwetip, Əzi «həywanning terisi»din kıloqan kiyimni ularoqə kiygüzdi (bu kiyimni kılix üqün gunahsız bir həywan əlüxi kerək idi, xuning bilən u namsiz həywanni «birinqi kurbanlık» desək, hata bolmaydu — «Yar.» 3:6-7, 21). Bizmu ohsax yolda Hudaning əzimizning barlık bəhanilirimizni wə «**əwrət latisioqıla ohxaydioqan**» atalmix «**həkkəniyətlirimiz**»ni («Yəx.» 64:6) üstimizdin salduruxini qəbul kıliximiz kerək. Pəket xundək kıləanda andin etiqad arqılıqla qəbul kılınıdioqan Məsiһning xərəplik həkkəniyəliki bilən kiydürülükə salahiyitimiz bar bolidu («Əf.» 4:22-24). Bu ix bizning atalmix «sawablık ixlirimiz» arqılık əmas, bəlkə pəket Uning meһir-xəpkəti arqılık bolidu («Əf.» 2:5)!

«Mat.» 22:1-14, «Wəһ.» 19:6-18nimu kəring.

6-7-ayətlərdə salmaq bir agah wə xərəplik wədə toqruluk okuyimiz: —

«**Wə Pərwərdigarning Pərixtsi Yəxuaqə mundaq jekilidi: — «Samawi qəxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əgər yollirimda mangsang, tapiloqinimni qing tutsang, sən Mening əyümni baxqurisən, həylliliriməqə karaydioqan bolisən; sangə yenimda turuwatqanlarning arisida turux həqəukini berimən.**

Muxu yərdə «jekilidi» degən səz ibraniy tilida «guwahlık berix», «agahlandurux» yaki Huda bilən munasiwətlik ixliltəgəndə «Huda guwahqi bolsun» degən məniləni əz iqigə alidu. Bu səzni Sulayman Ximəyni agahlandurup: «**Seni mən Pərwərdigar bilən kəsəm kıldurup: Xuni sangə.. dəp agahlandurup eytmioqanmidim?**» degəndimu ixliltəgən («1Pad.» 2:41). Xu ibarə keyinki səzlərnin muһimlikini təkitləydu.

Hudaning əyidiki ixlarda durus həküm qikirixta səzgür boluxning addiy xərti Yəxua, Israil, xundəklə bəzlər üqünmu itaətmən boluxtin ibarəttur.

«**Yenimda turuwatqanlar**» bizningqə pərixtiləni kərsətidu.

8-10-ayətlərdə tehimu uluq wədilər tepilidu. Yəxua bax kaһin süpitidə xuləni anglaxqə alahidə oyoqtilidu: —

«**Əmdi angla, bax kaһin Yəxua, sən wə sening aldingda olturoqan həmraһliring anglanglar (qünki ular bəxarətlik adəmlər)**»

«**Həmraһliring**» muxu yərdə Yəxuaqə yardəmqi boləqan baxqə kaһinləni kərsətidu. «Məlum birsining «**aldida olturux**»» degən səzlər xu kixidin əginix, bilim elixni bildüridu. Bəzi misalləni «2Pad.» 4:38, 6:1, «Əz.» 8:1, 14:1, 20:1din kəring. Israilning keyinki dəwrliridə «rabbi» (ustaz)larning muһlisliri ularning «aldida olturoqan» yaki «ayioqi aldida olturoqan» deyilidu («Luqə» 10:39, «Ros.» 22:3).

Xunga «**sən wə sening aldingda olturoqan həmraһliring**» Yəxua wə uning xagirtliri «**bəxarətlik adəmlər**» deyilidu. Ohxaxla Yəxaya wə uning oqullirimu «**bəxarətlik adəmlər**» idi («Yəx.» 8:18; «Yəx.» 20:3, «Əz.» 12:6-11nimu kəring). Əmdi Yəxua wə həmraһliri nemigə bəxarət beridu? Jawab keyinki jümlidə tepilidu: —

«**Qünki, mana, Mən «Xah» dəp ataloqan kulumni məydanəqə qikirimən.**

Muxu yərdə Huda əwətməmqi boləqan Kutquzəuqi-Məsiһning ikki unwani: — «Mening kulum» wə «Xah» degənlər birləxtürülgən. Məsiһ «Mening kulum» degən unwani bilən, Yəxaya pəyoqəmbərnin wasitisi bilən nuroqun bəxarətlər arqılık kəlgüsida Hudaning iradisigə muکəmməl əməl kıləuqi, Uning nijatini pütkül insayətkə elip barəuqi Kutquzəuqi süpitidə

«Zəkəriya»

bizgə tonuxturulidu. Xuning bilən «Yəxua wə uning adəmliri» Məsihning Əzi wə Uningə ağıxidoqlanlarə bexarət bolidu. Ular dər wə Huda ning Israilə bolə qəkirikə əməl kilidu: **«Silər manga kahinlardin tərki b tapqan has bir padixahlik wə mukəddəs bir qowm bolisilər!»**.

Məsihning «Xah» degən unwanini biz «ilgiri pəyoəmbərlər»ning kitabiridin tapimiz.

Birinqidin, Yəxaya pəyoəmbərnin kitabidiki 4-babta «Xah»ning wasitisi bilən «Zion kizlirining pasiklik yuyulidu»: —

— **«Rəb adalət yürüzgüqi Roh həm köydürgüqi Roh bilən,**

Zion kizlirining pasiklikini yuyup,

Yerusalemning qan daqlirini tazilaydu».

Xuning bilən: —«Zionda qaloqlar wə Yerusalemde tohtitiloqlar,

Yəni Yerusalemde qalduruloqlar,

Həyat dəp tizimloqlarning həmmisi pak-mukəddəs dəp atilidu».

Ikkinqidin, «Pərwədigarning Xehi» bolə Məsih «Yərəmiya» kitabida, 23-bab wə 33-babta kərsitilidu. Xu yərlərdə u Huda **«Dawut üqün əstürüp tikligən Həkkaniy Xah»**, andin **«Dawut nəslidin əstürüp qikiri doqlan Həkkaniy Xah»** degən süpəttə bizgə tonuxturulup, andin: **«Uning... xu künliridə Yəhuda qutkuzulidu, Yerusalem arambəxtə turidu; xu qaqlə Yerusalem: «Pərwədigar Həkkaniylikimizdur» degən nam bilən atilidu»** dəp bexarət berilidu.

Zəkəriya pəyoəmbər «Xah» toqluluk bərgən ikki bexarətni yuqiriklari qoxsaq, Təwratta «Xah» degən zatning harakteri təwəndiki tət jəhəttə bizgə tonuxturulidu: —

(1) həkkaniylik bilən həküm sürgüqi mukəmməl padixah — **«Dawutning nəslidin bolə Xah»**, Hudaning Dawut padixahqa bərgən barlik wədilirini əməlgə axuroquqi («Yər.» 23:5, 6, 33:15, 16)

(2) «Xah» dəp ataloqlan «mening kulum» («Zək.» 3:8)

(3) «Xah» dəp ataloqlan insan («Zək.» 6:12).

(4) «Pərwədigarning Xehi» — **«...güzəl həm xərəplik bolup,...**

Qeqip qutuloqlan Israildikilərgə xəhrət wə güzəllik kəltüridu» («Yəx.» 4:2)

«Xah»ning bu tət təripi Məsihning əməllirini bizgə təswirliqlən Injildiki «tət bayan»dimu, Məsihning dəl muxu tət təripi enik kərunidu.

Bu tət təripi toqlrisida «Injildiki kirix sēz»imizdə wə «Əzakial»diki «qoxumqə sēz»imizdə tohtalduq, Muxu yərdə xu xəhlirimizni addiy ihqamlaymiz: —

(1) Rosul Mattaning təkitligini — **«Dawutning nəslidin bolə Xah»**tur. **«Mana, sening Padixahing!»** («Zək.» 9:9) — buni «Matta»diki qong tema deyixkə bolidu.

(2) Markusning təkitligini — **«Mana Mening kulum»**dur.

(3) Lukaning təkitligini **««Xah» dəp ataloqlan insan»** (Zək.» 6:12). Luka bizgə Əysa Məsihning «Insan'oqlı» degən süpitini, yəni uning toluq insan, xundakla mukəmməl insan boləqliki, barlik insanlarni qutkuzuxka kəlgənlikini kərsitidu.

(4) Rosul Yuhannaning təkitligini **«Pərwədigarning Xehi»**dur. Rosul Yuhanna əz bayanida **«Əslidilə ərxətə turoquqi, yəni ərxitin quxküqi»**ni bizgə ayan kilidu. U eytkan xu zat Hudaning toluq təbiitigə igə boləqlan, xuningdək toluq insaniy təbiətkə igə boləqlan Məsihtur («Yh.» 3:13).

Oqlrmənlər Injildiki «tət bayan»ni oqluqlanseri «Xah»ning bu tət təripini bayqiyalaydu.

«Zəkəriya»

Məsih toqıruluk bu babtiki uluq bexarət 9-ayəttə yukiri pəlligə kətürüldü: —

«Mana, Mən Yəxuaning aldioja koyojan taxka kara! — bu bir taxning üstidə yəttə kez bar; mana, Mən uning nəxiqlirini ezüm oyimən — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolojan Pərwərdigar — wə Mən bu zeminning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən».

Zəkəriyaning baxka kəp bexarətlirigə ohxax, «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning bexarətlirini esimizgə kəltürüximiz kerək, andin xularning yoruklukı bilən bularni qüxinələymiz.

«Mana Mən Yəxuaning aldioja koyojan tax!» degənlik adəmning esigə awwal xu qaoqda yengidin quruluwatkan ibadəthanining ulidiki qong uyultax kelixi mumkin. Lekin xu taxning əzi kədimki ikki bexarətni kərsətsə kerək: —

«Mana, Zionda ul bolux üqün bir tax,

Sinaktin ötküzülgən bir tax,

Qimmətlik bir bulung texi,

Ixənqlik mukim ul texini saloquqi mən bolimən.

Uningoja ixinip tayanojan kixi heq hədukmaydu, aldirimaydu» («Yəx.» 28:16); wə:

«Tamqılar taxliwətkən tax bolsa,

Burjak texi bolup tikləndi!» («Zəb.» 118:22). Xək yokki, bu tax Məsihning Əzidur («1Pet.»

2:4-8, «Mat.» 21:42).

Əgər Məsih Əysa adəmning həyatining uli bolmaydijən bolsa, adəmning həyatining həqkəndək uli bolmaydu. U Hudaning həqiqiy wə mənngülük rohiy ibadəthanisining təwrənməs ulidur; barlık etiqadqılar xu ibadəthanining bir qismi qilinip quruluşi bilən ibadəthana «Hudaning bir mənngü turaloqısı boluxka Mukəddəs Rohta birləxtürülüp qurulmaqta» («Əf.» 2:19-22, «1Pet.» 2:4-8).

«Bu bir taxning üstidə yəttə kez bar»

Bəzi xərqilər bu sözləni («Mat.» 3:16-17 qatarlık yazmilarni kəzdə tutup) «Hudaning kəzliri hərdaim Əz kuli bolojan Məsihning üstidə turidu» dəp qüxəndüridu. Həlbuki, bizningqə xu kərüniuxtiki taxning əzidə «yəttə kez» oyulojan yaki nəxiqləngən. Xundək bolojanda, Zəkəriya pəyoqəmbərnin xu wəqıttə kərginining mənisi keyinki «Wəhiy» degən kitabta hatiriləngən, rosul Yuhənnəoja wəhiy kilinijən kərüniuxtiki məzmunoja op'ohxax bolidu. Qünki rosul Yuhənnə «Wəhiy» degən kitabni qəbul qiləjanda Məsihni mundaq hələttə kəridü: **«Andin qarısam, ... bir Qoza ərə turatti. U yengila boquzlanəjandək qilatti; Uning yəttə münngüzi** (barlık həqquka igə bolojanlıqini bildüridu) **wə yəttə kəzi bolup** (həmmə ixni mukəmməl bilginini bildüridu), **bu kəzlər Hudaning pütkül yər yüzigə əwətkən yəttə Rohi idi»** («Wəh.» 5:6).

Demək, Məsih Hudaning Rohining yəttə tərəplik iltipatininğ həmmisigə igə bolidu: —

«Wə bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qikidu;

Uning yiltizidin ünüp qikən bir xah kəp mewə beridu.

Wə Pərwərdigarning Rohi,

Yəni danalıqning wə yorutuxning Rohi,

Nəsihət wə küq-kudrətninğ Rohi,

Bilim wə Pərwərdigardin əymixininğ Rohi Uning üstigə qüxüp turidu;

Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin qorquxtin ibarət bolidu» («Yəx.» 11:1-3ni wə keyinki ayətlərnimu kəring).

«Zəkəriya»

9-ayətning dawamida Hudaning: **«Mana, Mən uning nəxixlirini Əzüm oyimən»** degən soʻzlarini qoʻqum aldinki soʻzlar bilan baxlinixliklari bar dāp qaraymiz. Bu yerdə «taxka oyuloqan» narsining zadi nemə ikənliklari bayan kılınmaydu. Bu ixta kēp kıyaslarini kılıxka bolıdu, əlwəttə. Əmma tax Məsihning Əzi bolıdıkən, undakta «Uning üstigə mēnggülik oyuloqini»ning nemə ikənlikidə xəx yok. Qünki U bizning gunahlırimiz üqün bədəl tēligəndə, Uning tenining bəx yeri yarılanoqanıdı. Yukırıda tiloqa aloqinimizdək rosul Yuhanna Məsih Əysani ərxte kərginidə uni **«yengila booquzlanoqandək»** kərdi. Rəbbimiz əlümdin yengila tirilip, ərxte ayan bolıqanda Əz tenidə xu bəx yarısının tatuklıri tehiqə bar idi wə hāzırmı xu tatuklıri bardur! («Yh.» 20:20, 25, 27, «Wəh.» 5:6, 12). Bu xəreplik yarılar bizning mēnggülikimiz üqün oyuloqan idi, biz dəl ular arkilik xipa taptuq! («Yəx.» 53:5, «Mat.» 8:17).

9-ayətning: **«Mən bu zeminning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən»** degən ahırkı jümlisi qoʻqum yukırıda tiloqa elinoqan Məsihning tenidiki «nəxixliri»gə, xundakla Uning gunahlırimiz üqün azab-oqubət tartқанlırioqa ziq baqlinidu, əlwəttə. Qünki U pəkət «zeminning kəbihlikini elip taxlapla» qalmay, bəlki krestkə mihlinip pütkül dunyaning gunahlırining bədilini tēləp, gunahlırdin azad bolux yolini **«bir kün iqidila»** aqti («1Pet.» 2:24)!

Əmma bexarəttə kəzdə tutuloqan «kün» əməliyəttə Məsihning azablanoqan xu küni əməs, bəlki kəlgüsida Israilning (Məsih krestləngən axu kündə) allıqāqan eqiloqan nijatni qəbul kılidoqan künidin ibarət. «Lawiylar»diki «qoxumqə soz»imizdə tohtaloqinimizdək, Israilning «kafarət küni» heyti ularning kəlgüsida towa kılıp Məsihini qəbul kılidoqan künigə bexarətlilik rəsim bolıdu («Rim.» 11:26). Demək, Rəbbimizning allıqāqan pütkül insaniyətning gunahlırini «bir kün iqidila» Əz üstigə aloqan hizmiti kəlgüsida pütkül Israil həkıdə kəzlīgən nıxanoqa yetip, **«ularning kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlinidu»**. («Yəx.» 66:8, «Zək.» 12:10-14, 13:1ni wə bu ayətlər toqrısidiqi bayanlırimiznimu kəring.

Bu ixni qüxiniximizgə yārdəm bolsun üqün Həjərnıng kəqürmixini, uning Bəər-Xebadiki qəl-bayawanda yoldin adixip yürginidə bolıqan wəkəni addiy bir misal kılayli. Uning tulumidiki süyi tügəp kətkəndə, oqlı Ismailni bir qatqalning tüwigə taxlap qoyup, əlümgə yüzlinip səl yırakka berip, dərd-ələm iqidə pəryad kətürüp yioqlaydu. Huda uning wə oqlining yioqa awazini anglap ularoqa iq aqrıtidu. **«Xuan Huda Həjərnıng kəzlırini aqti, u bir kudukni kərdi»** («Yar.» 21:9). Kuduk dər wəkə əslidila xu yərdə bolsa kərək, lekin uning kəzlıri azab wə yax bilən torlıxip kətkəqkə, Həjər uni kərmigən; Həjər tulumni suqqa toxkuzoqanda, uningoqa nisbətən kuduktikı bulak pəkət hāzırla eqiloqandək bolıqan. Israiloqa nisbətən kəlgüsida xu künidə xuningoqa ohxax bolıdu. Gunah wə napaklıkni yuyidoqan bulak dər wəkə ikki ming yil ilgiri Məsihning yarılıri arkilik eqiloqanıdı; kəlgüsida «xu küni» (13:1) Mukəddəs Roh ularning pütkül həkıning üstigə təkülginidə **«korning kəzlıri eqilidu»** («Yəxaya» 35-bab) andin Roh ularoqa Məsihning əslidə ular üqün əməlgə axuroqinini ayan kılidu: **«Yu künidə siləni paklaxka silər üqün kafarət kəltürüldi; Pərwərdigarning aldidə silər həmmə gunahlırlınglardin pak bolısilər»** («Law.» 16:30, «Ibr.» 9:13, 14).

Ularıning Huda bilən yaraxturuluxining bəht-bərikətlilik nətijisi 10-ayəttə kərüldi: —

«Xu küni, — dəydu samawı koxunlarıning Sərdari bolıqan Pərwərdigar, Hərbiringlar əz yekıninglarnı üzüm teli wə ənjür dərlıhi astioqa olturuxka təklip kılısilər».

Israil Hudaning rəhım-xəpkıti wə xapaitidin hūzurlinip, pütkül dunyani əzlıri bilən billa təbrikləydoqan ziyapətkə qakırıdu. Bu ziyapət Məsihning yər yüzidə sürgən ming yillik səltəniti bolıdu («Wəh.» 20:1-10).

«Zəkəriya»

Bəxinqi oqayibanə kərünux — altun qiraqdan (4:1-14)

«Andin mən bilən səzləxiwatқан pərixə kaytip kelip meni oyoqitiwətti. Mən huddi uyqusidin oyoqitiwetilgən adəmdək bolup qaldim; u məndin: «Nemini kərdüŋ?» dəp soridi. Mən: «Mana, mən pütünləy altundin yasaloqan bir qiraqdanı kərdüm; uning üsti tərpidə bir qaqa, yəttə qiriqi wə yəttə qiraqqa tutixidiloqan yəttə nəyqə bar ikən; uning yenida ikki zəytun dərihi bar, birsı ong tərəptə, birsı sol tərəptə», dedim. Andin jawabən mən bilən səzləxiwatқан pərixtidin: «I təksir, bular nemə?» — dəp soridim.

Mən bilən səzləxiwatқан pərixə manga jawabən: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» — dedi. Mən: «Yak, təksir» — dedim.

Andin u manga jawabən mundaq dedi: «Mana samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning Zərubbabəlgə kiloqan səzi: «Ix küq-qudrət bilən əməs, iktidar bilən əməs, bəki Mening Rohim arkilik pütidu! — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar.

— I büyük taoq, sən zadi kim? Zərubbabəl aldida sən tüzlənglik bolisən; u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni koyidu, xuning bilən buningə: «İltipatlıq bolsun! İltipat uningə!» degən towlaxlar yangrap anglinidu».

Andin Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: — «Zərubbabəlning qoli muxu əyning ulini saldi wə uning kolliri uni püttüridu; xuning bilən silər samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər. Kim əmdi muxu «kikiq ixlar boləqan kün»ni kəzgə ilmisun? Qünki bular xadlinidu, — Bərhək, bu «yəttə» xadlinidu, — Zərubbabəlning qoli tutқан tik əlqəm texini kərgəndə xadlinidu; bu «yəttə» bolsa Pərwərdigarning pütkül yər yüzigə səpsəlip qaratқан kəzliridur».

Mən jawabən pərixtidin: «Qiraqdanning ong wə sol tərpidə turoqan ikki zəytun dərihi nemə?» dəp soridim; wə ikkinqi kətim soalni koyup uningdin: «Ularning yenidiki ikki altun nəyqə arkilik əzlikidin «altun» kuyuwatқан xu ikki zəytun xəhi nemə?» dəp soridim.

U məndin: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» dəp soridi. Mən: «Yak, təksir» — dedim.

U manga: «Bular pütkül yər-zeminning Igisi aldida turuwatқан «zəytun meyida məsih kilinoqan» ikki oqul balidur» — dedi».

Bu kərünux wə uning məksiti toqruluk biz bir-birləp ayətmu-ayət kərüp qikimiz. Bu toqruluk kəp təhlillərni kilixқа bolidu, biz muxu yərdə pəkət asasiy mənisini, xundakla uningə baqlanoqan baxқа bexarətlərni kışқа xərhləp etimiz.

Kərünuxtə boləqan simwollar — (1-5-ayət)

1-ayət: «Andin mən bilən səzləxiwatқан pərixə kaytip kelip meni oyoqitiwətti. Mən huddi uyqusidin oyoqitiwetilgən adəmdək bolup qaldim»

«Mən huddi uyqusidin oyoqitiwetilgən adəmdək bolup qaldim» degən səzlər bizgə xuni ukturiduki, muxu qaqla Zəkəriya uhlap qaloqan bolmastin, bəki uning rohta oyoqitiloqan yüksək səzgürlüki uning adəttiki səzgüsini uhlawatқandək tuyulduroqan boluxi mumkin. Bizmu xundak boluxini halaymizki, Huda həmmimizni ətrapimizdiki rohiy əməliyətlərgə kəprək səzgür kışun!

Əmdi «qiraqdan»ə ətəyli: —

«U məndin: «Nemini kərdüŋ?» dəp soridi. Mən: «Mana, mən pütünləy altundin yasaloqan bir qiraqdanni kərdüm; uning üsti tərpidə bir qaqa, yəttə qiriqi wə yəttə qiraqqa tutixidiloqan yəttə nəyqə bar ikən; uning yenida ikki zəytun dərihi bar, birsı ong tərəptə, birsı sol tərəptə», dedim».

«Zəkəriya»

Bu qiraʼoddan xakli jəhəttin Huda əslidə muqəddəs qədir üqün bekitkən «yəttə xahlıq» qiraʼoddanoja, xundakla u Sulayman padixah qurojan muqəddəs ibadəthana üqün bekitkən qiraʼoddanlaroja ohxixidu, əlwəttə («Mis.» 25:31-40, «1Pad.» 7:49). Xu qiraʼoddanlar toqrisida, ularning yoruki hərgiz eqürülməsliki kerək, dəp əmr qilinojanidi. Məzkur kərunüxtiki qiraʼoddanning ulardin mahiyətlik bir pərki bardur; muqəddəs qədirdiki wə ibadəthanidiki qiraʼoddanlaroja lazimlik zəytun meyi hərəküni kahinlar tərpidin toluklinip qaqlinixi kerək idi; ləkin məzkur qiraʼoddanning uni tohtawsiz zəytun meyi bilən təminləydiyən mənəsi bar idi. Qünki «**Uning yenida, birsi ong tərəptə, birsi sol tərəptə**» ikki zəytun dərihi bar idi: — «**yenidiki ikki altun nəyqə arkilik əzlikidin «altun»** (zəytun meyi) **kuyuwatқан ikki zəytun xehi**» bar idi; xuning bilən qiraʼollar tohtawsiz keyüp nur qaqatti (3-ayət wə 11-12-ayət).

Undakta, qiraʼoddan nemigə wəkillik qilidu? Biz xundak jəzmləxtürüp eytalaymizki, qiraʼoddan Israilning dunyadiki qalojan əllərgə qeqixi kerək boləjan nuroja wəkillik qilidu («Mis.» 19:6, «Yəx.» 43:10-12, 21, 44:8).

Sürgünlüktin qaytқан Israilning «qaldilar»i arkilik, yəni Zərubbabəl, Yəxua wə ular bilən birgə qaytқанlarning etikadi arkilik ibadəthana qattik qaxxilikkə wə eoqir qiyınqilikkə qarimay, qaytidin qurulmakta idi; xühhisizki, xu kərunüx ularoja öz etikadi arkilik nur qeqiwatқinini ayan qilix üqün, xundakla ularning xu quruluş ixida etikadini riqbətləndürüx üqün berildi. Əpsuski, Israil öz tarixida kəp wəqitlarda Hudaning muddia-məqsətlirini izdiməytti wə Uningoja kulak salmaytti; ular nur boluxning ornioja, əllərnin birdinbir həqiqiy Hudaoja ixinixkə putlikaxang boldi; Əzakiyal pəyoqəmbər eytkəndək: «**Mana, bu Yerusalem; Mən uni əllərnin dəl otturisiyoja orunlaxturdum; baxқа мәмликәtlər uning əpқerisidə turidu** (Israil xu əllərnə nur bolup yorutsun, ular uning güzəl əməllirini kərüp Hudani uluqlisun dəp) — **Birak u Mening həkümlirimgə qaxxilixip, rəzilliktə yat əllərdinmu axuruwətti, bəgilimilirimgə qaxxilixixa əpқerisidiki məmlikətlərdinmu axuruwətti; qünki Mening həkümlirimni ular rət qildi, Mening bəgilimilirim bolsa, ularda aқmaydu**» («Əzakiyal» 5-babtin).

Təwrattiki ahirki kisim boləjan «Malaki» dəgən kitabta bayan qilinojandək, Zərubbabəl wə sürgünlüktin qaytқанlarning etikadi əllərgə xunqə yarkın yorukluk bərgən bolsimu, uzun etməy yuqiriki osal əhwal Israilda qaytidin bax kətürdi.

Təwrat dəwridə Huda xunqə kəp qetim pəyoqəmbərliri arkilik «qiraʼoddanım bolux imtiyazini silərdin məhrum qilimən» dəp təhdit saləjan bolsimu, əmma U ularoja boləjan səwr-takiti bilən ularning Əzigə boləjan guwahqi salahiyitini hətta ular yat əllərnin həkümü astida turojandimu saqlap turojanidi.

Halbuki, Əzi toqruluk «**Dunyaning nuri Əzümdurmən**» dəp jakarliquqi kəlgəndə («Yh.» 8:12, 9:5) Israilning Uni qətkə kəqixi bilən Huda ulardin qiraʼoddanni həm padixahlıqni məhrum qildi, qiraʼoddanni həm padixahlıq «**uningoja muwapıq mewilərnə beridiyojan baxқа bir əlgə ata qilindi**» («Mat.» 21:43).

Qiraʼoddan Israildin elip ketilgəndə, uning ornida «yəttə altun qiraʼoddan»ni kərimiz («Wəh.» 1:12-13, 20, 2:1). Israilning Rəb aldida muqəddəs jayda nur bolup, xundakla nuri bilən dunyaning qarangululukni yorutuxtın ibarət əslidiki muqəddəs wəzipisini əməlgə axuruxқа bekitilgən yengi bir həlk maydanoja kəlidu. U bolsimu etikadqılar jamaitidur. «Wəhiy»diki bu yəttə qiraʼoddan jamaətni kərsitidu («Mat.» 5:14nimu kəring). «Wəhiy»də kərsitilgən «yəttə jamaət» toqruluk «Wəhiy»diki «qoxumqə sez»nimu kəring; «Wəhiy»din xu ix enikkı, jamaətlərnin

«Zəkəriya»

Israiloşa ohximaydioşan yeri, h zirk  etikadq  jama tl rning (m yli Rim yaki Yerusalem bolsun) y r yüzidə he  kand k «mərkizi» yo ktur; ularning Huda üçün «guwah q  qira dan» salahiyitid  turuxi p   n y ularning «**otturisida turoğan**» R b  ysa Məsihning  zi bilən bol  an alakisig  ba ql ktur.

Qira danlarning nur berixi to qrisidiki yark n bir misalni Tesalonikadiki jama ttin k r  ymiz: «**Q nki Rəbning s z-h wiri silərdin p   t Makedoniya w  Ahaya ila yangrap k lmastin, b lki h mm  y rg  Hudağa ba qlan  an et kadinglar to ruluk h w r tarkaldi; n tijid , bizning xu yərlərdə hux h w r to ruluk he qnem  deyiximizning həjiti k lmidi**» (demək, Pawlus w  hizm tdaxliri k ysi y rl rg  barmisun, xu y rdiki kixil r allika an Tesalonikal klarning Huda a bol  an et kadidin h w r tapk n, xund kla  zlimu hux h w rdin h w rdar bol  an — «1Tes.» 1:8).

M sihning jama tliri b   ng  k d r Hudaning guwah qisi bolup k lm kt ; ahirk  zamanlarda Israildiki qira dan kaytidin ornio a koyulup jama tl rning qira danlirio a koxulidio an bir k n kelidu. Xu qa da Israilning qira denining yoruk  ilgiriki yorukidin tehimu parlək w  x r plik bolidu. Zəkəriya kərgən muxu b xin i k r n x tüptin xu ahirk  x r plik h l tni kərsitidu. Huddi Yəxaya p y   mb rmu k rg nd k: —

** Ornungdin tur, nur qa ! Q nki nurung yetip k ldi,
Pərwərdigarning xan-xəripi  st ngd  kətürüldi!
Q nki qarango uluk y r-zeminni, kapkara zulm t  l-yurtlarni basidu;
Bira  Pərwərdigar  st ngd  k t r lidu,
Uning xan-xəripi seningd  k r nidu;
Həm  لل r nurung bilən,
Padixahlar sening kətürülgən yoruklukung bilən mangidu»** («Y x.» 60:1-3)
W : «Taki Zionning h  kaniyli i julalinip q kn p q   qu ,
Uning nijati bolsa lawuldawatk n m x' ld k q   qu ,
Zion üçün mən heç aram almaym n,
Yerusalem üçün hərgiz s k t k lmaym n;
Həm  لل r sening h  kaniyli ingni,
Barli  padixahlar xan-x ripingni kəridu;
Həm sən Pərwərdigar  z a zi bilən sanga k yidio an yengi bir isim bilən atilis n»
(«Y x.» 62:1-2).

Məsihning y r yüzidə sürgün ming yillik padixahli id  Israilning kaytidin koyulo an qira deni xundək parlək bərk uridu.

K r n xtiki «ikki zəytun d rhi» to qrisidiki ahirk  ayətlərgə  ts k, p y   mb r dərəhlər to ruluk ikkin i w   qinq  ketim sori anda, uning a: «**Bularning nem  i nlikini bilməmsən?**» d p jawab berlidu (4, 11-12-ay tni k r  g ). K zik yeri xuki, «t bir b rg  i p rix t » w  P rw rdigarning P rix tisi  zi Z k riya a he  kand k biwasit  jawab b rm ydu. X w bi, jawab intayin rox n bolsa ker k!

Biz xu ay tl rg  b rg n izah tta eytkinimizd k, s w bi d l xuki, Z k riya p y   mb r xu ikki d r h  k rio anda,  m liy tt   zini h m H gay p y   mb rni k ridu!

B zil r ikki d r h ni «Z rubb b l w  bax kah n Y xua» d p karaydu. Bizning a Z rubb b l w  Y xua  zlidirining Z k riya w  H gay p y   mb rlarning bexaratliri arkilik k  l k rio b t w  roh y t s lli tap     , ikki d r h ni d l xu ikki p y   mb r deyix tehimu orunluk bolsa ker k. Uning  st g , nemix a Z k riyaning p   t yalo uz bu soali ila biwasit  jawab berilmidi?!

«Zəkəriya»

Pərixta ikki dərəhni «**Bular pütkül yər-zeminning igisi aldida turuwatқан «zəytun meyida məsih kilinoğan» ikki oqul balidur**» (ibranıy tilida: «zəytun maylıq ikki oqul bala») dəydu.

«**Yər-zeminning Igisi**» degən ibarə pəkət Hudaning Uning Öz «mukəddəs zemini»da turoğan bir guwahqisi bar əhwalda ixlitilidu (oqurmənlər tətqiq kilsun!). Xuning üqün xu yərdə xu ibarining ixlitilixi kərinüxning məzmunini təkittəx üqün bolsa kerək. Israilning «rohıy təminatlar» boləğan rıqəbət-təsəlli bilən təminlinixi dəl xu ikki pəyoqəmbərnıng ular üqün dua kilip «**Yər-zeminning Igisi**»ning aldida turuxi arkilik bolmaktə (yənə bir misalni «Mis.» 17:12din kəring). Baxqa adəmlər üqün Hudaning aldidin kətməy dua-tilawət kıləquılarmu muxuningdin rıqəbət alsun!

Xuning üqün bəxinqi kərinüx ikki pəyoqəmbərni wəzipisidə (ular öz hizmitining rohıy əməliyyitini kərgəqkə) rıqəbətəx üqün wə xundəqlə Zərubbabəlni ibadəthanini kuxur wəzipisidə rıqəbətəx üqün berildi, dəp kəraymız.

Ahirida biz xuni dəp ətkimiz barki, «Wəh.» 11:3-13də «dəhəxtlik azab-oqubət» waqtida pəyda bolidioğan, «zəytun dərəh» dəp kərsitilgən ikki pəyoqəmbər toqrisidiki kərinüxning muxu bəxinqi kərinüx bilən nuroqun ortaq yaki ohxax yərliri bar.

Yətküzilgən həwər — (6-10-ayət)

Həzir Zərubbabəlnıng uluq wəzipisigə ətəyli. Kərinüxkə əsasən, ikki «zəytun dərihi» Zərubbabəlnıng ibadəthana kuxur japalıq wəzipisidə uni rıqəbətəndürməktə: —

«**Andin u manga jawabən mundak dedi: «Mana samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigarning Zərubbabəlgə kıləğan səzi: «Ix küq-kudrət bilən əməs, iktidar bilən əməs, bəlki Mening Rohim arkilik pütidu! — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigar».**

«Küq-kudrət» degən səz (ibranıy tilida «qayıl») adəttə qoxunıng yaki kollektipning kudritini, «iktidar» degən səz (ibranıy tilida «koak») adəttə yaloquz bir xəhsning küqni bildüridu. Bu jekiləx səzi Zərubbabəlnıng ibadəthanini kuxur wəzipisigilə əməs, bəlki Hudaning hizmitigə baqlıq barlıq ixlirioğa mutlək həlkilik wə zərür həkikəttur. Yaloquz insaniy küq-kudrət yaki qəbiliyət Hudaning ixlirida həqnəmini əməlgə axuralmaydu; pəkət Hudaning Əzigə «**Mening Rohim arkilik**» tayinixlə əbədiy nətijilərnı qikiridu-də, «**ix pütidu**» («Yh.» 15:5, «1Kor.» 2:1-5, «Fil.» 3:3). Kəp adəmlər öz qəbiliyiti wə mupəppikiyətliri toqrulul mahtinip po atidioğan muxu künlərdə bu həkikətni təkittisək axuruwətkənlik bolmaydu.

Həgəy pəyoqəmbərmu həlkni xundəqlə rıqəbətəndürgən: —

«**I Zərubbabəl, jasarətlik bol; wə zemindiki barlıq həlk, jasarətlik bolunglar... həm ixlənglar, qünki Mən silər bilən billidurmən» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigar, — Misirdin qıqқан waqtinglarda silərgə əhdə kıləğan səzüm wə Mening Rohim aranglarda turup kəldi; hərgiz qorkmanglar**» («Həg.» 2:4-5).

Bu səznıng əzi Pərwərdigar «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning biri, yəni Yəxaya arkilik yətküzgən uluq bir bexarətkə əsas kilinoğan: —

«**Mana, Mening ular bilən boləğan əhdəm xuki, — dəydu Pərwərdigar —**

«**Sening üstüנגgə qonup turoğan Mening Rohim, xundəqlə Mən sening aqzingoqa kuyəğan səz-kalamim bolsa,**

Buningdin baxlap əbədil'əbədgıqə öz aqzingdin, nəslingning aqzidin yaki nəslingning nəslining aqzidin hərgiz qüxməydu — dəydu Pərwərdigar» («Yəx.» 59:21).

«Zəkəriya»

7-ayət: «— I **büyük taq, sən zadi kim? Zərubbabəl aldida sən tüzlänglik bolisən; u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni qoyidu, xuning bilən uningoja: «iltipatlıq bolsun! Iltipat uningoja!»** degən tovlaxlar yangrap anglinidu».

Pəkət Hudaning Rohiojila tayinin, «büyük taq», yəni kuruluxni tosidiojan taqdək kətürülgən zor kıyinqılıqlar Zərubbabəl aldida «tüzlänglik»kə aylinidu («Yəx.» 40:4). Un bəx yil ilgiri həm təntənilik tovlaxlar həm yioja-zarlar iqidə ibadəthanining ulini salojan Zərubbabəl («Əzra» 3:8, 13) ibadəthanidiki ahırkı taxni, yəni «jipsima tax»ni təntənilik wə xad-huramlıq bilən apirin eytkən tovlaxliri iqidə: **«iltipatlıq bolsun! Iltipat uningoja!»** dəp, ibadəthanini pütküzüp qıqıdu. Bexarət boyiqə, gərqə xu tax intayin eoır bolsimu, u heq yardəmsiz yaloquz kətürələydu!

Bu ix tət yildin keyin əməlgə axuruldi («Əzra» 6:14, 15).

8-10-ayətlərdə səzligüqini Pərwərdigar (Yahwəh)ning Əzi, dəp baykaymiz. Biraq 9-ayəttə səzligüqi **«Xuning bilən silər samawi qoxunlarning Sardari bolojan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər»** dəydu. Demək, 9-ayəttə səzligüqi «Pərwərdigarning Pərixtsisi»dur; yukirida 2-babni səzliginimizdə, uning Pərwərdigar bilən bir ikənlikı toqruluk tohtaldıq.

Ahırıda Sulayman kurojan həywətlək ibadəthanini kərgənlər rıqbətləndürölsun dəp, xundakla ularning oyliojanlirini tüzütüx üqün təwəndiki səzlərmu eytilidu: —

«Kim əmdi muxu «kiqik ixlər bolojan kün»ni kəzgə ilmisun? Qünki bular xadlinidu, — bərħək, bu «yəttə» xadlinidu, — Zərubbabəlning qoli tutkən tik əlqəm texini kərgəndə xadlinidu; bu «yəttə» bolsa Pərwərdigarning pütkül yər yüzigə səpselip karawatkən kəzlıridur» (10-ayət).

(«Həg.» 2:1-4 həkkidə tohtalojanlirimiznimu kəring).

Bu adəmnı tolimu həyran qalduridiojan, pütün zəhnimiz bilən qariximizoja intayin ərzydiojan bir bayandur. Pütkül aləmnıng barlıq ixlirini kəzitip yüridiojan «Pərwərdigarning kəzlırı» (yəni «tax»ning üstigə oyulojan «yəttə kəz») xu wəktidə ibadəthanining barlıq nərsiliri rus tiklənsun dəp Zərubbabəlning qolidiki bir tal tana wə astidiki kiqikkinə bir «əlqəm texi»gə karitilojandur. Bu səzlər bizgə Hudaqə nisbətən ibadəthanining rus selinixining xu qaoqda dunya boyiqə əng muħim ix ikənlikini, xundakla uning insaniyətkə karatkən uluq nıjatlıq pilanining mərkizi ikənlikini ukturidu. Biz «Həgay»diki «qoxumqə söz»imizdə xu toqruluk azrak səzlidıq. İbadəthanidiki bu barlıq ixlər Hudaning Məsiħning dunyaqə kelixigə karitilojan pilanining bir kısmı idi, xunga u intayin muħimdur.

Zərubbabəl bolsa həm Məsiħning əjdadi həm uni aldin'ala kərsitidiojan «bexarətlık xəhs» idi. Zərubbabəl ibadəthanini kuruwatqınida, u Məsiħning Hudaning hazırkı uluq roħiy ibadəthanisini kuruwatqınini aldinala kərsitidu. Xu ix hazır Huda aldida pütkül dunya boyiqə əng muħim wə uluq ix, xundakla Hudaning pütkül insaniyətkə karatkən uluq pilanining mərkizidur. Ərxtiki barlıq kəzlər Məsiħning Əz jamaitidikilərgə yürügüzgən ixlirioja tikilməktə. Zəkəriya «tik əlqəm texi»ni ixlitip ibadəthanining barlıq nərsilirini rus tikligəndək, Məsiħmu hazır Hudaning roħiy öyi iqidiki barlıq ixlərni durus qılıp tüzütüwatmakta. «Həgay» wə «Əfəsusluklarqə»diki «qoxumqə söz»lərdə eytkinimizdək, Məsiħning jamaitining kuruluxı wə əsüxi pütkül aləmdə yüz berıwatkən hərəkəndək ixlərdinmu muħimidur. Məsiħning jamaiti Hudaning dunyani yaritixining məqsiti wə nıxanı bolup, Uning yaritixining yukiri pəllisidur («Əf.» 1:3-10, 22-23, 2:10, 19-22, 3:1-11, 21). Məsiħmu **«təntənilik wə xad-huramlıq tovlaxliri arisida», «iltipatlıq bolsun! Iltipat uningoja!»** dəp, aləmnıng barlıq bina-imarətlirining iqidin muxu əng uluqini mukəmməl bir pütünlükkə kəltüridu.

Altinqi wə yəttinqi oqayibanə kərünüxlər Arka kəzunüxi

Awwalki bəx kərünüx Hudaning Israiloqa karatқан xərəplik wə əzgərməs muddia-məksətlirini ayan kılıp, Əz həlkini toluk rıqəbət wə ümid bilən tolduruldi. Həlbuki, xu məksətlər əməlgə axuruluqə, Israil zemini wə həlki «**hərəkəndək hərəm nərse wə hərəkəndək yirginlik ixlarni kıləuqi yaki yaləqanqılık kıləuqi**» amildin paklanduruluxi kerək («Wəh.» 21:27, 22:15). Həzir biz kərməqki boləqan ikki aqahlıq kərünüxning əhmiyiti mana xudur.

Hudaning gunahni bir tərəp kılıxta ikki yoli bar; ularning hər ikkisi Əzining mutlək muqəddəs wə həkəkaniy xarakterigə tolimu mas kelidu. Birinqisi Uning Əzi səyünidiəqan yoli — Məhır-xəpəət yolidur. Bu yoli biz 3-babta kərdük, Huda Bax kahin Yəxuaning paskina kiyimlirini saləquzuwetip, uningə kahinlik xərəplik kiyimini kiygüzidu. Hudaning bundak rəhimdillik wə məəpiriti pütünləy Əzining «Həkəkaniy Kuli» boləqan «Xah»ning mukəmməl həkəkaniyliki, xundakla Uning toluk «gunah kurbanliki»ni asar kıləqan; xu kurbanlikqə asarən «**bu zeminning kəbihliki bir kün iqidila elip taxlinidu**».

Əmma əz rəzilili iqidə jahillik bilən turiweridiəqan, Hudaning xapaitigə həq karimay «**yənila həkəkaniyliki egənməydiəqan**», bəlki hətta «**toərilik turəqan zemindimu** (Məsihning zemini xu qaoqda xundak dəp atilidu) **yənila adilsizlik kiliweridiəqan, xundakla Pərwərdigarning xanu-xəwkiti kərməydiəqan**»lar («Yəx.» 26:10) kəndək bir tərəp kılididu? Hudaning undak adəmlərgə tutqan yoli bolsa, həküm qikirip tazilax jazasidur. Nemila bolmisun gunah Hudaning aldida kət'iy tazilinixi kerək, xundakla Hudaning həlki arisidin yokitilixi kerək. Gunahkar adəm əz gunahioqa ayrılalmaydiəqan dərijidə baəqləqan bolsa, Hudaning lənitiəqan obyekt bolup «**yər yüzidin taziləp taxlinixi**» kerək. Kiskisi, 5-babtiki ikki oqayibanə kərünüx bizgə awwalki kərünüxlərdə ayan kılinoqan həkəikətkə toluklıma boləqan bir həkəikətni kərsitidu.

Bu ikki kərünüx bizgə nisbətən Hudadin kəqürüm-məəpirət bolsimu, insanlar gunahqə yeniklik bilən karimasliki, əksiəqə Hudadin kərkuxi lazim, dəp əgitidu («Zəb.» 130:4). Ular yənə xundak həwər yətküziduki, awwalki bəx kərünüxtiki xərəplik ixlər ahirida pütünləy barlikqə kəlgüqə, arilikta karangojuluk, zulmətlik, buzukluk wə hətta dunyawı asiylikning bir məzgıl kısılip kirixi muqərrər, dəp ayan kılidu.

Altinqi oqayibanə kərünüx — uqar oram yazma (5:1-4)

«**Andin mən yənə bəximni kətürüp, mana bir uqar oram yazmini kərdüm. U məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Bir uqar oram yazmini kərdüm; uzunluqi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən» — dedim.**

U manga: «**Bu bolsa pütin zemin üstigə qikiriləqan lənəttur; qünki hər bir oərilik kıləuqi bu təripigə yeziləqini boyiqə üzüp taxlinidu; wə kəsəm iqtüqilərnin hər biri u təripigə yeziləqini boyiqə üzüp taxlinidu.**

— «**Mən bu yazmini qikirimən**» — dəydu samawı kəxunların Sərdari boləqan Pərwərdigar, «**wə u oərlinik əyigə həmdə namim bilən yaləqandin kəsəm iqtüqinik əyigə kiridu wə xu əyde kəonup uni yəəqəq-taxliri bilən kəxupla yəwetidu**».

Pəyğəmbər awwalki bəx əjayib kərünüx iqiə qəküp kətkən bolsa kerək; u məlum səwəbtin tuyukisiz bəxini kətürüp, «**uzunluqi yigirmə gəz, kəngliki on gəz boləqan**» həwada uquwatqan oram yazmini kəridu.

«Zəkəriya»

Bu oqalıtə körünüx toqruluk kenglidə qoqum bir soal pəyda boləjan bolsa kerək. Bu soaləja jawabən təbir bərgüqi pərixte uningəja: «**Bu bolsa pütün zemin üstigə qikiriləjan lənəttur**», dəydu.

Mukəddəs yazmilarda «oram yazma» (ibraniy tilida «məgillah») simwol qilinsa kəp yərlərdə Hudaning insanəja tapxurmakqi boləjan intayin muhim bir həwirigə wəkillik qilidu. Məsilən «Əz.» 2:9-10də: —

«**Mən qarısam, mana manga sozuləjan bir qol turuptu; wə mana, uningda bir oram yazma turuptu. U kəz aldimda uni eqip koydi; uning aldi-kəynining həmmə yerigə hət yeziləjanidi; uningəja yeziləjanliri bolsa mərsiyə, matəm səzliri wə dərd-ələmlərdin ibarət idi**».

Əzakıyal pəyojəmbər kərgən muxu «oram yazma»ning məzmunining Zəkəriyaning kərgini bilən kəp ortaq yərliri bardur.

Zəkəriya kərgən «oram yazma»mu yeyiləjan bolsa kerək, bolmisa uning uzunluqı-kənglikini kərgili bolmaytti; uningdimu ohxaxla «bu təripigə wə u təripigə yeziləjan»; u xu tərəptin mukəddəs kanundiki «on pərman» hatiriləngən tax tahtaylarəja ohxax idi; qünki tahtaylarni təswirləxkimu ohxax səzlər ixtiləngən («Mis.» 32:15).

Oram yazmioja nemə pütülgini «**Bu pütün zemin üstigə qikiriləjan lənəttur**» degən səzlərdin pərəz qiləjili bolidu. Bu Musa pəyojəmbər əslidə («Qan.» 28:15-68də) Israilarəja, itaətsizlik qilsanglar muxu pəjələk ixlər bexinglarəja qüxidu, dəp aldin'ala kərsətkən lənətlər boluxi mumkin; muxu ixlər «Qan.» 30:1də «**birlə lənət**» dəp həsəblinidu.

Əmma aldi-kəyni səzlərgə qarəjənda muxu yərdiki «lənət» degən səz omumən mukəddəs kanunəja hiləpləq kilixtin qikkən lənətni kərsitixi təhimu mumkin. Bu lənət birlə jümlidə huləsilinidu: —

«**Kimki bu kanunning səzlrini tutmay, uningəja əməl kilixni rət qilsa lənətkə qalsun**» yəki bəxə birhil xəkildə: «**Təwrat kanunida yeziləjan həmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl kilmiojan hər bir kixi lənətkə qalidu**» «Qan.» 27:26, «Gal.» 3:10).

Muxu ayətlərdə nemixə pəkət ikki hil gunah, yəni (1) yaləjəndin kəsəm kilix, Hudaning namini orunsiz ixtitix; (2) oqrilik kilix tiləja elinidu? Xularni sadir qiloquqilər lənət təripidin koqlap üzüp taxlinidu. Bu ikki hil gunah Hudaning «on pərmani»əja hiləpləq ixləje wəkil bolsa kerək. Bir gunah bolsa (Hudaning namini ixtitip yaləjan kəsəm kilix) insanning Hudaəja boləjan burqioja hiləpləq kilix; ikkinji gunah (oqrilik) insanning koqnəsiəja boləjan burqioja hiləpləq kilix. Birinji gunah bolsa, «**Pərwərdigar Hudayingni pütün kəlbəng, pütün jening, pütün zehning bilən səygin**» degən «əng uluq, birinji orunda turidəjan əmr»gə hiləpləq kilixtur; ikkinji gunah bolsa «**Koxnangni əzüngni səyğəndək səy**» degən ikkinji uluq əmrgə hiləpləq kilixtur («Mat.» 22:35-40).

Huda əwətkən, Əz lənətinə elip kelidəjan xu «oram yazma» tez sür'əttə «uqidu». Nemixə xunqə tez mangidu? Bu həmmimizgə xuni ayan qiliduki, Huda bekittən wəqit-saiti kelip, gunahning üstigə jəza qüxürimən deginidila, xu qəqdə jəzələr rəzillərnəng bəxioja intayin tez qüxidu.

Bəzi alimlar muxu yərdə «**zemin**»ni «(pütkül) yər yüzi» dəp tərcimə qilidu; ləkin altinji kərenüxnə toluklioquqi boləjan yəttinqi kərenüxtiki səzlərgə qarəjənda, «mukəddəs zemin», Pələstinni kərsitixi kerək.

«Zəkəriya»

Oram yazmining kəlimigə pəyoqəmbərnəng alahidə nəziri qūxidu. Ular xək-xübhisizki qong əhmiyətkə igə. Uqar yazmining uzunluğu yigirmə gəz, kəngliki on gəz idi; bu (a) Sulayman kuroqan mukəddəs ibadəthanining aldinki pexaywanining («1Pad.» 6:3) wə (ə) kədimki mukəddəs qedirning «mukəddəs jayi»ning kəlimi bilən təng.

Oram yazmining Hudaning öyi bilən boloqan bu munasiwiti ikki baxqə bexarətni bizning esimizgə kəltüridu: —

«Qünki sorəq wəktining baxlinidoqan wəkti-saiti kəldi; sorəq aldi bilən Hudaning öyidikiliridin baxlinidu; wə əgər biz bilən baxlansa, u həlda Hudaning hux həwirigə qulək salmioqanlarning əkiwiti nemə bolar?» («1Pet.» 4:17)

«Yər yüzidiki barliq jəmətlər əsisidin pəkət siləni (Israillarni) **tonup kəldim;**
Xunga üstinglaroqə barliq kəbihlilikliringlarning jazasini qūxürimən» («Amos» 3:2).

Amos pəyoqəmbər wə rosul Petrus kərsətkən bu prinsipqə kəriqanda, Huda əllərnəng üstigə həküm qikəroqanda, xu ixni Israil («öz öyi») bilən baxlaydu.

Omumən kəlip eytkənda, mukəddəs yazmilarda ixlitilgən kəp simwollar Sulayman kuroqan ibadəthanidin əməs, bəlki uningdin ilgiriği əslidiki «mukəddəs qedir»din elinidu. «Zəkəriya»diki bəxinqi kərünüxtə bayən kəlinəqan qiraətdənnəng kəp jəhətliri mukəddəs qedirningkigə ohxaydu. Xunga «uqar oram yazma»ning əlqəmlirini dəl mukəddəs qedirning «mukəddəs jay»idin elinəqan, dəp ixinimiz (bu əlqəmləni «Misirdin qikix» 26-bəbtin həsəbləp qikqəli bolidu). Əmdi Hudaning ləniti elip kəlidioqan «uqar oram yazma»ning əlqəm birlikliri nemixqə «mukəddəs jay»din elinəqan, dəp sorisək, jawəb dəl xu bolux kərəkki, Hudaning barliq jazalirining əsasiy prinsipliri iqidə əng muhimi «Huda jazalirini **«mukəddəs jaydiki əlqəm boyiqə»** yürgüzidu» dəgənliktur.

Buni qūxinix üqün, oqurmənlərnəng esidə barki, Israilda ixlitilidoqan barliq tarəza taxliri, eoqirliq birliki, həjim wə uzunluq birlikini bəkitix yəki təstikləx üqün Hudaning öyidə, pəkət kahinlər kiritidoqan «mukəddəs jay»dila birnəqəqə əzgürməs əlqəmlər səklənətti. Barliq soda-setiktə ixlitilidoqan əlqəmlər bularni əsas kəlix kərək; əlqəx ixlirida birər jədəl-majira qikqən bolsa həkimlər talax-tartix kəlinəqan əlqəmni «mukəddəs jaydiki əlqəm» bilən selixtursila talaxqədəx ix kəlməytti (misəllər «Mis.» 30:13, 24, «Law.» 5:15, «Qəl.» 3:47din kərülidu).

Əmdi Hudaning qikiridoqan həkümlirigə etəyli. Adəmlər özigə yəki ixlirioqə bəhə bərgəndə hərdəim əzlirini bəxqilər bilən, ixlirini bəxqilərnəngki bilən selixturidu: — «Mən uningdəx əski əməs»; «Mən bəxqilərdin kəp yaxxidurmən»; «Mən u kəloqəndəx rəzil ix kəlməymən», «Mən heli yaxxi adəm» wəhəkəza dəydu. Əmma Hudaning jazaliri undəx əlqəmlər bilən yürgüzülməydu! Həqkilik məsilə xuki, biz əzimizning buləqənoqan əlqəmlirimiz bilən əməs, Hudaning əzgərməs pak-mukəddəsliki wə mutlək həqkəniyliki bilən əlqənsək əkiwitimiz kəndəx bolar?! Yukirida nəkil kəltürginimizdəx, kəzliri Hudaning mutlək həqkəniylikiqə eqiloqan hərbi adəm qin wujudidin: **«Kəliwatqan barliq «həqkəniyətlirimiz» bolsa bir əwrət latisioqila ohxaydu, haləs!»** dəp pəryad kətüridu («Yəx.» 64:6, «1Sam.» 2:3, «Ayup» 42:5-6).

Uning üstigə, Hudaning Öz kənunidikiki kəysi uluq əmr-nizəmoqə hiləplik kəlinəqan bolsa, Uning yürgüzidoqan həküm-jazalirimu dəl hiləplik kəlinəqan əmrqə əsəsn əlqinidu: — **«Hərbi oqirliq kəloqə bu təripigə yeziloqini boyiqə üzüp taxlinidu»** wə **«kəsəm iqqüqilərnəng hərbi x u təripigə yeziloqini boyiqə üzüp taxlinidu»** dəyilgəndək.

«Zəkəriya»

Ibraniy tilida «üzüp taxlinix» («nikkah» degən peil) **adətə** intayin yirginqlik, nıjis bir nərsini tazilap taxlaxni kərsitidu; muqəddəs yazmılardiki kəp yərlərdə u kəqmə mənədə ixlitilip, məlum kixining yirginqlik kilmixliri tüpəylidin uning öltürülüşini bildüridu.

4-ayət bizgə Hudaning gunahqə qaratqan lənitining qüxürülüşining muqərrərliki həm dəhxətlikinimu kərsitidu: —

«**Mən buni qikirimən**» — Bu sözgə qarışanda, Hudaning rəzilikkə qüxüridioqan həküm-jazalirini elip kelidioqan, kiyamət künigə təyyarlanıqan xu lənət hazır həzinisidə saxlaklık turidu.

— «**wə u oşrining öyigə wə Mening namim bilən yaloqandin kəsəm iquqıning öyigə kiridu**».

Nuroqun kixilər öz gunahlırining pax kılınip, qoxniliri tərıpidin jazalinixidin keqıp kəlgən bolsimu bəribir Hudadin keqıp kutulalmaydu. «**Xuni obdan bilixinglar kerəkki, gunahinglar özünglarni qooqlap bexinglarəqə qüxidu**» («Qəl.» 32:23).

Lənət «**öyigə kiridu**» — gərqə kəp adəmlər Hudaning jazaliridin özümni qaquralaymən dəp yürən bolsimu, hətta egiz sepillar wə təmür dərwazilarmu uning adalitigə heq tosaloqu bolalmaydu.

«**Xuning bilən u (lənət) eydə qonup...**».

«Qonmaq» («keqilimək») degən peil bizgə Huda əwətkən həküm-jazaliri waqitlik, tezla etüp ketidioqan bir ix əməs, bəlkı toluq əməlgə axuruloquqə bejirilidu, dəp əskərtidu.

Huda tarihta kəpligən wəqələr arqilik insaniyətə öz jazalirini enik kərsitidioqan misallarni kərsətkən; məsilən, Nuh pəyoqəmbər dəwridiki topan («Yar.» 7-bab), Sodom wə Gomorrağ xəhərlirigə qüxürülgən ot («Yar.» 19-bab), etiqadqılar jamaitidə Ananiya wə Safiraning ölüxi («Ros.» 5:1-11) — ləkin bu jazalar Uning ahirda gunahni səyidioqanlarning bexioqə yaqduridioqan dəhxətlik buran-qapqunining aldinqi birməqqə tamqiliri, halas, degili bolidu.

Andin lənət «**uni** (əyni) **yaqraq-taxlıri bilən qoxupla yəwetidu**» — bu yərdə gunahın öz bexioqə qüxidioqan jazaning dəhxətlikini kərimiz. Gunahqə baqlanıqan hər bir kixi wə nərsə mutlək «üzüp taxlinidu» yaki «tazilap taxlinidu». Hudaqə təwə bolıqanlar arisida heqkəndək napak yaki rəzil ix kəlmaydu.

Ayətning ahirki jümlisi «Law.» 14:45diki kərsətmını bizgə əslitidu. Xu yərdə «**pesə-mahaw kesili baskan öy**»ni kəndək bir tərəp kılıx kərəkliki kərsitilidu: — «**Bu wəjidin ular əyni, yəni yaqraq-tax wə barlık suwıki bilən billə qüxürüp, həmmisini kətürüp xəhəring sirtidiki napak bir jayoqə taxlıwətsun**». Əmdi «pesə-mahaw kesili» adəmlərnıng tənı wə öylirini kəndək buziwətkən bolsa, gunahmu panıy wə baqıy dunyada adəmlərnıng roh-kəlbıgə xundək ziyan-zəhmətnı yətküzidu. Muxu lənət aqıwıtidin birdinbir keqıp kutulux yoli Hudaning oşəzipidin biz wə gunahlırimiz bilən qoxulup «tazilınip taxlinix»imızning ornıda, uning bizni gunahlırimiz**din** tazilixidur. Hudaqə mıng təxəkkür! Xu tazilınix Məsihning yariliri arqilik eqıloqan xəpkət-məşpirət bulıqıda bolup, bğün həmmimizgə qolimiz yətküdək yekın turuptu.

«**Həlbuki, Məsih bizni Təwrat kanunidiki lənəttin kutuldurux üqün ornımızda lənət bolup bədəl təlidi. Bu həktə muqəddəs yazmılarda: «yaqraqqə esiloqan hər kəndək kixi lənətkə qaloqan həsablansun» dəp yeziloqan**» deyələydiğanlar nemidegən bəhtliktur («Gal.» 3:13, «Qan.» 21:24).

«Zəkəriya»

Bexarət toqʻruluk yənə bir söz qaldı. Bexarətlik agahlandurux birinçidin Zəkəriyaning dæwridikilergə berildi; agahlandurux baxka xəkildə 8:15-17də qaytilinidu. Sürgünlüktn kaytkan Hudaning «qaldı»si ixənq-etikad bilən Hudaning ibadəthanisini qaytidin kuruwatatti, Huda wə Uning yollirini izdəp yürüwatatti. Ular bu yaxxi baxlinixtin waz kəqməy, xu yolda dawamlıq mengiwerixi kerək idi. Biraq ikkinqi dæwrgə kəlgəndə, Malaki pəyoqəmbər yənə ularni dəl birhil oqʻrılıq bilən, yəni Hudaqə atax kerək boləqan əxrilər wə hədiyələrni ayap bərməydiğini üqün əyibləydu («Mal.» 3:8-9). Xuning bilən ular yənə Hudaning həküm-jazaliri astida qalidu.

Məzkur bexarət Hudaning namioqə nida kıləqan barlıq adəmlərgə baəqliktur; halbuki, bexarətnıng toluk əməlgə axuruluxi ahirki zamanda, Məsihiylər (Əysa Məsihni Rəb dəp etirap kıləquqlar) həm Yəhudiylar arisida etikadtin «qong yenix» (yəni, intayin nomussiz halda etikad yolidin qətnilip ketix) bilən («2Tes.» 2:3-12, «1Tim.» 4:1-3) wə xundakla kəbihlik-rəzillikning əwjiğə qıqıxi bilən bolidu. Əzlrirni «Hudaning həlki» dəp həسابlıqanlarınıng kəpinqisining həliti xu qaoqda mundaq bolidu: —

«Pərwərdigarəqə itaətsizlik kılmaqta, wapasizlik kılmaqta, Uningdin yüz ərıməktə, Zulumni həm asiylikni tərəp kılmaqta, Yaləqan səzlərni oydurup, iq-iqidin səzliməktə» degəndək bolidu («Yəx.» 59:13).

Xu qaoqda ahirki ayrilix yaki taziliniq bolidu, **«Rəzillər sorəq künidə tik turalmaydu, Gunahkarlar həkkaniylarning jamaitidə həq bəxini kətürüp turalmaydu»** («Zəb.» 1:5), barlıq gunahlar «mukəddəs zemin»din, xundakla «pütkül yər yüzidin» taziliniq («Zək.» 2:12).

Yəttinqi əqayibənə kərünüx — səwəttə olturoqan ayal — «Rəzillik» (5:5-11)

«Andin mən bilən səzlixwatkan pərixətə qıqıp mənə: «əmdi bəxingni kətürgin, nemining qıqıwatqini kərüp bəq» — dedi.

Mən: «U nemə?» — dəp soridim. U mənə: «Bu qıqıwatkan «əfah» səwitidur», wə: «bu bolsa xu rəzillərnıng pütün zemindiki kiyapitidur» — dedi. Əfah səwitining əqzidin dumiləq bir kəqquxun kətürüldi, mənə, əfah səwiti iqidə bir ayal olturatti.

U: «Bu bolsa, rəzillik»tur» — dəp, uni əfah səwiti iqigə kəyturup taxlap, əfahning əqzioqə əqir kəqquxunni taxlap qoydi.

Bəximni kətürüp, mənə ikki ayalning qıqkanlıqini kərdüm; xamal ularning kənatlırini yəlpütüp turatti (ularning ləyləkningkidək kənatlırni bar idi); ular əfahni asman bilən zeminning otturisiəqə kətürdi. Mən bilən səzlixwatkan pərixetidin: «Ular əfahni nəgə kətürüp mənəgidu?» — dəp soridim. U mənə: Ular əfah üqün «Xinar zemini»də bir əy səlixkə kətti; əy bərpə kılinoqandin keyin, əfah səwiti xu yərdə əz turaləqusiəqə kəyulidu, — dəp jawəb bərdi».

Biz həzir bəxinqi bəbtiki ikki kərünüxning sirlikraq boləqan ikkinqisini kəraylı.

Biz uning təbiri wə mənisini «toluk qüxinimiz» deyəlməymiz (alimlarınıng u toqʻruluk pikirlirimu hərhil bolup kəldi), lekin uningəqə «uqur oram yazma» kərünüxi bilən təng kərisəq, u bizni Hudaning həzirki zamanda gunahni kəndəq bir tərəp kiliwatqini toqʻruluk kəprək həwər bilən təminləydu, dəp ixinimiz.

Birinqi kərünüx bolsa Hudaning hərtürlük gunahlarınıng üstidin həküm qıqırıp jazalaydiğanlıqini enik kərsitidu. Xu jazalirining bəziliri kiyamət künidin burun qüxürüldi,

«Zəkəriya»

əmma ahir berip barlik gunahlar mutlak wə toluk jazalinidu. Əmdi kıyamət künigiqə arilikta kandaq bolidu? Bu tema bizqə yəttinqi kərünüxnıng məzmunidur.

Ahir zamanociqə (xu qaoqda gunah toluk jazalinidu) pütün insanyətkə yahxi bolsun dəp Huda məhribanliki bilən gunahni qəkləx wə tizginləxkə birnəqqə yollarni ixlitidu. Bu həkikətni rosul Pawlus bizgə: «**Wə uning** (yəni dəjjal, Məsihnıng rəkıbini) **bəlgiləngən wakti-saiti kəlmigüqə axkarılanmasliki üqün nemining uni tosup turuwatkanlıkini bilisilər.** Qünki **«kanunni yokatquci sirlik küq» allikaqan yoxurun hərəkət kılmakta; lekin bu ixlarni hazırqə tosup keliwatkan Birsı bardur; U otturidin** (yəni yolning otturısidin) **qıkkuqə xundak tosupluk peti turidu; andin axu kanunni yokatquci axkarilınidu; biraq Rəb Əysa aozıdiki nəpisi bilənla uni yutuwetidu, kəlgən qaoqdi ki parlak nuri bilən uni yox kıliwetidu**» — dəp yətküzidu («2Tes.» 2:6-8). Pawlus eytkən «gunahning yolini tosiocuqi»ni Mukəddəs Rohning Əzidin ibarət, dəp karaymiz. Kəzkariximizning səwəblirini xu məktupkə koxkan izahatlarda bayan kılduk. Hudaning Mukəddəs Rohning insanlarning wıjdanini oyojıtip, hərkingə öz gunahini ayan kılip, tənbi h berixliri bilən gunahni qəkləydu. Ləkin qəkligüqi boləjan Mukəddəs Roh «**yolning otturısidin qıkkən**»da («Yar.» 6:5ni wə «Tesalonikalıqlarəja (2)»diki «koxumqə səz»imizni kərüng) insanlarning hərbi ri ar-nomusini həm wıjdanini taxlaydu. Xuning bilən «**dəhxətlik azab-okubət**»tiki wəhxi y ixlar baxlinip, dəjjalning (Məsihnıng rəkıbi)ning məydanəja qıqıxi üqün xaraitlar hazırılınidu. Demək, gunahni qəkləydiəjan əng qong amil Mukəddəs Rohning insanning wıjdanini oyojıtituxr.

Hızırkı zamanlarda adəmlərnıng wajdani arkilik gunahni tizginləydiəjan yənə bir qəkligüqi bar — u bolsimu dunyadi ki etikaqdi jamaətnıng dua-tıləwətliri wə beriwatkan guwahlikliridur («Mat.» 5:13, 14, «Əf.» 5:8-16). Həttə Hudaəja sadik birnəqqə guwah bərgüqilərlə pütkül bir əlnıng rəzillikini tizginligənlikigə tarix ispat beridu. Məsılən, Rim imperiyəsi boyiqə tamaxa dəp karaləjan barlik «gladiyatorluk kərəxlər» birlə etikaqdi qıjır'ətlilik guwahqılıki, xundakla xəhit boluxi bilən tohtitiləjan. Məsihi y Wiliyam Wilberforsning yaloquz degüdək jiddiy wə tohtawsız kərəxliri arkilik «kulluk tüzümi» awwal Əngliyədə, andin Amerikada, ahirda Yawropada pütünləy yəkitiləjan. Əmdi jamaətnıng dualiri wə guwahqılıklirining tegidə tüp küq bərgüqi wə ixligüqi Mukəddəs Rohning Əzidur, əlwəttə!

Həlbuki, yənə bir qəkligüqi amil bar, u bolsa bu yəttinqi kərünüxtə bizgə kərsitilidu. Awwal təpsilatlıriəja karaylı: —

5-ayət: «**Andin mən bilən səzlixiwatkan pərixətə qıqıp mangan: «Əmdi bəxingni kətürgin, nemining qikiwatqinini kərüp bax» — dedi.**»

Zəkəriya ehtimal kərginigə (altinqi kərünüxkə) məptun bolup ketip, yəttinqisigə karaxkə qakırıləjan bolsa kərək. Muxu yəttinqi kərünüxtə, «oram yazma»ning pütkül Pələstin zeminiəja təsir yətküzüxkə «**qıkkini**»dək, yənə birər təsirlik nərsə «**qıqix**» aldida turojan bolsa kərək: — «**Mən: «U nema?» — dəp soridim. U mangan: «Bu qikiwatkan «əfah» sewitidur», wə: «Bu bolsa xu rəzillərnıng pütün zemindiki kıyapitidur» — dedi.**»

«Əfah» bolsa həjim əlqimi (un, buəday katarlik nəsilərnı əlqəydiəjan) təhminən 40 litr kelidu. Muxu yərdə «əfah» həm əlqəm həm əlqəydiəjan səwətnıng əzini kərsitidu. Ayətnıng ahırkı qismidiki: «**bu ularning pütün zemindiki kıyapitidur**» degəndə «ular» degən səz «əfah»ning kəpiyidiəjanlıkini kərsitixi mumkin; yaki bolmisa, «ular» degən səz yukirida eytiləjan oəjri wə yaləjanqini kərsitixi mumkin. İbrani y tilida «kıyapət» degən səz «kəz» degən

«Zəkəriya»

söz bilən ipadilini. Mənisi bəlkim: Huda Öz həlkini Öz közi bilən yetəkligəndək («Zəb.» 32:8) Xəytanmu özigə təwə boloqanlarni «əfah» (soda-setikning simwoli) arqilik baxquridu.

(7-8) «**Əfah sewitining aqzidin dumilak bir qoqxun kətürüldi, mana, əfah sewiti iqidə bir ayal olturatti.**

U: «Bu bolsa, rəzillik»tur» — dəp, uni əfah sewiti iqidə qayturup taxlap, əfahning aqzioja eoqir qoqxunni taxlap qoydi».

«Əfah»ning bir ayalni yoxuroqanliqi kərünidu. U sewəttin qikmaqqi boloqan bolsa kerək, lekin təbir bərgüqi pərixte uni kaytidin iqidə taxlap, andin: «qoqxun» yapquni üstigə taxlaydu. «Qoqxun bapku» ibraniy tilida «kirkəm» degən söz bilən ipadilini; adəttə bu söz dügilək tənggə yaki eoqirliqni bildüridu. Təwratning kədimki grekqə tərjimisidə (LXXdə) bu söz «talant» bilən ipadilini. Enikki, yapquning rol iyalning qikxini tosuxtin ibarət idi. Xunga biz kərünüxni Hudaning «rəzillik»ni tosaydioqanliqini yaki qəkləydioqanliqini süpətləydioqan bir rəsindur, dəp qaraymiz.

«Əfah» wə «talant» soda-setikta kəp ixlitiləqkə, dəl muxu ixlaroja simwol bolidu, dəp ixnimiz.

(5:9) «**Beximni kətürüp, mana ikki ayalning qikqanliqini kərdüm; xamal ularning qanatliniri yəlpütüp turatti (ularning ləyləkningkidək qanatliniri bar idi); ular əfahni asman bilən zeminning otturisoja kətürdi.**

Bu ayət toqruluk təwəndiki oylerimiz bar: —

(a) muqəddəs yazmildiki simwollar arisida ayallar daim degüdək rohiy küqlər yaki prinsiplaroja wəkil kilinidu (məsilən, «Gal.» 4:21-31)

(ə) muxu yərdə ularda «ləyləkning qanatliniri» bar, deyilidu. Ləyləklər Musoqa quxürülgən kanun boyiqə «napak kuxlar» dəp hesablanojaqqa («Law.» 11:19), muxu ayallar rəzil rohiy küqlərni bildüridu, dəp qaraymiz.

(b) ləyləklərnu yoldin azmay uqidu («Yər.» 8:7) wə bək küqlük uqidu, əlwəttə.

(10-11) «**Mən bilən səzlixwatqan pərixtidin: «Ular əfahni nəgə kətürüp mangidu?» — dəp soridim.**

U manga: Ular əfah üçün «Xinar zemini»da bir əy selixka kətti; əy bərpa qilinəndin keyin, əfah sewiti xu yərdə öz turaloqsoja qoyulidu, — dəp jawab bərdi».

«Xinar» Babiliyəning baxka bir ismi. Uning «əy»ining yaki «turaloq»sining xu yərdə qoyuluxi əfahning iqidiki ayal nemigə wəkillik kilsa, u ixning xu yərdə boloqan rohiy təsiri intayin kengəytilidu həm küqəytilidu, dəp kərsitilsə kerək.

Xək-xübhəsiszki, Yəhudi yərkə Babiləja sürgün qilinəndin keyin, xundakla kəp baxka əllərgimü tərkitiləninidin keyin, ularning milliy xarakterida qong bir əzgirix pəyda boldi. Dehqan wə padıqi həlkə tijarətqilərgə, sodigərlərgə wə zərgərlərgə aylinip kətti. Gərqə Babiləda wə uning ətrapidiki yurtlirida sürgün boləanda butpərəslik ularning arisidin yəkitiləjan bolsimu (qünki ular qəkunəjan barlik butlar əzliniri Babilning zulumidin kutkuzmioqan), lekin tehimu küqlük birhil butpərəslik, yəni pulpərəslik wə soda-setikqa berilix uning ornini basti. Bu ixlar Hudaqa nisbətən butpərəslikkə ohxax yirginqliktur («Kol.» 3:5). Bu ixning əzi altinqi kərünüxtə alahidə əyibligən gunahlarni pəyda kildi. Buningda Amos pəyoqəmbər agahlandıroqandək: «**«Əfah»** (kürə)ni kiqik kilip, miskalni qong elip, aldamaqilik üçün tarazini yaloqan kilix» degəndək azduruluxning hətiri intayin qong boldi («Amos» 8:5). Bügün

«Zəkəriya»

Yəhudiylar həlqi ihlasmənliki yaki Hudaqqa yekın yaxawatqanliqi üqün əməs, bəlki soda-setiqta bolqan kabiliyiti bilən dangqi qıkkandır.

Muxu yərdə xuni enik degümiz barki, Hudaning söz-kalami boyiqə soda-setiqning əzi rəzil ix əməs, uni səmimiylıq wə rastqillik bilən kılqılı bolidu (məsilən, «Yaq.» 4:3-16diki jekiləxləni kərüng). Mal-dunyaqqa igə boluxning əzimu rəzil ix əməs; lekin Xəytanning kəp wəswəslirini tonup yetələydiqan kixilərləning həmmisi soda-setiqning wə bay boluxning gunahqqa azduridiqan nəhayiti qong hətirini bilidu. Rosul Pawlus Timotiyqqa degəndək: «**Pulpərəslik** (pul əzi əməs) **hərhil rəzilliklərləning yiltizidir**» («2Tim.» 6:10).

Əmdi kərünuxning təpsilatlıriqqa yənə diqqət kilsək, «əfah»qqa Babilda «turaloqu» berilidu — bu ix tarkitiloqan İsrailning xuqulliniwatqan sodisi ahiri bir sistema boluxqqa tərıkkıy kılıdu, dəp puritidu. Tarihiy materiyyallardın məlumki, hazırkı zamandiki bankılarda pul amanət koyux wə kərz berix tüzümliri Babil wə Pars imperiyələrində baxlanqan; uningda Yəhudiylar sodigərlərləning qong təsiri bar, dəp ixinimiz.

Bu pakitlar təbiyy halda oylirimizni rosul Yuhannaqqa tapxurulqan «Wəhiy» degən kitabta «**qong sir bolqan pəhixə Babil xəhiri**»gə elip kelidu («Wəhiy» 17-18-bablar). «Wəhiy»diki «koxumqə söz»imizdə bu iqlar üstidə səl tohtaloqanmız. Xu yərdə deginimizdək, kəlgüsida İraqta yengi bir «Babil xəhiri» bərpa kılınidu. Bexarət kılınqan «Babil»: (1) yengi bir xəhərni wə: (2) din həm birhil iqtisadiy tüzüm birləxtürülgən sistemini kərsitidu. Bu xəhər pütkül dunyaning iqtisadiy mərkizi bolidu, dəp ixinimiz. Xəhər dunya boyiqə: «**altun-kümüx, kimmətlik yakutlar, ünqə-mərwayit, ... xarab, zəytun meyi, aq un, buqday, kala, koy, at, hərwa wə insanlarning tənli ri wə janli ri degən malliri**»ni satquqi əng qong xəhər bolidu («Wəh.» 18:12-13). Ahirida u Hudaning dəhşətlik bir həküm-jazası bilən pütünləy wə mənqgügə yokitilidu.

Yekindiki iqtisadiy krizislər (2008) dunyaqqa bəzi soda xirkətliri wə bankılarning qanqilik həqıq wə küqgə igə ikənlikini pax kildi. Bəzi waqıtlarda əllərləning təkdırini bekitküküqlər həkümətlər əməs, bəlki bir-ikki qong xirkətlər, halas. Bizning bu dəwrimizdə «həlk'aralıq xirkətlər»din bəzilirining qanqilik küqlük ikənlikini təsəwwur kılalmaymız. Bəzi yərlərdə, məsilən Rusiyədə, yərlık həkümətlər ularning jinayiy kilmixlirini həq baxquralmaydu. Kəp iqlarda Amerika wə Yawropa həkümətliri qıqarmakqi bolqan siyasətliridin qong xirkətlərləning razi bolqan-bolmioqanliqi qqa kərxı kerək. Yawropada bəzi qong karhanılar (əzlırlirining sodisi tehımu ronak tepixi üqün, əlwəttə) «dunyawı həkümət» bərpa kılınixı kerək dəp «Katolik qer kaw» bilən birlixip təxwıqat kılıxmakta. Dəl xu məqsəttə təxkilləngən bırınaqqə məhpiy guruppıllarmu bar; xularda Yəhudiylar qong tıjarətqılərləning bəzilirining küqlük awazı bar. Bu wəziyətlər Mükəddəs Kitabning ahirkı bətliridə deyilgən ahirkı zamandiki «Babil»ni həsil kılıdu, dəp ixinimiz.

Əzlırlini məlum bir gunahqqa setiwətkənlər, adəmlər bolsun, əllər bolsun ahir berip dəl xu gunahqqa əsir bolup uningqqa kattıq kapsilip kəlixı kərkunqluk bir həqıqəttur. «Pənd.» 5:22də deyilgəndək: — «**Yaman adəmləning əz yamanlıqliri əzini tuzakqqa qüküridu, u əz gunahı bilən sirtmakqqa elinidu**».

Əmma pərixıtning ayalni «**əfah, sewiti iqigə kayturup taxlap, əfahning aqzi qqa əojır kooxuxunni taxlap koyux**» degənlik bolsa bizgə tehımu qongqur bir sirni eqip berix üqün

kərsitilidu, dəp ixinimiz; demək, Hudaning adəmlərnin məlum gunahlarə baəlinixioə yol kəyoəanliqi ularni baxkə gunahlarə berilip ketixtin qəkləydu. Buning məksiti, gunahning omumiy yüzlik küqiyip ketixigə qə kəyuxtin ibarəttur. addiy bir misal, hərəkəx bolup kətkən kixi «bügünki hərəkəni nədin taparmən?» degən niyəttin baxkə həqkəndə rəzil ixlarni kəzliməydu. Bu həqiqət yənə «əfəh» degən kərunüxtə kərsitilidu; qünki pulpərəslikkə wə nəpsaniyətiqlikkə baəlanəanlar (nixaniəyətətmigüqə) əzlinini baxkə kəp ixlardın tartixi kərək. Qünki hazırki dunyada kəp pul tepix üqün baxkılar bilən həmkarlixix kərək. Qədimki dunyada Qinggiz Han katarliqlar biwasitə zorəwanliq yoli bilən halioəan nərsiləni bulang-talang kəlip eliwerətti. Əmma əzgilər bilən billə həmkarlixix üqün ularning ixənqigə erixix kərək; ularning ixənqigə erixix üqün əzining yürux-turuxlirini (həqbolmioəanda nixaniəyətətküqə) bir'əz «mədəniyətlilik» kərsitixi kərək!

Yənə kizik bir ix xuki, Yəhudiylar bərpə kəloəan wə baxkuroəan qong muwəppəkəiyətlilik karhanilər wə igiliklərgə kəlsək, yəttinqi kərunüxtə kərləgəndək, ularning kəpinqisi daim Israil qəgrisining sirtida soda kəlməktə.

Bularni «əfəh»da kərsitilgən sirning bir kismi bolsa kərək, dəp ixinimiz.

Altinqi kərunüx wə «Wəhiy»ning keyinki bablirida ayan kəlinəəandək, Hudaning həküm-jəzaliri ahirida yər yüzidiki «rəzililik»ning mərkəzlixixi bolidoəan muxu pütkül iqtisadiy tüzümnin üstigə qüxidu. Hudaning əəzidin: «**Kəbihlik kəloəuqi kixi kəbihlikini kəliwərsun; pəskəx kixi bolsa pəskəxlikidə turiwərsun; həkkanəy kixi bolsa həkkanəyliqini yürğüzəwərsun; pak-mukəddəs kixi bolsa pak-mukəddəslikdə turiwərsun**» degən ahirki həküm qikəp, hər bir adəm əzi kəndək gunahkə baəlinip kəloəan bolsa, xu gunahkə has boləəan jəzanin əstioə qüxidu.

Səkkizinqi əəyibənə kərunüx — jəng hərwiliri (6:1-8)

«**Andin mana, mən yənə bəximni kətürəp, ikki təə otturidın tət jəng hərwisinin qikəanliqini kərdüm. Təəlar bolsa mis təəlar idi. Birinqi jəng hərwisidiki kizil atlar idi; ikkinqi jəng hərwisidiki kərə atlar idi; üqinqi jəng hərwisidiki aq atlar, tətinqi jəng hərwisidiki küqlük qipar atlar idi. Mən jəwəbən mən bilən səzlixəwatkan pərixtidin: «Təksir, bular nəmə?» — dəp soridim.**

Pərixtdə mənə jəwəbən: «Bular pütkül yər-zeminning igisinin həzüridin qikəan əsanlarning tət rəhi. Kərə atlar kətiləəan hərəə ximaliy zeminlar tərəpkə kəridu; aqlar ularning kəynidin mənədu; qiparlar bolsa jənubiy zeminlar tərəpkə mənədu. Andin muxu küqlük atlar qikəp yər yüzidə uyək-buyək kəzixkə əldəraydu» — dēdi. U ularəə: «Mənginglar, yər yüzidə uyək-buyək mənginglar» — dēdi; ular yər yüzidə uyək-buyək mənədi. Wə u mənə ünlük əwəzda: «Kərə, ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mənəəanlar mənə Rohimdikə əqqikni ximaliy zemin tərəptə bəsiqturdi» — dēdi».

Bu səkkizinqi, xundəklə ahirki kərunüxtə Hudəəə kərxə boləəan yət əl küqlirini əəduridoəan, Huda Məsihning yimərlməs pədxəhlikiəəə yol təəyarləəəə əwətkən kərunməs jəng hərwiliri bizgə ayan kəlinidu.

Pəyəəəmbər yənə bir kətim ilğiriki kərunüx üstidə əylinip, uningəəə məptun bolup kətip, səkkizinqi kərunüxkə kəəəəəə qəkəriləəan bolsa kərək. U bəxini kətürəp ikki təəning ərisidin tət jəng hərwisini kəridu. Hərwilər hərhi rənglik atlar tərəpidin tartilidu; birinqisini tartəanlar kizil, ikkinqisini tartəanlar kərə, üqinqisini tartəanlar aq, tətinqisini tartəanlar qipar rənglik, «küqlük» atlar idi.

(1) Ikki taq

Bu taqlar ibranıy tilida «həlikı taqlar» dəp atıladı. Xunga ular Zəkəriya pəyoqəmbərgə nisbətən tonux taqlar boləqan bolsa kerək. Ular yənə 5-ayəttə «Pərwərdigarning huzuri» yaki «pütkül yər-zeminning İgisining məhsus turaləqusi» bilən munasiwətlik boləqəqqa, bizqə Yerusalemdiki «Zion teqi» wə «Zəytun teqi»ni kərsətsə kerək. Qünki baxka «ilğiriki pəyoqəmbərlər»ning bexarətliri boyiqə Pərwərdigar pütkül dunyadiki əllərnıng üstigə yürgüzidıoqan həküm-jazalirining bu ikki taqlıng arisidiki «**Yəhəxəfatning jıləqisi**» bilən zıq munasiwiti bardur («Yoel» 3:2 — «Yəhəxəfat» — «Pərwərdigar həküm qıqırıdu» degən mənıdə). U Huda bəht-bərikitini pütkül dunyaəqə əwətıdıoqan jay boluxka, xundakla kəlgüsıdə pütkül yər-zeminni idarə kılıxka tallıoqan yər — Zion teqi bolup, uning həküm-jazalirimu xu yərdin qıqıdu.

Taqlar «mis» yaki «tuq»tin hasil kılınəqan bolup, «mis» boləqanlıqı Hudaning turaləqusining küqi həm insanning əzlükidin Uningəqə yekin kələlməyđıoqanlıqini kərsitidu; Huda Əz jəng hərwilirini «yulux, səküx, həlak kılıx, ərüx, kuruş» hizmitigə əwətıdıoqan bolsimu, ləkin həqkim uning qakırıkışız Uning huzuriəqə kirəlməydu.

Uning üstigə Mükəddəs Kitabta «mis» Hudaning həküm-jazalirininu kərsitidu — məsilən, Hudaning insanlarnı jazalap yamoqur bərmigəndə «**bexingning üstidiki asman mistək... bolıdu**» deyilidu («Qan.» 28:23).

Taqlarning əzi xübhışızki, Hudaning həkümlirining uluqluqi wə qongkır danalıqini kərsitidu: «**Həkkaniylikıng büyük taqlardək, həkümlirıng qongkır tilsimat dengizlardəktur**» («Zəb.» 36:6), «**Uning həkümliri izdinip qüxinıxka tegi yektur! Uning yolliri izdəp tepixtin xunqə yıraktur! Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti?**» («Rim.» 11:33-34).

(2) Jəng hərwiliri

Təbir bərgüqi pərixte 3-ayəttə tət jəng hərwisini qüxəndürüp: «**Bular pütkül yər-zeminning igisining huzuridin qıqqan asmanlarning tət rohi**» dəydu.

Buning addiy qüxənqisi xuki, atlar ərxtiki küqlər yaki pərixtilərgə wəkil bolıdu — ular «**Uning səzigə kulək saləquqi, kalamini ijra kıləquqi, kudriti zor**», «**ıradisini ada kıləquqi hizmətkarlıri**»; muxu «**xamaldək ittik**» uqıdıoqan kəxunlar Hudaning kərünməs əqliridur («Zəb.» 103:20, 21, 104:4). Xübhışızki, bu səzlərmu ular toqrısıdə eytiləqandur: «**Hudaning jəng hərwiliri tümən-tümən, milyon-milyondur**» («Zəb.» 68:17).

Ahırkı kərünüşning birinqi kərünüş (1:7-17) bilən zıq munasiwəti bar. Birinqi kərünüştə pəyoqəmbər Pərwərdigarning Pərixtisining kizil atka minip, Pərwərdigarning aldıdə qarlıəquqi pərixtilərnıng bayanlırini qəbul kılıx üqün turuwatqınini kərgənıdi. Pərixtilərnıng xu kərünüştə boləqan wəzipisi «**yər yüzıdə uyan-buyan kezıp**» əllərnıng həl-əhwalini, ularning Hudaning həlkıgə wə zeminiəqə boləqan pozitiyisini kəzitip, igisigə doklat kılıxtin ibarət idi. Əmdi pəyoqəmbər ahırkı kərünüştə xu ohxax pərixtilərnıng «**Hudaning jəng hərwiliri**»əqə aylinip, Hudaning həküm-jazalirini xu əllərgə yürgüzüxkə əwətılğanlıqini kəridu. Qünki birinqi kərünüştə eytiləqandək, Huda xu əllərgə karap «**kəttik qəzəpləndi**»; qünki U ular arkilik əz həlkini jazalıqinıdə, «**ular həddidin exip həlkimgə zor azar kıldı**». Huda Əz həlkini sürgüngə qıqırıp tarkatkuzəqini bilən ularni hərgiz taxlıwətkini yok.

(3) Atlarning rənglıri

Əmdi atlarning sani wə rənggi toqrısıdiki birkədər kiyin nukta həkkıdə tohtilimiz.

«Tət»tin ibarət bu san İsrailni tarkaklaxtıroqan tət imperiyəgə wəkil boləqan «**tət münggüz**» toqrısıdiki ikkinqi kərünüşni esimizgə kəltürıdu. Xu tət imperiyəning həküm sürüş wəktı «**yat**

əllərninğ waḳti»din ibarət bolidu («Luka» 21:24); Məsiḥning padixahlıḳı, xundakla Israilning aslıgə kəltürüluxı wə bəht-bərikətkə erixixi ularning aqduruluxı arḳılıḳ wujudḳa qıḳıdu.

«**Tət jəng ḥarwisi**» yənə asmannıng «tət roḥı»ni yaki «tət xamili»ni kərsitidu (ibranıy tilida «roḥ» wə «xamal» bir sız bilən ipadilınidu). «Dan.» 7:1-3də «**Tət tərəptin xamal qıḳıp, «Uluq Dengiz»**» (yənı «Ottura Dengiz») **yüzigə urulmaḳta idi. Dengizdin xəkilliri bir-birigə ohximaydıoḳan tət zor məhluk qıḳtı**» dəp oḳuyviz. Bu «tət xamal»ning uruluxı bilən xu «tət məhluk» (ḥərbi ayrim-ayrim bir imperiyəni kərsətkən) qıḳtı. Əmdi Zəkəriya kərgən kərunüxtə Hudaning xu tət xamalni xu imperiyələrni aqduruxḳa əwətkinini kərimiz. Bu kərunüxtin dələt-imperiyələrninğ məyli quruluḳı yaki oḳulixi bolsun, əməliyətə Hudaning iradisi wə küq-kudriti bilən bolidu (axkarə bolsun yaki yoxurun wasitilər bilən, təbiy ḥalda yaki pərixtilərninğ wasitisi bilən bolsun), dəp əginimiz.

Əmdi məzkur kərunüxninğ mənisi wə «**tət münḡgüz wə tət ḥünərwan**» toqrisidiki kərunüxninğ (1:18-21) mənisinin otturisida nemə pərk bar? Əgər ohxax ixni kərsətsə, səkkizinḡi kərunüxninğ nemə əḥmiyiti bar? Pərkı wə əḥmiyiti dəl xuki, «**tət münḡgüz wə tət ḥünərwan**» toqrisidiki kərunüxtə Hudaoya wə Uning ḥəḳigə ḳarxi qıḳḳan xu tət imperiyəni aqdurıdıoḳan tət baxḳa əl kərsitilidu; lekin səkkizinḡi kərunüxtə xu tət aqduroḡı əlninᖅ ḳıloḳanlirininğ ḳəynidə Hudaning kərunməs ḳudrətlik roḥiy küqliri turidu, dəp kərimiz. Əməliyətə barlıḳ təbiy ḥadislərninğ ḳəynidə ḥəmdə insanlarning barlıḳ muddia-məḳşətliri wə ḥərikətlirininğ ḳəynidə Hudaning mənḡḡülük muddia-məḳşətliri, küq-kudriti wə ərxḡiki sanəşiz kərunməs ḳoxunlirininğ ḥərikətliri turidu.

Əmdi atlarning rənḡlirigə ḳəlyli. Bularnı qüxinix bir ḳədər təsrək. Pəyoḡəmbər tət jəng ḥarwisini kəridu, birinḡisigə ḳoxuloḳan atlar ḳızil, ikkinḡisidiki atlar ḳara, üḡinḡisidiki aḳ wə tətinqisidiki ḳıpar rənḡlik idi; muḳu tətinqisidiki atlar yənə «küqlük» atlar dəp ḳarilidu. Ḳızıḳ yeri xuki, təbir bərgüḡi pərixḡə birinḡi jəng ḥarwisidiki ḳızil atlar toqrululᖅ ḥəḳḳandəḳ qüxəndürməydu (5-7-ayətlər). Ḳara wə aḳlar «ximaliy zemin»oya ḳarap mangidu, ḳıpar rənḡliklər awwal jənobiy tərəḳə mangidu, andin «muḳu küqlüklər»ning (3-ayətə ular yənə «ḳıpar rənḡliklər» dəp atilidu) ayrim bir dunyawı wəzıḡini ətiməḳḳi boloḳanlıḳı kərunidu.

Xərḳılər bu sirlik jəng ḥarwiliri toqrululᖅ ḳəp pikirlərdə bolup ḳəlməktə. Ḥəlbuki, bu toqrululᖅ Dawut Baron alimninğ qüxəndürüxinı addiy, qüxinixlik wə orunluḳ dəp ḳarayviz: —

Məzkur tət jəng ḥarwisi asmanlarning «tət xamili» yaki «tət roḥı»dur; xunḡa ular «Daniyal» 2- wə 7-babḡa kərsitilḡən tət yat imperiyə, yənı «**tət münḡgüz wə tət ḥünərwan**» deḡən ikkinḡi kərunüxtə kərsitilḡən tət imperiyə əməs. Lekin bu «tət xamal»ning xu «tət münḡgüz» dəp ataloḳan tət imperiyə bilən zıḡ munasiwiti bardur. «Yat əllərninğ waḳti» dəl xu tət imperiyəninğ ḥəḳüm sürgən waḳitliridin tərkib tapıdu.

Bu tət imperiyə tərtip boyıḡə Babil imperiyəsi, Media-Pars imperiyəsi, Grek imperiyəsi (yaki Grek-Makedoniyə imperiyəsi) wə Rim imperiyəsıdur. «**Bu Yəḥuda, Israil wə Yerusalemnı tərḳitiwətkən münḡgüzlərdur**» (1:19). Bularning ərxḡiki kərunməs küqlər bilən aqduruluxı ahırḳı kərunüxninğ məzmunıdur. Əmma bu imperiyələr kərunüxtə wə bəxarəttə birḡə kərunḡini bilən, ular əməliyətə waḳit-dəwrlər bilən bir-biridin ayriḳoḳan.

Məzkur kərunüxlər Zəkəriyaoya ayan ḳilinoḳan waḳıḡta, Babil imperiyəsi allıḳaḳan Media-Parslıḳlar təripidin aqduruloḳanıdı. Əmma pəyoḡəmbər muḳu yərdə xu qaoḳda Media-Parslıḳlarning ḳəynidə Hudaning kərunməs jəng ḥarwisininğ turoḳanlıḳını kəridu; ḥarwisininğ ḳan ḳərz wə intıḳam alıdıoḳan «**ḳızil atlırı**» bar idi. Tət münḡgüz wə tət ḥünərwan toqrisidiki kərunüxtə kərunḡəngə ohxax, səkkizinḡi kərunüxtə kərsitilḡən küqlük imperiyələrdin biri (Zəkəriya kərunüxnı kərgən waḳıḡta) allıḳaḳan yəḳitiloḳanıdı.

Dəl xu səwəbtin kizil atlik jəng hərwisining wəzipisi tiləyə elinmaydu; uning Israiləyə zulum kıləjan, zeminini wəyran kiliwətkən tunji imperiyə boləjan Babilni ərüwetix wəzipisi allikaqan əməlgə axurulup boləjanidi. Pəyğəmbərnin tət jəng hərwisini kəruxning səwəbi (3-ayət) bu jəng hərwilarning dərwekə ayrılmas bir pütün boləjanlıqı üçün idi; kaytilaymizki, ular wəzipini yürüzgən dəwr bolsa, Babildə boləjan sürgünülüktin baxlap Məsihning bu dunyaya qayıt kəlixigiqə boləjan wəqit, yəni **«yat əllərnin wəqti»** bolidu.

Qara atlar bəlkim aq-zarlar, matəm tutux, xundakla aqarqılıq wə ölümə wəkil bolsa kərək («Wəh.» 6:5-6ni kərüng); ular eqir həküm-jazalarni elip berix üçün «ximaliy tərəpkə» mangidu; andin ««nusrət qazinx»ka wəkil boləjan «aq atlar»mu («Wəh.» 6:2ni kərüng) yənə «ximaliy tərəpkə» mangidu. Qünki Babilin keyin nəwət boyiqə məydanoğa qıkkən imperiyələr awwal Media-Pars imperiyəsi, andin Grek imperiyasının hər ikisi Pələstingə nisbətən «ximaliy tərəp»tiki küqlər idi.

Ximal tərəpəyə barəjanlarəyə ohximiojan həlde, «qıpar rənglik atlar» jənubiy tərəpəyə mangidu. Bular bəlkim 1:8də «ala-taqıl» degən atlar bilən bir bolsa kərək (muxu «qıpar rəng» ilgiri «kizil, qara, aq» rənglərnin arilaxmisi bolux ehtimalıqımu barmu?).

Pələstinning jənub tərəpidiki dölət Misir idi. Məsələn, «Danıyal» 11-babta kərsitilən Israiləyə qarxi turojan «jənubiy padixah» Misirning padixahı idi. Əmma tətinqi zor imperiyə üçün imperiyə, yəni xu qəşdə qüxkən hələttə boləjan Grek imperiyəsi bilən soxuxqan birinji jay bolsa Misir idi; Rim Israil həlki bilən uqraqqan birinji jaymu Misir idi. Xu ixlar, yəni Rimning Gretsiyə bilən soxuxuxi wə Israilning Rim bilən uqrixixi isyan kətürgüqi Antoni wə uning ittəpəkdexi məxhur misirlik məlikə Kleopatraning Rim bilən boləjan kürəxliri bilən miladiyədin ilgiri 63-yili baxlandı.

Əmma tətinqi imperiyənin özidin ilgirikilərgə ohximiojan həlde ximaliy, jənubiy, xərki tərəplərgə əməs, bəlkı qərb tərəpkımu kengiyidəjanlıqını ahir berip həttə pütkül dunyani degüdək sorayidəjanlıqını Hudaning Rohi aldin'ala kərsitidu. Xübhəsizki, Hudaning Rohining ilhami bilən muxu jəng hərwisidiki atlar jənubiy tərəptiki wəzipisini ada kıləjandin keyin **«qıqıp yər yüzidə uyak-buyak kezixkə intilidu»**. Xundak intiləndə **«pütkül yər-zeminning Igisi»** ularəyə: **«Mənginglar, yər yüzidə uyak-buyak mənginglar»** dəydi. Ahirki zamanda xu rəzil imperiyədə türük-türük əzgirixlər bolidu; bu rəzil imperiyəni aqduruxqə buyruk berilgüqə, uning barlıq əzgirixlirigə əsasən xu «tət roh» uning hər tərəplik hərəkətlirini qəkləp, rəzil istəklirigə qarxi qıqıp təqabil turuxi üçün **«uyan-buyan məngix»**ka toqra kelidu.

Xunga «qıpar rənglik» atlar xu hərəkətni kıləjanda əlahiyədə «qıpar rənglik» əməs, bəlkı «küqlük» dəp atilidu (7-ayət). Xu ahirki imperiyənin küqi muxu ayətlərdə kərunidu: — **«Uningdin keyin kəqidiki qayıbanə kərünüxlərdə, qarap turoqinimda, mana tətinqi bir məhluk pəyda boldi. U intayin kərəkunluk, dəhşətlik wə əjayib küqlük idi. U yooqan təmür qixliri bilən owni qaynap yutup, andin qaldıqını putliri bilən dəssəp-qəyləytti. U aldinqi barlıq məhlukqə ohximaytti. Uning on münggüzi bar idi»** («Dan.» 7:7). Xunga, ahirki imperiyə intayin küqlük boləjaqqa, uningəyə təqabil turidəjan pərixtilərnu nəhayiti küqlük boluxi kərək, əlwəttə.

Gərqə rəzil insanlarning küqi bizgə nisbətən kərəkunluk bolsımu, gərqə qarəngölulukning küqlirımu intayin küqlük bolsımu, Hudaning kərünməs küqliri ulardin ziyadə küqlüktur, u ularəyə pütünləy təqabil turalaydu.

«Zəkəriya»

8-ayatkə etəyli: —

«**Wə u munga ünlük awazda: «Kara, ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangojanlar Mening Rohımdiki aqqıqni ximaliy zemin tərəptə besikturdi» — dedi.**

Muxu yərdə «Rohım» degən söz ibraniy tilida bəzidə «qəzəp»ni bildüridu wə muxu yərdimu xu mənidə bolsa kerək. «Roh»ning xu mənidə ixlilitilixi «Hək.» 8:3, «Top.» 10:4dimu kərinidu. Xunga 8-ayət: — ximaliy tərəpkə mangojan kərinməs koxunlar Hudaning qəzəpini elip berip, uni xu yərdikilərnəng üstigə qüxürgən, degən mənidə bolidu (ohxax ibarə «Yh.» 3:36də tepilidu: — «**Hudaning qəzəpi xundaklarınq üstidə turidu**»). Muxu 8-ayəttə ximaliy tərəptikilərnəng tiləqə elinixining səwəbi bəlkim: (1) Babilning allıkaqan Hudaning jazasını tartqanlığını təkitləx üqün; (2) xu qaqda Israiləqə həkümranlıq qilip zulum seliwatqan imperiyə, yəni Pars imperiyəsining («Nəh.» 9:36, 37) Hudaning qəzəpining obyektı ikənlikini, pat arida ularning Hudaning «rohiy jəng hərəsinəng atlırı»ning ayəq astida besilidəqanlığı kərsitilix üqün; (3) ahırkı zamanlarda ahırkı imperiyə, dəjəlnəng padixahlığı öz küqlirini yənə bir qetim «ximaliy tərəp»tə, yəni «Xinar zemini»da, Babil xəhridə wəqitlik mərkəzləxtüridəqanlığını kərsitix üqündur.

Andin Hudaning həküm-jazaliri asmandin təkülidu, dəjəlnəng səltəniti aqdurulup, Məsihnəng səltəniti bərpa qilinidu: — «**Hər yurt, hər taipa, hər hil tilda səzlixidəqanlar uning hizmtə bolsun dəp, səltənət, xəhrət wə padixahlıq həkuki uningəqə berildi. Uning səltəniti mənggülik səltənəttur, uning padixahlığı mənggü həlak qilinmaydıqandur**» («Dan.» 7:14).

Məsihnəng «**həkkaniylikning təhti**»ning Zion teqining üstigə tiklinip, Məsihnəng mutlək iħlasmən bir Israil arqılıq dunyaəqə həküm sürüxi tarilhnəng əzəldin bəkitilgən tüp wə uluəq nixanidur. Birinqi, ikkinqi, üqinqi imperiyələr məydanəqə qıqqan wə allıkaqan tarix səhnisidin qüxüp kətkəndur. Tətinqi imperiyə (huddi pəyqəmbərlər aldin'ala eytkandək) uzun wəqit dawamlixidu (həzirmu dawamlaxmaqta — «Daniyal»diki «qoxumqə səz»imizni kərugə). Ləkin Huda bəkitkən wəqit pat arida kelidu — «**Həm əllər Pərwərdigarning namidin,**

Yər yüzidiki xahlar (sən Israilnəng) **xan-xəripəngdin əymnidu**» («Zəb.» 102:15).

(3) Bəxarətlik hərəkət — bax kahin Yəxuaəqə taj kiydürüx (6:9-15)

«Pərwərdigarning səzi munga kelip mundaq deyildi: —

Sürgün bolup kəlgənlərdin, yəni Həday, Tobiya wə Yədayadin sowəqatlarnı qəbul qiləqin; xu küni ular Babildin kelip qüxkən əygə, yəni Zəfaniyanəng oəqli Yosiyanəng əyigə kirgin; xundak, kümüx wə altunni qəbul qiləqin, bulardin qəmbərsiman bir tajni toqup wə tajni Yəhəzadaknəng oəqli bax kahin Yəxuanəng bəxiəqə kiygüzgin; wə Yəxuaəqə: «**Samawi koxunlarınq Sərdari boləqan Pərwərdigar mundaq dəydu: Qarənglar, «Xah» dəp ataləqan insan! U əz tüwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini quridu**» — dəgin.

«Bərħək, Pərwərdigarning ibadəthanisini Quruquqi dəl xu bolidu; U xu xahənə xan-xərpəni zimmisigə elip, Əz təhtigə olturup həküm süridu; U təhtəkə olturidəqan kahin bolidu; hatirjəmlək-aramlıqni elip kelidəqan həmkarlıq ular ikkisi arisida bolidu.

Muxu qəmbərsiman taj Pərwərdigarning ibadəthanisida Hələm, Tobiya, Yədayalarəqə wə Zəfaniyanəng oəqlinəng məhribanlıqəqə bir əslətmə üqün qoyulidu. Wə yirəkta turuwatqanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini qurux hizmitidə bolidu; xuning bilən silər samawi koxunlarınq Sərdari boləqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər; əgər Pərwərdigarning awazini kəngül qoyup anglisənglar bu ix əməlgə axurulidu».

«Zəkəriya»

Səkkiz körünüxtin keyin pəyoqəmbər intayin əhmiyyətlik bir «bexarətlik hərəkət»ni qılıxqa buyrulidu. Təwəndə eytkinimizdək, bu hərəkət xü kəqtiki səkkiz körünux arqılık yatküzülgən bexarətlərlə yuxırı pəllisi hesablinidu.

Bexarətlik hərəkət bizgə «rəzillikning mukəddəs zemindin yöktilixi» wə dəjjalning pütkül yər yüzini baxquridiqan imperiyəsi aqduruluqandın keyinki ixning nemə bolidiqanlığını, yəni həqiqiy padixahqa oja taj kiydürüldiqanlığını kərsitidu. Xü padixah, yəni «**təhtkə olturoqan kahin**» Pərwərdigarning həqiqiy ibadəthanisni quridu; yat əlliklərmu uningoja kirələydiqan bolidu.

«**Pərwərdigarning sözi manga kelip mundak deyildi: —**» degən bu sözlər (6-ayət) pəyoqəmbərgə biwasitə yütüzülgən bolup, körünüxlərlə ahirlaxqinini ayan qilidu. Bu ayətlər ikki qisimə bəlünidu — birinji qismi 9-11-ayətlər bolup, «bexarətlik hərəkət»ning ezini hatiriləydu, ikkinji qismida (13-15) bexarətning ozi hatiriliniidu.

Bexarətlik hərəkət (9-11)

Bexarətlik hərəkət mundak əhwalın baxlinidu: — üq mətəwər kixi əslidə sürgün boləqan, hazır Babilda olturaqlaxqan Yəhudiylər həlqigə wəkil bolup, quruluwatqan ibadəthana üqün altun-kümüxlərlə hədiyə qılıxqa Yerusalemqə kəldi (bu ix Zəkəriya körünüxni kərgən keqisinin ətisi ətigəndə boləqan bolsa kərək). Pəyoqəmbər Babil degən «yirək yurt»tin kəlgən bu kixilərlə körüxi bilənla uning rohiy kəzliri Mukəddəs Rəh tərpidin eqiləqqa, xü kixilər arqılık kəlgüsi xərəplik ibadəthana kəz aldioja kəltürüldi; Məsihning padixahlıqida xü ibadəthana «**barlıq əl-yurtlar üqün dua qilinidiqan oy**» («Yəx.» 56:7) dəp atilip, yat əllər «yirəktin» ibadət yolida öz sowəjat-hədiyilərlə elip kelidiqan jay bolidu.

Buningə ohxap ketidiqan bir ixta («Yh.» 12:20-33də), «yirəktin kəlgən» birnəqqə Greklər Rəb Əysa Məsihning aldioja kirməqə boləqanda, (xü wəqtəqə Rəbbimiz pəkət Yəhudiylər həlqi üqünla hizməttə bolup kəlgən) U kəlgüsidiki Əz əlümidin keyinki ixlərlə, yəni muxu yat əllərlə Hüdaning padisioja yiqilidiqanlığıdın bolidiqan xan-xərəpni tiləq alidu («Yh.» 10:15-16).

Mukəddəs qedirning dəwridə wə Sulayman qurəqan ibadəthanining dəwridə «yat əllər»ning ularning iqiğə kirixigə ruhsət yok idi. Rəb Əysaning künliridə Hərod padixah qurəqan ibadəthanida bolsa «yat əllər»ning pəkət əng taxqiriki həylisioja kirixigilə bolattı; iqqirigə kirsə əlüm jazası berilətti. Əmma hazır Məsih arqılık eqiləqan Hüdaning aldioja kirix yolu toqruluq munulərlə oquymiz: —

«**Ləkin əsl yirəklərdə boləqan silər hazır Məsihning kəni arqılık yəqin qilindilərlər; qünki U bizning inəqlərimizdər, U ikki tərəpni bir qilip otturidiki ara tamni qeqiwətti**» (Əf.» 2:13, 14).

Zəkəriya pəyoqəmbərgə buyruluqan ix mundak: —

(a) Zəfaniyaning oqlı Yosiyaning əyigə berixi kərək. Mətəwər kixilər xü yərgə kəlgənidi. 14-ayəttin xüni kərimizki, Yosiya həqikətən «İbrahımning oqlı»oja muwəpik mehməndost bolup, «məhribanlıqı» bilən muxu musapirlərlə öz əyidə kəndurəqanidi.

(ə) Zəkəriya «xü küni» xü əyigə kirip, muxu musapirlər Babildikilərgə wakalitən elip kəlgən altun-kümüxlərdin bir qismini elip, uningdin bir «taj» yasixi kərək idi. İbraniylər tilidə muxu söz kəplük xəklidə («atarot»), yəni «tajlar» deyilidu. «Ayup» 31:36də xü ohxax söz ixtiləqəqə, uning mənisini «kəp qəmbirəklərdin ərüləqan qaqwəqsiman taj» dəp qüxinimiz.

«Wəhiy» 19-babta Rəb Əysa Məsih «**bexida nuroqun taji bolup**» deyilidu; bumu gül qəmbirəktək «kəp qəmbirəklərdin ərüləqan taj» boluxi kərək.

(b) Zəkəriya muxu tajni Yəxuaning bexioja taxixi kərək. Bu ixning toluq əhmiyiti dəl bu tajning Yəxuaning bexioja taxilixida.

Bexarət əzi (12-15)

Tajni Yəxuaning bexioqa takioqandin keyin, pəyoqəmbər uningəja mundak həwərnə yetküzüxi kerək idi: —

«**Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundak dəydu: Qaranglar, «Xah» dəp atalojan insan! U əz tüwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini quridu**» — degin.

«**Bərħəq, Pərwərdigarning ibadəthanisini qurəjuqi dəl xu bolidu; U xu xahanə xan-xərəpni zimmisigə elip, Əz təhtigə olturup həküm süridu; u təhtkə olturidiəjan kahin bolidu; hatirjəmlək-aramliqni elip kelidiəjan həmkarlik ular ikkisi arisida bolidu**».

Bu Məsihning ixliri tooqrisidiki bexarətlərdin əng əjayib wə əng kimmətkə igə boləjanlardin biridu; u bizgə: birinqidin, Qutkuzəjuqi-Məsihning kəndak xəhs ikənlikini; ikkinqidin, Qutkuzəjuqining kəlgüsidə olturidiəjan ornini; üqinqidin, Qutkuzəjuqining kəlgüsi wəzipisini kərsitidu.

Bexarətkə təpsiliy qarayli: —

«**Qaranglar, «Xah» dəp atalojan insan!**» — əslidə dunyaəja həyatni ata kilişkə kəlgən insanning rəsəwə kəlinip ahanətlək bir əlümgə baxlanəjan künidə waliy Pilatus dəl muxu səzlər bilən Əysani Yəhədiy həlkining aldiəja qikardi: «**Qaranglar, xu insan!**» («Yh.» 19:5).

Əmma muxu yərdə bu səzlər Məsih («Xah»)ning Hudaning kənglidikidək birdinbir adimi, «əng esil adəm», «pütkül insaniyətkə mukəmməl wəkil boləjuqi», «**Hudaning toluk sürət-obrazi**» ikənlikini kərsitip ixlitilidu. U bizning ornimizdə nijatka erixkəndə «tikənlərdin boləjan taj» bilən kiyingəndin keyin tartkən azab-əqubətlərnin in'əmi üqün «**xan-xərəp wə xəhrətlər taj kəlip kiydürülidu**» wə «**barlik məwjudatlar uning puti astida boysundurulidu**» («Zəb.» 8:5, «İbr.» 2:6-10).

Huda Əz Məsihi tooqruluk səz kəloqanda Təwrattə tət muxundak ibarə tepilidu. Ular bolsa: —

«**Qaranglar,...xu insan!**» (Zək.» 6:2)

«**Qaranglar,... Mening Əz kulum!**» («Yəx.» 42:1, 52:13)

«**Qaranglar,... sening Padixahing!**» («Zək.» 9:9)

«**Mana, Hudayinglarəja karanglar**» («Yəx.» 40:9)

Məsihning Injilning «tət bayani»da ayrim-ayrim təkitləngən bu əlahidə tət tərifi adəmning diqqitini tartidu: (1) «Insan!» («Lukə»), (2) «Mening kulum» («Markus»), (3) «Sening Padixahing» («Matta»), (4) «Silərnin Hudayinglar» («Yuhanna»).

«**Qaranglar, «Xah» dəp atalojan insan!**» degən səzlər kahin Yəxuaəja deyilgini bilən, kərsətkən obyektə hərgiz Yəxuaning əzi əməs. Yəxua həqqaqan həqqəndak təhtkə igə bolmidi wə bolalmidi; u mukəddəs ibadəthanini kuruxka həmkarlaşkan bolsimu, uningəja məs'ul əməs idi (Zərubəbəl məs'ul idi); wə u həqqaqan «**xahanə xan-xərəp**»ni kətürgən əməs. Xunga Yəxuaning muxu yərdə «tajlinixi» pəkət kəlgüqi padixahka bexarətlək rəsim bolidu.

Bexarət bu əlahidə ixlarni əldin'ala eytidu: —

«Zəkəriya»

- (a) «**təhtkə olturoqan bir kahin bolidu**»
- (ə) «**U Pərwərdigarning ibadəthanisini kuroquqi bolidu**»
- (b) «**U xahənə xan-xərpəni Öz zimmisigə alidu**» wə «**Əz təhtigə olturidu**»
- (p) «**yirəkta turuwatqanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini qurux hizmitidə bolidu**».

Pəkət Məsihning Əzi muxu ixlarni əməlgə axuridu. Injilda guwahlik berilgəndək, «Nasarətlik Əysa» həm kahin həm padixah boldi; «yirəkta turuwatqan» əllər uning «xahənə xan-xəripəni»ni etirap kilip kəlmətkə; wə u həzirmu Hudaning uluq rohiy ibadəthanisi, yəni barlik etiqadqilardin tərkib tapqan Hudaning jamaitini kurmaqta («Yh.» 2:29, «Əf.» 2:22).

Bax kahin Yəxua əzi tajlinidioqan bexarətlik hərəkətning əzini kərsətməydioqanlıqini, xundakla keyinki bexarətningmu əzini kərsətməydioqanlıqini enik bilətti. Səwəbliri bolsa: —

(a) Yəxua Lawiy kəbilisidin qikqan kahin boləqəqə, uningəqə taj kiygüzülməytti yəki heqkəndək təhtkə olturalmaytti. Təwrat dəwridə Hudaning bekitkini boyiqə kahin boluxtiki wə padixah boluxtiki imtiyazlar ayrim-ayrim kəbililərgə, yəni Lawiy wə Yəhuda kəbilisigə təksim kəlinəqanidi.

(ə) Heqkəndək pəyqəmbər Dawutning əwladi bolmioqan hərəkəndək kixining Yerusalemda birər təhtkə olturux həkukioqə igə bolidioqanlıqini kət'iy bexarət kəiləmaytti (Huda muxu həkukni mənəggüqə Dawut wə əwladlirioqə təkdəim kəiləqan).

Həlbuki, muxundək tajlinixi bilən Yəxua Məsihni əldin'ala kərsitidioqan mukəmməl bir rəsim boldi. Məsələn, «Zəbur»diki 110-küydə Hudaning wəkili boləqan Padixah kərsitilip: —

«U qəzipini kərsətkən künidə padixahlarni urup yeriwetidu;

U əllər əzidə sotlaydu»

wə: —

«Pərwərdigar xundək kəsəm iqtı,

Həm buningdin yanmaydu: —

Sən əbədil'əbədgəqə Məlkizədəkning tipidiki bir kahindursən» deyilidu.

3-babta Yəxuaqə: «**U wə uning əldidə olturoqan həmrəhlirimu ... bexarətlik adəmlər**» (yəni, «bexarətlik bir rəsim») deyilən boləqəqə, u muxu bexarətlik hərəkətni kahinliqə mənəggü bolidioqan «xahənlik kahin» Məsihni kərsitidu, dəp qüxinip yətkən boluxi kərək.

Zəkəriya pəyqəmbər ətigən bu «bexarətlik wəzipə» yənə Məsihning «birinqidin kahin, andin padixah» bolidioqanlıqini kərsitidu. Qünki Yəxua əzi əlləqəqan bax kahin idi; u xu süpitidə turuwatqanda «taj» uningəqə berildi. Xu hərəkət rusul Pawlusning: «**Məsih Əysa... insanlarning siyaqioqə kirip, insaniy təbiəttin ortəkdəx bolup, əzini təwən kəlip, həttə əlümigəqə, yəni kresttiki əlümigəqə** (kahinlik yolidə) **itətmən boldi; xunga Huda uni intayin yuqiri kətürüp mərtiwilik kəildi**» deginəqə ohxaxtur («Fil.» 2:7-9).

Bu «bexarətlik hərəkət»ning Yəxuani əməs, bəlki Məsihning Əzini kərsətkinigə: «**Karənglar, «Xah» dəp atəloqan insan!**» degən səz küqlük ispəttur. Qünki 3-bab toqruluk tohtəloqinimizdək, Təwratda «Xah» degən unwan pəkət Məsihni, xundakla uning tət tərəplimilik hizmitini kərsitidu.

«**U Əz tüwidin ornidə xahlinidu**» — demək, Məsih Əz yiltizidin təbiy həldə əsədu. Bu səzlər Təwratda «Mis.» 10:23dimu tēpilidu: «**Heqkim əz jayidin kəzoqılalməs boldi**». Muxu ibarə, xühəsisziki, ilqiriki pəyqəmbərlər əldin'ala eytkəndək təwəndiki ixlarni kərsitidu: —

«Zəkəriya»

(1) Nəsəb jəhətidin muxu xərəplik «Xah» İbrahimning nəsloidin, Yəhuda kəbilisidin, Dawutning jəmətidin bolidu;

(2) Yər-zemin jəhətidin U «Immanuəlning zeminidin», «Bəyt-Ləhəm Əfratah» degən yezidin qikixi kerək;

(3) Muxu ibarə yənə xübhşisizki, Məsihning «kelip qikixi»ning təwənlikini, xundakla Uning xu təwən ornidin kədəmmukədəm uluqlinidiqanlikini təkitləydu. Uning dunyaqə birinqi kelixi addiy insaniy tuqut bilən boləqan bolsa, ikkinqi kelixi «asmanlarning bulutliri»ning üstidə bolidu.

Əmdi Məsihning hizmitigə keləyli: —

«U Öz tüwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini quridu... bərhək, Pərwərdigarning ibadəthanisini qurəuqi dəl xu bolidu (ibraniy tilida «dəl xuning əzidur»)).

Bu səzning qaytilinixi wə «U» degən almaxning küqlük təkitlinixining səwəbliri: —

(a) Bu ixning jəzmənlikini, xundakla ixning uluqlukini təkitləx üqün;

(ə) Məsihning həqiqiy, əbədiy ibadəthanini öz tenidin quridiqanlikini təkitləx üqün boluximu mumkin («Yh.» 2:19-22).

Muxu bexarət kahin Yəxua wə xahzadə Zərubbəbəl ni ularning ibadəthanini kuruxtiki jəpalik hizmətliridə zor riqəbtəndürgən bolsa kerək; qünki ularning bu kurux hizmiti Məsihning kəlgüsidi ki tehimu uluq hizmitigə, yəni Uning «tehimu uluq ibadəthana»ni kurux hizmitigə aldin'ala kərsətkən «bexarətlük rəsim» boldi («Hag.» 2:9).

Əmdi bu bexarət wə Təwrattiki baxqə bexarətlər boyiqə, Məsih qaysi ibadəthanini quridu?

(a) Təwrattiki kəp bexarətlərgə asasen, Məsih dunyaqə qaytip kelixi bilən wə xundakla İsrail həlki towa qiloqandin keyin Əzi yəki Əz nararətiqliki astida Yerusalemda yengi bir jismaniy ibadəthanini quridu. Xu ibadəthana uning «ming yillik səltənət»idə «Pərwərdigarning əyi» bolidu; **«Hudaning yollarini əginip, ularda mengix üqün» «barlik əllər uningə qarap ekib kelixidu»**; xu əy **«barlik əl-yurtlar üqün dua qilinidiqan əy»** dəp atilidu («Yəx.» 2:2-4, 56:6-7, «Mik.» 4:1-7, «Əz.» 40-43-bablar).

(ə) Həlbuki, **«Əng aliy Boləuqi insanning kolliri bilən yasəqan jaylarda turmaydu»**. Insanning kolliri bilən yasəqan barlik bundak ibadəthanilər (Hudaning iradisi bilən quruloqan bolsimu) pəkət Hudaning əzəldin insan bilən turoqzmaqqi boləqan aləqisining bir ipadisi yəki rəsimidur, halas («1Pad.» 8:27, «Yəx.» 66:1-2, «Ros.» 7:48-50, 17:24, «2Kor.» 5:1ni kərüng).

Əng uluq ibadəthana ««Məsihning teni» boləqan ibadəthana»dur («Yh.» 2:19-22), mana bu Hudaning niyitidiki Əzi haləqan mənəgğülük wə rohij ibadəthanidur («Əf.» 2:13-22, 3:10, «1Pet.» 2:4-10). U uningə qarap Əz mehir-xəpkitigə asasen barlik etiqad qiloquqilarni kirgüzidu, andin ularni ibadəthanining bir qismi kilidu («1Pet.» 2:4-10); mana bu «jamaət», Hudaning əyidur. Bu İnjlida nəhayiti qong temidur; oqurmanlərİnjlilni oqux arqilik bu toqruluk kəprək izdənsun! «Həgay»diki qoxumqə səz»dimu «Hudaning ibadəthanisi» degən əjayib temida azraq səzliduk.

«U xu xahanə xan-xərəpni öz zimmisigə alidu»

«Xan-xərəp» ibraniy tilida «hod» degən səz bilən ipadilinidu. Bəzidə «hod» «eqirlik»ni bildüridu, əmma kəpinqə waqitlarda «xahanə xan-xərəpni»ni bildüridu («Yər.» 22:18, «1Tar.» 29:25, «Dan.» 11:21). «Hod» daim degüdək Hudaning aləhidə xan-xəripini kərsitidu; bəzi qaqlarda u Huda həy wətə ata qiloqan bəzi xəslərlərin həywisini bildüridu; məsilən, Musa wə Yəxua pəyqəmbərlər toqruluk («Qəl.» 28:20), Huda Sulaymanqə bərgən həywisini toqruluk («1Tar.» 29:25) ixlitilidu. «Zəb.» 21:1də u xübhşisizki Məsihning xan-xəripini kərsitidu.

İbraniy tilida bu ayəttə «U» aləhidə təkitlinidu: «baxqə həqkixi əməs, U Əzi ibadəthanini

«Zəkəriya»

kuridu; baxka heqkixi əməs, U Əzi xu xahənə xan-xərəpni Əz zimmisigə alidu» degəndək. Həm hizmitidə həm alidiqan in'amida U təngdaxsizdur; «**Kalam insan boldi həm arimizda makanlasti; wə biz Uning xan-xəripigə qariduk — u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgen, mehir-xəpket wə həkikətkə toloqan birdinbir yeganə Ooqliningkidur**» («Yh.» 1:14, 2:11ni kərüng).

(a) U (Məsih)ning Əzining xan-xəripə bar, U yər-yüzidə hizmət kəloqanda xu xan-xərəp kəründi;

(ə) Huddi Yəxaya pəyoqəmbərU toqruluk «**U aləm aldida kətürüldü, yukiri orunoqə qikirilidu, nahayiti aliy orunoqə erixtürüldü**» degəndək («Yəx.» 52:13), u əlümdin turup «asmanlaroqə kətürülüxi» bilən uningoqə hazır tehimu kəp xərəp qoxulup: «**hazir xan-xərəp wə hərmət taji kiydürülgən**» («Ibr.» 2:9).

(b) U dunyaoqə kaytip kelip, «**Huda uning barliq düxmənlinini təhtipəri kilip**» («Zəb.» 110:1) U Əzining (demək, Əzigə təwə boloqan) təhtigə Israilning padixahı süpitidə olturidu. Xu qaoqda dərwekə uning bexida «kəp tajlar» bolidu («Wəh.» 19:12); qünki Huda'Atisi Uningoqə xahənə xan-xərəp qoxupla kəlməy, insanlarmu, bolupmu Əzining Israili Uni uluqlaydu; U Dawutning həkikiy əwladı bolup, təhtning «hokuk Igisi»dur («Yar.» 49:10); «**U bolsa Atisining jəməti üqün xərəplik hokuk-təht bolidu; həklər Uning üstigə Atisining barliq xəhrətlirini yüklaydu; yəni barliq uruk-nəsillirini, barliq kikiq kaqa-kuqilarni, piyalə-jamlardin barliq küp-idixlaroqi qə asidu**» («Yəx.» 22:22-24). Xunga: —

«**U əz təhtigə olturup həküm süridu**» (13-ayət).

Gərqə Uning səltənəti mutlək bolsimu, bu səltənət pütünləy məhrəbanlik bilən yürüzüldü: —

«**Uning künliridə həkqaniylar ronək tapidu;**

Ay yok boloquqə tinq-amanlik texip turidu.

U dengizdin-dengizlaroqi qə,

Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə həküm süridu.

Qəl-bayawanda yaxawatqanlar Uning aldida bax qoyidu;

Uning düxmənlini topilarni yalaydu.

Tarxiqning wə arallarning padixahliri Uningoqə hədiyələr təkdim kilidu,

Xeba wə Sebaning padixahlirimu sowqatlar sunidu.

Dərwekə, barliq padixahlar Uning aldida səjdə kilidu;

Pütkül əllər Uning hizmitidə bolidu;

Qünki U pəryad kətürgən yoksullarni,

Panaqsiz ezilgənlərnə kutulduridu;

U yoksul-ajizlaroqə iqini aqriritidu,

Yoksullarning jənini kutkuzidu;

Ularning jənini zulum-zomigərliktin hərlükkə qikiridu,

Uularning kəni uning nəziridə kimmətliktur.

Padixah yaxisun!

Xebaning altunliridin Uningoqə sunulidu;

Uning üqün dua tohtawsiz kilinidu;

Uningoqə kün boyi bəht tilinidu;

Yər yüzidiki həsul mөл bolidu,

Həttə taq qokkiliridimu xundək bolidu.

Ularning mewisi Liwandiki ormanlardək silkinidu;

Xəhərdikilər bolsa daladiki ot-yexilliktək güllinidu;

Uning nami mənngügə əqməydu,

Uning nami kuyax bolmioquqə turidu;

«Zəkəriya»

**Adəmlər Uning bilən əzliyə bəht tiləydu,
Barliq əllər Uni bəhtlik dəp atixidu»** (Zəbur», 72-küydin).

Səltənətinin xu məhribanlik karakteri keyinki jümlə bilən qüxəndürüldü: —

«U təhtkə olturidoqan bir kahin bolidu» (13-ayət).

Zəkəriyaqa tapxurulğan barliq bexarətlərdə kərsitilgəndək, muxu yərdimu «ilgirik i pəyoğəmbərlər»ning Məsih wə Uning hizmiti toqruluk degənlirining tolimu iħqam bir yəküni bardur.

U həkikiy «Məlkizədək», «Həkkəniyə Padixahı», «Salemning Padixahı», yəni «Amanlik padixahı»dur; u Lawiy kahinlirioqa ohximaydu, uning kahinliki «mənggüglük bolidu» («Yar.» 14:18-20, «Ibr.» 8:1-3).

U həzirmu Əzining barliq həlki üqün Hudaning ong yenida olturup dua-tilawət kiliwatkan kahındur («Rim.» 8:34, «Ibr.» 5:2, 7:23-28, «1Yh.» 2:1). Ləkin U xu yərdin dunyaqa qaytip kelip təhtini igiləp, yər yüzidə xu mutlək səltənətinə yürüzgünidimu U yənila **«bilimsizlər wə yoldin qətnigənlərgə mulayimlik bilən muamilə kilidoqan» «təhtkə olturoqan kahin»** bolidu («Ibr.» 5:2); Uning həkkəniyə kəttiklik i pəkət asiylar wə buzukluk kילוquqilaroqla kəritiloqan bolidu. Qünki Rəbbimiz Əysa Məsih **«Tünügün, bügün wə əbədil'əbədgicə əzgərməydu!»**. Uning əng yüksək uluqluqi wə xan-xəripi uning mutlək küq-kudritidə əməs, bəlki dəl Uning bizgə boləqan wə bolidoqan xapa itididur — u xapaət Əz həyatini kəp insanlarni kütquzux üqün pida kili xi arkilik ayan boldi wə xundakla həzirmu biz üqün, asmanda bolsun yərdə bolsun kahinlik kili p dua-tilawət kili xi arkilik ayan bolidu.

«Hatirjəmlək-aramlikni elip kelidoqan həmkarlik ular ikkisi arisida bolidu».

«Hatirjəmlək-aramlikni elip kelidoqan həmkarlik» — bu həmkarlik əzidə hatirjəmlək-aramlik bolidoqanlikni kərsitiplə kəlməy, yənə bəxşilər üqünmu hatirjəmlək-aramlikni elip kelidoqanlikni kəsitudu.

Undakta bu «ikkisi» kim? Ularning «həmkarlik»i nəmə?

Bəzi alimlar «ikkisi» degən səzning «ikki həkuk» degən mənisi bolup, bəlkim Məsihning «kahin» həm «təhtkə olturoqan padixah» degən ikki səlahiyyətini kərsitudu, dəp kəraydu. Biz Dawut Baron alimning pikrigə qoxulup, «ikkisi» degən ibarəti Pərwərdigar həm uning Məsihini, yəni Rəb Əysa wə Uning Atisini kərsitudu, dəp kəraymiz. «Zəbur»diki 110-küydə Pərwərdigar wə Uning Məsihning otturisida dəl xundak bir «həmkarlik» yaki «nəsihət» tiləqə elinidu wə xu yərdə Məsih «kahin wə padixah» dəp atilidu. Zəkəriyaning səzlini angliqoquqlar dərəkə xu yolda qüxəngən bolsa kərək.

«Həmkarlik» yaki «nəsihət»ning nətijsi, pütkül dunya üqün niyatlik elip keldü: —**«Qünki Huda dunyadiki insanlarni xu kədər səyiduki, Əzining birdinbir yeganə Oqlini pida boluxkə bərdi. Məksiti, Uningoqa eti kədər kילוqan hərbi ri həkək bolməy, mənggüglük həyatkə erixixtin ibarəttur»** («Yh.» 3:16).

«... Məksiti kəlgüsi zamanlarda Uning Məsih Əysada bizgə kəritiloqan məhribanliki bilən ipadiləngən xapa itining xunqə oğayət zor i kənlikini kəsiti xtin ibarəttur...»

U Əz kəngligə pük kən güzəl həhxi boyiqə iradisidiki sirni, yəni wəqit-zamanlarning pixip yetilixini idarə kili p, həmmi ni, yəni ərlərdə boləqan həm zeminda boləqan məwjudatlaroqa Məsihni bəx kili p, ularni Məsihtə jəm kili x məksitini bizgə ayan kildi; Uningda bizmu Hudaqa miras kilinoqan; biz xu məksəttə barliq ixlarni Əz əkil-iradisi boyiqə idarə Kילוquqining nixani bilən aldin'ala xu iħkə bəkitilgən iduk» (Əf.» 1:9-11, 2:7)

14-ayət kə təyli: —

«Zəkəriya»

«**Muxu qəmbərsiman taj Pərwədigarning ibadəthanisida Hələm, Tobiya, Yədayalaroqə wə Zəfaniyaning oqilining mehribanliqoqə bir əslətmə üqün qoyulidu**».

Bu nahayiti güzəl ixtur. «Tajlar» Hudaning ibadəthanisi iqidə əslətmə süpitidə qoyulidioqan bolidu. Lekin bu pəkət Hudaning öyigə əzlirining wə əzgilərnin hədiyə-sowqatlrini elip kəlgən xu üq mətiwər kixilərgə əslətmə bolupla qalmay, bəlkı «Zəfaniyaning oqilining mehribanliqoqimu əslətmə bolidu. Xu kixi həqiqətən «İbrahimning bir əwladi» bolup, tolimu mehmandostluk bilən xu üq musapirni öyigə qəbul qiloqanidi. Qarioqanda, Hudaning yolida qilinoqan bu ix dərwekə kiqikkinə bir hizmət bolsimu, lekin Huda tərripidin intayin qimmatlik həsablanoqanidi. Həlday (yaki «Hələm», «Zəfaniyaning oqli») xübhəsizki, xuni Hudaning namida qiloqan. Xuningoqə ohxax, hazır Rəb Əysa Məsihgə boləqan səyğü üqün qilinoqan kəp muxundak kiqikkinə wə kərünüxtə əhmiyətsizdək tuyulidioqan ixlar Uning tərripidin əslitilidu: — «**Mən silərgə xuni bərhək eytip koyayki, Mening bu xakiqiklirimdin əng kiqik birini Mening muhlisim dəp bilip, uningəqə həttə pəkət birər qinə sooquk su bərgən kiximu jəzmən özigə layiq in'amdin məhrum bolmaydu**» («Mat.» 10:42).

«**Qünki Huda qiloqan əməlliringle rni wə Uning mukəddəs bəndilirigə qiloqan wə hazırmu qiliwatqan hizmitinglar arqilik Uning nami üqün kərsətkən mehir-muəbbitinglarni untup kalidioqan adalətsizlərdin əməs**» («İbr.» 6:10), «**Xu səwəbtin, bizdə pürsət bolsila, həmməyləngə, bolupmu etiqađtiki ailigə mənəsup boləqanlarəqə yaxhi ixlarni qilip bərayli**» («Gal.» 6:10).

Uning üstigə, ibadəthanida qoyuloqan muxu tajlar xu tət kixigə əslətmə boluxi bilən, tajlar yənə: — «**wə yirakta turuwatqanlar kelip Pərwədigarning ibadəthanisini qurux hizmitidə bolidu**» degən xu bəxarətkə birhil simwol wə kapalət süpitidimu qoyuloqan.

«**Yirakta turuwatqanlar**» degən səzlər pəkət yirək yurtlarəqə tarkitiloqan Yəhudi y həkı bolupla qalmay, bəlkı Zəkəriyaning dəwridin keyinki kəlgüsida «yat əlliklər»ning Hudaning yolioqə kirgənlikini kərsitixi kərək. Rosul Pawlus mundaq dəydu: «**Lekin əsli yiraklarda boləqan silər hazır Məsihning kəni arqilik yekin qilindinglar**» («Əf.» 2:13); rosul Petrus Hudaning Mukəddəs Rohni ata qilix wədisi toqruluk mundaq dəydu: «**Qünki bu wədə silərgə wə silərnin baliliringlarəqə, yirakta turuwatqanlarning həmmisigə, yəni Pərwədigar Hundayimiz özigə qaqiroqanlarning həmmisigə ata qilinidu**» (Ros.» 2:39).

Həzir bolsun, Məsihning kəlgüsidi «ming yillik səltənət»idə bolsun, bu xərəplik bəxarət əməlgə axurulmaqta wə axurulidu.

«**Xuning bilən silər samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwədigarning Meni əwətkənlikini bilisilər**» — bu səzlər 2:8-11 wə 4:9-ayətlərnin qaytilinixidur. Xu ayətlərdə eytiləndək, gərqə muxu yərdə səzligüqi pəyoqəmbər bolsimu, uningəqə səz qilixkə yolyoruk bərgüqi yənıla ilirikidək «Pərwədigarning Pərixtsi»ning Əzi dəp ixinimiz; U Əzi toqruluk «samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwədigar Meni əwətkən» dəydu.

Bəxarətnin ahirki jümlisidə mundaq deyilidu: —«**Əgər Pərwədigarning awazini kəngül koyup anglisanglar bu ix əməlgə axurulidu**»

Muxu səzlər «Qan.» 28:1din elinöqan. Xu yərdə mundaq deyilidu: «**Əgər sən Hudaying Pərwədigarning səzini anglap, mən büğün sanga beridioqan əmrlərgə əməl qilixkə kəngül bəlsəng, Hudaying Pərwədigar seni yər yüzidiki həmmə qəwmlarning üstigə qong qilidu**» wə xundakla ular «kəna əhdə», yəni Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanunda wədə qilinoqan barlik bəht-bərikətlərdin muyəssər bolidu. Təwrat-qanuni dəwridə, gərqə ular «**Hudaning barlik əmrlirigə əməl qilimiz!**» degəndək wədilərnı qilixni haliqan bolsimu, lekin qunahkar təbiiti bilən (həmmimizgə ohxax) ularning Pərwədigarning səzligə «kəngül bəlüp kulək selip», Pərwədigarning səzigə itaət qiloqədək həqkəndək dərmani yök idi; xuning üqün ular qanunda wədə qilinoqan bərikətlərgə muyəssər bolalmay, bəlkı uning lənitigə qalduruloqanidi.

Bəxarətnin əməlgə axuruluxi üqün ularning itaətmən boluxi xərt qilinoqanidi, xunga

«Zəkəriya»

bexarət qoqum əməlgə axuralmaydioqandək bilinidu; lekin esimizdə barki, kəlgüsində Huda Israil bilən «yengi bir əhdə» tüzidu. «Kanon astida» kət'iy mumkin bolmioqan ixlar əmdi «xapaət astida» mumkin bolidu; «yengi əhdə»ning iqidiki bəht-bərikətlərdin biri bolsa Hudaning kanun-əmrlerinin kəngüllərgə yezilixidin ibarət bolidu; «Yər.» 32:38-41də xuni oquyimiz: —

«Ular Mening həlkim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən. Mən ular wə ulardin keyin bolqan baliliri barlık künliridə Məndin əyminip yaxxilik kərsun dəp, ularoqa bir kəlb, bir yolni ata kiliimən.

Mən ularoqa iltipət kilixtin kolumni ikkinqi üzməslikim üqün ular bilən mənggülik əhdə tüzimən; ularning kaytidin yenimdin qətliməslikü üqün Mən kəlbigə qorqunqumni salimən. Mən ularoqa yaxxilik ata kilixtin huzur elip xadlinimən wə pütün kəlbim, pütün jenim bilən ularni muxu zeminoqa tikip turuqzumən!».

Xu ixlar bolqandin keyin, Israil Pərwərdigar Hudasioqa huxallıq wə razimənlik bilən itaətmən boluxi bilən, bexarət «əməlgə axurulidu», «yirakta turuwatqanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini kurux hizmitidə bolidu» «Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixah bolidu; xu küni pəkət bir «Pərwərdigar» bolidu, yər yüzidə birdinbir Uningla nami bolidu» («Zək.» 14:9).

Muxu yərdə qoxumqə izahlap ötkümüz bar. Gərqə Lawiy kəbilisidin bolqan kahinlar rəsmiy həlde padixah kilinmioqan bolsimu, Zəkəriya pəyoqəmbərnin dəwridin tartip 500 yil iqidə Israilni idarə qiloquqilar əməliyəttə ularning bax kahinliri idi. Israilning tarihini mundaq bəlxəkə bolidu: —

Miladiyədin ilgiriki 2000-1500-yillarda Israil «atiliri» (Ibrahim, Ishak, Yakup, Yüsüp) tərpidin yetəkləndi; miladiyədin ilgiriki 1500-1000-yillarda pəyoqəmbərlər (Musadin Samuiləqiqə) tərpidin yetəkləndi; miladiyədin ilgiriki 1000-500-yillarda padixahlar yaki xahzadilər tərpidin yetəkləndi; miladiyədin ilgiriki 500-yildin baxlap Məsihning kelixigüqə bax kahinlar tərpidin yetəkləndi. Həlbuki, məyli qaysi yetəqilik bolsun, Israilni yərgə qaritip qoyoqanidi. Pəkət ata, pəyoqəmbər, kahin wə padixah bir bolqandila ularning həjtidin qıqalaytti — bu tətisining tət hil yetəqilili pəkət birdinbir Əysa Məsihdila birləxtürüldi, əlwəttə.

(4) Roza toqruluk məsililər — inkar jawab wə ümidlik jawab (7-8-bab)

«Darius padixahning tətinqi yili tokkuzinqi ay, yəni «Hisləw»ning tətinqi küni, Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaoqa kəldi. Xu qaoqda Bəyt-Əl xəhridikilər Xerəzər wə Rəgəm-Mələkni Pərwərdigardin iltipət soraxxə əwətkənidi. Bəyt-Əldikilər: «Samawi qoxunlarning Sədari bolqan Pərwərdigarning əyidiki kahinlardin, xuningdək pəyoqəmbərlərdin: «Hərbirimiz kəp yillardin bəri qiloqimizdək, bəxinqi ayda hərbirimiz yənila özimizni baxqılardin ayrip, yioqa-zaroqa olturuximiz kərəkmu?» — dəp soranglar» dəp tapilioqanidi».

Bu yərdiki bexarət yaki bexarətlik jawab (7-8-bablar) səkkiz kərünux kəringən keqidin təhmənən ikki yil keyin berilidu. Səkkiz kərünüxtə Hudaning Israiloqa həm əllərgə bolqan ahirqi zamanlarəqiqə bolqan muddia-məqsətliri ayan kilinidu. Muxu «bexarətlik jawab» kərünüxlərdiki tıp muhim həwərlərnə ihqam wə addiy xəkildə biwasitə yetküzidu.

«Zəkəriya»

Bexarət berilgən waqıt «**Darius padixahning tətinqi yili tokkuzinqi ay**» (Dekabr) idi (7:1nimu körüng). «Əzra» 6:15din ular xu waqıtta kuruwatkan ibadəthanining pütüxigə yənə ikki yıl qalojan, dəp ukimiz.

Muxu kixilərninğ soal qoyoğan waqti «Darius padixahning tətinqi yili» idi. Xu qaqla İsrailning Paləstingə kaytkan «kaldisi»oqa nisbətən wəziyət səl onxalojanidi, ularning turmuxi kətürülgənidi. «Əzra» 6-babta hatiriləngəndək, ibadəthanini pütüküzüxkə barlıq tosaləqular Dariusning bir yarlıkī bilən yok kılindi. Gərqə Yerusalemlə xəhırining sepili wə bəzi məhəlliliri tehiqə harabə hələttə tursimu, heli awatılaxkanidi; u yərdə uning birnəqqə kərkəm öylər bar idi («Həg.» 1:4).

Bu kixilər tiləqə alojan «bəxinqi aydiki roza» əslidə yətmix yıl burun Babiləqə sürgün boləqanlar Sulayman kurojan ibadəthanining wəyran kılınixi, xundakla zeminining wəyran kılınixioqa seəqinip həsrət bildürüx üçün idi. Qünki Babil imperiyəsining koxunliri ibadəthanini bəxinqi ayninğ 9-künidə wəyran kıləqanidi, andin həlkni sürgün kılıp, yətmix yıl ular üstidin həküm sürgənidi. Əmdiliktə sürgün boləqanlar kaytip kelip, ibadəthanini kaytidin kurlmaqta idi; xunga «həlkning kaldiliri»ning «yənə roza tutux kərəkmu?» dəgən soalnı qoyuxi təbiyi idi. Kəp kixilər xundak oyda boləqanlıkī pəyqəmbərninğ jawabidin ispatlinidu; qünki uning jawabi dəl «zemindiki barlıq turuwatқан həlk»kə karitilidu.

1-3-ayətlər toqrisidiki birnəqqə kizik nuqtılar: —

(1) Bəyt-Əl xəhırini sürgünlüktrin kaytkanlar kaytidin kurojanidi. Bəyt-Əlninğ əslidiki ahalisining əwladliridin kəp kixilər, xundakla baxkə kəbilələrdin birnəqqəsi uningda olturakılaxkanidi («Əzra» 2:28, «Nəh.» 7:32, 11:31). Gərqə ilgiri Bəyt-Əl butpərəslinğ bir mərkizi wə xundakla «ximaliy padixahlıq» (İsrail) bilən «jənubiy padixahlıq» («Yəhuda») otturisidiki ayırılınğ səwəbqisi boləqan bolsimu, hazır Bəyt-Əldikilərninğ gepidin həqkəndək «bəlğünqilik» yaki ayırımqilikning purikī qıqmaydu; enikki, ular Yerusalemlni Huda ibadəthanisi üçün bekitkən jay, dəp etirap kılıdu.

(2) Bəyt-Əldikilərgə wəkil boləqan bu kixilərninğ isimliri, yəni «Xerəzər» wə «Rəgəm-mələk» Asuriyələr yaki Babillər qokunoğan butlar bilən munasiwətlik idi («Yəx.» 38:38, «Yər.» 39:3-13din birnəqqə misallar kərunidu). Babil imperatori Nebokədnəsar Daniyal wə üç dostini ordisida hizmitidə boluxkə ularning isimlirini əzgərtkən. Xuningdək bu üç kixi əslidə Asuriyə yaki Babil imperiyəsində muhım əməl tutқан wə xu səwəbtin ularəqimu xu isimlər qoyulojanidi.

(3) Wəkillər «Samawi koxunlarınğ Sərdari boləqan Pərwərdigarning əyidiki kaħinlərdin» yol sorioqlı kəlgənidi. Musa pəyqəmbərgə qüxürülğən kanun boyiqə kaħinlar, xundakla Lawiylarning «Yakupkə Hudaning həkümlirini ukturuxi», «İsrailəqə kanunini əgıtixi»i kərək idi («Kəan.» 33:8-10). «**Kaħinning ləwliri ilim-bilimni saklıxi kərək, həklər uning aəzidin mukəddəs kanunni izdixi lazim**» («Mal.» 2:5-7). Zəkəriya wə Həqay əzlrini «Pərwərdigarning həwirini həlkqə yətküzidioğan Pərwərdigarning əqliliri» ikənlikini ispatlıəqandin keyin, ularindimu yol sorioqlini təbiyi ix idi («Həg.» 1:13).

(4) Qoyulojan soal mundaq: «**Hərbirimiz kəp yillərdin beri kıləqinimizdək, bəxinqi ayda hərbirimiz yanıla əzimizni baxkılərdin ayrip, yioqə-zarəqə olturuximiz kərəkmu?**» (muxu səzdiki «ayrix» dəgən səz adəttə «Nazariylər»ning Hudaning yolida əzlrini hərək-xarəbtin, xundakla baxkə ixrətlərdin ayrixini, pərhizkarlıq turmuxini kərsitidu).

«Zəkəriya»

Matəm tutux wə roza tutuxlar bolsa adəttə yioqa-zarlar kətürüx bilən ətəküzülətti («Hak.» 20:26, «1Sam.» 1:7, «2Sam.» 1:12, «Əzra» 10:1, «Nəh.» 1:4ni kəring).

«**Bəxinqi aydiki roza**» (kədimki kalendar boyiqə Awojust eyi) — bügüngə kədər Yəhudiylar tərpidin xu ayninq 9-künidə, Nebokadnasarning Yerusalemlə wə ibadəthanini wəyran kilişini əsləx üqün ətəküzlidu. Kizik bir ix xuki, Yəhudiylar tarixxunaslarning bayani boyiqə xu künidimu təwəndiki pajələr yüz bərgən: —

(1) İkkinqi ibadəthana Rim imperiyəsi tərpidin wəyran kilişini (miladiyədin keyinki 70-yili)

(2) Yəhudiylar həlqini əzigə əgixixkə aldiqan «sahta Məsih» bolqan Bar-Qokba Rimqə qarxi isyan kətürğəndin keyin, Rim qoxunliri dəl xu künidə Betar xəhrişini ixqal kiliş uni wə barliq əgəxənələri tutup ətürdi.

(3) Muxu ixlərdin keyin rimliq waliy Turnus Rufus Yəhudiylarqə öz əqmənlikini bildürüx üqün Zion təqini (ibadəthanining əslidiki jayini) «**etiz aqdurqandək aqdurdi**». Bu ix dəl Mikah pəyoqəmbər aldin'ala bexarət kilişandək boldi («Mik.» 3:12).

Wəkillərninq soali bolsa pəkət birinqi ibadəthanining wəyran kilişini əsləydiqan roza toqrululq idi, əlwəttə. Ibadəthana kaytidin kurulup qikixkə az qaloqəqkə, xundəq roza tutux muwəpişmu? Pəyoqəmbərlər eytkəndək, ibadəthanining kaytidin kuruluxining əzi dərəkə Pərwərdigarning Əz həlqigə kaytidin iltipət kərsitidiqanliqioqə ispatliq əlamət bolmamdu? Wə xundəq bolqanda, Pərwərdigar ilqiriki pəyoqəmbər arqiliq wədə kilişandək, uninq Israilni xan-xərapliq hələtkə kəltüridiqan wəqit-saiti kəldimu? — wəkillərninq soalliri muxu mənillərninq həmmisini əz iqişə aldi. Pərwərdigarning pəyoqəmbiri arqiliq bərgən jawabi ikki kişimoqə bəlinidu — birinqisini «inkar jawab» deyixkə bolidu (7:4-14), ikkinqisini «ümid bərgüqi jawab» deyixkə bolidu (8-bab).

Bexarətliq jawab «səkkiz kərinüx»tək, «**yekimlik səzlər, təsəlli bərgüqi səzlər**»dur (1:13). İkki bexarəttə «**Yerusalemlə Zionqə bolqan otluk muhəbbitimdin yürükim lawildəp kəyidu**» wə «**Mən Yerusalemoqə rəhim-xəpətlər bilən kaytip kəldim**» degəndək təsəlli yətküzidiqan səzlər tepilidu. İkki bexarəttimu Pərwərdigar Yerusalemlə otturisiqə məkənlişidu, Yerusalemlə «həqikət xəhri» wə «mukəddəs təq» dəp atilidu, barliq əllər Hudani izdəp, Uninq yollirini əginixkə xu yərgə kelidu, deyilidu (1:14 wə 8:2, 1:16 wə 8:3, 2:4 wə 8:4-5, 2:10-11 wə 8:3, 20-23 selixturung).

«Səkkiz kərinüx» Israilninq barliq əzəp-əqubətlirinin «ilqiriki pəyoqəmbərlər»ninq səzişə kulək salmay itaətsizlikidin qəsil bolqanliq, xundəklə kət'iy towa kiliş kərəkliki bilən bəxlanqandək, muxu bexarətlər əhxəxlə towa kiliş, «ilqiriki pəyoqəmbərlər»ninq səzişə kulək selixkə bolqan hitəp bilən bəxlinidu.

Əmdi təpsilatlişioqə kələyli: —

«**Pərwərdigarning səzi mənə kelip mundəq deyildi: —**

«**Zemindiki barliq turuwatqan həlqəqə həm qəhinlarqə səz kiliş mundəq sorioqin: — «Silər muxu yətmix yildin bəri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioqa-zar kilişinqlarda, silər Mənə, həqikətən Mənə roza tuttunqlarmu? Yəgininqlar, iqlininqlar, bu pəkət əzünqlar üqünlə yəp-iqlininqlərdin ibarət boldi əməsmu?»**» (4-6).

Awwal xuningqə dikqət kilişimizki, «Pərwərdigarning səzi» pəkət Bəyt-Əldin kəlgən wəkillərgə boluplə qəlməy, «**zemindiki barliq turuwatqan həlq**»kə eytilidu; qünki wəkillər

«Zəkəriya»

koyqan bu soal kəp adəmlərnin oylirida bolsa kerək. Bexarət yənə kahinlarəja alahidə yətküzüldü; buning səwəbi, xübhisizki, ular əslidə xu soaləja durus bir jawab berixi kerək idi («Kən.» 33:8-10, «Mal.» 2:5-7); ləkin ular əzlrininin kənglinin kəynigə kirgəqkə, həlqkə ohxax əjapillikə qüxkənidi. Jawabininin məksiti Huda aldida kəngül qoymioqan sirtki kərünüxtila ətküzülgən «ihlaslik»ning heq əhmiiyiti yoxtur, dəp jakarlaxtin ibarət idi.

«Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioqa-zar kılöjininglarda, silər Manga, həkikətən Manga roza tutunglarmu?»

Bu səzlər bilən Huda: «Roza tutsila Huda aldida yaxxi ix bolidu» dəydiqan uquməja rəddiyə beridu. Huda ular uzun yil (70 yil) wə kəp kətim, yəni yilda pəkət bəxinqi aydila əməs, yəttinqi aydimu roza tutup kəlgənidi, dəp etirap kılıdu («yəttinqi ay»diki roza waliy Gədalıyanin ełtürülxini əsləp, uningəja həsrət bildürüx üqün idi — Təwrat, «Yərəmiya» 40-41-bablarni kəring. Bu Babil imperiyasi Pələstinni ixəqal kılöjan məzgildə, İsrailnin bexioja bala-kəza kəltürgən əng ahirkı wəqə idi).

Ular bəlkim bügünki Yəhudiylarəja ohxax, roza tutkanda intayin əstayidil bolup, tang səhərdin tartip guguməjiqə heq yeməy, heq iqməy turojan bolsa kerək; roziliriəja ular yioqa-zarlarni qoxatti. Ləkin Huda ularnin xu rozilirini heq etibarəja almaytti. Nemixkə? Qünki rozilirida wə yioqa-zarlar kətürüxliridə ular yənila əzlrini mərkəz kılıp kəlgənidi; ularnin həsrətliri əzlrininin gunəhlik ətmüxliri wə itaətsiz boləjanlik üqün əməs, bəli tartkən azab-okubətliridin boləjan həsrət idi, halas. Roziliri əz kənglidin qikkən, Hudaning yolyorukı bilən bolmioqanidi. Ular roza tutuxkə nisbətən towa kılıx pursiti dəp, Hudaning aldida əz-əzidin: «Bizdə nemə kəmqilik bar?» dəp soraxning orniəja, bəli «sawablik ixlər» dəp qaraytti. Həyt-bayramlirida ular ohxaxla «əzlrini mərkəz kılöjan». Xunga pəyojəmbər: «**Yegininglar, iqkininglar, bu pəkət əzünglarla yəp-ıqkininglardin ibarət boldi əməsmu?**» dəydu. Rosul Pawlus mukəddəs kanundiki kəp əmrlərnin tıp jəhəttin yioqinqaklap: «**Xunga silər nemini yesənglar, nemini iqsənglar wə hərəkəndək baxkə ixlərnin kilsənglar, həmmə ixlərnin Hudəja xən-xərəp kəltürüx üqün kilinglar**» dəydu («1Kor.» 10:31).

Bu zamanlarda kəprək adəmlər xu ixlərdin sawək ələjan bolsa yaxxi bolatti. Huda aldida qanqiləjan kixilər: «wakti-waktida əstayidillik bilən hər türlik diniy paaliyətlər bilən xuəqullandim, kətnaxtim», «Huda aldida kəp sawablik ixlərnin kılıp kəldim» dəp oyləjini bilən, əmma kiyamət küni Məsih ularəja: «**Bu ixlərnin kılöjiningda, sən Manga, həkikətən Manga xulərnin kildingmu?**»; «**Mənin əldimdin yəqulunglar; mən sən heq tonumidim**» dəmdikin, tang?

(7-ayət) «**Bular Yerusəlem wə uning ətrapidiki xəhərliri əhalilik boləjan, taze awətləxkən qəojlarda, jənubiy Yəhuda wə təwən tüzənglik əhalilik boləjan qəojlarda, Pərwərdigar burunkı pəyojəmbərlər arkilik jakarlıqan səzlər əməsmu?**»

Ayəttiki: «**Bular ... Pərwərdigarning burunkı pəyojəmbərlər arkilik jakarlıqan səzliri əməsmu?**» degən əsasiy jümlə bizningqə: «Huda ilgiri ohxax narazi boləjan illətlər, ohxax əyibligən kilmixlar həzir silərdə yənila bar əməsmu?» degəndək mənididur.

Dərwəqə «burunkı pəyojəmbərlər» huddi Zəkəriya İsrailni əyibligəndək ularni ohxax kuruk diniy paaliyətliri üqün əyibləytti. Məsilən roza toəpruluk: —

(soal)«**... Biz roza tuttuk, birək nemixkə Sən kəzünggə ilmidin?**

Biz jənimizni kiyniduk, birək Sənin nemixkə buningdin həwiring yoxtur?»...

(jawab) — «**Karənglar, roza küni silər əz kənglünglardikini kiliwerisilər,**...

«Zəkəriya»

Silərlərin hazırkı roza tutuxlirlərlərin məqsiti Aliy Boloquqioa awazinglərləni anglitix əməstur.

Mən muxundə rozini tallioqinim,
Adəmlərlənin öz jenini qıynaydioqan künmu?
Bexini qomuxtək egip,
Astioja bəz wə küllərləni yeyix kerək boləqan künmu?
Silər muxundəq ixlərləni «roza»,

«Pərwərdigar qobul qiloqudək bir kün» dəwatamsilərlə?» («Yəx.» 58:3-5).

Əmma Zəkəriya qoyəqan bu soal rozidin tehimu kəng dairidə, yəni barlıq dua-ibadət paaliyətləri toqrulək qoyuləqan boluxi mumkin. Qünki bu paaliyətlərlənin iqqi ihlassizliqni yoxurux yaki həttə itaətsizliqni niqablax üqün ixlitixlək qorqunqlək həwpə bardur: —

«Pərwərdigar keydürmə qurbanlıqlar bilən təxəkkür qurbanlıqlirini kəltürüxtin səyünəmdü, ya Pərwərdigərlənin səziğə itaət kilixtin süyünəmdü? Mana itaət qilməqlik qurbanlıq qilməqliktin əwzəl, kəngül qoyux qoqkar yeəqini sunuxtin əwzəldur» («1Sam.» 15:22).

Musa pəyoqəmbər: «Əmdi, i Israil, Pərwərdigar Hudaying səndin nemə tələp qilidu? — Həling yaxxi bolsun dəp mening bügün silərgə muxu tapilioqlərlimdin baxqə nərsini tələp qilərləmu? — Uning tələp qiloqini bolsa Pərwərdigar Hudayingdin qorqup, Uning kərsətkən barlıq yolliridə mengip, Uni səyüp, pütkül kəlbəng wə pütkül jening bilən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə bolup, Pərwərdigərlənin əmliri wə bəlgilimilirini tutuxtin ibarət əməsmu?» dəydu («Kən.» 10:12-13).

«Itaət qilməqlik qurbanlıq qilməqliktin əwzəl, kəngül qoyux qoqkar yeəqini sunuxtin əwzəldur» degəndək, muqəddəs qanundiki muhim əhləqlik prinsiplərləni əməlgə axurux (Hudani səyüx, qoxnimizni səyüx) barlıq yemək-iqməkkə bəqlənoqlan bəlgilimilərləni ijrə qilixtin wə barlıq mürasimlərləni ötküzüxtin mutlək muhim ikənliki bəxarətlənin ikkinqi qismi (8-10)din kərlidü: —

«Pərwərdigərlənin səzi Zəkəriyaqə kelip mundaq deyildi: — «Samawi qoxunlərlənin Sərdari boləqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Həqiqiy adalətni yürgüzüqlərlə, bir-birəqlərləqə mehir-muqəbbət wə rəhim-xəpətkə kərsitəqlərlə, tul hotun wə yetim-yesirlərləni, yat adəmlər wə namratlərləni bozək qilməqlərlə; həqkim öz kərlidixioqə kənglidə yamanlıq oylimisun».

Muxu ayətlər «Yəx.» 58:6-12 wə ilqiriki pəyoqəmbərlərlənin muxundəq kəp bəxarətlirini esimizgə kəltüridu; ulardə Rəbbimiz qandaq rozidin səyünidioqlanliqi kərsitilidu: —

«Mana, Mən tallioqlan roza muxuki: —

Rəzilək-zulumning asarətlirini boxitix, boyunturukning təsmilirini yeyix, ezilənlərləni boxitip hər kiliq, hərqandaq boyunturukni qeqip təxləx əməsmidi?

Ax-neningni aqlərləqə üləxtürüxüq, həjətmən musapirlərləni himayə qilip öz öyüqgə apirixing, yalinqaqlərləni kərginidə, uni kiydürüxüq, özünqni özünq bilən bir jan bir tən boləqlərlənin qəqrmasliqindin ibarət əməsmu?» («Yəx.» 58:6-8).

Əmma Zəkəriya 8-10-ayətlərdə ilqiriki pəyoqəmbərlərlənin bəxarətlirini nəqil kəltürüxning ornioqə, Hudaning Rohining yolyorukning astidə ulərləni qaytidin yioqinqəqləydu.

Ilqiriki pəyoqəmbərlərlənin bəxarətləri xundaq enik boləqini bilən, nətijisi 11-14-ayətlərdə deyilidu: —

«Birək ata-bowilirləqlərlə angləxləni rət qiloqlan, ulərlə jəhillək bilən boynini toloqlap, angliməşqə kuləqlirini eqir qiloqlan; ulərlə Təwrat qanunini wə samawi qoxunlərlənin Sərdari boləqan

«Zəkəriya»

Pərvərdigarning Öz Rohi bilən burunkı pəyoğəmbərlər arxilik əwətkən səzlrini anglımaslik üçün kənglini almaslək kattik kıləjanidi; xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərvərdigardin intayin kattik qəzəp qüxkən; xundak boldiki, Mən ularni qakıroğanda ular anglaxni rət kıləjandək, ular qakıroğanda Mənmü anglaxni rət kıldim» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərvərdigar. Wə Mən ularni ular tonumaydıoqan barlik əllər arisioqə qara kuyun bilən tarkitiwəttim; ularning ketixi bilən zemin wəyran boləjan, andin uningdin ətəkənlərmü, kaytqanlarmu boləjan əməs; qünki ularning səwəbidin illik zemin wəyranə kılənoqan».

Buningə qə ohxax birinqi babta: «Ata-bowiliringlərdək bolmanglar; qünki iliriki pəyoğəmbərlər ularoqə: «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərvərdigar: — rəzil yolliringlərdin wə rəzil kılmixliringlərdin yenip towa kilinglar, degən», — dəp jakarlıoqan; birak ular kulak salmioqan, boysunmioqan, — dəydu Pərvərdigar» deyilidu.

Əmma Zəkəriya muxu yardə 7-babta ularning kənglini tax kılıp itaətsiz boləjanlikini tehimu təpsiliyraq təhlil kılıdu: —

(a) ular «anglaxni rət kıləjan»

(ə) «jahillik bilən boynini toləqap» — ibraniy tilida bu «yəlkisini Mening hizmitimdin qaqurup» degən səzlər bilən ipadilini. Xu ibarə «Nəh.» 9:29dimu, jahil bir inəkning barlik küqi bilən əzigə qoyuləjan boyunturukqə ətə qopqanlikini kərsətkəndək mənide ixilitilidu. «Hox.» 4:16nimu kəring.

Ularınq pozitsiyisi xu boləjanki, «xədlək wə kəngül huxlukı bilən Pərvərdigar Hudayingning kullukıda bolmioqan» («Kən.» 28:47); ular «Uning boyunturukıda bolux asan, Uning artıdıoqan yüki yeniktur» degən wədisini heq əgənmigən («Mat.» 11:28-30).

(b) «anglimaskə kulaklırini eoqır kıləjan». Bu səz «Yəx.» 6:10diki bexarətkə ohxax ixni kərsitidu: —

«Muxu həlkning yürikini tax kıləjin;

Ularınq kulaklırini eoqır,

Kəzlrini kor kıləjin; bolmisa, ular kəzlrini bilən kərləydiyəjan, kuliki bilən angliyalaydiyəjan, Kəngli bilən qüxinələydiyəjan bolup,

Yolidin yandırulup sakaytiləjan bolatti».

İnsanlar Hudaning təlipini əməlgə axuruxtin qekinip kətkən bolsa, dəhşətlək nətijisi dəl xu bolıduki, ular Hudaning səzini angliqanseri tehimu gallixip, ahir berip «kəzlrini bar boləjini bilən, heq kərləməydu».

(p) öz kənglini tax kılıx jəryanining ahirki basquqi 12-ayəttə: «Ular... kənglini almaslək kattik kıləjan» deyilidu.

Huda mehir-xəpkitini kərsətmigən bolsa, bundak bir kəngül üçün ümid yok boləjan bolatti. Pəqət U mejiyə yaritip, «tax yürikini elip taxlap» mehirbanlik kəlbni ata kilsa andin əzgirix bolıdu. Həmmimizgə mana Uning xu nijati kərəktur! («Əz.» 11:19, 36:25-29).

Lekin Zəkəriya pəyoğəmbər muxu yardə eytkən jahillik wə asiylık Hudaning mukəddəs kanunini wə «pəyoğəmbərlər arxilik eytkən səzlrini»ni rət kılıxi bilənla qəklinip kəlmaydu. Gərqə «həlkning kəldisi» mukəddəs zeminoqə kaytixi bilən bir məzgil Hudaning yolini tutqan bolsimu, uların keyinki dəwrdikilər asasen yənıla jahillixip kətti; «Hudaning Kalami», «Hudaning xan-xəripidin parlıoqan nur, uning əyniyitining ipadisi» boləjan Məsih Əzi kəlgəndə İsrail Hudadin allıqəjan yüz ərigan boləjaqqa, Uni pütünləy qətkə kəkti.

Hərbir dəwrdə, Hudaning jamaitdikilər əzlrini üçün Hudaning Əzini izdimisə, ular ohxaxla tuyuk yoləja kirip kəlip, qüxkünüktə kəlidu. Ahirki zamanlarda kəp «etiqədqılar» «Hudaning yolida mangimiz» degini bilən kattik aldinip, pütünləy tətür yolda mengixi bilən «etiqədtin

«Zəkəriya»

yenix»tək ixlar bolidu; insnlarning kəpinqisi Hudaqə ibadət kılmay, Xəytanoqə qokunidu; Məsihnı rət kılip, dəjjalni kərxi alidu.

«2Tar.» 36:14-16də İsrailning tarihining kəp kismi tooqruluk mundak hatirilinidu: —

«Uning üstigə, barlik bax kahınlar bilən həkning həmmisi yat əlliklərninğ həmmə yirginiqlik ixlirini dorap, asiylıklirini axurdi; ular Pərwərdigar Yerusalemda Əzigə atap mukəddəs kılqan əyni buləjiwətti.

Ularınğ ata-bowilirining Hudasi boləjan Pərwərdigar Əz həkigə wə turaləjusiəqə iqini aqrıtkaqqa, tang səhərdə ornidin turup əqlilirini əwətip ularni izqil agahlandırup turdi. Birak ular Hudaning əqlilirini mazak kılip, səz-kalamlırini mənəsitməytti, pəyoqəmbərlirini zanglik kılattı; ahir berip Pərwərdigarning kəhri ərlep, kütquzoqlı bolmaydıqan dərijidə həkning üstigə qüxti».

Uning kəhrlining qüxkənlik Zəkəriyaning munu bexaridə təswirlinidu: **«Mən ularni qaqıroqanda, ular anglaxni rət kılqandək, ular (azab-oqubəttin) qaqıroqanda, Mənmu anglaxni rət kıldim»** wə **«Mən ularni ular tonumaydıqan barlik əllər arisəqə kərə kuyun bilən tarkitiwəttim»**.

(a) Həkkə boləjan təsiri: —

Muxu «tarkitix» jəryani birinqi ibadəthanining wəyran kılinoqanlıki wə Babiləqə sürgün boləjanlıki bilən baxlandı; keyinki əsirlərdə u dawamlıxip, Yəhədiy həkı **«birsı dänni qəlwırdə taskıqandək İsrail jəməti əllər arisida taskalmakta»** («Amos» 9:9). Bu ix **«yat əllərninğ wəktıliri»** toxquqə, yəni **«İsrailni tarkatquqi uni kaytidin yiojıdu, pada bakquqi padisini bakqandək U ularni bakıdu»** degən wəktıqıqə dawamlıxıdu («Yər.» 31:10, «Qan.» 28:49, 50, 64, 65, «Yər.» 16:13 wə baxqə yərlərnı kərünğ). Gərqə Yəhədiy həkı həzir Pələstin zeminining bir kışmini iqilıgən bolsımu, bu ularning «tarkitilix künliri»ning ahırlaxkını əməs.

(ə) Zeminoqə boləjan təsiri: —

«Ularınğ ketixi bilən zemin wəyran boləjan, andin uningdin ətkənlərmu, kaytqanlarmu boləjan əməs».

Bu bexarət Yəhədiy həkning yətmix yillik sürgün boluxidila əməs, bəlki ular Rimliklər ikkinqi ibadəthanini wəyran kılqandın (miladiyədin keyinki 70-yilidin) keyinki əsirlərdin tartip takı 1948-yılıqıqə əməlgə axuruloqan; bu wəktılarda zemin adəmzatsız degüdək turup kaldi (əyni wəktıta həzirki «Pələstinliklər»ning kəpinqisi İ'ordaniyə, Suriyə wə Misirdə turatti); wə Yəhədiy həkı bolsa xu zamanlarda zeminsız kaldi.

7-babtiki ahirki jümlə pəyoqəmbərninğ əzining həyajanlinip eytqan səzigə ohxaydu: — **«Qünki ularning səwəbidin illik zemin wəyranə kılinoqan!»** («Yər.» 3:19nimu kərünğ). Adəm'atimizning gunahı bilən pütkül yər-zeminoqə lənət yətküzülginigə ohxax («Rim.» 8:22ni kərünğ), İsrailning rohıy haliti ularning zeminining əhwalıda əks etidu. Bügünğə kədər zeminning kəp yərliri tehi qəl turmakta wə İsrail Məsihnı tonup towa kıləquqə xundak keliweridu. Ləkin ular Huda bilən yənə inaklıkqə kəltürülsila, zeminda dərwəqə kaytidin **«süt wə həsəl ekıp turıdıqan»** bolidu wə **«Dala həm kaqjırap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu; Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu»** («Yəxaya» 35-bab)

Muxu babtiki həwərnı kaytidin huləsiləsak; — «Bexinglarəqə qüxkən apətlərninğ tüp səwəbi silər tehi həkikıy towa kilmioqıninglar üqün «roza tutuxni taxlaylı» degininglar tooqra bolmaydu; birak silərninğ roza tutuxlırlinğlarınğ əzimu tooqra bolmay kaldi! Qünki rozılarda əz-əzünglarəqə iq aqrıtip kəldinğlar, əz gunahlırlinğlar üqün puxayman yemidinglar. Xunga ata-bowinğlardın sawak elinğlar — ular kənglini kattik kılıwərgəqə, ahirdə towa kılax yoli

«Zəkəriya»

kalmioqanidi; silərnu tüptin towa kılmisanglar ohxax yaki uningdin bəttər bir ix qüxüxi mumkin» degəndək bolidu.

Mana təwəndə biz hazır bexarətning «ümid bərgüqi kısmi»oqa kelayli: —

(8-bab) Roza tutux toqruluk qoyuloqan soal wə ümid bərgüqi jawab

«Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigarning sezi manga kelip mundak deyildi: —

«Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar mundak dəydu: «Mening Zionoqa baqlıoqan otluq muhəbbitim kaynap taxti; Mening uningə baqlıoqan otluq muhəbbitim tüpəylidin uning düxmənligigə oqəzipim kaynap taxti.

Pərwədigar mundak dəydu: «Mən Zionoqa kaytip kəldim, Yerusalemnin otturisida makanliximən; Yerusalemlə «həkiqət xəhiri» dəp atilidu, samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigarning teqi «mukəddəs taq» dəp atilidu. Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar mundak dəydu: «Keri boway-momaylar yənə Yerusalemnin koqlirida olturidoqan bolidu; künliri uzun bolup, hərbi hāsisini qolida tutup olturidu; xəhərnin koqliri oynawatqan oqul-kiz balilar bilən liq tolidu. Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar mundak dəydu: — «Bu ix xu künlərdə bu həlkning kəldisinin kəzigə əjayib karamət kərinidoqini bilən, u Mening kəzümgə karamət kərinəmdu?» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar mundak dəydu: — «Mana, Mən Əz həlkimni xərkıy zeminlardin, oqərbıy zeminlardin kutkuzimən; Mən ularni elip kelimən, ular Yerusalemda makanlixidu; ular Mening həlkim, Mən həkiqət wə həkkanıylikta ularning Hudasi bolimən».

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar mundak dəydu: — «Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigarning əyining uli selinoqan künidə səzligən pəyoqəmbərlərnin muxu künlərdimu aqzidin bayan kiliniwatqan munu səzlərnı anglawatqansilər, — mukəddəs ibadəthanining quruluqıoqa kolunglar küqlük kilinsun! Qünki xu künlərdin ilgiri insan üqün ix həkki yok, at-ulaq üqünmu ix həkki yok idi; jəbir-zulum tüpəylidin qikkuqi yaki kirgüqi üqün aman-esənlik yok idi; qünki Mən hərbi adəmnı əz yekiniqə düxmənlextürdüm; birak Mən bu həlkning kəldisioqa burunkı künlərdikidək bolmaymən, dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar; qünki uruk hosulluk bolidu, üzüm teli mewiləydu, tuprak ündürmilirini beridu, asmanlar xəbnəmlirini beridu; xuning bilən Mən bu həlkning kəldisioqa muxularning həmmisini igə kildurimən. Xundak əməlgə axuruliduki, silər əllər arisida lənət bolup qəloqinlarning əksiqə, i Yəhuda jəməti wə İsrail jəməti, Mən silərnı kutkuzimən, silər ularoqa bəht-bərikət bolisilər; qorkmanglar, kollirinqar küqlük kilinsun!

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar mundak dəydu: — Silərnin ata-bowiliringlar Mening oqəzipimni kozoqıoqanda Mening silərgə yamanlik yətküzüx oyida bolqinim wə xu jaza yolidin yanmioqinimdək — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigar — Mən hazır, muxu künlərdə yənə Yerusalemlə Yəhuda jəmətigə yaxilik yətküzüx oyida boldum; qorkmanglar. MuXu ixlaroqa əməl qilinglar: — hərbiqinglar əz yekininglaroqa həkiqətnı səzlənglar; dərwasiliringlarda həkiqətkə, aman-tinqlikqə uyoqun həkümlərnı yürgüzünglar; həqkim kənglidə əz yekiniqə yamanlik oylimisun; həqkəndak yaloqan kəsəmgə xerik bolmanglar; qünki Mən dəl bularning həmmisigə nəprətlinimən, dəydu Pərwədigar.

«Zəkəriya»

Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: — samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar mundak dəydu: — «Tətingi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəhuda jəmətigə huxallik wə xad-huramlik, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu; xunga həqiqət wə hatirjəmlilik-tinqlikni səyünglar.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar mundak dəydu: — «Nurojun qowmlar wə kəp xəhərləring ahalisi yənə muxu yərgə kelidu; bir xəhərdə turuwatqanlar baxqa bir xəhərgə berip ularoqa: «Pərwərdigardin iltipət tiləxkə, samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarni izdəxkə tez barayli; mənmu barimən!» — dəydiqan bolidu.

Kəp qowmlar wə küqlük əllər Pərwərdigardin iltipət tiləxkə, samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarni izdəxkə Yerusalemə qo kelidu.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar mundak dəydu: — «Xu künlərdə hərhil tilda səzləydiqan əllərdin on nəpər adəm qikip Yəhədiy bir adəmnin tonining etikini tutuwelip uningə: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduk» — dəydu».

Bu bəbtin Hudaning Bəyt-Əldiki wəkilləring: «Roza tutuxlirimizni dawamlaxturuximiz kerəkmu?» deqan soaliqə bolqan jawabining ikkinqi qismini tapimiz. Kərginimizdək, jawabning birinqi qismi təwəndiki ixlarni təkitləydu: —

(a) Gərqə Huda qaytip kəlgən «həlkning kəldisi»ni bərikətləp, ibadəthanini kurux hizmitidə ularni küqləndürgən bolsimu, Uning xu bərikiti ularning həmmə ixlirini durus, yaxxi dəp ispatliqan həsəblənmaydu. Həlkning roza toqruluk bolqan soali kənglidiki qongkur bir tüğünni ayan qildi: —

(ə) Birinqidin, Israilning iman-ixənqi tirik Hudaqə əməs, bəlki sirtki qiyapətlilik diniy paaliyətlərgə baqlanqanidi; ular ata-bowilirining əslidə kəndək qilip «ilgiriqi pəyoqəmbərlər»ning səzliqə kulək salmay, əzlini sürgün kilduroqan qunəhlirining qongkurlukini tehi bilip yətmigənidi.

(b) Ikkinqidin, həttə xu qəşqəqə həlk əzlining qongkurraq towa qilix kerəklikini, bolupmu bir-birigə səmimiyy wə məhriban bolux kerəklikini səzmidi. Xundək ketiwərsə, yəni Hudaning səz-kalamioqə toluk etibar qilmawərsə, undəktə ularning əhwalı yaxxilinixning ornida ilgirikidin tehimu bəttər bolup ketidu.

Ular bu nuqtini quxinip yəteligən bolsa, həm tarihiqə səpselip qarioqan bolsa: «Biz dərwəqə kəndək yol bilən əz ata-bowilirimizdin bəxqəqə bolalaymiz? Bizdə nemə ümid bar?» dəp gumanıy qarəxqə kelixi mumkin idi.

Gərqə ular xundək oquq soalni sorimioqan bolsimu, yəni ularning məsililiri əzliqi üqün tehi ayding bolmisimu, Huda mana pəyoqəmbiri arqilik riqəbət-təsəlli yətküzidioqan səzlər bilən jawab beridu.

Bu bəbtiki bəxərləring təpsilatlıri nəhayiti enik berilgəndur. Tekistni əddiy mənisı bilən quxənsək, xundək daim deqinimizdək «burunki pəyoqəmbərlər»ning səzliqi bilən selixtursək, bu bəbni quxinix təs əməs, dəp ixinimiz (bəzi xərhqilər tekstni birhil simwolluk yəni təmsillik məniqə burap uni bək murəkkəpləxtürüp quxəndüridu!).

Xundəktimu, biz yənəla tekstning birnəqqə həlkilik wə muqim nuqtiliri üstidə bir'əz tohtilimiz: —

«Zəkəriya»

(a) Hudaning ularoqa bəht-bərikət ata kilixi dəl Uning ularoqa baqlıoqan «otluk, muqəddəs muhəbbiti tüpəylidin» bolidu. Huda 1:14-15də ularni ohxax sözlər bilən rıqəbtəndürgənidi. Xu yərdə U «Mən Zion toqıruluk «Mən Yerusalemoqa rəhim-xəpəktlər bilən kaytip kəldim» degənidi. Bu sözlər Zəkəriyaning künidə kismən əməlgə axuruloqanidi; gərqə hazırkı kündə Yəhudiylə həlki Məsihi rət kilip, Hudadin ayrılqan bolsimu, kəlgüsidiki bir kündə U Hoxiya pəyoqəmbər arqilik degən xu sözlər ularda toluk əməlgə axurulidu: —

**«Mən ketimən, ular gunahini tonup yetip, Mening huzurumni izdimigüqə Öz jayimoqa kaytip turimən;
Bexioqa kün qüxkəndə ular Meni aldirap izdəydu...»;**

U ularning yenioqa rəhim-xəpəktlər bilən kaytip kelidu wə: **«Uning qıxixi tang səhərnin boluxidək muqərrər; U bizgə yamoqurdək, yər-zeminni suqiridoqan «keyinki yamoqur»dək qüxidu»** («Hox.» 5:15, 6:1-3).

Uning ularni yetəkləp bərikətligini ularning qandaktur bir pəziloyiti yaki yaxxiləki tüpəylidin əməs, bəlki Uning mehir-xəpəkitidindur. Yəxaya pəyoqəmbər bu ixni kərsitip xundək dəydu: —

**«Öz namim üqünla qəzipimni keqiktürimən,
Xəhritim üqünla jeningni teningdin juda bolmisun, dəp qəzipimni besiwaldim;
Qara, Mən seni tawlandurdum,
Biraq kümxni tawliqandək tawlidim;
Mən azab-oqubətnin humdanida seni talliwaldim;
Öz səwəbimdin, Öz səwəbimdin, Mən muxuni kilimən;
Mening namimoqa daq təgsə qandək bolidu?
Mən Özümning xan-xəhritimni baxqa birsigə ötküzüp bərməymən»** («Yəx.» 48:9-11 — yəna «Yəx.» 37:32, «Əz.» 20:9, 14, 22, 44 qatarliklarnimu kəring).

(ə) Bexarəttə kərsitilgən ixlarning kərinüxtə mumkinqiləki yox ikənliki, pəqət Hudaning Özining muxu karamət ixlarni kılalaydioqanlıki **«Pərwərdigar mundaq dəydu»** degən sələrnin kəp kətim kaytilinixi bilən təkitlinidu.

Bərhəq, Israiloqa wədə kilinoqan, barlik əllərgə bəht-bəritkət yətküzidioqan Məsihinin tuquluxi xunqə uzun wəkit Huda tərpidin keqiktürülgənliki dəl xu ix tüpəylidin idi. Huda Israilning tarihining Özining təbiəttin həlqioqan küq-kudritigə əsaslinixini, xundəklə Israil wə barlik əllərnin təbiət jəhəttin kət'iy mumkin bolmaydioqan ixlər Huda tərpidin mumkin bolidu, Pərwərdigaroqa **«heqqandək ix təs əməstur»** dəp əginixini halaytti («Yər.» 32:12, 17).

(b) Israiloqa pəyoqəmbər arqilik ayan kilinoqan muxu bexarətnin həm kışka wəkit iqidə əməlgə axurulidoqan həm uzun məzgildin keyin əməlgə axurulidoqan tərəpləri bardur. Kərsitilgən ixlarning kəpinqisining uzun wəqittin keyin yüz beridoqanlıki: **«Mana, Mən Öz həlkimni xərkijə zeminlardin, qərbijə zeminlardin qutkuzimən; Mən ularni elip kelimən, ular Yerusalemda makanlixidu»** degən sözlərdin kərinidu. Qünki muxu ayətlərdə Israilning pütkül dunyaoqa tərkitiloqini enik ima kılınidu; Zəkəriyaning dəwridə Israilar pəqət sabıq Babil imperiyəsigilə, yəni ximal wə xərk tərəplirigə tərkitiloqanidi. Xunga bu ayətlərdə (8-9) Muqəddəs Rəh burun Yəxaya pəyoqəmbər arqilik bərgən bexarətnin məzmunini kaytidin jakarlaydu: —

«Zəkəriya»

«Korkma, qünki Mən sən bilən billədurmən; Mən nəslingni xərktin, seni qərbtin yiqip əpkelimən;

Mən ximaloşa: — «Tapxur ularni!» wə jənubka: — «Ular ni tutup kılma!

Ooqullirimni yiraktin, kızlirimni jahanning qət-qətliridin əpkelip bər»,... dəymən» («Yəx.» 43:5, 6) wə: — «Xu küni Rəb ikkinqi kətim yənə Öz həlkining «qaldisi»ni qayturux üqün ... dengizdiki yirək arallardin qayturux üqün Öz kəlini uzartidu. U əllərni qakirix üqün bir tuoq kətüridu; xundək kılıp U yər yüzining qət-qət bulungliridin Israilning qeriblrini jəm kılıp, Yəhudadin tarkılıp kətkənlərni yiqıdu» («Yəx.» 11:11-12).

Israilning xu «qayturuluxi» tehi kəlgüsıdiki bir ix ikənliki: «Ular Mening həlkim, Mən həkikət wə həkkanıylikta ularning Hudasi bolimən» degən səzlər bilən ispatlinidu. Qünki xühısizki, bundək ix həziroqa kəder heq yüz berip bəkkən əməs. Muxu səzlər bilən Muxəddəs Rəh Əzi burun Həxiya pəyoqəmbər arkilik bərgən bir bexarətning məzmünini yənə Zəkəriya pəyoqəmbərnıng əozidin kaytilap ihqamlaydu: —

«Wə Mən seni əbədil'əbəd Əzümgə bəoqlaymən;

Həkkanıylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpkətlərdə seni Əzümgə bəoqlaymən;

Sadakətlıktə seni Əzümgə bəoqlaymən, xuning bilən Pərwərdigarni bilip yetisən» («Hox.» 2:19-20).

Yəhudi yəhkəning pütkül dunyaqa tarkitilixi Rim imperiyəsi tərıpıdin miladiyədin keyinki 70-yilidin baxlandı wə Məsih dunyaqa kaytip kəlgüqə dawamlıxıdu. Xunga Zəkəriya pəyoqəmbər bərgən muxu bexarətlərnıng «uzun muddətlık əməlgə axuruluxliri» Məsih yər yüzigə kaytip, ming yillik səltənıtni bərpa kılıxi bilən bolıdu.

(p) Xundək bolsımu, Zəkəriyanıng səzlrini nək məydanda anglawatқанlar üqün, yəni ibadəthanini kaytidin kuruwatқан «həlkning qaldisi» üqün bu bexarətlər rıoqbət bolıdu. Ularıng xu qaoqdiki qalıti 10-ayəttə təswirlinidu: —

«Qünki xu künlərdin ilgiri insan üqün ix həkqi yok, at-ulaq üqünmu ix həkqi yok idi; jəbir-zulum tüpəylidin qıkkuqi yaki kirgüqi üqün aman-esənlik yok idi; qünki Mən hər bir adəmnı öz yekınıoqa düxmənləxtürdüm». Həgay pəyoqəmbər həlkning əhwalı tooqruluk mundaq dəydu: «Sılər teriydıoqıninglar kəp, yiqıwalıdıoqıninglar az; yəysilər, biraq toymaysilər; iqsilər, biraq qanmaysilər; kiyisilər, biraq heqkəndək illimaysilər; ix həkqi alisilər, biraq təkük həmyanoqa saloqanoqa ohxax bolıdu» («Həg.» 1:6).

Lekin hazır Huda: «Qünki uruk həsulluk bolıdu, üzüm teli mewiləydu, tupraq ündürmilirini beridu, asmanlar xəbnəmlirini beridu; xuning bilən Mən bu həlkning qaldisoqa muxularning həmmisini igə kıldurimən» dəp wədə kılıdu (12-ayət).

«Uruk həsulluk bolıdu» degən səzlər ıbranıy tilida «uruk üqün hatirjəmlık-amanlık bolıdu» dəp ıpədilınidu. Bolupmu üzüm teli tət pəsillik tohtawsız pərwıxkə mohtaj boloaqqa, uni estürüx üqün xundək tinq-aman xaraitlar intayin muhimdur.

Huda həlkə wədə kılıqını boyıqə, keyinki künlərdiki xu bərikət wə mudapiə «Əzra» wə «Nəhəmiya» degən kitablarda hatiriləngən. Uning üstigə, Həgay wə Zəkəriya bexarət kıləjan muxu ıxlar bolmioqan bolsa, undəkta həlk hərgiz ularni pəyoqəmbərlər dəp hesablımioqan, ularning kitablırı hərgiz «mukəddəs yazmılar» iqiğə qəbul kılınmioqan bolattı.

(t) Huda Israilni «Yəhuda jəməti wə Israil jəməti» dəp qakiridu (13-ayət). Demək, bexarət əməlgə axuruluxi bilən «Israil» wə «Yəhuda» yənə bir-biridin ayrılmas bir həlk bolıdu.

«Zəkəriya»

(q) Hudaning ularoq: «**Mən silərni qutquzimən, silər ularoqa** (əllərgə) **bəht-bərikət bolisilər**» dəp bərgən wədisi əməliyəttə uning İbrahimoqa həm əwladioqa: «**Sən arqılık yər yüzidiki barlık ailə-qəbililər bəht-bərikət tapidu!**» degən wədisining qaytilinixidur. Bu sözlərnin mənisi (bəzi xərhiqlər eytkəndək) «həq baxkılar üçün bəht-bərikət tiligəndə naminin ixlitip tiləydu» degəndək əməs, bəli İbrahim həm əwladliri əzliri baxkılarni bərikətləx wasitisi bolidu, degənliktur. «Yər.» 19:24də: «**Xu küni İsrail... yər yüzidikilərgə bəht yətküzgüqilər bolidu**», «Əz.» 34:26də «**Mən ularni həm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlək qilimən**» deyilgəndək.

(j) Huda Əzining həlqə bəht-bərikət yətküzüxtiki kət'iy niyiti wə intizarini enik kərsitidu: — «**Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silərnin ata-bowiliringlar Mənin qəzipimni qozəyoqanda Mənin silərgə yamanlık yətküzüx oyida boləjanim wə xu jaza yolidin yənməyənimdək — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar — Mən hazır, muxu künlərdə yənə Yəhuda jəmətigə yaxxilik yətküzüx oyida boldum; qorqmanglar**» (14-15).

(h) Hudaning xu wəqəttə sürgünlükün qaytkanlardin birdinbir təlipi bir-birigə səmimiyy wə mēhriban muamilə qilixtin ibarət idi: «**Muxu ixləroqa əməl qilinglar: — hər biringlar əz yekiningləroqa həqikətni səzlənglar; dərwəziliringlarda həqikətkə, aman-tinqlikqə uyəqun həqüməlni yürgüzünglar; həqkim kənglidə əz yekiniəqə yamanlık oylimisun; həqkəndək yəloqan kəsəmgə xerik bolmanglar; qünki Mən dəl bularning həmmisigə nəprətlinimən, dəydu Pərwərdigar**» (16-17).

Həlkə muxu ixlarni dawamlaxturoqan bolsa, xübhəsizki, pəyoqəmbər kərsətkən muxu bəht-bərikətlər uzun ətməylə toluk həlqə ularning bəxiəqə qüxkən bolatti; həttə Məsihnin dəwrımı ularning xu künliridə baxlanəjan bolatti. Əpsuski, İsrail xundək qilmidi; «Əzra» wə «Nəhəmiya» degən kitablarda ularning arisida pəyda boləjan əldəməlik, yəloqanqilik, wəpasizlik, nəpsaniyətkilik wə xundəklə ularning butpərəs əllər arisidin ayallarni hotunlukqə əloqanliki hatirilini.

(d) İsrailning Hudaəqə boləjan wəpasizliki wə əsiylikliri (buningda ular həmmimizning wəkilidur!) xunqə əqir bolsimu, Hudaning qəksiz mēhər-xəpki bilən ular bir küni Uning yenioqə qaytidu. Xu küni 18-23-ayətlərdə təswirlinidu. Huda əwwal ularəqə ularning rozilirini xu küni həyt-bayramləroqə aylandurimən, dəp wədə qilidu.

«**Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Tətinqi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəhuda jəmətigə huxallik wə xad-huramlik, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu; xunga həqikət wə hatirjəmlək-tinqlikni səyünglar**» (19).

Tətinqi əyning tokkuzinqi künidiki roza Nəboqədnəsərnin Yərusəlem xəhərinə ixəqəl qiləqanliqini əsləp, xəhər üçün matəm tutux üçün baxlandi («Yər.» 3:6-7); bəxinqi aydiki roza deginimizdək ibadəthanining wə xəhərnin wəyran qilinixini əsləx üçün idi («Yər.» 52:12-13); yəttinqi aydiki roza deginimizdək waliy Gədaləyaning əltürüluxini əsləx üçün idi («2Pad.» 25:25-26, «Yər.» 42:1-3); oninqi aydiki roza Babillərnin Yərusəlem xəhərinə muhəsirigə əlip qorxiwəlixinin baxlinixini əsləx üçün baxlandi («2Pad.» 25:1, «Yər.» 39:1, «Əz.» 24:1-2).

Bu rozilarni bəyüngə kədər Yəhədiy həlqi yər yüzidiki hər yərdə tutup kəlməktə. Ular Məsihni tonuməqəqə, ular ətküzüwatqan künlər təhi «yioqə-zarlar kətürqən kəqə»dək bolməktə.

Əmma uzundin buyənkə «yioqə-zarlar kətürqən kəqə» xad-huramlik səhərgə əylinidu; Huda İsrail wə Yərusəleməqə wədə qiləqan «yahxliqni yətküzidu»; ularning burunqi dərd-əməlirinin

«Zəkəriya»

həmmisi untulidu («Yəx.» 65:16); dərd-ələmlirini əsləydiqan künliri həyt-bayramlarqə aylandurulidu.

Xu səwəblərdin pəyqəmbər əzigə diqqət kiliwatqan «Hudaning kəldisi»qə: — **«Xunga həqiqət wə hatirjəmlək-tinqliqni səyünglar»** — dəydu.

Pərwərdigarning Əz həlki arisida turəjanliqi, xundakla ularning Uning yenioqə towa bilən kəytqinining uluq nətijisi 8-bəbtiki ahirki tət ayətlərdə kərünidu. Yər yüzidiki barliq əllərnin Huda qongqur tonuqusi, Uning yollirini əginixkə Yerusalemqə barəqusi kəlidu.

Xunga «Yəxaya» wə «Mikah» dəgən kitablarda xuni oquymiz: —

«Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning əyi jaylaxqan taq taqlarning bəxi bolup bəkitilidu,

Həmmə dəng-egizlktin üstün kiliq kətürilidu;

Barliq əllər uningqə qarap ekip kəlixidu.

Nuroqun həlq-millətlər bir-birigə: —

«Kelinglar, biz Pərwərdigarning təqioqə,

Yəqubning Hudasining əyigə qikayli;

U Əz yolliridin bizgə əgitidu,

Biz Uning tərəkiliridə mangimiz» — deyixidu.

Qünki qanun-yolyoruk Ziəndin,

Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin qikidiqan bolidu» («Yəx.» 2:2-3, «Mik.» 4:1-2).

«Ləkin Əz həyatim bilən kəsəm kilimənkə, pütkül yər yüzi Mən Pərwərdigarning xan-xəripə bilən tolidu»,... «qünki huddi sular dengizni qapliqandək, pütkül yər yüzi Pərwərdigarni bilix-tonux bilən qaplinidu» («Qəl.» 14:21, «Yəx.» 11:9).

Bu ixlar ahirki ayəttə hulasilinip: **«Xu künlərdə hərhil tilda səzləydiqan əllərdin on nəpər adəm qikip Yəhədiy bir adəmning tonining etikini tutuwəlip uningqə: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduk» — dəydu»** deyilidu.

Muxu «yat əlliklər» Yəhədiyning «tonining etiki»ni tutuwəlidu. Bu bolsa etikining muqəddəs qanundiki əmrlərgə wəkillik kilidiqan «qərisidiki quqilar»ni kərsətsə kərək («Qəl.» 15:38, «Qan.» 22:12). Ular xularni qing tutuwəlip, Yəhədiy kərindixioqə: Zionqə mangəjan səpəringgə qoxulayliq, dəp iltimas kilidu. Ularin xū iltimas nuroqun əsirlər burun yaxioqan Moabiy Rutning Yəhədiy kəyn'anisidin kət'iy ətünüp turuwəloqinioqə ohxax bolidu: **«Bizning sening yeningdin ketiximizni wə sanga əgixix niyitimizdin yenixni ətünmə; qünki sən nəgə barsang bizmu xū yərgə barimiz; sən nədə kənsang bizmu xū yərdə kənimiz; sening həlqing bizningmu həlkimizdur wə sening Hudaying bizningmu Hundayimizdur»** («Rut» 1:16ni kərüng).

Bu bəxarətnin hazır «İnjil dəwri»də kismən əməlgə axuruluwatqanliqidin guman kilməymiz; qünki Məsihning hux həwirini awwalki tarkatkuqilar Rəbbimizning rosulliri idi; ular Yerusalemdin qikip uni dunyaning qətlirigə yətküzgən (əslidiki rosullar həmmisi Yəhədiylər, əlwəttə). Həlbuki, Yəhədiy həlki tehi Hudaning yolioqə bir pütün kəytmioqan, xunga bəxarətnin toluq əməlgə axuruluxi kəlgüsü xū künni kütməktə. Zəkəriyaning keyinki bəxarətliridə bu əjayib «kəytx» toqruluk kəprək təpsilatlar bizgə təminlinidu.

Kitabning ikkinchi qismi

Ikkinchi qismining ikki bəliki bolup, hər ikkisi hudəsiz dunya bilən İsrail otturisdiki uruxlar toqırulux bolup, baxqa-baxqa jəhətlərdin eytiləqan bexarətlərdur.

Birinqisidə (9-11-bablarda) Hudaning İsrailəqə zulum kəlip kəlgən dunyawı küqlərnı halak kəluqı jazası, xundakla İsrailning barlıq düxmənlinrını yengixkə küqləndürüluxı asasıy tema bolıdu; ikkinqisidə (12-14-bablarda) İsrailning əllər bilən boləqan ahırkı jıddıy kürəxlər arkılık tazılınıxı və tawlinıxı, ularning Hudaning mukəddəs kəwmı boluxkə kandaq əzgərtılını muhim tema bolıdu.

İkki bələkning (9-11 və 12-14-babning) bir-birigə ohxaydıqan yənə bir nuqtısı bar. İkki bələkning otturısida tuyuksız yengı bir bexarət pəyda boləqandək kərünüdu (11:1 və 13:7); əməliyəttə ikki bələkning hərбірıdə bu «yengı bexarət» bələkning awwalkı bexarıtı kərsətkən wəkələrnıng kandaq yol bilən yüz berıdıqanlıkıni tehimu təpsiliyrak təswirləydu.

Birinqı bələkning 9- və 10-bablırida dunyawı küqlərnıng jazalınıxı səzılınıdu; 11-babıda xu wəkələr qıxəndürülıdu; ikkinqı bələkning 12:1-13:6də, İsrailning ahırkı zamanda tawlinıxı və kətkuzuluxı bayan kılınıdu; 13:7-14:21də bu ıxlarning təpsilatlırı bayan kılınıdu.

(9-bab, 1-8)

«Pərwərdıgarnıng səzıdin yükləngən bexarət — Hadrak zemini və Dəməxk üstigə kənidu (qünki Pərwərdıgarnıng nəzırı adəmlər və İsrailning barlıq kəbililiri üstıdıdu); u bularəqə qegridax boləqan Hamatqə, Tur və Zıdon üstıgımu kənidu. Tur tolımu «dana» boləqəqə, əzi üqün kəroqan kuroqan, kümüxni topıdək, sap altunni koqılardiki patkəktək dəwiləp kəyoqan. Mana, Rəb uni mal-dunyasıdin ayriwetıdu, unıng küqini dengızda yəq kılıdu; u ot tərıpidin yəp ketilıdu.

Axkelon buni kərüp kərkıdu; Gazamu kərüp əzablinip toləjinip ketıdu; Əkronmu xundək, qünki unıng arzu-ümidı tozup ketıdu; padıxah Gazadin yəqəp ketıdu, Axkelon adəməzsız kalıdu. Xuning bilən Axdoəda hərəmdin boləqan bırı turıdu; mən Filistıylərnıng məəqrurluqı və pəhrini yəqıtimən. Mən əqızidin kanlarnı, unıng hərəm yegən yirginqlık nərsilərnı qıxlırı arısidin elip ketimən; andin kəlip kəloqanlar u Hudaıymızəqə təwə bolup, Yəhudada yolbaxqı bolıdu; Əkronning orni Yəbus kəbilisidikilərgə ohxax bolıdu.

Mən kəxun tüpəylidin, yəni etüp kətküqı və kəytip kəlgüqı tüpəylidin Əz əyüm ətrapıda qədirimni tiktürimən; əzgüqı kəytidin unıngdin etməydu; qünki Əz kəzüm bilən kəzitimən».

Yukirıda deginimizdək 9- və 10-bab bir pütün gəwdə bolup, izqillıqı boləqan bir bexarəttur (baxtin ahır birlə tema üstıdə toətaləqan). 9-babtiki aldin'ala kərsitiləngən wəkələr bolsa «büyük İskəndər»ning Misiroqə yürüx kıləqandiki jənglırı və nusrətliridin ibarəttur. İskəndər miladiyədin ilğırıkı 332-yılı Misiroqə, yəni jənubıy tərəpkə qəng yürüxni baxlaydu. Bu yürüxning ahırkı nətijisi Pars imperiyəsining əqduruluxidin ibarət boldi. Bexarəttə ayan kılınəqan bu wəkələr yırək kəlgüsü zamanlardiki, Hudaning rəhimi həm jazası kərsitilidıqan baxqə qəng wəkələr bilən «birdək» kərünüdu.

Okurmənlər Təwərttikı baxqə tekistlərdin baykəydiyindək, bexarət «yüklənsə», adəttə təsiri zor, dəhşətlık bir həwər yətküzülgənlikidin dərek berıdu.

«Zəkəriya»

«Hadrak» degən xəhər yaki rayon бүгүнгә кәдәр тeпilmidi, lеkin bиrnәqqә kona tarihnamilәr boyıqә, u Suriyәdikі Dәмәxk xәhiriğә yеkіn bolоjan bir jay bolsa kerәk.

Tәwrattiki bexarәtlәrdә, «yük» yaki «Pәrwәrdigarning sөzi»ning mәlum bir yәrgә «konuxı» bolsa, Hudaning jazası xu yәrgә kәlgәнlikini kәrsitidu. Xunga 1-4-ayәttin қariqanda, mәzkur bexarәt elip kәlgән «yük», yәni Hudaning jazası birinқidin Dәмәxkni nıxan қilidu; andin muxu ayәtlәrdә tәswirlәngәndәk xu yәrdin әtrapidikі pütkül rayonqә yeyilidu.

«**Qünki Pәrwәrdigarning nәzirі adәmlәr wә Israilning barlık қәbililiri üstididur**». Bu sөzlәr «Yәr.» 32:19dikі bexarәtning baxқа birhil ipadisidur: «**Oy-nıxanliringda uluq, қilojan ixliringda kudrәtliksән; kәzliring bilән insan balilirining Öz yolliri wә қilojanlirining mewisi boyıqә һәрbirigә in'am yaki jaza қayturux üqün, ularning barlık yollirini kәzligüqidursән**». Huda һәм Öz һәlkі wә ularqә zulum қiloқuқilarnı kәzitip, ularning қilojanliriqә қarap muwapıq muamilә qilidu.

Muxu yәrdә Uning jazalax қorali birinқidin «büyük Iskәndәr» idi. Iskәndәrning Pars imperiyәsigә jәng қilixi üqün dәsmayә kerәk idi. Misirdә zor baylıqlarning barlıқini bilip, u awwal қoxunını baxlap xu tәrәpkә yürүx қildi. «Ottura Dengiz»ning xәrkıy boyını boylap yürүx қilip, u yolda uqriqan barlık yәrlәrgә һujum қilip ularnı ixоqal қildi. 9:1-8dә uning һujumlırı aldın'ala eytilidu: —

(a) U awwal Suriyәgә, yәni «Hadrak zemini», jümlidin Dәмәxk wә Hamat xәһәrlirigә һujum қildi. Iskәndәrning sәrdari Parmenio bu xәһәrlәrning anqә қarxilikiqә uqrimayla ularnı asanla ixоqal қildi.

(ә) Andin u Tur xәһiriğә wә Zidon rayonıqә һujum қildi. 9:3dә «**Tur әzi üqün қorojan қurojan**» dәp оқuymız. «Қorojan» bolsa intayin egiz wә mustәһkәм munar idi; u Tur xәһirining udulidikі 150 metr yiraқlıqta bolоjan aralda қurulojanidi. Tur xәһirining әzi 50 metr egizliktә sepili bolоjan intayin mustәһkәм bir xәһәр idi. Hәttә xәһәrning sepili bөsүlgән һәләttimu, аһәlisi baylıqlirini kәtүrip araloqә әtүwalalaytti. Ularning күqlük kemiliri әzigә kerәk bolоjan barlık tәminatları üzlüksiz tәminliyәligәqәkә, ular xu yәrdә uzun waқitқiqә һәрқandәk muһәsirigә taқabil turalaytti. Ilgiri, ular xu yәrdә Asuriyәning imperatori Xalman'әzәrgә bәx yil қarxilik kәrsәtkәnidi, Babilning imperatori Nebokadnәsarqә on üq yil taқabil turojanidi («Әz.» 28:18-19). Nebokadnәsar xәһәrni elip wәyran қiloқini bilән munarnı alalmaytti. Ular buningdin daim intayin mәojrurlınatti («Tur tolimu «dana»» degәndәk). Hәlbuki, Әzakiyal pәyoqәmbәр ularning ahir berip «**xәһәrdiki taxlar dengizqә қoyulup**», munar «**taқir tax**»қа айландurulup һәlak bolidioқini aldın'ala tәswirlәydu («Әzakiyal» 26-bab — xu babtiki izahatlırimizni kәrүng). Tur xәһirining һәlakәt күni Iskәndәrning қorxiwilixi bilән yetip қәldi.

«**Mana, Rәb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning күqini dengizda yоқ қilidu; u ot tәripidin yәp ketilidu**» (4-ayәt).

Iskәndәр awwal xәһәrning әzini күqlük «kөqmә potәylәr»i bilән aldi; andin uning inzinerliri yәttә ay ixlap xәһәrdiki tax-topılarnı elip «**dengizqә taxlıdi**» wә қurukluk bilән aralnı tutaxturidioqan, kәtүrүlgән qong wә uzun yolnı yasidi. Xundәk қiloqanda munarnı wәyran қilix asan gәp idi. On ming Tur lәxkiri әlүmgә mәһkum қilindi. Gәrқә Tur xәһiri asta-asta қurulup қәddini ruslioqan bolsimu, ular xu waқittin keyin «күqlük dәlәt» һәsablanmıdi. Iskәndәр kәtүrgән «dengiz yoli» һәzirmu bar, lеkin xәһәр wә munar ојayib boldi. U һәzir Әzakiyal pәyoqәmbәр aldın'ala eytkәndәk «**beliқilar torları yaydioqan bir taқir taxtur**», halas.

(b) Iskәndәр jәnubқа қarap nәzirini Filistiyә түzlәnglikidikі xәһәrlәrgә saldi. Zəkəriya bexarәt bәrgәndәk xu xәһәrlәr wәһimigә qүxүp, anqә қarxilik kәrsәtmıdi.

«Zəkəriya»

Muxu ayətlərdə Filistiyədiki «bəx paytəht xəhər»din tətī tiloqa elinidu. Gat xəhiri (Təwrattiki baxka keyinki pəyoqəmbərlərləning yazmiliridikidək) tiloqa elinmaydu, qünki u bir məzgil Yəhuda padixahlıkiqə təwə boləjanidi, keyin Yəhudaning bir kismi bolup qəlojan boluxi mumkin.

«Yər.» 25:20diki Filistiyə toqruqluq bexarət məzkur bexarət bilən munasiwətlilik; xu yazmidiki xəhərlərləning tərтіpi muxu yərdə kərsitilgən tərтіpkə ohxaxtur.

6-ayət: «**Axdodta haramdin boləjan birsı** (yaki «xəloqut bir qowm») **turidu**» degənniing mənisi toqruqluq birnemə demək təs; biz arheologning gürjikiing kezip qıqixini kütməktimiz. Həlbuki, xək-xübhısizki, muxu ixlar arqılık «**Filistiylərləning məoqrurluqi wə pəhri yokitildi**». Filistiylər, kəriqənda, millətqiliki küqlük, mustəqillikidin intayin məoqrur idi. Ulərləning məoqrurluqi Gazaning həmmə «padixah»liridin məhrum boluxi bilən, Axkelonning adəməzsiz kəlixı bilən wə Axdodta «**haramdin boləjan birsı**»ning turuxi tūpəylidin yərgə uruldi.

Əmma bu ixning əzi ularning kəlgüsü bəhti üqün bolidu. Qünki təwən kılınixining nətijsi ularning butliriqə baqlənojan yirginqlik ixliridin kütuluxi, ularning «qaldi»lirining Hudaning həlki iqigə elinixidin ibarət bolidu: —

«**Mən əoqidin qanlarnı, uning haram yegən, yirginqlik nərsilərləni qixliri arisidin elip ketimən; andin kəlip qəlojanlar u Hudayimizəqə təwə bolup, Yəhudada yolbaxqi bolidu**» («kikiq jəmət» yaki «ailə» degən tərjimilirimu bar); **Əkronning orni Yəbus kəbilisidikilərgə ohxax bolidu**».

Filistiyə həlki muxu yərdə ibranıy tilida bir adəmdək süpətlinidu. Butlarəqə atəlojan kurbanlıqliri qanliri bilən ulardin elip taxlinidu. «**Əkronning orni Yəbus kəbilisidikilərgə ohxax bolidu**». Oqurmənlərləning esidə boluxi kərəkki, Yəbusiylər əslidə «Zion kəl'əsi», yəni Yerusəlem xəhiridə turuwatqanlar idi. Dawut pəyoqəmbər Yerusəlemnı kəliqə aloqəndin keyin Yəbusiylər asta-asta İsrail həlkiniing bir kismi bolup qaldi. «2Sam.» 24-bab wə «1Tar.» 21-bəbtiki «Yəbusiy Ornan»ning Yerusəlemdikilər arisida mətiwər adəm ikənliki kərünidu; u Dawut padixahqə əz haminin ibadəthanining orni boluxqə setip bəriplə qəlməy, bəlkı yənə əz uylirini Dawutning kurbanlık kılıxi üqün uningəqə sowəqə qılmaqqu idi; demək, u Dawutqə nisbətən toluk İsrailning pukrası idi.

Qədimki Filistiylər həzirki «Pələstinliklər» bolup qaldimu? («Pələstin» wə «Filistiyə» degən səzlərləning yiltizi ohxax). Pələstinliklər əzlrini Ərəblər dəp həsəblaydu; əməliyəttə ularning saləhiyəti bizgə nəməlum. Ulərləning kimlikini Huda bilidu; ular əgər qədimki Filistiylərləning qalduqliri bolup qıqsa, undəktə bu bexarəttin aldimizdə adəmnı həyrən qalduridəqən kəp ixlarning bolidəqanlıqi qikiq turidu.

(p) Məzkur bexarətniing toptəoqrılıqi adəmnı intayin həyrən qalduridu. Əng həyrən qəlarlık kismini təwəntə kərimiz: —

Birinqidin, Iskəndər yürüxni baxlıqənda, Yerusəleməqə adəm əwətip bax kahin Yadduadin nuroqun «bajlar»ni tələxni tələp kılıqən. Həlbuki, Yaddua İsrailning xu qəoqdiki «hojayini» Pars imperiyəsigə wəpədar bolup, ularəqə baj tapxuridəqən boləqəqə, bu təlipini rət kildi. Yaddua wə pütkül İsrailər titrigən həldə rət kılıxning nətijsini kütüwatətti. İkkinqidin, Iskəndərləning bu yürüxining məqsiti pul toplax bolup, Yerusəlemdiki ibadəthanida qəng baylıqlərləning bərlıqini, xundəqlə xəhərləning mudəpiəsiz degüdək ikənlikini bilip turup, Yerusəlem tərəpkə həqəndəq yürüx qılmidi.

Bu ixning birdinbir qüxəndürülüxi Hudaning səzi bilən bolidu: «**Mən qəoxun tūpəylidin, yəni etüp kətküqi wə qəytip kəlgüqi**» (demək, Iskəndərləning qəoxunı Misirəqə bəridəqən wəktidə wə qəytip kəlidəqən wəktidə) **tūpəylidin əz əyüm ətrəpida qədirimni tiktürimən; əzgüqi qəytidin uningdin etməydu; qünki əz kəzüm bilən kəzitimən**».

«Zəkəriya»

Muxu ayəttə «əzgüqi» degən söz ibraniy tilida «Mis.» 3:7, 5:6-10də «nazarətqi» (həlkni kullukta ixlaroşa saloquqi kixi) dəp tərjimə kilinidu. Bəzidə u ijabiy mənidə ixlitidu, ləkin muxu yərdə u yat əllərdin boləqan zalimlərni, yəni İsrailni bozək kıləquqılərni kərsitidu.

Tarihxunaslar İskəndərning Yerusalemoşa barmioqiniə qüxənqə bərməydu. Yəhudiylərnin bir tarihida İskəndər bax kašin Yadduani qayibənə kərünüxtə kərdi, dəp hatirilididu. Xuning bilən (xu tarih boyiqə) u əzi Yerusalemoşa qikip Yaddua bilən kərüxüxkə bardi. Yaddua uningə Təwrattiki «Daniyal pəyoqəmbər»din bir pərqə yazmini uningə hədiyə kildi, wə yazmidin uningə Daniyal pəyoqəmbərning İskəndərning kəlgüsidiki imperiyəsi toqruluk bəxarətlirini kərsətti. İskəndər xu bəxarətlərnə kərüp tizlinip səjdə kildi.

İskəndər əslidə birsı uning iradisi bilən kərixsa dəlxət aqqıqi tutidəqan adəm idi; ləkin u Yerusalemoşa hujum kılmayla qalmay, bəlki keyin Yəhudiylərnin öz qanun-bəlgilimiliri boyiqə yaxaxkə yol qoyəqan wə ularoşa baj-seliqlərnə intayin az saləqan. Bir tarihxunas mundaq dedi: «Yəhudiylər Pars imperiyəsində kullukta yaxawatqanlar arisida əng kəmsitilgən bolsimu, İskəndərgə nisbətən əng ixənqlik həlk bolup qaldı. Ular xu dəwrdiki əng uluq xəhərlərdə «mətiwər pükralər» bolup qaldı — ular Aleksəndriyəliklər, Antakiyalıqlar bolup qaldı; ləkin xundaq bolsimu, ular Yəhudiylər əp-adətlirini taxlaxkə həq məjburlənoqan əməs».

Əgər Hudaning küqlük kəli bolmioqan bolmisa, xundaq boluxi kət'iy bolmioqan bolatti.

Hudaning ularəşa mudapə boluxkə eytkən: «Əzgüqi qaytidin uningdin ətməydu» degən səzi boyiqə uning wədisi üzlüksiz dawamlıxixi kərək idi. Undaq bolsa, nemixkə miladiyədin keyinki 70-yili Rim qoxuni kelip Yerusalemnə wəyran kildi? Hudaning Yerusalemnə qoşdixi ularning Hudaning kalamioşa kulək selixioşa, bolupmu u əwətidəqan Kutkuzəquqi padixahni kəbul kılaxioşa baqlıq, əlwəttə. Xu padixahning kəlixə təwəndiki ayətlərdə aldin'ala eytilidu.

İsrailning «Aman-hatirjəmlik bərgüqi Xahzadə»si; uning pütkül dunyaoşa boləqan wəzipisi

Bəxarətlərdə biz qong qoxunliri bilən yürüx kıləqan uluq yat əllik istilaqi muzəppər İskəndərdin ətup, əmdi İsrailning həkikiy padixahioşa kelimiz. Uların qong pərkiləri bardur. İskəndər Hudaning öz jəzasini yətküzidəqan qoralı bolup, u kəp at wə jəng hərwilirioşa tayinatti; ləkin İsrailning padixahioşa bolsa bularning həq keriki yok; u Yerusalemoşa kirkəndə addiy bir exəkkə minip kelip, həm İsrailəşa həm barlıq əllərgə nijatlıq elip kelidu.

Muxu yərdə Təwrattiki kəp bəxarətlərnin tıp məhiyiti toqrisida ikki eoşz gəp kılaximizəşa toqra kelidu. Birinqidin, həmmimiz xundaq bir ixni bilimizki, — yolda ketiwatqanda yirəktin ikki taoq qokkisini kərgəndə, biz bu ikkisini bir-birigə yəkin, dəp oylaymiz. Ləkin birinqi qokkioşa yəkinlaxkanda, əməliyəttə uning bilən yənə bir qokkining arilikida yooqan bir jiləqining barlıqini bayqaymiz. Təwrattiki aldin kərgüqilər bizgə yətküzgən kəp bəxarətlərdə əhwal xundaq bolidu — kəlgüsidiki ikki ix bayan kılinoqanda, ular bir-birigə yəkin yəki bir-birigə ulanoqan həlda kərünidu. Biraq «yirəktin kərünən» boləqəqə, arilikidiki uzun wəqitlər kərünməydu. Məsih toqrisidiki bəxarətlərdə bundaq ix kəp kətim baykılidu — Zəkəriyaning məzkur bəxarətidimu xundaq,

Ikkinqidin, Pərwərdigar nijati (dəmək, məlum hətərlik əhwalidin kutkuzuxi)ni hərkingə kərsətkən bolsa (məyli pütkül insaniyətkə bolsun, İsrailəşa bolsun) Təwratta hatiriləngən xu «nijat tarihi»diki hər bir «kutkuzux ixi» dərwəqə Məsihning dunyaoşa elip kəlidəqan uluq ahirki nijatioşa «bəxarətlilik rəsim» həm kapələt bolidu. 9-bab wə 10-babtiki qəloqan ayətlərnə təhlil kıləqanda xu ikki nuktni kəzdə tutsək tolimu paydilək bolidu.

Əmdi Məsih toqrisidiki bu bəxarətni təpsiliy kərəyli: —

«Zəkəriya»

«Zor xadlan, i Zion qizil! Təntənəlik nida qıl, i Yerusalem qizil! Qaranglar, Padixahing yeningoşa kelidu; U həqqaniy və niyatlıq bolidu; kəmtər-məmin bolup, mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu» (9-ayət).

Bu sözlər kitabning awwalki qismida hatiriləngən hitabni esimizgə kəltüridu: — «**Nahxilarni yangritip xadlan, i Zion qizi; qünki mana, Mən arangda makanliximən, dəydu Pərwərdigar**» (2:10).

9:9də ayan qilinoğan «padixahning kelixi» kəmtərlik bilən bolidu; halbuki, Məsihning 2:10də ayan qilinoğan kelixi, «Yəxaya» 11-babta aldin'ala eytiloğan «padixahning hazır boluxi» yaki «Daniyal» 7-babta: «**Mana, goya insan'ooqliqə ohxax bir zat ərxtiki bulutlar bilən kəldi...**» deyilgən kelixi tolimu xan-xərap bilən bolup, pütünləy ohximaydu.

Təwrat dəwridiki Yəhudi ustazlar («Rabbilar») Məsihning kelixi və hizmiti toqrisidiki bexarətlər üstidə uzun yillar bax qökürüp, bu ixni təhsil qilip kəlgənidi. Qünki bəzi bexarətlərdə uning kəmtərlik bilən kelidioğanliqi, namrat əhwallarda qong bolidioğanliqi, qətkə kəkiliديوini, azab-okubət tartidioğanliqi andin dəhşətlik həlda əlidioğanliqi aldin'ala eytiloğan. Bular Yəxaya pəyoğəmbərnin «Pərwərdigarning quli» toqruluk tət xeirini öz iqigə alidu. Baxqə bexarətlərdə bolsa Məsihning xan-xəripədə kelidioğanliqi, Hudaşə düxmən boloğan əllərnə yökətidioğanliqi, dunyadikilərnə sotlaydioğanliqi və ahirida pütkül dunyashə amanlıq-hatirjəmləknə elip kelidioğanliqi kərsitilgən. Ahir berip Rabbilardin bəziləri muxu baxqə-baxqə bexarətlərnə əməlgə axurux üqün «Məsihtin ikkisi kelidu» degən hulasigə kəldi. Ular «birinqi Məsih»ni «Yüsüpning ooqli» dəp atioğan (qünki u Yüsüp pəyoğəmbərdək harlinidu, hətta azab-okubəttin əlidu) və ikkinqisini «Dawutning ooqli» dəp atioğan (qünki u Dawutning təhtigə waris bolup, xan-xərap iqidə səltənət qilidu; məsilən 10-ayəttə: —

«**Xuning bilən Mən jəng hərwilirini Əfrayimdin, atlarni Yerusalemdin məhrum qiliwetimən; jəng okyasimu elip taxlinidu.**

U bolsa (padixah) əllərgə hatirjəmləlik-tinqlikni jakarlap yətküzidu; Uning həkümranliqi dengizdin dengizoiqə bolidu» deyilidu.

Biz Rəbbimizning tuquluxi, naqar xaraitta qong boluxi, kəmtərlik bilən hizmət qilixi, azab-okubətlər tartixi və əlühigə qarisaq bexarətlərnin ikki Məsih əməs, bəlkə Məsihning ikki qetmə kelixi toqruluk səzligənlikini kərələymiz. Buning səwəbləri kəp və qongqur, əlwəttə. Bir səwəbi Huda insanlarning Uning Əzining sirtqi julasi yaki küq-qudriti üqün əməs, bəlkə karakteri yaki əhlaq güzəlliki və pəzilətinin xəripə tütəyilidin Əzigə jəlp qilinip etiqađ qilixini, Əzini səyuxini halaydu. Məsih əwwal təwən qiyapəttə kelixi bilən insanşə Əzigə etiqađ qilix imtiyazi və Əzigə etiqađ qilix izzitini ata qilidu. Ikkinqi kelixidə xundak etiqađ qilix pursiti bolmaydu — qünki insanlar öz kəzi bilən Məsihni Əz xan-xəripədə kərgəndin keyin andin Uningşə «etiqađ baqlax»i kəqikkənlik bolmamdu? Qünki Məsihning ikkinqi kelixidə «**Mana, u bulutlar bilən kelidu, xundakla hərbi kəz...Uni kəridu**» («2Kor.» 5:7, «Wəh.» 1:7).

Həlbuki deginimizdək, Təwrattiki bexarətlərdə Məsihning ikki qetmə kelixi bəzidə birdək kərinidu; 9- və 10-ayəttə xundak ix bardur. Ikki kelixining birdək kərinuxining bir səwəbi xuki, Huda Israilşə «Mən əwətkən padixah»ni 9-ayəttiki bexarət boyiqə qəbul qiləğan bolsa, undakə 10-ayəttə eytiləğan padixahlikning xan-xəripə dərhal pəyda bolatti, dəp kərsətməqci, dəp qaraymiz. Ləkin Huda ixtin burun ularning nəmə qilidioğanliqini əlləqəğan bilətti, əlwəttə.

«Zəkəriya»

«**Qaranglar, sening padixahing sening yeningoqa kelidul!**» — «**sening yeningoqa kelidu**» degən sözlər «sanga yaxsi bolsun dəp kelidu» degən mənimu bildüridu.

Zionning Qutkuzoquqi Padixahi birinqidin «həkkaniy» deyilidu. Bu dunyada gunah sadir kilip bəkmioqan pəket bir adəm bar — U Rəb Əysa Məsihdur.

Ikkinqidin, u «nijatlik» deyilidu. İbraniy tilida bu söz «Qan.» 33:29 wə «Zəb.» 33:16də «kutkuzuloqan» degən mənida ixlitilidu. İnjiyoqa asasen Əysa Məsih həm Hudaning nijati bilən Öz wəzipisini ada kilixka «kutkuzuloqan» wə xuning bilən bir waqıtta xu nijatni barlik insanlaroya elip kəlgən, dəp bilimiz. Zəkəriyaning bu bexaritini anglawatqanlar «Zəbur»diki ikkinqi küyni dərhal esigə kəltürüxi mumkin. Xu küy boyiqə Məsih barlik rəzil küqlərdin kutkuzulup, barlik qarxiliklarning üstidin oqəlibə kilip, ahirida xahanə təhtigə olturidioqan bolidu.

Biz bu ikki jəhətni (Məsihning Huda tərpidin kutkuzuludioqanliqi wə Hudaning nijatini elip kelidioqanliqi) bildürüx üqün «nijatlik» dəp tərjimə kildük.

İsrailning tilsimat padixahi yənə «kəmtər məmin» (İbraniy tilida «aniy») dəp təswirlinidu. Bu söz «Yəxaya» 53-babtiki Məsih toqruluk bexarəttə aldin'ala təpsiliy eytiloqandək, «**Pərwədigarning həkkaniy quli**»ning azab-oqubətlik, namrat əhwalini öz iqigə alidu. İbraniy tilida «aniy» degən bu söz yənə «Hudaoya tayanqan» degən mənini öz iqigə alidu (məsilən, «Zəb.» 22:24, 25:9, 35:10, «Zəf.» 2:3 wə İnjiyda (grekqə tərjimisida) «Mat.» 5:5). Xunga uni «kəmtər-məmin» dəp tərjimə kildük.

Məsihning Özini Öz həlqigə ayan kilix yoli Özining xu kəmtər haratkerigə pütünləy mas kelidu; U zor həywə yaki küq-küdrətni kərsitix bilən əməs, bəlkı «**mada exəkkə, yəni exək təhiyə minip kelidu**».

Bu ayəttə «exək təhiyi» degən söz toptooqra Məsihning kaysi ulaoqni minidioqanlikini kərsitidu. İbraniy tilida u «mada exəklərnin balisi» deyilidu — bu söz adəttə mada exəklərnin kəynidə yüridioqan, adəm tehi minip bəkmioqan bir yax təhəyni bildüridu.

Padixahning xu kəmtər peti exəkkə mingini Özining kiqik peilliki wə xundakla, Uning amanlik elip kelix wəzipisining mahiyitigimu bəlgə bolidu, dəp qüxinix kerək. Ottura xərktə exək kəmsitilidioqan ulaoq əməs; Təwrattiki awwalki tarikhlarə hakimlar wə həkümdarlarning exəkkə mingini toqruluk oquymiz. Lekin Sulayman padixahdin keyin heqkandək padixahning yaki mətiwər kixining birər exəkkə mingini toqruluk həwirimiz yok.

Məsilən, Yərəmiya pəyoqəmbərninğ dəwrigə kəlgəndə roxənki, padixahlar salahiyitini ipadiləx üqün «jəng həwrlarə olturux»i yaki «atlaroya minix»i kerək idi («Yər.» 17:25). Xunga muxu yərdə Məsihning «exəkkə minix»i dəl uning kəmtər-məminlikining ipadisi bolsa kerək. Uning üstigə, Təwrattiki kəp yərlərdə «at» «jəng kilix»ning simwoli bolup kelidu. 1-8-ayəttə təswirlinidioqan «büyük Iskəndər» bilən Məsihning otturisida nemidegən qong pərk bar-həl Iskəndər mingliqan at wə jəng hərwilirioqə tayinip urux kilixka qikidu; Məsihning exəkkə minixi amanlik-hatirjəmlilik elip kelixkə wəkil bolidu. Həlbuki, Məsih Hudaning düxmənliri bilən jəng kilixka ikkinqi ketim dunyaya qaytip kəlgəndə «**ak atqa minidu**» («Wəh.» 19:11).

«Zəkəriya»

9-ayattiki Məsihning harakteri toqirulux bexarəttiki baxqa birnəqqə jəhətlərnı kərəyli: —

(a) Məsih alahidə «Zionning padixahı» bolidu. Tuquloqandila u «Yəhudiylarning padixahı» dəp atilidu («Mat.» 2:2). Uning krestining üstigə bekitilgən xikayətlık bəlgigə: **«Mana Nasarətlık Əysa, Yəhudiylarning Padixahı»** dəp yezilənlıki Məsih wə Israil otturısıdiki izqıl munasiwətnı bildürıdu. Gərqə Yəhudiylar həkı Məsih toqırulux; **«Bu adəmnıng üstımızgə padixah boluxını halımaymız!»** («Luka» 19:14) degən wə ular toqırulux; **«Israilar nurojun künler padixahsız, xahzadıslar... saqlınıp qalıdu»** («Hox.» 3:4) deyılğən bolsımu, Əysa Məsih yənıla «Israilning padixahı». Xunga künlərnıng bir küni **«Pərwərdigar Zion teoıda, yəni Yerusalemda səltənıtnı yürğüzıdu; Uning xan-xəripı Öz aqsakallırı aldıda parlaydu!»** («Yəx.» 24:23).

(ə) **«Sening padixahıng senıng yeningə kelıdu»** degən səz İnjıldiki bir səznı kəz aldimızgə kəltürıdu: **«U əzınıngılərgə kəlgən bolsımu, bıraq unı əz həkı qəbul qılmıdı»** («Yh.» 1:11).

«Əzınıngılərgə» muxu yərdə aləm wə unıngda bar boləjan nərsılərnıng həmmısını, jümlıdın əz zemını boləjan Kanaannı kərsıtıdu. Ləkin **«əz həkı»** (yəni Yəhudiylar həkı — grek tilıda «əzıdıkılər») unı karxı elıxning ornıda Unı mutlək qətkə qaktı.

İnjıldiki «tət bayan»nı oquəjanlarning həmmısı bılgəndək, Məsih Əysa Yerusalemgə ahırkı kətim kırıgəndə dəl pəyojəmbər eytkəndək, **«adəm heq minıp bəkmıoqan təhəygə minıp»** kırđı («Mat.» 21:1-11, «Mar.» 11:1-12, «Luka» 19:29-44, «Yh.» 12:12-18). Kəpquık **«Dawutning oqlıoqə hosanna boləjay! Pərwərdıgarnıng namıda kəlgüqıgə mubərək bolsun!»** dəp towlıqını bılən, pəkət yəttə kün etüpla, ular həkümrənlırıning Unı krestlıgınıgə qarap turup ün qıqarmıdı.

Həlbukı, dəl xu yol bılən ularning padixahı **«nıjat kəltürdı»!**

(b) Pəyojəmbərning xu bexarıtıdə pəkət Məsihning Yerusalemgə təhəygə minıp kelıxıla əməs, bəlki Məsihning bırıncı kətim dunyagə kelıxıdiki barlık təpsılətlar kəzdə tutulıdu; unıng həmmısı bu obrazlık, mənilik rəsim bılən ıpədılınıdu: **«Qünki sılar Rəbbımız Əysa Məsihning mehir-xəpkitını bılısılar — gərqə U bay bolsımu, U sılərnı dəp yəksul boldıki, sılar Uning yəksullıqı arklık beyıtılısılar»** («2Kor.» 8:9).

Məsihning təwən haləttə kelıxı toqırulux bayanıdın keyın, pəyojəmbərning nəzırı u tartıdıoqan azab-oqubətlərdın keyın bolıdıoqan xan-xəripıgə etıdu («Luka» 24:26, «1Pet.» 1:11nı kərüng). 10-ayəttə kərsıtılını pəkət Kutquzoquı padixahning kelıxınıng Ziongə yətküzıdıoqan bərikıtıla əməs, bəlki unıng pütkül yər yürıdıkılərgə yətküzıdıoqan bəht-bərikıtıdın ıbarət bolıdu: —

**«Xuning bılən Mən jəng hərılırıni Əfraymdın,
Atlarnı Yerusalemdın məhrum kılıwetımən;
Jəng okyasımu elıp taxlınıdu.
U bolsa əllərgə hatırjəmlık-tınqlıknı jakarlap yətküzıdu;
Uning həkümrənlıqı dengızdın dengizəqıgə bolıdu».**

Israilning **«aman-hatırjəmlık bərgüqı xahzadə»** (yaki «aman-hatırjəmlık Igısı boləjan xahzadə»)sı elıp kəlgən nıjat at-jəng hərılırı bılən, kəxunıning kəplüki bılən bolmıoqəndək, Uning yürğüzgən səltənıtımu ohxaxla ulargə tayanmaydu. Huda Öz həkıning atlarəgə wə jəng hərılırıoqə tayınixioqə kəp kətim tənbıh berıdu — məsılən, «Kan.» 17:16, «Zəb.» 20:7, 46:9, «Yəx.» 2:7, 30:16, 31:1-3, «Mik.» 5:10nı kərüng. Hudanıng xu ıxlardiki məqsıti Öz həkıning azad boləjanlıkınıng pəkət Əzıdın kəlgənlıkını bılıxıdın ıbarət ıdı: —

«Yəhuda jəməti üstıgə rəhım kərsıtımən, ularning Hudası boləjan Pərwərdigar arklık

«Zəkəriya»

ularni qutquzimən; ularni okyasiz, kıliqsiz, jəngsiz, atłarsiz wə atlık əskərsiz qutquzimən» («Hox.» 1:7).

Baxkıqə eytkanda, xu qaoqda Pərwərdigar yaloquz Məsih arkilik Öz həlkining ümidi wə tayanqisi bolidu: «**Qünki U ularning Yardəmçisi həm Kalkinidur**» («Zəb.» 115:9). Zəkəriya pəyoqəmbər əzi ularoqə yətküzgəndək: «**Mən Pərwərdigar uning ətrapioqə bir ot-yalkun sepli, uning iqidiki xan-xəripi bolimən**» (2:5) — demək, Huda ularoqə ətrapidiki mudapiəqi wə nur bərgüqi bolidu. Xu səwəbtin U «**Əfraimdin jəng hərwilirini, Yerusalemdin atlarni məhrum kiliwetidu**» — demək, U Israilni bularoqə tayanmisun dəp jəng kıixitiki, insanlarning həkümranlık yürüzüxidiki xu barlık qoral-əswablarni ulardin elip taxlaydu. «**Bəzilər jəng hərwilirioqə, bəzilər atlaroqə tayinidu**» («Zəb.» 20:7), birək Israilning xu qaoqda bundək nərsilərgə həqkandək həjiti bolmaydu.

Birək «**Aman-hatirjəmlik Xahzadisi**» (yaki: «Aman-hatirjəmlik bərgüqi xahzadə»)ning əwətilixi pəkət Israiloqə əməs: «**U əllərgə hatirjəmlik-tinqlikni eytip yətküzidu**» deyilidu. Buning mənisi Məsih əllərnin arisidiki barlık jedəl-majiralarni həl kılip «tinq bolunglar» dəp yarlık qüxüridu degənlik əməs (bəzi xərhqilər xundək qüxəndüridu). Israilning padixahı əllərnı sirtki jedəl-kürəxtin halas kılipla kəlməy, bəlki ulardin insan bilən Hudaning otturısıdiki düxmənlikni elip taxlap, iqki dunyadiki qongqur hatirjəmlikni yətküzüxkə kelidu. Uning eytidioqan sız-kalamıda bu əjayib ixlarni əməlgə axuruxkə yətküdək həqk wə küq bardur. Xu yolda U «**Öz həlkigə, Öz məmin bəndilirigə aman-hatirjəmlikni sızləydu**» («Zəb.» 85:5).

«**Uning həkümranlık dengizdin dengizoiqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu**» — bu sızlərdə «Zəbur»diki 72-küy nəkil kəltürilidu. Xu küydə Dawutning həkikiy əwladi, Israilning arzuluk həkikiy padixahının səltəniti nəpis sürətlinidu: —

«**U dengizdin-dengizlaroiqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə həküm süridu.**
Qəl-bayawanda yaxawatqanlar Uning aldidə bax koyidu;
Uning düxmənli ri topilarni yalaydu...
Dərwəkə, barlık padixahlar Uning aldidə səjdə kılidu;
Pütkül əllər Uning hizmitidə bolidu».

Xu qaoqda «mukəddəs zemin» Hudaning əslidə İbrahimoqə, xundəklə Israilning ata-bowilirioqə wədə kıloqan qəqralirioqə kengəytilgən bolidu; Məsihning səltəniti «mukəddəs zemin»ni mərkəz kılip «yər yüzining qətlirigiqə» bolidu. Biz «Zəkəriya»da «burunki pəyoqəmbərlər»ning bexarətlirining hulasilanoqanlıkını 10-ayəttə yənə baykəymiz; məsilən «Mikah»din: —

«**Əmdi sən, i Bəyt-Ləhəm-Əfratah,**
Yəhudadiki minglioqan xəhər-yezilar arisida intayin kiqik boləqan bolsangmu,
Səndin Mən üçün Israiloqə hakim boləquqi qikidu;
Uning Məndin qikixliri (yaki qikip-kirixliri) kədimdin,
Yəni əzəldin bar idi...
U bolsa Pərwərdigarning küqi bilən,
Pərwərdigar Hudasing namining həywidə padisini bekixkə ornidin turidu;
Xunglaxkə ular məzmət turup kəlidu;
Qünki U hazır yər yüzining qərilirigiqə uluq bolidu;
Wə bu adəm bolsa bizning aram-hatirjəmlikimiz bolidu...

«Zəkəriya»

Wə u künidə əməlgə axuruliduki, dəydu Pərwərdigar,
Mən aranglardin barlıq atlıringni üzimən,
Jəng hərwiliringni həlak kəlimən.
Zeminingdiki (sepillik) xəhərilingni yökətimən,
Barlıq istihkamliringni oqulitimən» («Mik.» 5:2, 4, 5, 10, 11).
Yəxaya pəyoqəmbər mundaq dəydu: «U əllər arisida həküm qikəridu,
Nuroqun həlqlərlərinə hək-nahəklirigə kesim kəlidu;
Buning bilən ular kəliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini orəqə kəlip soxuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kəliq kətürməydu,
Ular həm yənə uruxni əgənməydu» («Yəx.» 2:4).

Xunga xu bexarəttiki 9- və 10-ayətning otturisi, yəni Məsihning əlūxining və yər yüzidiki səltənətinə həkukini kəliqə elix ariliqinə kəniklikli bizgə naməlum, ləkin həziroqə ikki ming yildək wəkit ətti. Məsih həkukini kəliqə aləqanda, Uning tuoqulux wəktida pərixtilər eytən: «Yər yüzidə bolsa U səyūnidoqan bəndilirigə aram-hatirjəmləlik bolsun!» dəgən nahxisi əməlgə axurulidu («Luqə» 2:14).

Dərwəqə, məkəddəs yazmiləri bir-biri bilən səlixturux arqilik xuni bilimizki, taki 10-ayət əməlgə axuruloqə, yəni əllərlərinə «kəliqlirini sapan qixliri, nəyzilirini orəqə kəlip soxuxixi» oqə dunyada əzəldin kəriləp bəkməqan bir hil dəhxətlik urux partlaydu; əllər xuningə təyyarlinəp əməliyəttə: «Sapan qixlirini kəliq kəlip, orəqəklirini nəyzə kəlip soxuxidu» («Yoel» 3:10).

Gərqə Məsih yər yüzidə qətkə kəkiləqan bolsimu, U Hudaning ong təripidə olturup Əzini «Məning padixahim!» dəp etirəp kəliqəqləroqə bəgün «aman-hatirjəmləlikni səzləwatidu». Xuning bilən U Əzigə ixəngənlərgə rosuli Pawlus arqilik: «Adəmlərinə oyliqəninidin exip qūxidoqan, Hudadin kəlgən hatirjəmləlik bolsa kəlbəngləri və oy-pikrəngləri Məsih Əysada kəoqdaydu» dəydu («Fil.» 4:7).

9-bəbtiki ahirki ayətlər (10-bəb bilən pütūnləy munasiwətlik bolup) Kutqəzoqūqi padixahning ikkinqi kəlixi və hizmət kəlixining nətijiliri, bolupmu Israiləqə boləqan nətijiliri toqruluk təhimu təpsilatləri bizgə təminləydu.

Məsih 11-ayəttə yənə Zion və Israiləqə məhsus: «Əmdi səni bolsa, sanga qūxūrləgən əhdə kəni tūpəylidin, Mən arəngdiki məhbusləri sənzə orəktin əzədləqə qikərimən» dəydu.

Aldi-kəyni ayətlərdin kərioqanda, muxu səzlər pütkül Israiləqə eytilidu, qūnki «Əfrəim və Yəhuda» həm «Yəhuda və Əfrəim» dəgən səzlər enik kərlənidu (10-13). Hudaning «əhdə»si bolsa, məyli İbrəhim bilən tūzgini bolsun yəki Sinay təoqida həlq bilən tūzgini bolsun pütkül həlkni əz iqiğə aləqanidi.

«Əhdə kəni» dəgən səznəng mūhim mənisi bəlkim «Misirdin qikəx» 24-bəbtiki ixləri kərsitixi mūmkin. Xu qəoqda Huda Israil həlkə bilən: «Silər Məning həlkim bolisilər, Mən silərlərinə Hudəynglər bolimən» dəp Musa pəyoqəmbərlərinə wasitisi bilən əhdisini tūzgən; əhdini bətikix iquqūn Musa həlk sunəqan kurbənləklərlərinə kəninə ularning üstigə səpip, mundaq dēdi: «Mana, bu Pərwərdigar muxu səzlərlərinə həmmisigə əsasən silər bilən bəoqləqan əhdinəng kənidur» («Mis.» 24:8). Israil xu əhdigə wəpəsiz bolup qikti; ləkin Hudəqə nisbətən «əhdə kəni» Uning Əzinəng xu əhdigə boləqan wəpədarliqi, daim səzidə qing turidəqanliqəqə kəpələt və bəlgə idi. Hudaning İbrəhim bilən, xundəqlə bərləq əwladliri bilən bəoqləqan ilgiriki

«Zəkəriya»

əhdisimu kurbanlik keni bilən məhürləngənidi («Yar.» 15:9-10). Bu kurbanliklarning kanlirining həmmisi Hudaning Məsih arqilik mənəggü baqlıoqan tehimu əwzəl, tehimu uluoq keyinki «yengi əhdisi»ning, yəni əng ahırkı əhdisinin qımmətlik kenini kərsitidu («İbr.» 8:6, 9:11-15). Xu «əhdə keni», yəni Məsihning keni barlik gunahkar insanlar üçün Hudaning wadə kılloqan bəht-bərikətlirini eqip beridu.

Məsih Əysa barlik insanlarning nijatka erixixi üçün öz jenini pida kılıxning aldida öz keni toqruluk mundaq dedi: —

«**Bu Mening kenim, nuroqun adəmlər üçün təküldioqan, yengi əhdini tüzidioqan kenimdur**» («Mar.» 14:24). Məsih krestkə mihlinip kurbanlik kılinoqandin keyin, Hudaning məyli Israiloqa kılloqan wədiliri yaki pütkül insanlaroqa kılloqan wədiliri bolsun, xu yərdə təkülgən qımmətlik kenida jəzmləxtürülüp məhürləngən: «**Qünki Hudaning qanqilik wədiliri boluxidin kət'iynezər, ular Uningda «bərhək»tur wə ... Hudaqo xan-xərəp kəltüridioqan «Amin» bardur**» («2Kor.» 1:20).

Əmdi «əhdə keni» səwəbidin Huda: «**Mən arangdiki məhbuslarni susiz orəktin azadlikka qikirimən**» — dəydu.

Muxu səzlər kəqmə mənida bolup, əlwəttə, Israillarning sürgün bolloqan əhwalini kərsitidu. Yəxaya pəyoqəmbər Israilning kəlgüsidi ki xu əhwalı toqruluk bexarət berip: —

«**Birək muxular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang kılinoqan bir həlktur; Ularınq həmmisi ora-tuzakta tutuloqan, Gündihanılarda qamiliq oqayib bolidu; Ular qəniymət bolup, həqkim kütquzmaydu; Ular olja bolup, həqkim: «Qayturup berix!» deməydu**» — dedi («Yəx.» 42:22).

Lekin gərqə Israillar «gündihanılarda qamaloqan», «bulang-talang kılinoqan» bolsimu, ular tehi əlümgə tapxurulup yökiltimidi; «susiz orək» degən ibarə Yüsüpning tarihidin, «Yar.» 37:24din nəkil kəltürülgən bolup, Israilning yökiltimioqanliqini puritip beridu. Yüsüpning akiliri uni əltürməkqi bolloqanda, Rubən uni kütquzux məqsitidə uni yenidiki xu orəkkə taxlayli, dəp təxəbbus kildi. Xundak orəklər ambardək su qaqılaxka ixlitilətti; su yök bolloqanda bəzidə gündihana süpitidə ixlitilətti. Yüsüp orəkkə taxlanloqanda, uningda su yök idi; bolloqan bolsa u oqrək bolatti.

Israilning əhwalı əsir-mu-əsir xundak bolup kəldi. Ular nuroqun kətim «orəkkə taxlandi»; lekin eqir azab-oqubətlər iqidimu yökəlmidi. Ahir berip Israil Yüsüpning tarihiqo ohxax, Hudaning əmri bilən orəktin azad bolup, yuqirioqa kətürülüp «xahanə həlk» bolidu.

Lekin Israilning jismani yəhəttin barlik əsirlikdin tehimu uluoq azadlikka qikirilixi birlə wəqıtta bolidu, xundakla rohiy azadlikqo birhil bəlgə bolidu. Muxəddəs yazmılardiki baxka yərdə «məhbuslar» yaki «əsirlər» degən səzlər pəkət jismani əsirlik bolupla qəlməy, bəlkı gunahka wə Xəytanoqa bolloqan rohiy asarətlıknı süpətləydu.

Xunga, Məsih Yəxaya pəyoqəmbərnıng əqzi arqilik Əzining kəlgüsü hizmitigə bexarət beridu: — «**Rəb Pərwərdigarnıng Rohi Mening wujudumda, qünki Pərwərdigar Meni əjiz əzilənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən... asarəttə yatqanlarqo**» (bu səz bilən «Zək.» 11:9diki «məhbuslar» ıbraniy tilida bir səz bilən ipadilidinu) **zindanning qong eqilidioqanliqini**

«Zəkəriya»

jakarluxka əwətti; Pərwədigarning xapaət kərsitidioqan yilini ... jakarluxka əwətti» («Yəx.» 61:1-2). Israil Məsihkə iman-ixənq bilən qaraydioqan künidə «Hudaning zor nijatliri»ni kəridu, «**barliq kəbihlikliridin bədəl tələp qutkuzilidu**» («Zəbur» 130-küy). Ular xu küni Dawutka ohxax: «**U meni həlak qiloquqi hangdin, yəni patkək laydin tartiwalidi, U putlirimni uyul tax üstigə turoquzup, kədəmlirimni mustəhkəm kildi**» deyələydu («Zəb.» 40:2-3).

Hudaning pütkül həlk üqün rohiy wə jismaniy azad toqruluk wədisi 12-ayəttə tiloqa elinidu: —«**Mustəhkəm jayoqa qaytip kelinglar, i arzu-ümidning məhbusriliri!**».

«**Mustəhkəm jay**» Hudadin baxka heqkim yaki heqkandək jay bolalamaydu — «**Həm Pərwədigar Öz həlkiyə baxpanahdur,**

Israil baliliriqə küp-himayə bolidu» («Yoel» 3:16).

«**Arzu-ümidning məhbusriliri**» degən ibaridə «arzu-ümid» ibraniy tilida «birdinbir arzu-ümid» yaki «həlikü arzu-ümid» degən söz bilən ipadilinidu. Qünki Huda daim Israilning aldioqa yaloquz, qong, uluq bir ümidni qoyidu: «**Qünki Özümning silər toqruluk pilanlirimni, apət elip kelidioqan əməs, tinq-awatliq elip kelidioqan, ahirda silərgə ümidwar kələqəkni**» (ibraniy tilida: «bir kələqək wə bir ümidni») **ata kildidioqan pilanlirimni obdan bilimən, — dəydu Pərwədigar**» («Yər.» 29:11) — Demək, Huda ularqə nisbətən Öz wədisigə asas qilinoqan ümid boyiqə ularqə parlək bir kələqəkni ata kildidu. 130-küyüni namsiz yazoquqi əzi tartkən eqir azab-oqubətlər iqidə əzi toqruluk: «**Pərwədigarni kütüwatimən; jenim kütüwatidu; mən Uning sözigə ümid baqlidim**», dəydu, andin Israiloqa munu riqbətlik səzni elan kildidu: «**I Israil, Pərwədigaroqa ümid baqlanglar; qünki Pərwədigar bilən əzgərməs muhəbbət bardur; Uning bilən zor nijatlarımı bar; U Israilni barliq kəbihlikliridin bədəl tələp qutkuzidu**» («Zəbur» 130:5, 7-8). Israil tartkən barliq azab-oqubətlər əzlinirining gunəhliri tüpəylidin boləqaqka, Huda Israilning gunəhlirini kəqürüm kilipl ularni kəbihlikliridin azad qilixi bilən täng, yənə «**Israilni barliq azarliridin hərlikkə qutkuzidu**» («Zəb.» 25:22).

Məsihning jamaitidə kələqikkə parlək bir ümid bar — bu ümid gunəhtin azad bolux əməs (qünki Məsihdə allikaqan gunəhtin azad bolduk), bəlki Uning qayta kelixidə bizdə bolidioqan bəht-bərikəttin ibarəttur: «**... Bizmu, yəni Mukəddəs Rohning tunji qikəroqan mewisidin bəhrimən boləqan bizlərim dilimizdə nalə-pəryad kətürməktimiz həmdə Hudaning oqulliri süpitidə qəbul qiliniximizni, yəni tenimizning nijattiki hərlikkə qikirilixini intizarliq bilən kütməktimiz.**

Qutkuzuloqandin tartip bu ümid bizdə bar idi. Lekin ümid qilinoqan nərsə kərülgən bolsa, u yənə ümid bolamdu? Kimmu kəz aldidiki nərsini ümid qilsun? Birək, tehi kərmiginimizgə ümid baqlioqanikənmiz, uni səwrqanliq bilən kütüximiz kərəktur» («Rim.» 8:22-25).

Xunga «**Biz uluq Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xərəp bilən kelidioqanliqioqa boləqan mubərk ümidimizning əməlgə exixini intizarliq bilən kütimiz**» («Tit.» 2:13). U aq-zar kətüridioqan pütkül kainatka aram wə azat elip keldu, andin «**U barliq məwjudatlarni Əzigə boysunduridioqan kudriti boyiqə bizning əbgar bu tenimizni əzgərtip, Əzining xan-xərəplik tenigə ohxax hələqə kəltüridu**» («Fil.» 3:21).

Rosul Pawlusning «Israilning kütəkən ümidi» toqruluk səzlinimu kərüng («Ros.» 26:6-7, 28:20).

Pawlus: «**Uluq Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xərəp bilən kelidioqanliqioqa boləqan mubərk ümid**» toqruluk səzlinidə («Tit.» 2:13) xu ümid xübhəsiszki uning kəz aldidə idi. Qünki pəkət Məsih yər yüzigə qaytip kəlgəndila Uning jamaitigə nisbətən, Israiloqa nisbətən, xundəkla pütkül ələmgə nisbətən kütəkən ümid pütünləy əməlgə axurulidu.

«Zəkəriya»

12-ayətning ikkinchi qisimoja kelayli: «**Bügün mən jakarlap eytimənkı, tartқан jazalırınğnıg əksını ikkı həssıləp sanga kayturımən.**»

«**Bügün**» degən sözning muxu yərdə ixtilixi «bügünki kıynqılıqlar wə osal həlınqlarəja karımay» degənni təkitləx üqındur.

«**İkkı həssıləp**» degən söz Hudaning Öz həlkigə boləjan muamilisining muhım bir prinsipini bildürüx üqün Muqəddəs Kitabta kəp yərlərdə tepilidu. Uning səwəbi əslidə Hudaning «tunji balılar» tooqrulux qanun-bəlgilimisidə qüxəndürülıdu. Qanun boyıqə, birsining tunji oqul balisining atisining mal-mülkigə warislik qıləjan ülıxi baxқа balılar wə ailisidikilərnıngkidin ikkı həssə kəp boluxı kerək idi. Tunji balisining məlum həhəttə tolımu namuwapıq yeri bolmisa yaki atisəja wapasızlık qıləjan bolmisa, undakta bu həkukni unıngdin məhrum kılıxқа kət'iy bolmaytti. Birsining ikkı ayallıq boluxı Hudaning Adəm'ataja bekitkini boyıqə əməs idi («Mar.» 10:1-9, bolupmu 6-ayətni kərüng). Xundaktımu, İsrailda birsining ikkı ayalı boləjan bolsa təwəndiki bəlgilimigə riayə kılıxi kerək idi: —

«**Əgər birsining ikkı ayalı bolup ularning birigə amraqlık, yənə birigə əqlük qıləjan bolsa wə amraq wə əq boləjan hər ikkisidin oqul tuquləjan bolsa, tunjisini əq ayalıdin tapқан bolsa, undakta u xiki oqullırıəja barını miras üqün üləxtürüp bərgən künidə əq ayalining oqlı, yəni uning tunji oqlıning orniəja amraq ayalining oqlını tunji oqullukқа koyuxқа bolmaydu. U bəlkı əq ayalining oqlını tunji oqlum dəp etirap kılsun; tunji oqulluk həkukı unıngkı boləjaqқа, atisi barlık mal-mülkidin unıngəja ikkı ülıx miras bərsun**» («Qan.» 21:15-17. Bu bəlgilimining bir səwəbi, xübhısızkı, tunji oqlulning məs'uliyiti yaxanəjan, əyibnak yaki aqrık bolup qaləjan uruk-tuəkanlıridin həwər elix idi).

Bu prinsip Yüsüpning əhwalida kərülıdu. Yəqupning tunji oqlı Rubən idi; ləkin u atisəja buzıqqlık kılıx bilən wapasızlık qıləjaqқа, tunji oqulluk həkukidin məhrum bolup, həkuk Yüsüpə berildi («2Tar.» 5:1-2). Yüsüptə xu «tunji oqulluk həkukı» boləjaqқа, uning nəsiliri «bir kəbilə» əməs, bəlkı «ikkı kəbilə» — yəni Əfrayim wə Manassəh — dəp həsəblandi. Bu ikkı kəbilə İsraıl miras qıləjan zemindin ikkı ülıxnı igilidi. Xuning bilən Yüsüpni «tunji oqlul» süpitidə Yəqupning barlık mal-mülkidin ikkı ülıxnı aləjan, deyixkə bolidu.

İsraıl baxқа əllərgə nisbətən «Hudaning tunji oqlı» dəp həsəblınıdu («Mis.» 4:22) wə uning ularəja boləjan muamilisi öz qanuniəja asasən bolidu. İsraıl öz zemində ata-bowiliri bilən baqlıəjan əhdısində qıng turəjuqi Hudaning mudapiəsi astida boləjanda, İsraıl «ikkı həssıləp» uning iltipati wə bəht-bərikitini kərıdu. Ular da xundak imtiyaz boləjanıkən, xuningəja munasip həlda ikkı həssə jawabkarlıkmı bolidu — «**Kimgə kəp berilsə, unıngdin tələp kılınıdiəjini kəp bolidu**». Xunga İsraıl gunah kılsa (baxқа əllər bilən selixturulup) «ikkı həssıləp» jazalınıdu. «Tunji oqlulning ikkı ülıx mirası, xundakla ikkı həssə jawabkarlıkı bolidu» degən həkıkət munu ayətlərgə qüxənəq beridu: — «**U Pərwərdigarning qolıdin barlık gunahlırınıng orniəja ikkı həssıləp məhır-xəpkıtnı aldi**» («Yəx.» 40:2) wə «**Mən awwal ularning kəbihlikini wə gunahını bəxiəja həssıləp kayturımən; qünki ular zemimni ... buləjəjan, wə Mening mirasimni lənətlık nəsiliri bilən toldurəjan**» («Yər.» 16:18). Mana xu səwəbtin «**Yerusalem da qıləjanlırınıng bu ələmdiki hərқandak baxқа yurttə əzəldin kılınəjan əməs!**» deyilidu («Dan.» 9:12); miladiyə onıncı əsirdə dangkı qıkқан bir Yəhudıy tarıhxunas: «İsraıl tartқан dərd-ələmlər baxқа barlık insanlarningkidin exip kətkən» dəp yazəjanıdi.

Gərқə hazır Yəhudıy həlkining bir kısmı Pələstin zemini qayta igiligən bolsımu, ular tartıdiəjan azab-oqubətlər tehi ahırlaxmıdi. Ləkin ularning azab-oqubətliri mənggülık bolmaydu. Ahır berip, Məsihni qəbul kılıp towa qıləjandın keyin ular kaytıdin «Hudaning

«Zəkəriya»

tunjisi» süpitidə «... **horlinip, xərməndilikə qaloqinining orniqə ikki həssə nesiwisi berilidu; rəsəwə qilinoqanliqning orniqə ular təqsimatida xadlinip təntənə qilidu; xuning bilən ular zeminəwə ikki həssiləp igidarqiliq qilidu; mənggülik xad-huramliq ularningki bolidu**» («Yəx.» 61:7).

Mana bu Hudaning Zəkəriya pəyoqəmbər arkilik **«tartқан jazaliringning ikki həssisidə aksini qayturimən»** deginining mənisiður.

9-bab 13-15-ayətlərdə Məsihning dunyaoqə qaytip kelixidin burun bolidioqan birnəqqə ix qaytidin təpsiliy bayan qilinidu. Israil gunahlıridin azad bolup, yənila öz zeminida «ikki həssə» öz ülüxigə erixixtin ilgiri «dunyawi küqlər» məəjlup qilinip, Hudaning padixahliqining düxmənliari aqduruluxi kərək bolidu: —

«Qünki Əzüm üqün Yəhudani okyadək egildürdüm, Əfraimni ok qilip okyaoqə saldim; Mən ooqul baliliringni ornidin turəquzimən, i Zion — Ular sening ooqul baliliringəwə qərxi jəng qilidu, i Gretsiyə!

I Zion, Mən seni palwanning qolidiki qiliqtək qilimən. Pərwərdigar ularning üstidə kərünidu; Uning oki qakmaqtək etilip uqidu. Rəb Pərwərdigar kanayni qalidu; U jənuqtiki dəhxətlik qara quyunlarni billə elip yürüx qilidu» (13-14).

Uxbu bəbtiki ahırki ayətlərdiki bəxarət toqrisida birnəqqə bayqioqinimiz təwəndə: —

(a) **«Gretsiyəning ooqul baliliri»** — bu Iskəndər əlgəndin keyinki «dunyawi küq» dəp həsəblanoqan Gretsiyə imperiyəsini kərsitidu (Zəkəriyaning dəwridə ular «dunyawi küq» əməs idi). Ləkin bəxarət Iskəndərning keyinki dəwrlirining ixliridin yirəqtiki kəlgüsige, yəni ahırki zamanlarəwə atlap etidu. Bəxarətning əməlgə axuruluxi Yəhudiy «Makkabiylar» («bazəqanlar») dēgən batur həlkning miladiyədin ilgeriki 4- wə 3-əsirdə Suriyəni idarə qiloqan grek həkūmdarlar boləqan «Selyukuslar» bilən boləqan jəngliri bilən baxlinidu. Bu jənglərdə «Makkabiylar» əslidə Yəhudiy həlkni mutlək yəqatmaqçı boləqan «yengilmas küqlər» dəp ataləqan «Selyukuslar»ni məəjlup qildi. Jənglər «Makkabiylar» dēgən kitabning 1-, 2- wə 4-tomida hatirilinu. Muxu kitablar Məqəddəs Kitabning bir qismi əməs, biraq u birkədər ixənqlik tarihiy hatirilər dəp həsəblinu. Dərwəqə «Makkabiylar» toqıruluq **«Etikədi arkilik ... ular qiliqning tiqədin qeqip kutuldi, əjizliqtin küqəydi, jənglərdə baturluq kərsətti, yat əllərnəng qoxunlirini teri-pirəng qildi»** deyixkə bolidu («İbr.» 11:34).

(ə) Bəxarət xu jənglər bilən tohtimaydu; qünki toluk bəxarət barliq dunyawi imperiyələrnəng pütünləy aqduruluxini kərsitidu. «Makkabiylar» bolsa Huda küqləndürgən kəlgüsidiiki batur Israiləwə wəkillik qilidu.

(b) Pərwərdigar **«jənuqtiki dəhxətlik qara quyunlar bilən təng yürüx qilidu»** deyilidu. Pələstində əng dəhxətlik qara quyunlar adəttə jənub tərəptin qikiidu («Zəb.» 18:6-9, «Zəb.» 77:16-19, 144:6, 7 wə bolupmu «Həb.» 3:12-14ni kərüng).

(p) Xu qaoqda Məsih Pərwərdigarəwə wəkil bolup: **«Ularınəng üstidə kərünidu; Uning oki qakmaqtək etilip uqidu»** wə **«Hudaning qoxunlirining sərdari»** süpitidə: **«kanayni qalidu»** («Yəx.» 30:30-33də ohxap ketidioqan bir əhwal kərsitilidu; xu qaoqda düxmən Asuriyələr idi). Andin U **«qikiq xu yat əllər bilən uruxidu, Uning jəng qiloqan künidiki dək uruxidu»** (14:3ni kərüng).

«Jəng qiloqan künidiki dək» — bəlkim Pərwərdigar Israilni Misirdin qutquzəqan künini («Mis.» 14-15-bab) yaki Yəxua pəyoqəmbərning dəwridə uning Amoriylar bilən qiloqan jəngini kərsitidu («Yəxua» 10-bab)).

«Zəkəriya»

(t) 15-ayət Zəburning muəllipining: **«Huda arkilik biz qoqum baturluk kersitimiz; bizga zulum kiloquqilarni qayliguqi dal U Ozidurl!»** degan sozlarini bizga aslitidu («Zəb.» 60:12, 108:13): — **«Pərwərdigar... ular üqün mudapiə bolidu»** (ibranii tilida «ularning üstidə qalkən bolidu»).

Dawut pəyojəmbər «Zəb.» 3:3də: — **«Sən, Pərwərdigar, ətrapimdiki kalkəndursən»**, dəydu. «Yəx.» 37:33, 38:6, «Yar.» 15:1nimu kərüng.

— **«Ular saloqa taxlirini kukum kilip, dəssəp qəyləydu; ular iqiwelip, xarab kəypini sürgənlərdək kiykəs-sürən kətüridu; ular kənoqa miləngən kurbəngahning büjəkliridək, kənoqa tolduruləjan qəqilərdək bolidu»**. Muxu ayəttə İsrailning «iqiwelix»ini kəqmə mənida, yəni ularning düxmənlinirining qarxiliklirini iqimlikni oqurtuldap iqqəndək asanla yimiriwetidu, dəp qüxinix kerək, əlwəttə.

Mukəddəs Rəh arkilik, Zəkəriya pəyojəmbərnin muxu ayəttə «hulasiligən» ilgiriği bəxarətlər munulərnimu əz iqiğə alidu: —

Hudanin «sahta pəyojəmbər» Balaamning aqizioqa saloqan səzi: **«Mana, bu qowm (İsrail) qixi xirdək kopidu, ərkək xirdək kəddini ruslaydu; əzi owliqəjan owni yemigüqə, əltürgənlərnin kəninini iqmigüqə, hərgiz yatmaydu!»** («Qəl.» 23:24) wə: —

«Yakupning kəldisi əllər arisida,

Yəni nuroqun həlqlər arisida ormandiki həywanlar arisidiki xirdək bolidu,

Qoy padiliri arisidiki arsləndək bolidu;

Xir ətkəndə ularning arisidin,

Həqkim kütquzup alalmioqudək qəyləp dəssəydu,

Titma-tit kilip yirtiwetidu» («Mik.» 5:8).

(j) İsrail 16-ayəttə «taj gəhərliri»gə ohxilitidu. Düxmənlər bolsa ayaq astida dəssəp qəylinidioqan «saloqa taxliri»qa ohxilitidu. Ahirki ikki ayəttə bəxarət yukiri pəlligə yetidu. Hudaqə qarxi qikkən barliq dünyawi küqlər aqdurulup, Hudaning həlki kətürülüp xan-xərpəkə erixidu: — **«Pərwərdigar boləjan ularning Hudasi ularni Özüm bəkkən padam boləjan həlkim dəp bilip kütquzidu; qünki ular taj gəhərliridək Uning zemini üstidə kətürüldü»**.

Bu səzlərdə bəxarətinin temisi jənglər wə kən təkülxlərdin ətup «padiqi wə padisi» degən temioqa kelidu. Bu əməliyəttə kitabning ahirki babliridiki qong temidur.

(q) Pərwərdigar xu künidə **«ularni kütquzidu»**. Bu kütquzux pəkət uning ularoqa yərdəmdə bolup düxmənlinidin kütquzuxla əməstur; qünki bu iqlar bəxarəttə allıqəqan enik bayan kilindi. Muxu yərdiki «kütquzux» gənəhtin, barliq rəhij buləjinixlərdin paklandurux nıjatidur. U yahxi padiqi Əz padisi üqün barliq kıləjanlıridək İsrailni «izdəp tepip», «kütquzup» andin Əzi (Məsih arkilik) ularni bəkidü. Barliq pəyojəmbərlər degüdək bu uluq tema toqurluk səzləydu. Xu qəqdə İsrailning həmmisi Dawut pəyojəmbər əng tonux küyidə eytkəndək: — **«Pərwərdigar meni bəkküqi Padiqimdur, mohtaj əməsmən həqnərsigə»** deyələydioqan bolidu («Zəb.» 23:1)

(h) Pərwərdigar bu «kütquzux»i bilən ularni intayin yukiri mərtiwigə kətüridu. İsrail **«taj gəhərliridək Uning zemini üstidə kətürüldü»**. İbraniy tilida «taj» muxu yərdə padixahning yaki kəhinning təcini kərsitidu («Mis.» 29:6də u bax kəhinning səllisining üstigə təkildioqan «mukəddəs otuqətni»ni kərsitidu).

Yəxaya pəyojəmbər bu bəxarəttidək İsrailning parlak kələqiki toqurluk: **«(Zionning) həkkəniylikı julalinip qəknəp qikidu, uning nıjati bolsa lawuldawatkan məx'əldək qikidu»**, andin bularning nətijisidə: **«... əllər sening həkkəniylikingni, barliq padixahlar xan-xəripingni**

kəridu» deydu. Əng ahirida: «... **Sən Pərwərdigarning qolida turoqan güzəl bir taj, Hudayingning qolidiki xahana bax qəmbiriki bolisən»** deyilidu («Yəx.» 62:1-3).

(d) Bu ayəttiki **«Uning zemini üstidə»** degən ibarə bizgə Pələstin zemini həmmidin awwal Hudaning Öziningki ikənlikini əslitidu. Gərqə pütkül yər yüzi Uningoşa təwə bolsimu, U yənla Pələstin toqıruluk alahidə «zeminning özi Meningki» dedi («Law.» 25:23). U yənə **«Immanuelning zemini»** («Yəx.» 8:8) dəpmu atilidu; qünki İsrailning padixahı «immanuel» yəni Məsih İbrahimning həkikiy əwladi, xundakla Dawutning həkikiy əwladi süpitidə uningoşa waris bolidu (zemin Dawutning əwladi boluqan «Həkikiy Padixah»ka wadə kilinoqanidi); ləkin «Hudaning Ooqli» süpitidə zemin Uningoşa tehimu təwə bolidu.

Bexarət pəyoqəmbərning həyajanlinip eytkən sözi bilən ahirlixidu: —**«Xunqə zordur uning meħribanliki, xunqə kaltistur uning güzəllikil»**

«Güzəl» degən bu söz (ibraniy tilida «yafi») Təwratta Məsihni təswirləx üqün ixlitilidu; məsilən, **«İnsan baliliri iqidə sən əng güzəldursən»** («Zəb.» 45:2) wə: **«Kəzliring padixahni güzəllikidə kəridu»** («Yəx.» 33:17) deyilidu. Muxu yərdə «güzəl» degən söz birinqi kətim Huda toqıruluk biwasitə ixlitilidu. Əməliyəttə u muxu yərdimu Məsihni kərsitidu; qünki İsrailning kərməş Hudaning güzəllikini kəlgüsində kərxüi dəl ularning padixahı Məsihning yüzidə bolidu.

Ləkin Hudaning güzəllikini izdəxkə xu künini kütüximiz lazim əməş; qünki biz hətta bögünmu Dawut pəyoqəmbər bilən billə:

«Pərwərdigardin birlə nərsini tiləp kəldim; mən xuningoşa intiliməktimənki

— Əmür boyi Pərwərdigarning eyidə bolsam,

Pərwərdigarning güzəllikigə kərap yürsəm,

Uning ibadəthanisida turup yetəklixigə muyəssər bolsam dəymən!» («Zəb.» 27:4) dəp dua kilalaymiz; Muxəddəs Rəh arkişik etikədqılar üqün bu bögün reallik bolidu: — **«Əmma Rəb xu Roħtur; wə Rəbning Roħi kəyərdə bolsa, xu yərdə hərlük bolidu. Wə biz həmmimizning yüzimiz qümpərdisiz həlda Rəbning xan-xəripigə kəriqinida, ohxax süritidə boluxka xan-xərəptin xan-xərəpkə Rəh boluqan Rəb tərpidin pəllimupəllə əzgərtilməktimiz»** — dəydu rosul Pawlus («2Kor.» 3:18).

Pəyoqəmbərning: **«Xunqə zordur Uning meħribanliki!»** dəp towliqini Dawutning Zəburda ilğiriki uluq sözini «hulasilaydu»: — **«Əzüngni baxpanah kiloqanlar üqün insan balilirining kəz aldida kərsətkən iltipatliring, yəni Əzüngdin kərkidiqanlar üqün saqliqan iltipat-nemətliring nəkədər zordur!»** («Zəb.» 31:19) wə **«Ular zor meħribanliqningni əsləp, uni mubərəkləp tarkitidul»** («Zəb.» 145:7).

Hudaning yaxxilikı toqıruluk qədimki bir alim degəndək: «Barlık yekimlik nərsilər əzidiki yekimlikni, barlık güzəl nərsilər əzidiki güzəllikni, barlık parlak nərsilər əzidiki julani, barlık janiwarlar əzidiki həyatni, barlık səzgüsi barlar əzidiki səzgüni, barlık midirliqıqılar əzidiki dərmanni, barlık əqli barlar əzidiki bilimni, barlık mukəmməl nərsilər əzidiki mukəmməllikni, barlık hərəkəndək yaxxilik bar nərsilər əzidiki yaxxilikni Uningdin qəbul kildu».

İsrailning zor rəhiy əzgirixi öz zeminidiki qong jismaniy əzgirix bilən əks etilidu wə xuningoşa bəlgə bolidu: **«Zirətlər yigitləni, yengi xarab kızları yaxnitidul»**.

(Dawami) 10-bab — Israilning padiqisi boloqan padixahining Öz həlki üçün kiliديوan ixliri

Israilning öz padiqisi həm padixahining keyünuxi wə yetəqkiliwidə kandaq bəht-bərikət wə bayaxatni kəridioqanliqi bu 10-babtiki tüp temidur. 10:1-4-ayətlər 9-babtiki 7-11-ayətlərnin dawamidur: —

«Pərwərdigardin «keyinki yamoqur» pəslidə yamoqurni tələp kilinglar; Pərwərdigar qaqlamlarni qakturup, ularoqa mol yamoqurlarni, xuningdək hər birigə etizdə ot-qəplərnin beridu» (1-ayət).

«Keyinki yamoqur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoqidu, ətiyazlik ziraətlərnin pixurux rolini oynaydu. Bu yamoqurlar bolmisa heq hosul bolmaydu. Xunga bu dua yukirik 7:19diki bexarət bilən baqlinixlik; ziraətlər wə üzümlərgə yamoqur kerək, əlwəttə. Pələstin qaytidin «süt wə həsəl ekip turidioqan» bir zemin boluxi üçün bu yamoqurlarning mol boluxioqa intayin ehtiyajlik. Gərqə bu ix ularoqa wədə kiliqoqan bolsimu, Israil həlki uning üçün dua bilən tilixi kerək. «Əzakiyal» 36-babta Huda Israiloqa wədə kiliqandək: «**Bu wəyran kiliqoqan zemin huddi Erəm baqqisidək boldi; harabə, wəyran kiliqoqan xəhərlər hazır mustəhkəmləndi, ahalilik boloqan**»din keyin u ularoqa yənə: «**Mən yənila Israilning jəmətining bu ixlarni tiləyديوan dua-tiləwətlirigə ijabət kiliquqi bolimən**» dəydu (36:35-37). Bu ixtin xu muhim həqiqətni kərimizki, Hudaning wədiliridin nuroqunliri pəqət həlkinin etiqadi wə dua-tiləxliri bilənla əməlgə axurulidu.

Israil Hudaning yolida mangoqan bolsa u ularoqa xu mol yamoqurni berətti: «**Xundak boliduki, silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, pütkül kəlbinglar wə pütkül jeninglar bilən Uning hizmitidə bolux üçün bugin silərgə tapilioqan əmrlərgə kəngül qoyup kulak salsanglar, Mən zemininglaroqa öz pəslidə yamoqur, yəni dəsləpki wə keyinki yamoqurlarni ata kiliqimən; xuning bilən axliqinglarni, yengi xarabinglarni wə zəytun meyinglarni yioqalaysilər...**» («Qan.» 11:13-15, «Law.» 26:3, 4, «Qan.» 28:1-12, «Yər.» 14:22nimu kəring.

Mukəddəs yazmilarda «yamoqur» bəzidə Hudaning jismaniy həm rohiy iltipatliroqimu wəkillik kiliidu. Israil Misirdin qikkanda: «**Sən, i Huda, Öz mirasing boloqan zemin-həlک üstigə hasiyətlik bir yamoqur yaoqdurdung; ular həlsizlanoqanda ularni küqləndürdung**» — dəp oquymiz («Zəb.» 68:9). Israil uzun wəqit uyan-buyan kezip, ezip yürgəndin keyin, Pərwərdigar ularni Öz yenioqa qaytkuzoqanda, xu qaoqda ularoqa nisbətən «**Padixahning qirayi kixigə jan kirküzər; uning xəpki ti wəktida yakqan «keyinki yamoqur»dur**» bolidu (ibranii tilida «uning xəpki «keyinki yamoqurlar»ni əpkəlgən buluttur») («Pənd.» 16:15); xu qaoqda ular Hudani izdəyديوan «**xapaət yətküzgüqi wə xapaət tiligüqi Roh**» ularning üstigə quyuloqəqqa Huda jawabən: «**Mən ussap kətkənnin üstigə suni, kaqqirək yərnin üstigə kəlkünlarni quyup berimən; nəslin üstigə Rohimni, əwladlirin üstigə bərikitimni quyimən**» — dəyديوan bolidu («Yəx.» 44:3).

«**Keyinki yamoqurlar**» rohiy iltipatlar wə bərikətlərgə wəkil boləqəqqa, barlik etiqadqilar üçün pəyoqəmbərnin xu jekiləx bexaridə bək paydilik sawatlar bar: —

(1) «**Pərwərdigardin .... tələp kilinglar; ...Pərwərdigar ... beridu**». Bu səzlər Rəbbimizning: «**Tilənglar, silərgə ata kiliwidu**» degən səzini əslitidu. Huda dər wəqə qin kəngüldin qikkən dua-tiləklərnin angliquoqidur. U bəzidə kərinuxtə «təbiy yolda» duayimizəqə jawab yətküzidu —

«Zəkəriya»

məsilən, «qakmaklarni qakturup» yamoqur beridu. Yərəmiya pəyoqəmbər: **«U yamoqurlaroqa qakmaklarni həmrəh kəlip bekitidu»** dəydu («Yər.» 10:13, «Zəb.» 135:7ni kaytilap).

(2) **«Pərwərdigardin ... yamoqurni tələp kilinglar;Pərwərdigar ularoqa mol yamoqurlarni... beridu».**

Əmdə məyli pəniy duniyadiki uxxək-qüxxək ix bolsun, rəhiy ix bolsun Huda **«... barlik tilikimiz yaki oyliqanlirimizdinmu həddi-həsabsiz artuq kilişkə qadir boluquqi»**dur («Əf.» 3:20).

(3) **«Pərwərdigar... xuningdək hər birigə etizdə ot-qəplərnə beridu».** Həqkim Uning keyümqanlıqıdın sirtta qaloqan əməs, Əzigə qaraydıqan hər birining həjətidin qikişkə xəhsən təyyar turidu.

Əmma barlik dua-tilawətlərnəg ünümlük boluxniki bir qong xərti bardur; u bolsimu, pütün kənglimiz bilən jawabni yaloquz Huda Əzidinla kütüximiz lazim:

«Tingxa, həlkim, Mən seni guwahlar bilən agahlandurmən;

I Israil, Manga kulək salsang idi!

Arangda yat ilah bolmisun, yat əldiki ilahqə bax əgmigin!

Seni Misirdin elip qikqan Pərwərdigar Hudayingdurmən;

Aoqingni yooqan aq, mən uni toldurimən» («Zəb.» 81:8-10).

Qünki Israilni palakət-halakət yolioqa saloqan ix bolsa, dəl ularning ala kəngüllüki, tirik Hudani taxlap əllər qokunoqan ərziməs butlaroqa əgəxkənliki idi. 2-ayəttə pəyoqəmbər ularoqa bu ix toqruluk əslitidu: — **«Qünki «əy butliri» («tərafim») bımənə gəplərnə eytkən, palqılar yaloqan «alamət»lərnə kərgən, tuturuksiz qüxlərnə səzligən; ular kuruq təsəlli beridu. Xunga həlkə qoy padisidək tənəp kətti; ular padiqisi bolmioqaqkə, azar yeməktə».**

«Əy butliri» (ibrəniy tilidə «tərafim») **«palqilik yolini kərsitidoqan»** bir hil butlar idi. Ularınəg «palqi butlar» ikənliki, məsilən, «Yər.» 31-bab, «Hək.» 17-18-bablərdin kərinidu. Əmdə xu ayəttin kərinərlikkə, Israil Hudadin ayriloqan wəqitlərdə hər hil qalaymıqan əməllərnə ixlitip yol izdəp yürətti. Jadugərlik, palqilik, rəmmalqilik, til-tumarlaroqa tayinix — bu ixlərnəg həmmisi buptərəslikkə ohxax, adəmlərnə jin-xəytanlaroqa əsir kəlip baqlap qoyidu. Hudaning həkəkitini rət kəlix intayin hətərlik: — **«Kənunə qərxə turoquqining məydanoqə qikxi Xəytanning pəntiləri bilən bolup, u hər türlik küq-kudrət, məjizə wə yaloqan kəramətlərnə kərsitip, həlakətkə yüzləngənlərnə əzduridoqan hər hil kəbih hiylə-mikirlərnə ixlitidu. Ularınəg həlakət əldidə turuwatqanlıqining səwəbi, əzlirini nijatqə yetəkləydoqan həkəkitni səyməy, uningə qəlbədin orun bərməslikədinur. Xu səwəbtin, Huda ularoqa yaloqanqilikqə ixənsun dəp həkəkitin qətnitidoqan bir küq əwətidu...»** («2Tes.» 2:9-12).

«Ular padiqisi bolmioqaqkə, azar yeməktə». Rəb Əysə Məsih Əz wəktidə Yəhədiy həlkigə qarap: **«Top-top adəmlərnə kərup ularoqa iq əqrətti, qünki ular hər linip padiqisiz qoy padiləridək panəhsiz idi».** Bərəkək, pütkül insaniyət üqün pəkət birlə həkəkiy padiqi bardur.

3-ayətkə etəyli. Əslidə ularni bəkiş wəzəpisi barlar ulərdin tənəp «sahta padiqi» bolup qikqəqkə, Pərwərdigar ularoqa boləqan keyümqanlıqini kərsitix üqün əzi ularoqa padiqi bolup, bəkidəqan bolidu. Buning birinqi bəskuqi sahta padiqilərnə jazalax bolidu: — **«Məning qəzəpim padiqiləroqə qozəldi; Mən muxu «tekə» yetəkqilərnə jazalaymən».** Muxu yərdiki «padiqilər» wə «tekə»lər bolsa Yərəmiya pəyoqəmbər wə Əzakiyal pəyoqəmbər əyibligən Israilning əzlirining wəpasiz padixəhləri, xəhzədiləri, əmərləri, sorəqçiləri, kəhənləri wə pəyoqəmbərlirini

kərsitidu («Yərəmiya» 23-bab wə «Əzakiyal» 34-babni kərüng) — kişikisi, Əz həlqigə yetətkilik kilix kerək boləjan, lekin əksiqə ularni azdurojanlarni kərsitidu.

«Tekə»lər «Əz.» 34:34də bolsa namratlarni bozək kilidiojan bay wə küqlük adəmlərni kərsitidu: «**Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, — Rəb Pərwərdigar mundək dəydu: «Mana, Mən koy wə koy arisida, qoqkarlar wə tekilər arisida həküm qikirimən»** (34:17). Barlik padiqilarəja məlum boləjinidək, tekilər intayin toymas kelidu, adəttə ot-qəplərni yiltizdin yəwetidu.

Pərwərdigar ularni sahta padiqilardin kütquzupla kəlməy, Əzi kelip ularni bəkməkqi: — «**Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar Əz padisidin, yəni Yəhuda jəmətidin həwər elixkə kəldi** (ibraniy tilida «yoklap kəldi»); **U jəngdə ularni əzining həyətlik etidək kilidu**» (3-ayətning dawami). Israilning «**(Hudaning) Əzining həyətlik eti**» bolidiojanliki bəlkim Hudaning əllərni sorəkə tartip jazalixida ular Uning «**jənggə qikəkanda minidiojan eti**» bolidiojanlikini kərsitidu.

4-ayətkə etəyli. Muxu ayəttə Zəkəriya pəyojəmbər Muxəddəs Rohning yolyoruqi bilən «ilgirikə pəyojəmbər»ləarning Məsih toqrisidiki bəxarətlirini yənə bir kətim «hulasiləp» yazidu:

— «**Uningdin, yəni Yəhudadin «Burjək texi», uningdin «Kozuk», uningdin «Jəng okyasi», uningdin «Həmmigə həkümranlik qilojuqi» qikidu**».

«Uningdin» («Yəhudadin» dəp qūxiniximiz kerək) degən səz bəlkim «Kən.» 17:15-19ni kəzdə tutidu. Xu ayətlərdə «Musa pəyojəmbərgə ohxaydiojan», əmma uningdin tehimu uluq pəyojəmbərning «**arənglardin, yəni kərindəxliringdin**» qikidiojanliki kərsitilidu; «Yər.» 30:25dimu: «**Ularınəg bəxi əzliridin bolidu; ularning həküm sürgūqisi əzliri otturisidin qikidu**» deyilidu. «Mik.» 5:2də Məsihning dəl «Yəhuda»din, yəni Yəhuda kəbilisining zeminidiki «**Bəyt-Ləhəm Əfratah**» degən kiqik yezidin qikidiojanliki kərsitilidu: «**Sən (Bəyt-Ləhəm Əfratah)din Mən üqün Israiləja hakim boləjuqi qikidu**». Biz bu ix üstidə «Mikah»diki «qoxumqə səz»imizdimu tohtalduq.

4-ayət bolsa 3-ayəttə eytiləjan əjayib əzgirixning kəndək bolidiojanlikini qūxəndürüx üqün beriləgən; qünki Məsihning tət nam-unwani yəki süpiti bu ayəttə enik kərsitilidu: —

(1) «Burjək Texi»

«Burjək Texi» — buningda kəzdə tutuləjini «Yəx.» 28:16diki bəxarət: «**Mana, Zionda ul bolux üqün bir tax, sinəktin ətküzüləgən bir tax, kimmətlik bir bulung texi, ixənqlik muqim ul texini saləjuqi Mən bolimən. Uningəja ixinip tayanəjan kixi həq hədukməydu, əldiriməydu**». Rəbbimizning Əzi həm Uning rosulliri bu bəxarətni Məsihni kərsitidu, dəydu («Mat.» 21:42, «Ros.» 4:11, «1Pet.» 2:4-8). «Burjək texi» nemə bolidu? Birinqidin, Məsih «Hudaning mənggūlik əyi, yəni tirik Hudaning ailisi, Əz jamaiti» üqün birdinbir «burjək texi»dur.

Təwəndiki səzlər «Əfəsusluklarəja»diki qoxumqə səz»imizdin elinəjan: —

«Əf.» 2:20də, jəmətning «burjək texi» bolsa Məsihdur dəp eytilidu. Hərəkəndək bəyək binada «burjək texi» əng muqim tax, binaning ulioja birinqi selinidiojan taxtur. «Burjək texi» selinəjanda binaning turidiojan jayini wə yəlinixini toqra bəkitidu; uningdin keyin ulioja andin binaning əzigə selinəjan barlik taxlar burjək texi bilən toptooqra toqrilinixi kerək; uning bilən toqrilanmisa kurulux layəkətlilik bolməydu; undək boləjanda, toqrilanmiojan tax eliwetilip kaytidin koyuluxi kerək bolidu. Bu ixning bizning jəmət bilən boləjan

«Zəkəriya»

munasiwitimizgə qandak baqolinidianoqlikni hëmmimizgë ayan boluxi keräk. Jamaëtkë qandak wëkëyërdë seliniximiz keräklilikini bilix üqün awwal Mësih bilën qandak «toqırilanoqlikimiz»ni enikliximiz keräk. Birinji ësiridiki rosullar wë pëyoqëmbërlërnin hayatliri Burjäk Texining Özi bilën toqırilanoqan bolöaqqa «ulluk adëmlër» boluxqa layäqëtlilik idi. Bizning dëwrimizdiki «ulluk adëmlër»mu xu ohxax ëlqëm bilën sinilip tonulidu.

Yënë bir tärëptin, «burjäk texi» ikki tamni bir-birigë jipsilaxturidu. Mësihdë Yëhudiy hëm yat ëllik etikädqilar bir-birigë ulinidu: «Qünki U bizning inäklilikimizdur, U ikki tärëpni bir kilip otturidiki ara tamni qëkiwëtti; yëni, Öz ätliri arkilik ëqmënlilikni tügütip, bëlqilimilërnin kërëstëkën, ëmlërnin yëtküzgën kanunni bikar kilip, ikki tärëpni Özidë bir yengi adëm kilip yaratti, xuning bilën inäklilikni apiridë kildi» («ëf.» 2:14, 15)

Rosul Pawlus Əfəsusluklaröqä Hudaning muxu «tirik öyi» toqıruluk yënë mundaq dëydu: —«Xunga xuningdin baxlap silër musapirlar, yaqa yurttikilër ëmës, bëlki mukëddës bëndilërgë wëtëndax bolisilër, Hudaning eyidikiliridin bolisilër; silër rosullar wë pëyoqëmbërlër bolöqan ulning üstigë qurulmaqtisilër; binaning «burjäk texi» bolsa Əysa Mësih Özidur; Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rëbdë mukëddës bir ibadëthana boluxqa ësüp barmakta. Silërmu köxulup Uningda Hudaning bir turalöqusi boluxqa rohta birlëxtürölüp qurulmaqtisilër» («ëf.» 2:19-22)

(2) «Kozuk»

(«Kozuk» (ibraniy tilida «yatäd») — uning ikki hil roli bar: — (1) kozuk yërgë qëkilip, qëdir uningöqä baqolinidu («Mis.» 27:19, 35:18); (2) qëdir yaki öy iqidiki hada yaki tamöqä bekitilip, uningöqä kimmëtlilik buyumlar esilidu («Yëx.» 22:22, 23).

Muxu yërdë xübhisizki, ikkinji roli toqırudur. Közdë tutuloqan bexarët «Yëx.» 22:22-24): —

«Dawut jëmätining aqkuqini män uning mürisidë köyimën;
U aqsa, heqkim etëlmëydu,
Ətsë, heqkim aqalmaydu.
Män uni mukim bir jayöqä kozuk kilip bekitimën;
U bolsa atisining jëmätini üqün xëräplik hökük-täht bolidu;
Hëlq uning üstigë atisining jëmätining barlik xërätlirini yüklëydu;
Yëni barlik uruk-nëstillirini,
Barlik kiquk qaqa-küqilarni,
Piyalë-jamlardin tartip barlik küp-idixlaröqiqë asidu».

Bu bexarët gërqë Eliakim isimlik bir kixi toqıruluk, yëni Dawutning bir äwladi toqıruluk eytilöqan bolsimu, lekin u Dawutning «birdinbir äwladi» bolöqan Mësihkë atlap ëtidu; qünki ahir berip Dawutqa berilgën wädilër pakët Uningdila ëmälgë axurulidu. Huddi «Wëh.» 3:7dë kërëstitilgëndäk: «Mukëddës wë Hëkäkiy Bolöquqi, xundakla Dawutning aqkuqioqä igë bolöquqi, aqsam heqkim yapalmaydu, yapsam heqkim aqalmaydu Degüqi munu ixlarni dëydu...». Demäk, «Dawutning aqkuqioqä igë bolöquqi» dël Mësihning Özidur; Uningdin baxqa heqkim ëmëstur.

Öyning temioqä bekitilgën xundak «közuk»ning roli ikkidur: —

(a) yüklär esilixi üqün. «Yëx.» 22:25din padixah ordisidiki wapasis öqojidar Xëbna toqıruluk hëwirimiz bar. U öz-özigë bök ixinip ketidöqan, təkəbbur adəm idi. Lekin Huda uni jazalaydu,

uningoşa esiloşan barlik yükler, yəni ordidiki mənşipining eqir mäs'uliyiti «uningdin üzülidu» wə uning ornişoşa Eliakim degən ixənqlik kixining bekitilixi bilən xu yükler uningoşa esilidu.

Məsiş həkikətən «ixənqlik qozuk»tur. U Hudaning eyidiki barlik mäs'uliyetni kətüräläydu; xundakla U bizning yüklerimizni kətüräläydu; «**Barlik qəm-qayoulinglarni uning üstigə taxlap koyunglar. Qünki u silərning qeminglarni kildu**» dəydu rosul Petrus («1Pet.» 5:7).

(ə) qozukning ikkinqi roli «**Uning üstigə atisining jəmätining barlik xəhrätlerini yükleydu; yəni ... barlik kişik qaşa-kuşilarni, piyalə-jamlardin tartip barlik küp-idixlaroşiqə asidu**». Ottura xərktiki nuroşun öylər yaki qedirlarda ailining barlik gəhər-baylikliri öygə kirküşilər körüp kayil bolsun dəp, xundak bir qozuk üstigə esilidu.

Məsişning «Hudaning eyidə» xundak orni bardur. Huda Əzi Uning üstigə barlik xan-xəripini koyşan («Yh.» 5:23, 17:5, «Fil.» 2:9); wə «Hudaning eyidikilər» bolşan bizlərnin bizgə «xərəp bolşan» həkandak nərşə, baylik yaki kabiliyätlerini Uningoşa beşixlap eşip koyux imtiyazimiz bardur. Bayqaymizki, Uningda «kişik qaşa-kuşilər» üqünmu esilşudək orun bardur. Gərqə bizdə bolşan talant yaki rohşy iltipatlar az bolsimu, Uningoşa xularni esiximiz bilən Hudaoşa xan-xərəp kəltürülidu. Qünki Hudaning aldida bizning əməllirimiz yaki hədiyələrimizning qongliki yaki köplüki əməş, bəlki ularda bolşan muddia-məkşətlirimiz əhmiyətliktur «**Qünki Pərwərdigar bilim-hidayətə igə Hudadur. İnsanların əməlliri Uning tərşipidin tarazida tartilidu**» («1Sam.» 2:3).

(3) «Jəng okyasi»

«Jəng okyasi» — barlik xərşqilər bu tət ibarə məlum xəşslərni bildüridu, degəngə koxulidu. Əmma bizningqə tətning həmmisi bu tət şüpətni əz iqigə aloşan Məsişning Əzini kərsitidu. 3-wə 4-ibarə Məsişning dunyaoşa kaytip kelixining bir jəhətini kərsitidu. Xu qaoşda u «**Jəng okyasi**» bolidu. Zəburdiki 45-küydə eytilşandək: «**Sening okşiring etkürdur, ular padixahning düxmənlirining yürigə şanjilidu; pütün əllər ayioşingəşa yikşitilidu**» («Zəb.» 45:5).

Məsişning «Hudaning jazasini yatküzgüqi» salahşyiti toşuruluş kəp adəmlər oylaxtin əzini qaquridu. «Yəx.» 53-babta Məsişning «Hudaning qozisi» şüpətidə dəhşətlik azab-okubət tartidoşanlıki ayan kəlinidu, əlwəttə, ləkin «Yəx.» 63-babta U baxşiqə bir wəzipidə, yəni küq-kudrət bilən Hudaning düxmənliridin intikəm alidoşanlıkişda kərşnidu: — «**Bozrah xəşiridin qikşan, üstibexi kənək kizil rənglik, ... zor küq bilən kəl selip mengiwatşan, Edomdin muxu yərgə keliwatşuqi kim?**».

Bu kərşnüş Məsişning kaytip kelixidə əməlgə axurulidu: «**Rəb Əyşə kudrətlik pərixtiliri bilən ərxtin kayta kərşngən qaoşda, kiyinşilikşə uqrişan silərgə biz bilən təng aramlik bərsə duruş ix bolmamdu? U kaytip kəlgəndə yalkunluk ot bilən Hudani tonumaydişanlardin... intikəm alidu. ... u waqışta U Əzining barlik muşəddəş bəndiliridə uluşlinip, barlik ixəngənlərdə xu künidə əjayip-karamətlikni kərsitip mədhşiyəngli kəlidu**» («2Tes.» 1:7-10).

«Andin kərdüşki, asman eqildi wə mana, bir aq at turatti; üstigə mingüşqining bolsa nami «Sadik» wə «Həkikişy» bolup, U həkkaniylik bilən həküm qikşiridu wə jəng kildu. Uning kəşliri ot yalkunioşa ohşaytti, bexida nuroşun taji bolup, tenidə Əzidin baxşə həkşim bilməydişan bir nam pütüklük idi. U uqşioşa kənoşa miləngən bir ton kiygənidi, Uning nami «Hudaning Kalami» dəp atilidu. Uning kəynidin əşixip keliwatşan ərxteki koxunlar bolsa, aq atlarəşa mingən, ap'ak, pak nəpis kanap libas bilən kiydürüşgənidi. Uning aqşzidin etkür bir kiliş qikşip turatti; U buning bilən barlik əllərni uridu; U ularni təmür kaltək bilən padiqidək başidu; U Həmmigə Qadir Hudaning dəhşətlik qəşzipining «xarab kəşqiki»ning qəyliyüşisidur. Uning toni wə yotisi üstigə «padixahların Padixahş wə rəblərning Rəbbi» degən nam yezilşanidi» (Wəh.» 19:11-16).

(4) «Həmmigə həkümranlik qilouqi»

«Həmmigə həkümranlik qilouqi» yoki «həkümranlik qilouqi» — Ibraniy tilida «nogəs» deyilidu. Bu sözning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Bəzidə u «zomigər», «mustəbit» deyilidu; lekin muxu yərdə ijabiy mənida ixtililidu, dəp karaymiz. Biz Dawut Baronning pikrigə əgixip, uni «hakimmutlək» «həmmigə həkümranlik qilouqi» yoki «mutlək həkümдар» dəp tərjimə qilimiz.

Məsihning yər yüzidə boləqan səltəniti Hudaning mutlək həkükini kərsitidu wə mutlək bolidu; Uning pütünləy pak-mukəddəs wə həkəkaniy, qəksiz pəm-parasətlik wə küq-kudrətkə igə boluxi bəzilirimizgə sürlük tuyulidu, lekin biz Uning yənə pütünləy kəyümqan wə rəhimdil, «mahiyiti mehİR-muhəbbət» ikənlikini esimizdə tutuximiz kerək. Səltəniti rəzillərgə dəhəxtlik, Əzizə etikəd qıləqanlarəqə təsəlli, hatirjəmlik wə huxallik bolidu.

Xunga «nogəs» degən səz bəlkim birinqidin Məsihning Hudaning düxmənligirə qaratqan karakterini kərsitixi mumkin; Zəburda wə «Wəhiy»də deyilgəndək U **«əllərnİ təmür həsa bilən baxquridu»**.

**«Əmdi, həy padixahlar, əkildar bolunglar!
Jahandiki sorəqılar sawəq elinglar;
Pərwərdigardin qorkux bilən Uning hizmitidə bolunglar;
Titrək iqidə huxallininglar!
Ooqulning qəzipining kəzoqalməsliqi üqün,
Uni səyüp koyunglar;
Qünki Uning qəzipi səlla kəynisa,
Yolunglardila həlak bolisilər;
Uningəqə tayanəqanlar nəkədər bəhtliktur!»** (Zəbur» 2-küydin).

5-ayət yənə Məsihning Əz padisi Israilni «yoklap kəlgən»din keyin ularda boləqan qong əzgirixlərnin təswirininə dawamidur: —

«Xuning bilən ular jəngdə, düxmənlərnİ koqilardiki patkəkni dəssigəndək qəyləydiğəqan palwanlardək bolidu; ular jəng kildu, qünki Pərwərdigar ular bilən billidur; ular atlik əskərlərnimu yərgə qəritip qoyidu».

«Koqilardiki patkəkni dəssigəndək qəyləydiğəqan palwanlardək» degən səz ilğiriki **«Ular saləqə taxlirini kukum kilip, dəssəp qəyləydu»** deyilgən səzni (9:15) esimizgə kəltüridu. Uxbu ikki ayət Israilning Hudaning düxmənlinirini yengidiəqanlikini kərsitidu. 5-ayəttiki bu səz yənə «ilğiriki bir pəyəqəmbər», yəni Mikahning bir səzini kixininə esigə kəltüridu: **«Mənin kəzümining (dūxmiminin)g) üstidin boləqan qəlibini kəridu; u koqidiki patkəktək dəssəp qəylinidu»** («Mik.» 7:10).

Bu ix Israilning əz küqidin bolmaydu, bəlkİ **«qünki Pərwərdigar ular bilən billidur»**; wə xunga ular düxmənlinirininə sərhil küqlirigə, yəni «atlik əskərliri»gə təkəbil turalaydu.

Xu küni Israil Zəburning muəllipi bilən təng: —

«Bəzilər jəng hərwilirəqə, bəzilər atlarəqə tayinidu;

Birək biz bolsək Pərwərdigar Hudayimizinə namini yad etimiz;

Ular tizi püklinip yikildi; biz ornimizdin turup, tik turimiz» dəp eytidu («Zəb.» 20:7).

Pərwərdigar xu wəktitə Israil üqün kərsətkən nusrət barlik qəwmigə ortək bolidu.

«Zəkəriya»

Zəkəriyaqa tapxuroqan bexarətlərninğ həmmisidə İsrailning, yəni «İsrail jəməti» (yaki «Yüsüpninğ jəməti») bilən **«Yəhuda jəməti»** otturisdiki həsəthorlukni yökutip, qaytidin bir kilinip bir qowm bolidioqanliqi enik közdə tutulidu wə təktilinidu: —

«Mən Yəhuda jəmətinu küqəytimən, Yüsüpninğ jəmətinu kütquzimən; Mən ularni qaytidin olturaklixixka qayturimən; qünki Mən ularoqa rəhim-xəpkətni kərsitimən. Ular Mən heqqaqan taxliwətmigəndək bolidu; qünki Mən ularning Hudasi Pərwərdigarmən; Mən ularoqa jawab berimən» (6-ayət).

«Mən ularni qaytidin olturaklixixka qayturimən» degən söz yənila «ilgiriqi pəyoqəmbərlər»ning ikki sözini kixining esigə kəltüridu: — **«... Mən ularni qaytidin muxu yərgə epkelimən, ularni aman-tinqlikta turoquzimən»** («Yər.» 32:37) wə **«... Mən etkən zamanlardikidək silərni** (Kanaandiki taqlarni) **olturakliq kiliimən; xundak, həlinglarni əslidikidin əwzəl kilimən...»** («Əz.» 36:11).

Bu barliq ixlarning yüz berixi İsrailning qandaktur birər həkqaniyliqi üqün yaki xuningoqa layiq boləqini üqün əməs, bəlki pəkət **«qünki U ularoqa rəhim-xəpkətni kərsitidu»**. İsrailning birinqi kətim Kanaan zeminiə igə boluxi tooqruluk Zəburninğ muəllipi bu həkqətni mundaq kərsitidu: —

«Qünki bowilirimiz yərnə öz kiliqi bilən aləqini yok, öz biliki bilən əzlini kütquzənimu yok; Bu bəlki Səninğ ong qolung, Səninğ biliking wə jamalingning nurining nətijsidur; qünki Sən ularinğ hursənlik alding» («Zəb.» 44:3).

7-ayətə məhsus Əfraimning xu qaoqdiki huxalliqi alahidə bayan kilinidu: **«Əfraimdikilər palwandək bolidu, kəngülliri xarab kəypini sürgənlərdək huxallinidu; ularning baliliri buni kərüp huxallinidu; ularning kəngli Pərwərdigardin xadlinidu»**. Bu Huda əslidə Yəhudaəqa 9:15 wə 10:5də qiloqan wədisining asasiy məzmunining qaytilinixidur. Pələstingə qaytqanlarning kəpinqisi Yəhuda, Bənyamin wə Lawiy qəbililiridin idi. Əfraim, xübhəsiszki, muxu ayətə İsrailning «ximaliy padixahliq»idiki on qəbiligə wəkil bolidu. Bu on qəbilə Yəhudalarning sürgün kilinixidin ilgiriqlə Asuriyə imperiyəsi tərripidin sürgün qilinoqanidi; xunga ularning kəpinqisi tehi yirak-yiraklarda tarkalma hələttə idi. Xunga bu bexarət ularni alahidə riəbətəlx üqün berildi. **«Ularınğ kəngülliri xarab kəypini sürgənlərdək huxallinidu»** — xarabtin əməs, bəlki Muxəddəs Rohtin, əlwəttə: **«Həraq-xarab iqip məst bolmanglar; xundak kiliq adəmnə xallaklxaturidu; buning orniəqa Muxəddəs Rohqa tolduruləquqi bolunglar»** («Əf.» 5:18).

Bu huxalliq wəqitlik bir hədisə bolmaydu, bəlki: **«Ularınğ baliliri buni kərüp huxallinidu; ularning kəngli Pərwərdigardin xadlinidu»**.

Həzir pəyoqəmbər qaytidin pütkül qowm tooqruluk bexarət beridu: —

(8-ayət) **«Mən üxkiritip, ularni yioqimən; qünki Mən ularni bədəl tələp hərlükkə qikirimən; ular ilgiri kəpiyip kətkəndək kəpiyidu»**.

Bügünə qədər ottura xərkətki padiqlar öz padisini yioqixi üqün üxkiritidu yaki nəy qalidu. «Hək.» 5:16də: **«Sən nemixka ... koqlaroqa qəlinəqan nəyninğ awazini anglaxni halap qaldinq? Rubənninğ ailə-jəmətliridikilərninğ arisida xunqə uluq niyətlər qəblirigə pütkülğənidi!»** deyilidu («Yəx.» 5:26, 7:17-19də Huda İsrailni jazalax üqün ohxax yolda İsrailning düxmənlinini qaqiridu).

Andin: **«(İsrail) etkəndə kəpiyip kətkəndək kəpiyidu»**. İsrail Misirdə boləqanda **«İsraillar kəp tuəqulup** (Misirliklər ularni harliqini bilən), **tez awup, intayin küqəydi; ular zeminoqa bir kəldi»** deyilidu («Mis.» 1:7). Xu qaoqda gərqə Pirəwn ularni yökətməqki boləqan bolsimu, **«Ular tehimu kəpiyip kətti»**. **«Etkəndə kəpiyip kətkəndək»** degən sözlər dəl muxu ixni kərsitidu.

«Zəkəriya»

Xuningdək bu hil kəpiyix Israil əllər arisida tarkitiloqan waqtidimu bolidu: **«Mən ularni əllər arisida uruqtək qaqimən; andin ular Meni yirək jaylarda əsləydu; xuning bilən ular baliliri bilən həyat kəlip, kaytip kəlidu»** (9-ayət). Bu yənə ikki «burunki pəyoqəmbər»ning səzini esimizgə kəltüridu: —

«Wə Mən Əzüm üqün uni zeminda teriyəmən; Mən «Lo-Ruhamah»oqa (mənisi «rəhim kılınmioqan») **rəhim kılımən; Mən «Lo-Ammi»oqa** (mənisi «Mening həlkim əməslər»): **«Mening həlkim!» dəymən; wə ular Meni: «Mening Hudayim!» — dəydu»** («Hox.» 2:23) wə **«Mana, xu künlər kəliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətidə wə Yəhuda jəmətidə insan nəslini wə həywanlarning nəslini terip əstürimən»** («Yər.» 31:27).

Yəhudiylər həlki əllər arisida tarkitiloqan waqitlarda (asasən ikki ming altə yüz yıl jəryanida) ularning sanlırı hərhil kiroqin-qapkun wə zalimlik tüpəylidin birməqqə ketim miliyondin təwən boləqan boluxi mumkin. Həzır pütkül dunyada Yəhudiylarning sani bəlkim yigirmə miliyon boluxi mumkin.

Israil **«Meni yirək jaylarda əsləydu»** degən səzlər Əzakiyal pəyoqəmbərnin; **«wə silərdin kiliqtin kutulup qəloqanlar sürgün kılinoqan məmlikətlərdə Məndin yənoqan wapəsiz qəbliri wə butlirioqa pəhixiwəzlərdək həwəs kıləqan kəzliri bilən baqrimni parə-parə kıləqanlığını esigə kəltüridu; xuning bilən ular kıləqan rəzililiri həm yirginlik kilmixliri tüpəylidin əz-əzliridin nəprətlinidu»** deginini bizgə əslitidu («Əz.» 6:9). Bu ix tehi bolmıdı; Israil yənəla jəhəllik bilən Hudaning nijatini tehi qəbul kilmıdı.

9-ayəttiki bəxarətnin; **«Xuning bilən ular baliliri bilən həyat kəlip, kaytip kəlidu»** degən keyinki səzliri Əzakiyalning baxқа bir bəxaritini əslitidu: **«Mana, Mən gərüŋglarni eqip, silərnı gərüŋglardin qikirimən, i Mening həlkim, ... Mən Əz Rohimni silərgə kirgüzimən, silər həyat bolisilər, silər Mənki Pərwərdigarni xundək səzni kılıp, xuni ada kildi, dəp bilip yetisilər»** («Əz.» 37:11-14).

Baxқа nuroqun bəxarətlərdə, Israil etiqadsız həlde öz zeminiqə qayturup kelingəndin keyin andin towa kılıxi bilən rohiy həyatқа erixidu, deyilidu. «Əzakiyal»diki xu bəxarəttə bolsa, bu ix Israillarning yirək yurtlarda tehiqə tarkalma hələttə turoqinida yüz beridu, deyilidu. Əməliyəttə bizningqə bu ikki ix təŋ yüz beridu; Israil etiqadsız həlde öz zeminiqə qayturup kelingəndə, qong bir qismi tarkitiloqan yərlərdə qəliweridu; demək, qəloqanlırı bilən kaytip kəlgənliri təŋ towa kılıdu.

10-ayəttə Israilning tarkitiloqan yərlərdin qayturup kelinixi toqurluk birkədər təpsiliy səzlinidu: **«Mən ularni kaytidin Misir zemnidin elip kəlimən, Asuriyədinmu qikirip yioqimən; ularni Gilead wə Liwan zeminiqə elip kirgüzimən; yər-zemin ularni patquzalmay kalidu»**.

Bu səz yənə «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning bəxarətlirini huləsiliqini bolidu. Məsələn: **«Xu künı Rəb ikkinqi ketim Əz həlkining «qəldi»sini qayturux üqün, yəni Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yirək arallardin qayturux üqün Əz qəlini yənə uzartidu. U əllərnı qəkirix üqün bir tuq kətüridu; xundək kılıp U yər yüzining qət-qətliridin Israilning qəribilirini jəm kılıp, Yəhudadin tarkılıp kətkənlərnı yioqıdu»** («Yəx.» 11:11-12).

Qaytqanda Pərwərdigar **«ularni Gilead wə Liwan zeminiqə elip kirgüzimən»** dəydu — Gilead l'ordan dəryasining xərk təripigə, Liwan l'ordan dəryasining qərb təripigə wəkillik kılıdu. Xundək boləqini bilən: **«yər-zemin ularni patquzalmay kalidu»**. Bu səz Yəxaya pəyoqəmbərnin ikki bəxaritini huləsiliqini bolidu: — **«Seningdin juda kılinoqan baliliring**

bolsa sanga: — «Muxu jay mening turuxumoqa bək tarqilik kilidu; manga turoqudək bir jayni boxitip bərsəng!» — dəydu; sən kənglündə: — «Mən balilirimdin ayrilip qalojan, oqerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan həydiwetilgən tursam, kim muxularni manga tuqup bərdi? Kim ularni bəkıp qong kildi? Mana, mən oqerib-yaloquz kəldurulojanmən; əmdi muxular zadi nədin kəlgəndu?» — dəysən» («Yəx.» 49:20-21).

«— Təntənə kil, i pərzənt kərmigən tuqmas ayal!

Nahxilarni yangrat, xadlinip towla, i toloqak tutup bəkimiojan!

— Qünki oqerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!» («Yəx.» 54:1).

Israilni Misirdin kutkuzux üçün Huda ularni «Kizil Dengiz»din otküzüp nuroqun məjizilərnı kərsətti. Huda Israilni dunyaning qət-qətliridin kutkuzup qaytkuzoqanda ohxaxla ular üçün nuroqun məjizilərnı kərsitidu: —

(11-ayətnıng dawami) «U (yəni Huda, Israilni dəp) xundak kilip, jəbir-japa dengizidin otip, dengizdiki dolqunlarni uridu; Nil dəryasining təgliri kurup ketidu» (Huda l'ordan dəryasini Israilning aldida kurutkəndək) — «Asuriyəning məqrurluqi wə pəhri pəskoyoqa qüxürüldu» (Asuriyə Israilning ximaliy düxmənlirigə wəkillik kilidu) «Misirdiki xahanə həsimu yəkilidu» (Misir Israilning jənubiy düxmənlirigə wəkillik kilidu). Bu bəxarət ilgiriki birməqqə bəxarətlərnı hulasilaydu: «Sən Misir zeminidin qıqkan künlərdə boləqandək, Mən ularəqa karamət ixlarni kərsitip bərimən» («Mik.» 7:15).

«Dengizni, dəhxətlik hənglərdiki sularni kurutuwetip, dengizning təglirini sən həmjəmətlik kilip kutkuzoqanlarning otiş yoli qilojan özünə əməsmu?» — «Yəx.» 43:19, 51:9-11ni kəring.

10-bab ahırkı ayəttiki: «Mən ularni Pərwərdigar arqilik küqəytimən; ular Uning namida mangidu, dəydu Pərwərdigar» deqən bəxarət, xübhisişki Yəhudi y həlkəning ahırkı zamanlarda qaytidin Pərwərdigarning wəkilliri bolidioqanlıqini kərsitidu. Ular Muxəddəs Rohtin küqləndürülüxi bilən: «Əz Hudasini dost tutquqi həlkə bolsa oqəyrət tepip hərikət kilidu» («Dan.» 11:32); «Silər bolsanglar, Pərwərdigarning kaqinliri dəp atilisilər; silər toqranglarda: «Ular Huda yimizning hizmətkarliri» deyilidu» («Yəx.» 56:6, 61:6ni kəring).

11-bab — Hudaning padisi yahxi padiqini, yəni Pərwərdigarning Əzini rət kilidu, zulmət ularni basidu

9-10-bablarda Israiləqa wədə qilinojan qəksiz bəht-bərikətlərnı kərimiz, 11-babta tuyuqsiz adəmnı kəttik qəqitidioqan nomussiz ixənqisizlik, əz bəximqilik wə wapasisizlikni kərimiz; bu gunahlar bolsa əllərnıng əməs, bəlkı Israilning gunahidur!

Huda Əz həlkigə kəndək səz kilixni bilidu; xunga Israilni (bolupmu Əzigə wapadar boləqan «kəldi»sini) kəlgüsi xan-xəpəp toqruluk rıqəbtəndürüp, ularəqa «xu qaoq»ning wə «həzir»ning arilikida nəmə ixlarning bolidioqanlıqini kərsitidu. Hudaəqa təxəkkür, barlik gunahlar, xundakla gunahning barlik qongqur təglirigə nijatlik bardur. Ləkin gunahətin həqıkiy kutkuzuluximiz üçün həmmimiz əz kəlbimizdə yatqan əz gunahimizning dəhxətlik reallıqəqa yüzlənmisək həqkəndək nijatlikqə erixəlməymiz. Mana, bu babning məzmunlirining Israil üçün, xundakla biz üçün boləqan əhmiyitidur.

Bəxarət Hudaning bir həküm-jazasi toqruluk tuyuqsiz elan qilinixi bilən baxlinidu: —«I Liwan, ot sening kədir dərhərlirngni yəp ketixi üçün, dərwazilirngni aql».

«Zəkəriya»

«Dərwazilar»ning tiloja elinixi məlum bir binani kərsitidu, əlwəttə. Lekin qaysi bina? Pələstində «kədir yaoşiqi» bilən bezəlgən birdinbir bina Hudaning muqəddəs ibadəthanisi idi. Qünki Pars imperatori Kərəx Yəhudiylı həkigə ibadəthanini selix üqün nuroqun baylıqlarını beoşixliqanidi. Ular xular arqılık Liwandin kəp kədr yaoşiqini elixi kərək idi («Əzra» 3:7, 6:4). Keyin bu yaoşiaqlardin bəziliri «yokilip», kixilarning əyliridə «pəyda boldi» — «Həg.» 1:4). Xunga Zəkəriyaning zamandixi Həgəy pəyoşəmbər ibadəthanini kuxux üqün həkəkə yaoşaq elip kelixkə «taoşlarəja qıkinglar» degənidi («Həg.» 1:8). Xübhisizki, ular aləjan yaoşiaqlarning kəpinqisi Liwan taoşliqidiki kədir wə kəriəjay dərəhliridin idi. Xundək kılıp, ibadəthana «Zion teoş»ning üstigə kuxuloşan, xundəkə kəp kədir yaoşiaqliri bilən bezəlgini üqün, uni «Liwan»əja yaki «Liwan taoşliq ormini»əja ohxatqili bolatti.

Xunga, yengila selinoşan ibadəthanining kəydürüwetilidioşan küni 1-ayəttə ayan kılınidu. Nemidegən sarasimilik bexarət-həl

2-ayət: — «**Waysanglar, i kəriəjaylar, qünki kədir yikildi, esil dərəhlər wəyran kılindi; waysanglar, i Baxandiki dub dərəhliri, qünki barəksan orman yikiltildi!**»

Ohxitix xuki, Huda jazasını yürgüzginidə Əz əyini xundək kılışan yərdə, addiy pukralar wə ularning əyliri kəndək bolar? («Luka» 23:31, «Əz.» 17:3, «Yəx.» 14:8, «Yər.» 22:6-7ni kəriung).

3-ayət: — «**Padiqilarning waysioşan awazini angla! Qünki ularning xəripi boləjan qimən-yaylak wəyran kılindi; arslanlarning həkirigən awazini angla! Qünki I'ordan dəryasining pəhri boləjan bük-barəksanliq wəyran kılindi!**»

I'ordan dəryasining boyidiki barəksan əskən dəl-dərəhlər wə gül-giyahlar «I'ordanning pəhri» dəp atilatti. Xu yərdə nuroqun yirtkuş haywanlar, jümlidin xirlar yoxurunup turup qarwilarni owlaytti. Xunga tajaşuuzqi koxun həzir Pələstinning ximali («Baxan»)din jənubioşə kəlgən bolsa kərək; ular Yəhudaning yaylaklırioşə (padiqilarning xəripi) wə «I'ordanning pəhri»gə yetip kelip ularni wəyran kildi. Xuning bilən «padiqilar» yaylaktin məhrum bolup nəpkə erixəlməydu (ular, yəni həkəkning həkümranliri wə həkəkning yetəkqiliri keyin «kəyümsiz padiqilar» dəp əyiblinidu) həm «xirlar» (bəlkim həkək arisidiki kəşunəja oşuq-axkarə boşsunmaydioşan oşri kətarliklər)ningmu həkəkəndək yoxurunəşudək yeri kəlməydu.

Gərəkə biz bu yərdə xu ayətlərnə kəqmə mənidə xərhligən bolsakmu, ular yənə səzmusəz mənidimu əməlgə axuruloşan. Pələstin yat koxunlar təripidin kəp kətim tajaşuuzqilikə uqrioşaqkə wə zeminda turuwatkanlarning pərwixi naqar boləşaqkə: — (a) Liwanning əşlidiki yooşan ormanliridin pəkət iz-kəlduklarla kəldi; (ə) Baxandiki dub dərəhliri yokəp kətti; (b) I'ordan dəryasi boyidiki Barəksan jənggal əsasən yokəldi.

4-14-ayətlərdə pəyoşəmbər 1-3-ayəttə kərsitilən jəzaning səwəbliri wə təpsilatlırini bayan kılıdu.

Biz əwwal muxu bexarətning məzmunini kışiqə eytayli:—

İsrail «**boşuuzlaxkə bəkitilən pada**» dəp atilidu. Ularning xu kərkuşluq əşwalining səwəbi enik kılınidu; Huda əşlida İsrailəroşə «bəkkəşuqi» yaki «padiqi» boluxkə bəkitkən adəmlər əz burqini ada kilmidi. Xunga pəyoşəmbər Hudaning əmri bilən wə Hudaning ornida yaki Uning wəkili bolup «**boşuuzlaxkə bəkitilən pada**»ni bəkış wə kütkuşuz wəzəpisini əz zimmisigə alidu. Həlbuki, u əşlida kütkuşmakqı boləjan «pada»ning kəpinqisi uning «padiqiliqı»ni rət kılıdu. Aməşizliktin «padiqi»ning əz mənsipini taxlap, ularni mutlək həlakətkə yol kəyuxtin bəşkə yoli kəlməydu. Andin ularning xükürsizliki wə wəpasizlikini ayan kılış üqün padiqi ulardin tegixlik ix həkkini soraydu. Uni mazaş kılış yolida ular uningə ottuz kümüx tənggini sunidu. Ottuz kümüx tənggə muqəddəs kəşun boyiqə təsadipiyliktin əltürülən bir kulning

«Zəkəriya»

tələm bahəsi idi («Mis.» 21:32). Bu pulni pəyoqəmbər «**Mana, bu ular manga bekitkən kəltis bəhəl**», «mazək bəhə» dəp qarap, Hudaning əmri bilən ibadəthanida barlıq pükralar aldida sapalqining aldioğa qerüwetidu; andin ular bilən boloğan munasiwitini bildüridioğan əng ahirki bəlgisini, yəni tayikini sundurup taxlaydu.

Təwəndə bu ixning təpislətlirini köprək xərhləymiz, ləkin xuningdin awwal bexarət toqruluk omumiy jəhəttin yənə azraq tohtilix kerək: —

(a) Yukirida eytkinimizdək, pəyoqəmbər bu «bexarətlik kərünux»tə bolsun yaki «bexarətlik hərəkətlər»də bolsun intayin alahidə bir yolda Hudaning wəkili bolidu, dəp qaytiliximiz kerək. Pəyoqəmbərnin Hudaning wəkili bolqanlığı təwəndiki sözlərdin enik kərünidu: «**Mən bir ay iqidə üq padiqini həlak kildim**» (8-ayət) «**Mening barlık əllər bilən boloğan əhdəmni sunduruwəttim**» (10-ayət); muxundək ixlarni Zəkəriya yaki həqkəndək pəyoqəmbər əzi kılalmaytti, pəkət Huda Əzi kılidu, əlwəttə.

Xunga xu hulasioğa kelimizki, bu ixlarda pəyoqəmbər pəkət «Hudaning wəkili süpitidə» səzləydu. U bularda Məsihning wəkili (yaki «Pərwərdigarning Pərixtsisi»ning wəkili) boluxi yaki Pərwərdigarning Əzigə wəkil boluxi əməliyəttə ohxax bir ixtur; qünki Təwratta kərginimizdək, kəp yərlərdə Məsihning kelixining Pərwərdigarning kelixidin derək beridioğanlığı ayan kılınıdu. Məsilen, «Əzakıyal» 34-babta Pərwərdigar Israilning «sahta padiqiliri»ning ornioğa Mən Əzüm kelip silərnəni bəkimən, dəydu. U Əzi kelip Israilarni izdəydu, kutkuzidu, küqləndüridu wə sakaytidu, deyilidu. Birək uxbu babni oquqanseri bu ixlarni kılloquqi Pərwərdigarning Məsihədin ibarət ikənlikini, Pərwərdigar bularni U arqılıq wasitilik kılqanlığını kərimiz: «**Mən ularning üstigə bir padiqi, yəni kulum Dawutni tikləymən; U ularni bekiq, ularoğa Padiqi bolidu**». Muxu yərdə, xübhəsizki, «Mening kulum Dawut» həqiqiy Dawut, yəni Məsihni kərsitidu.

Hudaning insanlar bilən boloğan barlıq munasiwətliridə wə ularoğa boloğan barlıq muamilisidə, məyli rəhim kərsitixtə bolsun, jazalaxta bolsun, uni U daim Məsih arqılıq bejiridu.

(ə) Bexarəttə kərsitilgən wəqit Zəkəriya pəyoqəmbərnin dəwridin keyin bolsa kerək; qünki yukirida eytkinimizdək, bexarət boyiqə ibadəthana wəyran kılınıdu.

Bexarət təpsilatlırioğa qarioqanda, kərsitilgən əhwallar dəl ibadəthanining Rim imperiyəsi təripidin miladiyə 70-yilida wəyran kılınıxtin ilgiriki ixlar, yəni Yəhudiyy həlqi tarkitiwetilixtin ilgiriki ixlar idi.

(b) Pəyoqəmbər bu ixlarni halayik aldida kərsətkənmu, yaki kərünuxtə əzining bu ixlarni kılıwatqinini kərgənmu?

Ibadəthanining yenida kurbanlıqğa layik boloğan bir pada bekiłiwatqan, bular «boquzıaxqa bekiłilgən pada» dəp ataloğan dəp qaraylı. Bexarəttiki ixlar pəyoqəmbər bilən pada otturısida bolidu; u ikki tayakni elip, ularni padiqining qoralı kılıp ilxitidu; u ularning birigə «xapaət», yənə birigə «rixta» püttüm, dəydu; u həlktin «ix həkqi»ni soraydu wə xu «həkqi»ni ibadəthanida sapalqining aldioğa qerüydu, ahirida həlq aldida ikki tayikini sunduridu. Bexarəttiki ixlarning həmmisi xu tərıkidə halayik aldida kərsitilidu. Gərqə bexarəttiki ixlar xu tərıkidə halayikğa kərsitilgənmu dəyluk, ləkin pəyoqəmbər kəndək yol bilən 8-ayəttiki «**Mən bir ay iqidə üq padiqini həlak kildim**» degənni «**həlk aldida**» kərsitip berələydu? Uning üstigə, Həgəy wə Zəkəriya pəyoqəmbərlərnin xu künliridə halayik Hudaning sez-kalamioğa kulək selip intayin itaətmən boloğan, deyilidu («Həg.» 1:14, «Əzra» 1:5, 5-6-bablar). Həlk Zəkəriya pəyoqəmbərnin bexarətni xundək ipadiliginini kərsə, ularning uningə rəswaqılıq kılıp «ottuz tənggə»

«Zəkəriya»

beridiojinoq ixaŋgümüz kəlməydu. Xunga biz bexarətni qüxəndüridioqan ikkinqi kəzkaraxka mayilmiz; demək, Zəkəriya pəyoqəmbər bir oqayibənə kərünüxnı kərüp, xu oqayibənə kərünüxtə əzining xu bexarəttə hatiriləngən ixlarnı kiliwatqinini kərgən. Baxka pəyoqəmbərlərnin birnəqqə bexarətliridimu ularning Zəkəriyaqə ohxax pəkət Hudala kildioqan ixlarnı əzi kildioqandək kərünüdu; məsilən, Huda Yəxaya pəyoqəmbərgə **«Muxu həlkning yürikini tax, ularning kulaklırını eqır kıloqın»** dəp buyruydu («Yəx.» 6:10; Yərəmiya pəyoqəmbərgə: **«Mən seni yulux, səküx, həlak kılix wə ərüx, kuruş wə terip ərüürüx üqün əllər wə padixahlıklar üstgə tiklidim»** dəydu wə yənə uningqə: **«Mening kolumdiki qəzipingə toloqan kədəhni elip, Mən seni əwətkən barlıq əllərgə iqlüzgin»** dəp buyruydu («Yər.» 1:10, 25:15-27). Yəxaya yaki Yərəmiya pəyoqəmbər xundək ixlarnı əzi kıloqan əməs; ular pəkət bu iqlar toqqrısida bexarət bərgəqkə, Hudanin xundək kılixioqə yol təyyarlıqan, halas. Zəkəriyamı muxu yərdə xundək ix kıloqan.

Əmdi bexarətni təpsiliyrək kərayli: — **«Pərwərdigar Hodayim mundaq dəydu: — Booquzlaşka bekitilgən padini baqqin!»** (4-ayət).

Həlk kəp jəhətlərdin allıqəqan «sahta padıqlar» tərıpidin əzduruluq, qət əl zalimlırı tərıpidin harlinip **«booquzlaşka bekitilgən pada»**dək bolup qəloqanıdi; qünki **«Həlk qoy padisidək tənəp kətti; ular padıqısı bolmioqəqkə, əzar yeməktə»** (10:2). Ləkin yukırıda eytkimizdək, bexarəttə kəzdə tutuluqan əhwalni əsasən kəlgüsü bir əhwal, dəp kəraymiz.

5-ayət: — **«Uları setiwəloqanlar ularni booquzliwətkəndə həq gunahkar dəp kəralmaydu; ularni setiwətkənlər: «Pərwərdigarqə xükril Qünki beyip kəttim!» — dəydu; ularning əz padıqlırlı ularqə iqlini həq əqrıtmaydu»**. 5-ayət 4-ayəttə eytiləqan əhwalni təhimu təpsiliy təswirləydu.

Uları «setiwəloqanlar» wə «setiwətkənlər» degən səzlər kəwm tapxuruluqan yat əllərni kərsitidu; ular dərwəkə Yəhudi y həlkərgə (baxka həlkərgə ohxax) nemə halisila xuni kiliweridu, ləkin əzliri toqruluq «gunahimiz yəktur» dəp hesablaydu.

Bu bexarəttimu Zəkəriya «ilgiri pəyoqəmbərlər»ning bexarətlirininu bizgə huləsiləp beridu, jümlidin: **«Mening həlkim əzoqan qoylardur; ularning baqqıqlırlı ularni əzdurəqan... ularni uqratqanlarning həmmisi ularni yəp kətkən; küxəndiliri ular toqruluq: «Bizdə bu iqlarda həq gunah yəq, qünki ular əta-bowilirining ümidi boləqan Pərwərdigar, həkqaniylikning yaylaq-turaləqusi boləqan Pərwərdigarning əldida gunah sadır kıloqan!» — degən»** («Yər.» 50:6-7).

Ləkin gərqə İsrail dəhxətlik gunahlırlı üqün Huda tərıpidin ədil jazasını yeyix üqün yat əllərnin qəlioqə tapxuruluqan bolsimu, xu əllər ularqə kıloqan rəhimsiz əməlliri üqün gunahsız həsəblanmaydu. Bu həkikətni biz «Yər.» 50-bəbtinmu kərimiz: —

«İsrail tarkitiwətilgən qoy padisidur; xırlar (yat əllər yırtkuq həywanlarqə ohxitilidu) ularni həydiwətkən; dəsləptə Asuriyəning padixahı ularni yəp kətkən, əhirida bu Babil padixahı Nebəqədnəsər uning ustihənlirini əzip qəjiləloqan. Xunga samawı kəoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar — İsrailning Hudasi mundaq dəydu: — Mana, Mən Asuriyəning padixahının yənioqə kəlip, uni jazəlioqinimdək, mən Babil padixahını həm zəminini jazəlaymən» («Yər.» 50:17-18).

Huda Asuriyə wə Babiləqə nemə kıloqan bolsa u Mediya-Pərsiyə, Gretsiyə wə Riməqə kıloqan wə kəlgüsidimu Əz həlkini kəmqılaxka iqlitidioqan əllər həm xəhslərgə ohxax ixlarnı kildidu; huddi Yərəmiya pəyoqəmbər ərkilik deyilgəndək: — **«Ləkin seni yutuwaləqanlarning həmmisi yutuweliniu; sening barlıq küxəndiliring bolsa sürgün bolidu; seni bulioqanlarning həmmisi buləq-təlaləq kiliu; seni ow kıloqanlarning həmmisi ow bolidu»** («Yər.» 30:16).

İsrail yat əllər tərıpidin harlanəqan bolupla qəlməy, 5-ayət boyıqə «əz padıqlırlı», yəni əzlirining məmuriy wə rəhiy yətkəqliri, əzlirini baqqan wə əzlirigə həmayə bolux kərek boləqan həkimlər, kəhınlar wə «pəyoqəmbərlər» **«ularqə iqlini həq əqrıtmaydu»**. Ular xundək

«Zəkəriya»

kilip, pəket öz mənəpə'itini izdəp «Hudaning koyliri»ni baxqılarning owlax obyektı kılınıx səwəbi bolup, əzlirining «sahta padiqi» boləjanlıqını ispatlaydu.

Həlkning həliti hazır tehimu bəttər bolup ketidu, qünki Huda Əzi: «... **Mən zeminda turuwatqanlarəja yənə iqimni heq aqritmaymən, dəydu Pərwərdigar; — wə mana, Mən adəmlərni, hər birini öz yekinining kəliəja wə ez padixahıning kəliəja tapxurimən; mana, bular zeminni harab kılidu, ...»** — dəydu (6-ayət).

Bu 6-ayəttə, Israil «Yahxi Padiqi»ni rət kıləjəndin keyinki bolidiojan wəqələr toptooqra aldinala kərsitilidu («Yh.» 10:1-31). Birinqidin, Huda Əz həlkigə boləjan kəyümi wə ularning üstidiki mudapiəsini elip ketidu; ikkinqidin, ularni bir-birigə zit kılidu; üçinqidin, ularni düxmününing kəliəja tapxuridu.

Tarihta mol ispat barki, Məsihni rət kıləjəndin keyin Israil həlki əzəldin bolup bəkmiojan dərijidə bir-birigə qarxi, bir-biridin kattik həsət kılidiojan kəp məzhəp-guruhqa bəlünüp kətti. Miladiyədin keyinki 70-yilda Rim kəxuni Yerusalemini üç yerim yil kərxiwələjəndin keyin sepilini bəsüp xəhərni ixəqal kıləjan künidə, xəhərdikilər bir-birigə qarxi üç məzhəp-guruhqa bəlünüp, əz'ara səkuxuwatqan idi.

Yərəmiya pəyğəmbər Babil imperiyəsi Yerusalemin xəhərini alidəjanlık toqruqluk bəxarət bərgəndə, xəhərdikilərnin pəket düxmənələr tərpidin kısıləjənin təswiriləp kəlməy, bəlki bir-birigə zit ikənlikinimu təswirləydu: —

«**Mən ularni düxmənlinirining həm janlirini izdigüqilərnin kattik kistaydiojan kərxawining besimi astida oqullirining gəxini həm kizlirining gəxini yəydiojan kəlimən, ularning hər biri öz yekinining gəxini yəydu**» («Yər.» 19:9). Rimliklər xəhərni muhasirigə aləjan wəktidə (miladiyədin keyinki 70-yilda) op'ohxax iqlar boldi. Hudaning jazasining bu ikki amilini Zəkəriyamı ilgiri tiləja aləjanidi: «**Düxmənələr tüpəylidin qikkuqi yaki kirküqi üçün aman-esənlik yok idi; qünki mən hər bir adəmnə öz yekinioja düxmənləxtürdüm**» («Zək.» 8:10).

«**Əz padixahıning kəliəja tapxurimən**» dəgən ibarə xu padixahni ularəja Huda bərmigənlikini, bəlkim əzliri talliwələjanlıqını kərsətsə kərək. Zəkəriyaning dəwridə Yəhədaning heq padixahı yok idi wə yənə 550 yil iqidə Yəhədiylərnin heq padixahı bolmidi. Ləkin waliy Pilatus Əysa Məsihni hələyik aldioja qikərojanəda u ularəja məshirə arilax əmma həkikətni səzləp: «**— Mana bu silərnin padixahınglar!**» — dəp jakarlıəjanəda, ularning jawabi «**— Yokiting, yokiting, uni krestləng!**» deyixtin ibarət boldi.

Pilatus ularəja yənə: — «**Meni padixahınglarni krestlign, dəmsilər?**» — dəgəndə bax kahınlar əzlirini həlkə wəkil kılıp jawabən:— «**Kəysərdin baxka heqkəndə padixahimiz yoktur!**» — deyixti.

Mana ularning talliwələjan «**əz padixahı**». Xundək talliwələjəndin keyin, ular «Kəysərnin kəliəja» tapxuruldi; uzun ətməy Rim kəxunliri (boləjusi Kəysər Wəspasiyan, andin boləjusi Kəysər Titusning yolyorukı bilən) ularning zeminini wəyran kildi, ibadəthanisini kəydürüwətti, xəhərni kəydürüwətti, həlkni qət-qətlərgə tarkitiwətti.

Əslidə bax kahin Kəyafa həlkni Məsihni əltürüxkə kutritip: «**Uningəja xundək yol koyup bəriwərsək, həmmə adəm uningəja etikəd kılıp ketidu. Xundək boləjanəda, rimliklər kelip bu ibadəthanini wə kəwmimizni wəyran kiliwetidu!**» dəganidi. Andin u ularni kuqkürtüp:

— «**Pütün həlkning həlak boluxining orniəja, birlə adəmnin ular üçün əlüxi yahxi...**» dəp, ahirdə Əysa Məsihni etikədsiz rimliklərnin kəliəja tapxurojan. Ləkin ular öz Kutkuzəjuqi-

«Zəkəriya»

Padixahioqə satkənlik kəlix jinayiti üçün dəl ular kərəkən ixlar bexioqə qüxti: **«Rimliklər kəlip ularning ibadəthanisini wə kowmini wəyran kiliwətti»**.

Həlbuki, gərqə jazasi dəhşətlik boləqini bilən Hudaning İsraioqə boləqan hitabi həq əzgərməydu: **«Rəzil yolliringlərdin yeninglər, yeninglər! Nemixkə əlgünglər kəlidu, i İsrail jəməti?!»** («Əz.» 33:11).

«Zəkəriya» dəgən kitabning ahirkə bablirida ularning Hudaning yenioqə «yenixi» ayan kəlinidu. Xu qaoqda rosul Pawlusning xu bexariti əməlgə axurulidu: **«Andin pütün İsrail kətkuzulidu. Bu toqruluk mükəddəs yazmilarda mundaq yeziləqan: — «Kətkuzoquqə Ziəndin kəlip, iplasliqni Yəqubning əwladidin yəq kəlidu. Mən ularning gunahlırini elip təxliwətkinimdə, mana bu ular bilən tüzidəqan əhdəm bolidu»** («Rim.» 11:26 «Yəx.» 59:20-21).

Əmdi bu bexarətning meoqizi — «Yahxi Padiqi»ning Əz kowmini bəkkini; padining kəndək jəhəllik bilən uni rət kəlip, «boquzlaxkə bəkitilgən pada» bolup qəloqini, dəgən qong teməqə kəlduk; —

«Xunga mən «boquzlaxkə bəkitilgən pada»ni bəkip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərni bəktim. Mən əzümgə ikki tayəqni aldim; birinqisini «xəpəət», ikkinqisini «rixət» dəp atidim; xuning bilən mən padini bəktim» (7-ayət).

Pütkül İsrail arisida hərdəim əzlinirning gunahlıridin towa kəloqan, Hudaqə sadik boləqan bir «qəldi» bardur; Zəkəriyaning dəwridə muxu həlk **«padining arisidiki miskin məminlər»** (ibrəniy tilida «aniylar») deyilidu (11-ayəttimə tiləqə elinidu). Bəxqılar Hudaning səz-kəlamioqə kəlak səlmisimə, ular yənəla əngləydu («aniylar» dəgən səz xu mənidə «Zəb.» 10:2, 9, 14:6, 25:16, 35:10, 37:14, 40:17, 70:5, 72:4, 86:1, 109:16-22, «Yəx.» 10:2, 14:32, 41:17 wə kəp bəxkə yərlərdə tēpəlidu).

Bexarət boyiqə «yahxi padiqi» Yəhədiy həlkəning kəp kəsimi tərəpidin rət kəlinəqan bolsimə, uning hizmət mēwisi bə bolidu, yəni «boquzlaxkə bəkitilgən pada» arisida «Hudaning miskin məminliri» bə bolidu. Zəfəniya pəyoqəmbər eytkəndək: **«Mən arəngdə kəmtər həm miskin bir həlkni qəldurimən, ular Pərwərdigərnəng nāmioqə tayinidu»** («Zəf.» 3:12); İnqildə İsrail arisidiki «Hudaning qəldisi» mundaq təswirlinidu: — **«U (Məsih) Əzinqilərgə kəlgən bolsimə, bəraq Uni Əz həlkə qəbul qəlmidi. Xundəktimə, U Əzini qəbul kəloqanlar, yəni Əz nāmioqə etikəd kəloqanlarning həmmisigə Hudaning pərzənti bolux həqəqini atə qildi»** («Yh.» 1:11-12).

Rəbbimiz Məsih İsrail boləqan bərlək padini bəkti; ləkin pəkət **«padining arisidiki miskin məminlər»**, yəni bəx kəhinqar, əksəqallar wə pərisiylər kəmsitkən «aniylar»lə uningəqə ixinqp əgəxti. Rosul Pawlus bu ixlərdə əz həqisi Əysə Məsihgə əgixip uningəqə əhxəx ix qildi: — **«Əmdi xu səwəbtin, mən Huda tallioqan bəndilərnəng Məsih Əysədə boləqan nijaqkə mənggüllək xən-xərp bilən erixixi üçün həmmə ixkə bərdəxliq bərimən»** — dəydu («2Tim.» 2:10).

Zəkəriya pəyoqəmbər məzkur əqəyibənə kərünüxtə padinqilik wəzəpisini İsrailni dəp zimmisigə alidu, andin ikki tayəqni qəlioqə alidu. Ottura xərkə padinqilərnəng ikki tayiqi bə bolidu — birinqisi padining dūxmənliqi, xirlər, bərilər kətarliqlərnəng qəoqlax üçün, ikkinqisi padini yətəkləp, yolini toqriləx üçün ixtətilidu. Dawut pəyoqəmbər bu ikki tayəq toqruluk Zəburda: **«Səning həsəng həm tayiqəng mənə təsəllidur»** dəydu (23-küydin).

«Zəkəriya»

Ikki tayakning namlirining ahamiyiti bar; birinçisi «**xapaət**», ikkinçisi «**rixta**» dəp atilidu. Ularning roli 10- wə 14-ayəttə kərinidu; birinçisi («xapaət») «padining düxmənli»ning, yəni yat əlləning Israiloğa hujum kilişini tosuxğa ixtilididu; ikkinçisi («rixta») padining iqi birlikini saklaydu. Bu ikki tayakni kəlioğa elip Zəkəriya pəyoğəmbər (bizningqə Məsihgə wəkil bolup) «**padini bəktim**» dəydu.

Əmdi intayin sirlik munu ayətkə kelimiz: —«**Xuningdək mən bir ay iqidə üq padiqini həlak kildim; mening jenim bu həlktin bizar boldi wə ularning jeni meni eq kərdi**» (8-ayət).

«Üq padiqi» toqıruluk bizningqə ikki imkaniyət bar: —

(1) «Üq padiqi» məlum adəmlərni əməs, bəlki Huda Israil üqün bekitkən üq hil padiqini, yəni «pəyoğəmbər», «kahin» wə «padixah»ni bildüridu. Miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsinin Yerusalemnı wəyran kilişini bilən, Israilda bu üq hil «padiqi» qalmidi.

(2) Miladiyədin keyinki 70-yili Rim qoxunliri Yerusalemnı muhasirigə aloqanda, Israilning bir-birigə intayin eq boləqan üq yetəkqisi (Yuhanna, Simon wə Əliezər isimlik) bar idi. Ularning bir-biri bilən soquxuxliri tūpəylidin Yerusalemnı ahir berip ixəqal kilişəqan, bu üq «padiqi» xu haman «padiqiliktin» qaloqan. Biz bu 2-imkaniyətə mayilmiz. Biraq ««Yahxi Padiqi»ning bu üq padiqini həlak kilişini bilən həlk yənila agah almaydu; əksişə ular «Yahxi Padiqi»oğa tehimu eq bolidu; Umu «**Mening jenim bu həlktin bizar boldi**» dəydu. Muqəddəs Roh Israil həlkining jahilliki toqıruluk heli baldur Zəburning muəllipi arkilik waysioqandək: —

«**Biraq həlkim sadayimoğa qulaq salmidi,**

Israilning Manga baolanoqusi yok idi;

Xunga Mən ularni ez tərsalikoğa qoyuwəttim;

Ular ez məsləhətliri bilən mengiwərtti» («Zəb.» 18:12-16, «Yəx.» 48:18). Mana bu 8- wə 9-ayətlərnin kışkiqə mənisidur. Qünki Huda intayin səwr-takətlik, Uning səwr-takətinin tūgixi bilən Huda: — «**Mən silərni bəkməymən; ələy dəp qaloqanliri əlup kətsun; həlak bolay dəp qaloqanliri həlak bolsun; tirik qaloqanlarınin həmmisi bir-birining gəxini yesun**» — dəydu (9-ayət).

Dərwəkə, Rim imperiyəsi Yerusalemnı muhasirigə aloqanda kəp adəm aqarqiliqtin baxkılarnı əltürup gəxini yegən. Rimliklarınin Israiloğa hujum kilişidiki səwəb 10-ayəttə tepilidu; Padiqining Öz padisi bilən boləqan munasiwetining üzülüşini bildürux üqün pəyoğəmbər Hudağa wəkil bolup tayaklirining birinçisini sunduridu: —

«**Mən «xapaət» degən tayikimni elip sunduruwəttim, xuningdək mening barlik əllər bilən boləqan əhdəmnı sunduruwəttim**» (10-ayət).

Ayəttə deyilgən «əhdə» Hudaning Israil bilən tüzgən əhdisi əməs, bəlki u Israiloğa himayə bolux üqün əllər bilən Əzlükidin tüzgən birhil əhdisidur. Israil Hudaning iltpati astida turəqan bolsila, u hətta düxmənlinirinu ular bilən tinq etidioqan kılatti («Pənd.» 16:7 «**Adəmning ixliri Pərwərdigarnı hursən kilsa, U hətta uning düxmənlinirini uning bilən inaklaxturar**» deyəlgəndək). Ləkin mudapiəsi ulardin elip ketilgən bolsa, yat əllər wəhxiy haywanlardək kelip Israilni ez owlaydioqan obykti kilişu: «**Mana ormanlıktiki yawa tongguzlar uni yiriwatidu, daladiki haywanatlar uningdin ozuklinidu**» («Zəb.» 80:13). Ahirkı zamanda Israil kət'iy towa kiliş Məsihgə etikəd kilişəqanda, Huda kəytidin ular üqün munu əhdini bəja kəltüridu: —«**Mən ular üqün daladiki haywanlar, asmandiki uqar-qanatlar wə yər yüzidiki emüligüqilər bilən bir əhdə tüzimən; Mən okya, kiliş wə jəngni sundurup zemindin elip taxlaymən; ularni aman-esən yatkuзимən. Wə Mən seni əbədil'əbəd Özümgə baqlaymən; həkkaniylikta, mehir-muhəbbəttə,**

«Zəkəriya»

rəhim-xəpətlərdə seni Özümgə baqlaymən; seni sadəqətlikdə Özümgə baqlaymən; xuning bilən Pərwərdigarni bilip yetisən» («Hox.» 2:18-20).

11-ayətkə etəyli: — «Əhdə xu küni bikar kıliwetildi; xunga pada arisidiki manga diqqət kılojan (yaki, «manga qaraydiojan») miskin məminlər buning Pərwərdigarning sezi ikənlikini bilip yetti».

Xunga, pəyoğəmbərnin dəwridin keyinki «miskin məminlər» Hudaning (10-ayəttə deyilgən) «əllər bilən boləjan əhdisi»ning «sunəjanliki»ni kərgəndə, ular bu ixni Huda bexarət kılojanlıqini «bilip yetidu». Bu «bilip yetix»ning əzi bəlkim Zəkəriya kəruwatqan əlamət kəruñuxning bir qismi idi. Əməliyəttə Məsihkə ixəngən barlıq Yəhudiylar Yerusalemining Rim koxuni tərripidin wəyran kılinixidin ilgiri bu bexarətkə əsasən, xundakla Məsihning səzigə əsasən («Luqa» 21:20) Yerusalemdin qikip taqlıq rayonə qaqqanıdi («Luqa»diki «qoxumqə səz»imiznimu kəruñg). Ahırkı zamandimu dəjjal Yerusalemnı ixəqal kılməqki boləjanda xuningə op'ohxax degüdək bir əhwal bolidu («Mat.» 24:15-22).

Bu bexarəttiki əng təs, birəq əng muhım ayətlərgə kəldük: — «Wə mən ularəja: «Muwapik kərsənglar, mening ix həkqimni beringlar; bolmisa boldi kılinglar» — dedim. Xunga ular mening ix həkqimə ottuz kümüx tənggini taraziəja saldi.

Wə Pərwərdigar manga: «Mana bu ular manga bekitkən kəltis bəha! Uni sapalqining əldioja taxlap bər!» dedi. Xuning bilən mən ottuz kümüx tənggini elip bularni Pərwərdigarning eyidə, sapalqining əldioja qəruwəttim» (12-13).

Pəyoğəmbər əzi kərgən kəruñuxtə Hudaning yaki Məsihning wəkili yaki uning ornida bolup halayıktin pədiqining «ix həkqi»ni soraydu. Qünki U dərəkə dəwrdin-dəwr ularəja həkqiyp pədiqi boləjan; pəkət ular Uning ular üqün pədiqi boləjan hizmitini rət kılojan.

Məsih əysa Hudaning wəkili bolup, Hudaning Israiləja boləjan əsirmu əsir kərsətkən mehrəbanlıki üqün uların Əz «əmgək mewisi»ni sorəjan («Mat.» 21:33-41də Rəbbimizning «üzümzarlıq təmsili»ni kəruñg). Xu ixta U (Huda) ularning kənglini sinidi. Qədimki bir alim degəndək: «Huda bizning iradimizni paymal kılmaydu yaki bizni hizmitidə boluxqə məjburlımaydu. U əldimizəja həyat wə əlümni qoyidu, həyatni tallaxqə təklip kılidu. Biz Uning mehir-xəpkiti bilən uni tallıyalaymız; ləkin bizning Uning mehir-xəpkitini wə Uning Əzini rət kılix imkanıyitimiz yaki ərkinlikimizmu bər».

Əməliyəttə Israil Hudaning Məsih ərkilik boləjan mehrini rət kılipla qəlməy, əksiə Uningəja həqarət kıldi. Bu həqarətni ular «ottuz kümüx tənggə»ni «ix həkqi» ornida sunuxi bilən ipədiləydu. Yüqirida eytknimizdək, ottuz kümüx tənggə muqəddəs qanun boyiqə tasədiyiqlıktin əltürülgən bir qulning tələm bəhasi idi, halas («Mis.» 21:32).

Bu pulni pəyoğəmbər Hudaning əmri bilən ibadəthanida barlıq pükralar əldida «sapalqining əldioja» qəruwetidu. İbraniy tilida muxu «qəruwetix» degən səz ədəttə həram nərsini mutlək yirginqlıq dəp taxliwetixni bildüridu («Mis.» 22:31, «Yəx.» 2:20, 14:19də xundəq ixlitilidu).

Əmdi nemixqə pəyoğəmbər (kəruñuxtə) bu kümüxni «sapalqining əldioja taxlap bərixı» kərek bolidu? Sapalqılarning ibadəthanida ixliri bər idi; məsilən, ibadəthanining əxhanisida tamək etix wə kir-qətlərnı yuyux üqün sapal buyumlar kərek bolətti; xu buyumlarınin ibadəthanidiki barlıq buyumlar iqidə əng ərzən, əng təwən orunda turuxi turojan gəp idi (14:20ni kəruñg). Xunga «sapalqining əldioja taxlıxi» məlum bir nərsining ərziməslikini bildürüx üqün bolsa kərek; bügüngə qədər bu toqruluk buningdin bəxqə məlumatlarəja erixkinimiz yok.

«Zəkəriya»

Xu ix nemixka ibadəthanining əzidə kilinojan? Ibadəthanida kəpqilik, jümlidin pütkül Israil jamaitigə wəkil bolojan kaħinlar xu ixni kərələytti; xuning bilən pütkül həlk guwah bolatti; Huda Əzimu guwah bolatti, əlwəttə.

Dikqət kiliximiz kerəkki, bu «ottuz kümüx tənggə»ni Pərwərdigar əzi kattik kinayə bilən «**ular Manga bekitkən kaltis baħal**» dəydu. Muxu ibaridin yənə enikki, pəyoqəmbər dəl Hudaning wəkili bolup, Uning ornida ix kiliwatatti.

Əmdi bu bexarət kəndək əməlgə axuruldi? Yəhuda Rəbbimizni «ottuz kümüx tənggə» üqün bax kaħinlaroqə «setiwətkən»din keyin təwəndiki ixlar boldi («Mat.» 27:3-10): —

«Uningoqə satkūnluk kīlojan Yəhuda Uning əlümgə həkūm kīlinojanlikini kərup, əz kilmixioqə puxayman kildi wə bax kaħinlar bilən aqsakallaroqə ottuz kümüx tənggini kayturup berip:— Mən bigunah bir janning kəni təkülüxkə satkūnluk kīlip gunah ətküzdüm, — dedi.

Buningoqə bizning nemə karimiz? Əz ixingni bill — deyixti ular.

Yəhuda kəümüx tənggiləni ibadəthanining iqigə qəriwətti wə u yərdin ketip, talaqə qikip, esilip əlüwaldi.

Bax kaħinlar kəümüx tənggiləni yioqiwelip: —

Bu hun təlümi boləjan tənggilərdur, ularni ibadəthanining həzinisigə koyux haram, — deyixti. Ular əz'ara məsləhətləxip, bu pullar bilən yaka yurtluklaroqə mazarlik bolsun dəp, sapalqining bir parqə etizlikini setiwalidi. Xunga bu yər həziroqə «kənluk etiz» dəp atilip kəlməktə.

Bu wəqə arkilik Yəreəmiya pəyoqəmbər təripidin burun eytiləjan munu bexarət əməlgə axuruldi:

«Israil həlkī Uning üqün baħalap bekitkən baħasini, yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti wə Pərwərdigar Manga əmr kīlojandək, sapalqining etizini setiwelixkə həjləxti»».

Mana bu, Israil əz padiqi-padixahī bolojan Məsihgə bekitkən baħadur.

Oqurmənlər yukirida rosul Mattaning Zəkəriya pəyoqəmbərnin bexaritinə nəkil kəltürginini wə bexarəttiki əyni səzlərnin otturisidiki pərkləni bayqiojan boluxi mumkin. Nemixka xundək pərklər bar? Uning üstigə, «Matta»da bexarət nemə üqün «Yəreəmiya pəyoqəmbər (Zəkəriya pəyoqəmbər deməy) təripidin eytiləjan» deyilidu?

Ikkinqi soal toqruluk «Matta»diki «koxumqə səz»imizni kəring.

«Matta» bilən «Zəkəriya»ning otturisidiki pərklər toqruluk birinqi soalninq intayin təs bir soal ikənlikini oquq etirap kilimiz. Bəzi əhwəllarda Injildiki muəlliplər «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning səzlinini nəkil kəltürginidə ularni ihqamlaydu yaki baxkə pəyoqəmbərlərnin səzliri bilən birləxtüridu (yukirida eytkinimizdək, Zəkəriya pəyoqəmbər Mükəddəs Rəhning yolyorukī bilən «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning səzlinini ohxaxla ihqamlaydu). Yəhudiy əlimilər («rəbbilər») daim xundək kīlidu; buning nətijisini ular «Tərgum» dəydu (ibrəni tilidiki «tərgum» bilən ərəbqidiki «tərijimə» ohxax yiltizlik səzlərdur). Əmdi rosul Matta muxu ayətlərdə xundək kīlip bəzi «ilgiriki pəyoqəmbərlər»ning səzlinini, jümlidin Zəkəriya pəyoqəmbərnin bexaritinə ihqamlap birləxtürgənmu, kəndək? Nuroqun etiqadsiz alimlar Matta muxu yərdə bir hatalikni ətkəzdi, halas, dəydu. Əmma Matta Rəb Əysa toqruluk yazəjan «Matta» degən bayanida uninq Təwrəttiki barlik pəyoqəmbərlərnin yazmilirioqə intayn qongkur qūxəngigə igə boləjanlikī tolimu kərünərluk pakittur. Xunga uninq xundək addiy bir hatalikni ətküzüxi kəp'iy mumkin əməs idi.

Alimlar pərkləni qūxəndüridoqan nuroqun baxkə pikirlirini otturioqə koyəjan; ulardin: «Pərwərdigar Manga əmr kīlojandək, sapalqining etizini setiwelixkə həjləxti» degən səzlər

«Zəkəriya»

amaliyatta Yərəmiya pəyoqəmbərnin bizgə hazır naməlum, yəqin kətkən bir yazmisida pütülgən, degən bir pikir bar. Qədimki Məsihiy jamaət iqidiki Yerom isimlik mətiwər bir alim öz kezi bilən Yərəmiya pəyoqəmbərnin xu yazmisini kərgən, dəydu, xunga biz bu pikirgə mayilmiz.

Qaysi qüxəndürüxning toqra ikənlikidin kət'iyənəzər, yukirida eytkinimizdək: «Zəkəriya»da «**sapalqining aldiqə taxlax**» degən ibarə taxlanqan nərsining ərziməslikini bildüridu, dəp kaytilaymiz. «Matta»da «sapalqining etizi üqün berix» degən ibarimu xuningə ohxax mənini puritip beridu. Rəbning muhlisi bolqan Yəhədaning satkənlük puli bilən əməliy bir etiz, yəni «sapalqining etizi» dəp atalqan bir etizning setiwelinqini pakittur, əlwəttə.

Gərgə bexarət əməlgə axurulux jəryanida ottuz kümüx tənggə Rəbbimiz Əysaqə əməs, bəlki Yəhədaqə berilgən bolsimu, bu ottuz tənggə dəl Israilning aqsakalliri Rəbbimizgə bekitkən bahani, yəni ularning Uni kəmsitkənlikini wə Uni «Uning padiqimiz boluxini halimaymiz» dəp kət'iy qətkə kəkənlikini bildüridu.

Bexarətni ixlarning tərtpi boyiqə təpsiliy rətlisək mundaq bolidu: —

(1) Israil kəp «sahta padiqilar»ning qolida kəp azab-oqubət tartkəndin keyin wə xundakla Yerusalemlə wə (ikkinji kətim) ibadəthana wəyan kəlinixtin ilgiri, Pərwərdigar Məsihdə, yəni Israilning padiqisi süpitidə ular arisiqə kelidu.

(2) Pəkət padining arisidiki «**miskin məminlər**» Məsihning səz-kalamioqə kəlakə salidu; lekin qəlanlar Uni rət kəlip kəttik qətkə kəkədu.

(3) «Yahxi Padiqi» kəlning bahəsi bilən bahəlinidu.

(4) Xu pul ibadəthanida «sapalqi»ning aldiqə taxliwətilidu;

(5) Məsihni rət kəlqəndin keyin Yəhədiy həlki sirtki tərəptin qət əlning zulumlirioqə uqraydu, iqi tərəptə öz'ara ziddiyiti barqənsəri küqiyidu.

Bəxinqi ix həziroqə yüz bərməktə. Andin «Yahxi Padiqi»ning Əzining ular bilən bolqan munasiwitini bildüridolqan əng ahirki bəlgisini, yəni ikkinji tayakni sundurup taxlaydu. Bu ix birinji tayak sunduruloqəndin bir məzgil keyin bolqanliki bəlkim Hudaning ularni pütünləy taxlap qoyuxkə kəngli unimaqənləlikini kərsitixi mumkin: —

«**Andin Mən Yəhəda bilən Israilning kərinaxliqini üzüx üqün, ikkinji tayikimni, yəni «rixta»ni sunduruwəttim**» (14-ayət). Eytkinimizdək, bu bexarət ularning öz'ara bolqan əqmənlikning pəyda bolqanliqini kərsitidu.

Ahirida bu «bexarətlik hərəkətlər» iqidin dəhəxətlik bir ix yüz beridu. Ular «Yahxi Padiqi»ni rət kəlqəndin keyin (xundakla, Huda Əz kəraliri bolqan ikki tayakni sunduruwətkəndin keyin) ahir bərip ular Məsihning dəl əksi bolqan bir xəhsning zalimlikioqə tapxurulidu: «**ərziməs padiqining kəralirini al**» dəp buyrulidu: —

«**Pərwərdigar manga mundaq dedi: «sən əmdi yənə ərziməs padiqining kəralirini al**» (15-ayət).

«Zəkəriya»

Ibraniy tilida «ərziməs» degən muxu söz yənə «rəzil» yaki «təlwə» degən mənیلərnı ız ızıqıǵa alıdu (ohxax söz, məsilən, «Ayup» 5:3, «Zəb.» 14:1, «Pənd.» 1:7də tepilidu).

Bu hərıkətning mənisini Huda Əzi qüxəndürıdu: —

«Qıñki mana, Mən zemında bir padiqini ornidin turoquzumənki, u ǵalak bolay degənlərdin həwər almaydu, tenəp kətkənlərnı ızdımaydu, yarılanoǵanlarnı saǵaytmaydu, saǵıqlarnımu baǵmaydu; u bəlki səmrigənlərnıng gəxini yəydu, ǵəttə tuyaklırını yirip yəydu» (16-ayət).

Huda Əzi bu kixini **«zemında... turoquzıdu»** — demək, Israilni jazalax wə tazılap-tawıax üqün Asuriyələrnı, Babıllarnı, rimliklar ǵatarlıq zalımlarnı turoquzoǵandək xu **«ərziməs padiqi»**ni turoquzıdu. Hudaning padisining bu rəzil adəmgə əǵixıxkə təyyar boluxining əzi Hudaning ularning bexioǵa qüxürıdıoǵan jazasidin ibarət bolıdu.

Əmdi «ərziməs padiqi» kim bolıdu?

Yukırıda biz Israilning **«əz padıxahı»** degən söz üstidə tohtaldıq; Yəhudy həlki Əysani rət kılıp rimlik Ǵəysərnı «padıxahımız xu bolsun» dəp tallıwaldı. Daniyal pəyoǵəmbərnıng bexarətliri boyıqə Rim imperiyəsining ornıda ahirda pütkül dunyani soraydıoǵan dəhǵətlik bir imperiyə qıqıdu; rimlik Ǵəysər həlkning əzigə ibadət kılıxni məjburlıoǵandək, xu imperiyəning imperatori pütkül dunyadiki adəmlərnı əzigə ibadət kılıxǵa məjburlaydu. U dəl dəjjal bolıdu. Israilning tarihıda «dəjjal»dək ularnı azdurup əzigə məptun kılıp ǵalakətkə elip baroǵan birnəqǵə kixilər boloǵan — məsilən, əzi tooǵıruluk «Mən Ǵutkuzoǵuqi-Məsiǵ» degən «Bar-Ǵoǵba» (miladiyədin keyin 135-yili). Dəjjal xu aldamqi mustəbitlərnıng arisidiki ahirkisi wə əng dəhǵətlik bolıdu («Yǵ.» 5:43, «2Tes.» 2-babnımu kərüng).

Lekin dəjjal anǵə uzun həküm sürəlməydu; uning aǵiwiti tuyuksız ǵalakət bolıdu: — **«Padini taxlıwətkən ərziməs padiqining ǵalıoǵa way! Ǵılıq uning biliki wə ong kəzigə qüxıdu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy ǵarangoǵulixip ketıdu»** — (17-ayət).

Uning **«padini taxlıwətkən»**i uning «sahta padiqi», «mədikar» ikənlikini ispatlaydu («Yǵ.» 10:12-13).

«Rəb Əysa aǵızidiki nəpisi bilənla uni yutuwetıdu, kəlgən ǵaoǵdiki parlak nuri bilən uni yok ǵılıwetıdu» («2Tes.» 2:8).

Bu sırlıq babning həwirini yioǵınǵalısaǵ: (1) Israil əzining mənəpətpərəs «padiqiliri» təripidin kəp azabları tartaǵan. (2) Birak bu ıxlarda ularning əz məs'uliyiti bar. Huda muxu padiqiliri arǵılık ularnı jazalıoǵan həm jazalaydu. Ǵalbuki, Israil həlki Yahxi Padiqini, yəni Hudaning Əzini kəmsitıdu. Ular uni «30 kümüx tənggə» ǵimmitidə kəridu. (3) Bu pul ibadəthanıda taxlıwetilıdu; (4) Ular həǵıqiy padiqining bəǵıxini rət ǵilıdu, xunga Huda ularnı nəǵayiti rəzil bir padiqining ǵolioǵa tapxurıdu; (5) Huda muxu rəzil padiqini wə barlık mənəpətpərəs padiqılarnımu ǵattik jazalaydu.

(6) Pərwərdigarning yükligən ikkinqi sözi — (ahirki zamanlar) (12-14-bab).

12-bab — Ahirki jəng wə Hudaning kutkuzuxi

Biz hazır Zəkəriyaning bexarətlirining «yükiri pəllisi»gə kəldük. Təwəndə kitabning ikkinqi kışmidiki (9-14-babtiki) ikki belək tooqruluk eytkinimizni qaytilisak artuq bolmas: «Birinqisidə (9-11-bablarda) Hudaning Israiloqa zulum kilip kəlgən dunyawı küqlərni həlak kiləuqi jazası, xundakla Israilning barlıq düxmənlerini yengixkə küqləndürüluxi əsasiy tema bolidu; ikkinqisidə (12-14-bablarda) Israilning əllər bilən boləjan ahirki jiddiy kürəxlər arqilik tazilinixi wə tawlinixi, ularning Hudaning mukəddəs qowmi boluxkə kəndək əzgətilixi muhim tema bolidu».

Muxu bexarət, xübhisizki, Zəkəriyaning dəwridin yırək kəlgüsini kərsitidu. Bu ahirki 12-14-bablarda Zəkəriya munu ixlarni aldin'ala eytidu: —

- (a) Israil wə Yerusalemnı yökıtaylı dəp yər yüzidiki barlıq əllər ularoqa qarxi qikidu;
- (ə) Bu kəskin jəng tüpəylidin Israil Hudaəqa nida kilidu;
- (b) U ularoqa əzlrining Məsihini krestligənlikini ayan kilidu;
- (p) Pütkül Israil kəttik towa kilidu;(t) Huda ularni Məsih arqilik kutkuzidu; Məsih dunyaoqa kaytip kelip əllərnin (əməliyəttə, dəjəlnin) Yerusalemda yioqıləjan barlıq koxunlirini yökıtidu;
- (j) Məsih Yerusalemnı mərkəz kilip Hudaning padixahlikini yər yüzidə bərpa kilidu.

Bundək ixlər tehi yüz bərmidi.

Bu 12-14-bablarning kəp kışmida Zəkəriyoqa tapxuruləjini bexarətlək rəsımlər yaki simwollar əməs, bəlki biwasitə kəlgüsıdiki wəkələr aldin'ala eytiləjan wəhiy boləqaqkə, bexarətlərni xərək kilix kitabning baxkə yərlirini xərək kilixtin asanraq bolidu. Xunga biz pəkət (a) bexarətlərni mukəddəs Təwrəttiki baxkə munasiwətlək yazmılar bilən selixturimiz; (ə) arqə kərünuxigə munasiwətlək boləjan həwərlər yaki kizik nuqtılar bolsa xu tooqruluk tohtilimiz; (b) bexarətlərdiki bəzi əjayib həkikətlər üstidə əzrak tohtilimiz.

(1-ayət) «Pərwərdigarning Israil tooqruluk səzidin yükləngən bexarət: —

Asmanlarnı Yayoquqi, yərninğ ulını Saləquqi, adəmninğ rohinı uning iqidə Yasioquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —»

Yükirida eytkinimizdək, bir bexarət «yükləngən» bolsa adəttə təsiri zor, dəhşətlək bir həwər yətküzidu. Muxu ayəttə Pərwərdigarning asman-zeminni wə insanni yaritixitiki uluq əməlininğ tiləqə elinixi muxu ayəttiki wəkəlninğ barlıq insaniyətəkə təsir yətküzidəjan ələmxumul ixlər bolidəjanlikini kərsitidu.

«Mana, Mən Yerusalemnı ətrapidiki barlıq əllərgə kixilərnı dəkkə-dükkigə salidəjan apqur kilimən; Yerusalemoqa qüxidəjan muhasirə Yəhudaəjimü qüxidu» (2-ayət).

Mukəddəs yazmılardiki kəp yərlərdə «kədəh» (yaki «apqur») dəgən səz Hudaning jazasioqa wəkil bolidu; məsilən Zəburda: **«Qünki Pərwərdigarning kəlidə bir kədəh turidu; uningdiki xarab kəpüklıxidu; u əbjəx xarab bilən toldi; Huda uningdin təkidu; dərwəkə yər yüzidiki barlıq rəzillər duəjini qəymay unı iqiwetidu»** deyilidu («Zəb.» 75:8).

«Zəkəriya»

«Yəx.» 51:21-23də bu jazalar pəkət Israilning bexioja qüxkəndin keyinla andin əllərnin bexioja qüxidiojanliqi kərsitilidu: —

«**Xunga hazır buni anglap qoy, i har bolojan, — məs bolojan, birək xarab bilən əməs: — Öz həlkining dəwasini yürüzgüzüqi Rəbbing Pərwərdigar, yəni sening Hudaying mundək dəydu: —**

«Mana, Mən kolungdin adəmnı wəhəmiyə salidiojan jam-kədəhni, yəni kəhrimgə tolojan kədəhni eliwaldim; sən ikkinqi uningdin heq iqməysən; Mən uni seni har kiliwatkanlarning koloja tutkuzimən; ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip tur» dedi; xuning bilən sən teningni yər bilən təng kilipl, üstüngdin ətəküqilər üçün özüngni koqidiki yol kilding»».

Bu ayətlərdə «kədəh» tiləja elinidu. Əmma Zəkəriyaning bexaritudə u «kədəh» əməs, bəlki «apkur» deyilidu; — demək, jazanin kəlümi «kədəh»tin qong bolidu, barliq əllərnin uningdin bir-birləp iquxigə bir apkur boluxi lazim (bu söz «Mis.» 12:22, «2Sam.» 17:28 wə «1Pad.» 7:50dimu ixlitilip, ibraniy tilida apkurni kərsitidu).

Yəhuda Yerusalemoja ohxax, muhasiridə japa tartidu: «**Yerusalemoja qüxidiojan muhasirə Yəhudaqimu qüxidu**».

«**Xu küni əməlgə axuruliduki, mən Yerusalemnı barliq əllərgə eoqir yük bolojan tax kilimən; kim uni özigə yüklisə yarilanmay qalmaydu; yər yüzidiki barliq əllər uningəja jəng kilixkə yioqilidu**» (3-ayət).

«Xu küni» degən söz bu 12-14-bablarda 21 kətim ixlitilidu. Okurmənlər Muqəddəs Kitabta uning kəp ixlitilənlənikini baykaydu. U «Pərwərdigarning küni», «Rəbning küni», «Məsihnin küni» dəpmu atilip, Məsihnin dunyaəja kaytip kelixining küni yaki uningdin awwalki yəkin məzgəlinimu kərsitidu. «Insanning küni», yəni «insanlarning təkəbburlaxkan künliri» xu qaojda tügigən bolidu («Yəx.» 2:9-22, «1Kor.» 4:3 wə izahatini kərüng).

Muxu 3-ayəttə Yerusalemoja hüjum kilidiojanlar «barliq əllər» dəp ayan kilinidu. Yerusalemlər ularəja nisbətən «**eoqir yük bolojan tax**»kə ohxitilidu. Barliq əllər Yerusalemnı yolını tosuwalojan bir taxla dəp karap: «uni eliplə taxliwetip, ətüp ketəyli» dəp oyladu; əmma xu tax ularning oyliqinidin tolimu eoqir bolup, ular uni kətürməkqi bolojanda kolliridin qüxüp ketip bədənlirini kattik sürüp yarilanduridu.

Əllərnin ahirki zamanda Xəytanning wəswəsiliri bilən Israiləja yaki Yerusalemoja yioqilip hüjum kilməkqi bolidiojanliqini baxkə pəyoqəmbərlərmu aldin'ala eytidu: —«**Bular** (pakioja ohxaydiojan üq napak roh) **məjizilik əlamətlərnı kərsitidiojan jinlarning rohliri bolup, pütkül yər yüzidiki padixahlarnı Həmmigə Qadir Hudaning dəhəxtlik künidiki jənggə jəm kilixkə ularning yenioja qikip ketiwatatti**» («Wəh.» 16:14).

«**Xuni əllər arisida jakarlanglarki,**

«**Jənggə təyyarlininglar, palwanlarnı kəzoqanglar, jəngqilərnin həmmisi yəkinlaxsun, jənggə hazır bolsun;**

Sapan qixlirini kiliq kilip, oroqakliringlarnı nəyə kilipl sokuxunglar;

Ajiz adəmmu: «Mən küqlük» desun;

Təzdin kelinglar, ətraptiki həmmə əllər, həmminglar bir yərgə jəm bolunglar» («Yoel» 3:9-12).

Israilning xundək kistilip qəlojan xu pəyti Hudaning öz küq-kudritini kərsitixkə pərsət yaritip beridu. «Zəbur» 118-küydə «xu kün» kərsitilidu: —

«**Kistakta kəlip Yah** (Pərwərdigar)**kə nida kildim;** (ibraniy tilida xu «kistakta kəlip» «Zək.» 12:2diki «qüxidiojan muhasirə»gə ohxax söz)

«Zəkəriya»

Yah jawab kilip, meni kəngri-azadilikdə turoquzdi.

Pərwərdigar Mən tərəptidur, mən qorqmaymən;

Insan meni nemə kılalisun?

... barlik əllər meni qorxiwaldi;

Birək Pərwərdigarning nami bilən ularni həlak kılimən;

Ular meni qorxiwaldi, xundak, qorxiwaldi;

Birək Pərwərdigarning nami bilən mən ularni həlak kılimən;

Ular hərildəkdə meni qorxiwaldi; ular yekilojan yantak otidək tezla eqürüldü;

Pərwərdigarning nami bilən mən ularni həlak kılimən»

4-ayət: — «**Xu küni Mən həmmə atlarni sarasimigə, atliklarni sarang kilip urimən; birək Yəhuda jəmətini kəzümdə tutimən; əllərdiki hər bir atni bolsa korluk bilən uruwetimən**».

«Sarasimə», «saranglik» wə «korluk» Israil asiyligi tüpəylidin əzi iquxi kerək boləjan «kədəh» (yaki «apkur»)ning iqudə bar idi: «**Pərwərdigar seni saranglik, korluk wə parakəndilik bilən uridu**» («Kən.» 28:28). Ləkin Zionning «**Jəbir-japalik waqti ahirlaxkan, uning kəbihliki kəqürüm kilinojan waqti**», yəni «**Huda uningəja iltipət kəsitiđiojan waqti**» kəlgəndə («Yəx.» 40:2) Huda bu jazalarning pəkət Israilning bexioja quxkəndin keyinla andin əllərnin bexioja quxidojanlikini kərsitip: —

«... **Mən kolungdin adəməni wəhimigə salidojan jam-kədəhni, yəni kəhrimgə tolojan kədəhni eliwaldim; sən ikkinqi uni həq iqməysən; Mən uni seni har kiliwatkanlarning kolioja tutkuzimən**» dəydu («Yəx.» 51:21-23).

Hudaning düxmənlirining kolidiki əng küqlük jəng qoralliri, yəni «ənggüxtər»i boləjan at hazır dəl ularni həlakətkə elip barəquqi wasitə bolup kalidu. Bəxka yərlərdə eytkinimizdək, ahirki zamanlar toqruluk bexarətlərdə «zamaniwi y qorallar»ning puriki yəq, dəp kəraymiz:

«Xuni dəp ətimizki, Təwrat wə Wəhiydiki kəp bexarətlərdə tiləja elinojan qorallar zamaniwi y qorallar əməs, bəlki kədimki qorallardur. Biz jəzm kılalmisakmu, ahirki zamandiki wabəladin biri «pən-tehniki» uruxni qəklilyəlixi mumkin dəp oylaymiz (əməliyəttə matorlardək türlik addiy elektr yolliri, jümlidin barlik komputerlar birlə magnetlik zərbə dolqunida asanla kardin qikirilidu. Undək zərbə dolquni yadro partlaxtin, quyanxin «partlax yalkuni»din pəyda boluxi mumkin)» («Wəhiy»diki qoxumqə səz»din).

Zəkəriyaning bu bexaritidimu xundək kərilidu.

5-ayəttə: «**Birək Yəhuda jəmətini kəzümdə tutimən**» deyilidu. Buni səzmusəz təjrimə kilsək: «Kəzlimni Yəhuda jəməti üstigə aqimən» dəgənlilik bolidu. «Yəhuda jəməti», xübhəsizki, pütkül həlqə wəkil kilinidu. İnjləni oquəjanlarning esidə boluxi kərəkki, Əysənin muhlisi Petrus Uningdin üq kətim «tonumaymən» dəp tənəqəndin keyin, Rəbbimiz burulup Petruskə «**tikilip qarap koydi**». Rəbbimizning xu bir kətimlik tikilip qarap koyuxi Petrusning tax yirikini eritip uni kəttik towa kilixkə elip bardi («Luka» 22:61, 62). Muxu yərdimu, Pərwərdigarning həlqi Israiləja Məsih Əysənin kəzliri arkilik tikilip qarap koyuxi ularda ohxax nətiyə hasil kilsə kərək; bu ix uxbu bəbning ahirki kismida təpsiliy eytilidu.

5-ayət: — «**Xuning bilən Yəhudaning yəlbəxqiliri kənglidə: «Yerusalemde turuwatkanlar samawi koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar boləjan ularning Hudasi arkilik manga küq bolidu» dəydu**».

Yəhudaning yəlbəxqiliri «**Yerusalemde turuwatkanlar**»ning əzlrigə «küq boləjanlik» ularda məlum aləhidilikining boləjanlikidin əməs, bəlki Hudaning Yerusalemni talliojanlikidin

«Zəkəriya»

bolidu, dəp bilidu. Qünki Huda Yerusalem tooqroluk; «**Mən Yerusalemoğa rəhim-xəpətlər bilən qayıtp kəldim**» — degənidi (10:12ni 1:16, 2:12 wə 3:2 bilən selixturung). Mana bular Zəburdiki 46-küyning tüptin əməlgə axuruluxidur: —

«**Huda uning** (Zion xəhiring) **otturisididur; u hərgiz təwriməydu;**
Huda tang etix bilənla uningğa yardımğa kelidu» («Zəb.» 46:5).

6-7-ayət: — «**Xu küni Mən Yəhudaning yobaxqilirini otunlar arisidiki otdandək, ənqilər arisidiki məx'əldək qilimən; ular ətrapidiki barlıq əllərni, yəni ong wə sol təripidikilərni yəwetidu; Yerusalemdikilər yənə öz jayida, yəni Yerusalem xəhridə turidioğan bolidu. Pərwərdigar awwal Yəhudaning qedirilirini kütquzidu; səwəbi — Dawut jəmətining xan-xəripi həm Yerusalemda turuwatqanlarning xan-xəripi Yəhudaningkidin uluqlanmaslıqı üqündur**».

Zeminda turuwatqan pütkül həlkning wəkili boləğan «Yəhuda»lar (muxu yərdə «Yerusalemdikilər»ni öz iqiğə almaydu) «**awwal kütquzulidu**». Səwəbi birinqidin ularning əjiz, mudapiəsiz həlitudin (ular sepil iqiğə əməs, «qedirilar»da turuwatidu). Ikkinqidin, Hudaning ularğa awwal xu iltipatni kərsətini Yerusalemdikilərdə, xundakla Dawut jəmətidikilərdə heq təkəbburluk pəyda bolmaslıqı üqün bolidu. Qünki «Dawutning jəmətidikilər»mu xahənə nəsilidin boləqəqka, əzlrini baxqilardin üstün tutuxi mumkin, Yerusalemdikilər «Pərwərdigar Yerusalemnı alahidə tallıwəloğan xəhər» dəp təkəbburluk qilixi mumkin. Əmma Hudaning tallixi Öz xapaitigə asaslanəğan boləqəqka, bu nuqta barlıq qüxəngənlərdə təkəbburluk əməs, bəlki kəmtərlikni həsil qilix kerək. Xunga «Yəhuda»dikilər wə Yerusalemdikilər kiqik peillik bilən «nusrət Pərwərdigarningkidur» dəp Uning xapaitinila danglaydu.

Lekin Hudaning Yəhudadikilərni qoşdixi uning «awwalkı» hərəkitala, halas. Jiddiy jəng kürəxliri Yerusalemning sepillirining ətrapida bolidu: —

«**Xu küni Pərwərdigar Yerusalemda turuwatqanlarnı qoşdaydu; ularning arisidiki ələngxip qəloğanlarmu xu küni Dawuttək palwan bolidu; Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni ularning aldidiki Pərwərdigarning Pərixsisidək küqlük bolidu**» (8-ayət).

Xəhərdikilərgə mudapiə boləquqi ularning sepilliri yaki istihkamliri əməs, bəlki Pərwərdigarning Əzidur. Keyin 13:8, 9 wə 14:1-6din kərimizki, əllər təjawuz qilip, xəhərnin qong bir qismini ixəqal qilidu wə xəhərnin əhalisinin yerimini əsirgə qüxürüp sürgün qilidu. Əng ahirki pəyttə, düxmən ularni «**İsrailning nami ikkinqi tiləğa elinmisun!**» dəp yökətitxə əng ahirki muht selixkə bilikini kətürgəndə («Zəb.» 83:4) dəl xu qaoqda Pərwərdigar Məsih Əysaning Əzidə ularğa kərünidu.

Pərwərdigarning xundək qol selixi bilən düxmənning kətürgən biliki xu haman «**pütünləy yigiləydu**»; xunga «**tirik qəloğan həlk xəhərdin elip ketilməydu**» (14:2).

«**Qünki Pərwərdigar manga mundaq degən: —**

«**Owıni tutuwaləğan xir yaki arslanni bir tərəp qilixkə top-top padıqılar qaqiriloğanda, Xir yaki arslan ularning awazliridin heq qorqmay, Xawqunliridin heq həduqmay,**

Bəlki owıni astioğa besiwelip qar-qur talioqinidək,

Samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teoqi wə egizlikliri üqün qüxüp jəng qilidu.

«Zəkəriya»

Üstidə pərwaz kılıdioqan kuxlardək samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar Öz
qaniti astioqə Yerusalemnı alıdu;
Qaniti astioqə elip, Zionni kütqüzıdu;
Uning «ötüp ketixi» bilən Zion nıjatlıqkə erıxıdu» («Yəx.» 31:4, 5).

Pərwərdigar Əzi «qıqıp xu əllər bilən uruxup»la qalmay, bəlki həlktin əng əjızı («ələngxıp
qaloqanlar») həmmining alıdı turoqan Məsihnı tonup yətkəqə «xu küni» İsrailning
kəhrımanlırıdın əng uluqı «Dawuttək palwan» bolıdu wə «Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni
ularning alıdıdiki Pərwərdigarning Pərixtısidək» — yəni qədimki wəqıtlarda İsrailning «alıdıda
mengip» ularnı Kızıl Dengiz wə qəl-bayawandın ötküzüp baxlap kəlgən, düxmənlirini yər bilən
yəkən kılıwətkən «Pərwərdigarning Pərixtısi»dək küqlük bolıdu.

«Hudadək, yəni ularning alıdıdiki Pərwərdigarning Pərixtısidək» degən ıbarıdə
Pərwərdigarning Pərixtısining Hudalıq təbiitədə boləqanlıqını kərsitıdıoqan yənə bir enik bayan
bardur.

Xunga ularning Uning arqılık «rəqıblirimizni həydiwətxi» wə «Uning nami bilən əzimizgə
karxı turoqanlarnı qəylixı» əjəb əməs («Zəb.» 44:4, 5, 60:12)

9-ayət: — «Xu küni əməlgə axurulıdiki, Yerusalemoqə jəng qılıxqə kəlgən barlıq əllərnı
həlak qılıxqə kiriximən». Huda nemə ıxqə kirixkən bolsa unı tamamlaydu, əlwəttə.

İsrailning qong rohiy krizisi

Ətkən zamanlarda «Yəxurun» (İsrail) «yər yüzining egiz jaylırioqə mindürülgən»din keyin
u «səmrip təkək bolup kaldı; bərhək, sən səmrip kəttıng, bordilip kəttıng, toyunup kəttıng! U
əzini yaratqan Hudanı taxlap, öz nıjatining Qoram Texini kəzgə ılmıdı» («Qan.» 32:15). Ləkin
bexarəttiki ıxırdın keyin İsrailda kət'iy undək bolmaydu, qünki qədimki bir alim degəndək: «U
ularning düxmənlirini bəsınduruxqə Kəlgüqi əwwal ularning qəlbılrini bəsınduruxqə
kelıdu»: —

«Xu küni əməlgə axurulıdiki, Yerusalemoqə jəng qılıxqə kəlgən barlıq əllərnı həlak qılıxqə
kiriximən. Wə Mən Dawut jəməti wə Yerusalemda turuwatqanlar üstigə xapaət yətküzgüqi wə
xapaət tiligüqi Rohıni kuyimən; xuning bilən ular əzliri sanjıp öltürgən Manga yənə qaraydu;
bırsining tunji oqlı üqün matəm tutup yioqə-zar kətürgəndək ular Uning üqün yioqə-zar
kətürıdu; yəkkə-yeganə oqlıdın juda boləquqining dərd-ələm tartqınidək ular Uning üqün
dərd-ələm tartıdu. Xu küni Yerusalemda qəyət zor yioqə-zar kətürülıdu, u Məgıddo jiloqısidiki
«Hadad-Rımon»da kətürülgən yioqə-zardək bolıdu. Zemin yioqə-zar kətürıdu; hərbir aılə
ayrim haldə yioqə-zar kətürıdu. Dawut jəməti ayrim haldə, ularning ayallırı ayrim haldə, Natan
jəməti ayrim haldə, ularning ayallırı ayrim haldə; Lawiy jəməti ayrim haldə, ularning ayallırı
ayrim haldə; Xıməy jəməti ayrim haldə, ularning ayallırı ayrim haldə; barlıq tirik qaloqan
aililər, yəni hərbir aılə ayrim-ayrim haldə wə ularning ayallırı ayrim haldə yioqə-zar kətürıdu»
(10-14-ayət).

Bızgə İsrailning bu yioqə-zar kətürgini wə 13-babta bexarət qılinoqan tawlinix jəryanı
1-9-ayətlərdiki wəqələrdın əwwal kəlsə kərək. «Xu küni Pərwərdigar Yerusalemda
turuwatqanlarnı qoqdaydu; ularning arısidiki ələngxıp qaloqanlarmu xu küni Dawuttək palwan
bolıdu; Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni ularning alıdıdiki Pərwərdigarning Pərixtısidək

küqlük bolidu» degən ixlar yüz berixi üçün Israilning Huda bilən alakisi boluxi kerək; towa kılmioğan kixining Huda bilən munasiweti yoxtur. Israil Hudağa qarap towa kılip yioğa-zarlarni kətməgən bolsa, Huda kandaqmu ularni küqləndürətti?

Uning üstigə, ular düxmənliridin kütquzuloğan künidə Məsih ularning yardimidə bolup kərunidu (14:3-4nimu kərüng); xu qaoğda bolsa Huda alahidə bir ix kılip, ularning Məsihkə «tikilip karax»i üçün Uni Muqəddəs Rohi arqılıq ularğa ayan kılixning həjiti bolmaydu; demək, 10-14-ayəttə təswirləngəndək **«xapaət yətküzgüqi wə xapaət tiligüqi Roh»**ning wasitisini ixlitixning heq həjiti qalmaytti. Xunga, xu ixlarning tərtipi jəzmən yukirida eytkinimizdək boluxi kerək.

Hudaning Rohi Israilning üstigə kuyuluxi «Yəx.» 44:3, «Əz.» 39:29, 36:26-27dimu eytilidu; nətijidə, ular iq-iqidin Hudağa nida kılidu.

Kərunüxtə məzkur ayətlərdə səzligüqi Hudadin baxka birsi əməstur; U: «Ular əzliri sanjip əltürgən Manga yənə qaraydu» dəydu. Bu səzlərnin birdinbir mumkin boləğan qüxəndürüluxi Məsih Əysaning: «Mən wə Ata əslidinla birdurmiz» degən səzidur («Yh.» 10:30).

Muxu 10-ayəttiki «karaydu» degən səz Huda təripidin ixlitilgəndə «etikad bilən karax» yaki «qongkur oylap karax» degən mənini bildiridu; məsilən, «Qel.» 21:9də: **«Musa mistin bir mis yılan yasitip hadioğa esip koydi; wə xundak boldiki, yılan birkimni qeqiwaləğan bolsa, u bu mis yılanə qarısila, ular həyat qaldi»**.

«Məminlər uningə təlmürüp nurlandi» («Zəb.» 34:5)

«Silərnə kolap qıqarəğan orəkkə nəzər selinglar» («Yəx.» 51:1)

10-ayəttiki **«sanjioğan»** yaki «sanjip əltürgən» degən səz daim degüdək əjəllik yarilanduruxni bildiridu; muxu yərdə buningda guman yok, qünki uningə əgəxən ixlar matəmdiki yioğa-zarlardin ibarət bolidu. **«Yəkkə-yeganə oqlidin juda boləquqining dərd-əlimi»**dinmu artuk dərd-ələm bolamdu? Məsih Israil üçün dəl **«wədə kılınoğan yəkkə-yeganə bala»** əməsmu? («Yəx.» 6:9) — Ular Uning dunyaoğa tuquluxioğa İbrahim İshakning tuquluxioğa təxna boləğandək təhimu təxna boləğan əməsmu? Bu təsəwwur kıloqusiz dərd-ələm bolmamdu? — **«I həlkimning kızi, sən əzünggə bəz kiyim kiyiwal, küllər iqidə eqınap yat; əzüngning bir tal oqlungdin juda boləğandək kattik yioqlap matəm tut»** deyilgəndək («Yər.» 6:26).

Mana bu Israilning əzlrining Məsihini qətkə kəkkanlikidin boləğan dərd-ələmdur. Xu dərd-ələmnə pütүн həlk omumyüzlük tartidioğan həm hər bir adəm ayrim-ayrim tartidioğan bolidu; həttə ər wə ayalliri ayrim-ayrim yioğa-zar kətüridu.

Ularınin kətüridioğan yioğa-zarliri «ilgirikə pəyoqəmbərlər»ning yazmiliridimu aldin'ala kəsətilidu; məsilən: —

«Həytlirirlərnə musibətkə, həmmə nahxilirirlərnə aq-zarləroğa aylanduruwetimən;

Həmmə adəmning qatriki üstini bəz rəht bilən orioquzimən,

Hər bir adəmning bexida təkirlik pəyda kılimən;

Bu matəmni yəkkə-yeganə bir oqlunin matimidək,

Həytnin ahirini dərd-ələmlik bir kün kıliwetimən» («Amos» 8:10)

Yioğa-zarning məzmunini Yəxaya pəyoqəmbər aldin'ala eytidu: —

«Zəkəriya»

«U kixilər tərpidin kəmsitilidu, ular Uningdin yiraqlixidu; U kəp dərd-ələmlik adəm bolup, Uningoşa azab-okubət yar bolidu; xuning bilən Uningdin yüzlr qaqurulidu; U kəmsitilidu, biz Uni heq nərsigə ərziməs dəp hesablıduq.

Birak əməliyəttə bolsa, U bizning qayoqu-həsritimizni kətürdi, azab-okubətlirimizni Öz üstigə aldi.

Biz bolsak, bu ixlarni U wabaoşa uqrioqan, Huda tərpidin jazalinip uruloqan, xundakla kiyin-kistakğa elinoqanlikidin dəp qarıduq!

Lekin U bizning asiylıklarımız tüpəylidin yarilandi, bizning gunahlırimiz üçün zəhimləndi; Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirəmlik taptuk, həm kamqidin bolqan yariliri bədiligə biz xipamu taptuk.

Həmmimiz huddi qoylardək yoldin ezip, hər birimiz özimiz halioqan yoloşa mangojaniduk; birak Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini Uning üstigə yioqıp yūklidi» («Yəx.» 53-babtin).

10-14-ayətlərdiki bir-ikki nuqtini yənə izahlıximizə toqra kelidu: —

(1) Israilning Məsih üçün kətürgən yioqə-zarliri «**Məgiddo jiloşisidiki «Hadad-Rimmon»da yioqə-zarning kətürülgini**»gə ohxitilidu. «Məgiddo jiloşisi»da «hadad-rimmon»diki «yioqə-zar» bolsa xübhışizki ihlasman yax padixah Yosiyaning pəjəlik əlümi tüpəylidin xu yərdə bolqan matəmni kərsitidu. U Pırwən-Nəko tərpidin «Məgiddo jiloşisi»da əltürülgənidi. Yosiya padixah dəl ihlasmanlıki tüpəylidin Yəhuda padixahlıqining «ahırki ümidi» dəp hesablinatti; xunglaxğa Yosiyaning əlümi bilən pütkül həlkə zawallıqğa yüzləngənidi. Zəkəriyaning dəwrigiqə Israil hər yili Yosiya üçün matəm tutatti («2Pad.» 9:29-30, «2Tar.» 35:20-27ni kərüng).

(2) Məsih üçün tutuloqan qong matəm Yerusalemda baxlinip, pütkül zeminoşa tarilidu; tət jəmətning matəm tutuxliri alahidə kərsitilidu. Bu nemə üçün? Bizningqə, həlkning həkümran yetəqiliri wə rohıy yetəqiliri bolqan Lawiylar wə kahınlar otkən zamanlarda həlkqə intayin osal əlgə bolqan boləqəqə, ularning hazır yaxxi əlgə bolqanlıki təkətilnidu; həlk dərwəqə ularoşa əgixidu. «Dawutning jəməti» wə «Natanning jəməti» (Natan Dawutning oqlı, Sulaymanning akisi idi — «2Sam.» 5:14, «Luğa» 3:3) həkümran yetəqilərgə wəkil bolidu, «Lawiy jəməti» wə «Ximəy jəməti» kahınlaroşa wəkil bolidu. Ximəy Lawiyning nəwrisi, Gərxonning oqlı idi («Qel.» 3:18). Ximəyning jəməti wə Natanning jəmətining tizimlikigə elinixining səwəbi bəlkim matəm yioqə-zarlirining pütkül ailisidə əng yukiri təkikidin əng təwən təkikigiqə yeyiloqanlıkini kərsitix üçün boluxi mumkin.

Xu qong matəm tutuxlar iqidə ularoşa ahir berip birdinbir təsəlli bərgüqi dəl ular matəm tutqan Rəb Məsihning Əzi bolidu. U xu künidə «**Huddi ana balisioqə təsəlli bərgəndək... Mən xundak ularoşa təsəlli berimən**» («Yəx.» 66:13, 40:1).

«Hudaning yolida bolqan azab-qayoqu adəmni hərgiz puxayman kılmaydioqan nijatğa baxlaydioqan towioqə elip baridu» («2Kor.» 7:9-11) — U ularning sunuk kəlbini yasap (saqaytip): «**Ularoşa... həsrət-qayoquning ornioqə sürkilidioqan xad-huramlik meyini, oşəxlik-məyüslük rohining ornioqə mədhiyə tonini kiydüridu...**» («Yəx.» 61:3). Qədimki zamanda Yüsüp kərindaxlırioqə əzlrining uningə satkunluk kıləlanlıki toqrisida təsəlli bərgəndək (ularning xu tarihida dəl Məsih bilən Israilning tarihi sürətilnidu) Məsih xu qaqda Əz kərindaxlırioqə: «**Silər dərwəqə Manga xu ixni yaman niyət bilən kıldinglar; lekin Huda bğūnki kūndikidək nuroqunlioqan həlkning jenini tirik saqlap kəlix üçün xu ixni yaxxilikğa bəkitkənidi**» dəydioqan bolidu («Yar.» 45:5, 8, 50:20).

«Zəkəriya»

Bügünmu «gunah'limdin kutkuzuluxim kerək» dəp bilgən hərkim kəlgüsidiki Israiloşa ohxax, ixənq-etiqad bilən Məsihkə qarixi kerək. Qünki əməliyəttə bizmu öz gunah'limiz bilən uni «sanjip öltürgən»; wə bizmu kəlgüsidiki Yəhudiylaroşa ohxax towa kılıp, barlıq gunah'limizning kəqürümi üqün bədəl təlīgən Məsihning xu uluq qurbanlığını kəraləymiz. U həmmimizgə: **«I yər-zeminning qət-yak'iliridikilər, Manga qarap kutkuzulunglar!»** dəydu («Yəx.» 45:22).

Bu ixni u kaytip kəlixigə keqiktürsək keqikip qalimiz: — **«Mana, u bulutlar bilən kelidu, xundakla hər bir kəz, hətta Uni sanjoqanlarmu Uni kəridu. Yər yüzidiki pütkül kəbilə-həlk U səwəblik aq-zar kətüridu. Bərhaq xundak bolidu, Amin!»** («Wəh.» 1:7). Xu künidiki «aq-zarlar» pəkət puxayman-həsərəttin ibarət bolidu; towa kılıx pürsiti baldurla ötüp kətkən bolidu.

13-bab

«Eqiloqan bulaq»

«Xu küni Dawut jəməti həm Yerusalemda turuwatqanlar üqün gunah'ni wə paskinilikni yuyidoqan bir bulaq eqilidu; xu küni xundak boliduki, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar, — Mən məbudlarning namlirini zemindin yokitimənki, ular yənə heq əslənməydu; wə Mən pəyoqəmbərlərnə wə paskina rohnimu zemindin qikirip yetkiwetimən. Xundak əməlgə axuruliduki, birəylən yənəla pəyoqəmbərlik kılıp bexarət berəy desə, uning əzini tuoqan ata-anisi uningə: «Sən həyat kəlmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yaloqan gəp kiliwətsən» dəydu; andin əzini tuoqan ata-anisi uni bexarət beriwatkinidila sanjip öltüridu. Xu küni xundak boliduki, pəyoqəmbərlərnə hərbi əzliri bexarət beriwatqanda kərgən kərünüxtin hijil bolidu; ular həkni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu.

U: «mən pəyoqəmbər əməs, mən pəkət terikimən; qünki yaxliqimdin tartip tuprak bilən tiriklik kiliwatimən» — dəydu.

Əmdi birsi uningdin: «Həy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: **«Dostlirimning əyidə yarilinip kəldim»** — dəp jawab beridu».

13-babtiki 1-6-ayətlərnə 12-babtiki uluq bexarət bilən biwasitə wə ziq munasiwiti bardur.

12-babtiki ahirki ayətlərdə Israilning **«xapaət yetküzgüqi wə xapaət tiligüqi Roh»**ning öz üstigə kuyuluxi bilən «sanjip öltürgən» zatning üstigə towa yioqa-zarlırini kətürənlərnə kərdük. Həzir dəl xu Rohning wəhiyi bilən ularning kəzliri eqilip gunah'idin kəqürüm kılınix wə tazilax «bulaq»ini kərginini kərimiz.

Zəkəriya pəyoqəmbərnə dəwrdidin ilgiri Yəxaya pəyoqəmbər **«Zemin bir əlni bir kün iqidila tuojidoqan ix barmu? Dəkiqə iqidila bir əlnəng tuojuluxi mumkinmu?»** («Yəx.» 66:8) dəp sorioqanidi. Bu retorik soal həzar jawabini tapidu. Zəkəriya pəyoqəmbər əzi ilgiri: **«Bu zeminning kəbiqlikni bir kün iqidila elip taxlaymən»** degən bexarətni tapxuruwaldi («Zək.» 3:9). Xu bexarətnəng kəndəq yol bilən əməlgə axurulənlərnə muxu yərdə kərünidu: —

«Xu küni Dawut jəməti həm Yerusalemda turuwatqanlar üqün gunah'ni wə paskinilikni yuyidoqan bir bulaq eqilidu» (1-ayət).

«Bulak» degən səz ibraniy tilida «makor» degən səz bilən ipadiliduru. Səzning yiltizi «kolax» degən mənidi. «Zəb.» 36:9də tepilidu: **«Səndila bardur həyatlik buliq»**; «Yər.» 2:13 wə 17:13də «kolax» Pərwərdigarning əzini kərsitip: **«həyatlik su mənəsi»** wə **«həyatlik sulirining mənəsi»** dəp ılıtilidu.

«Zəkəriya»

Lekin muxu 1-ayəttə «hayatlik mənəbasi» əməs, bəlkı gunahning paskinilikini yuyıdıoan bir bulak kərsitilidu. «Qəl.» 8:7də və 19:9də «kafarət süyi» tiləqə elinidu. Bu su Lawıylarnı öz hizmiti üqün «rəsmiy paklinix»ka ixlitolətti. Keyin Əzakıyal pəyoqəmbər bu «kafarət süyi»ni Muxəddəs Rəhtin boləoan rohiy paklinixka ohxitip, Israilning ahırkı zamandiki həliti toqrisida Hudaning namida: «**Mən süp-süzük suni üstunglarəqə qaqimən, buning bilən silər pak bolisilər. Silərni həmmə paskiniliklardin və butlirlinglardin paklaymən**» dəp bexarət bərgənidi («Əzakıyal» 36-bab). Əzakıyal muxu yərdə kəzdə tutkən «paskinilik» jismaniy yaki rəsmiy birhil paskinilik əməs, bəlkı rohiy jəhəttiki, iqki dunyasining napaklikidin ibarəttur. Zəkəriya pəyoqəmbərnıng bexaritudə bolsa «**süp-süzük su**»ning pəkət «adəmning tenigə qeqilidıoan» sula əməs, bəlkı **adəm özini pütünləy yuyıdıoan bir bulak** ikənliki ayan kılınidu. Qayılaymız, bu paklinix jismaniy əməs, rohiy paklinixtin ibarəttur.

Əmdi «bulak» degən nemə? Biz uni kəndək qüxinimiz? Bu Əysa Məsihnıng əlümidiki «sanjıloan yariliri»din urəqup qıkkən kimmətlik kənidin baxka nərsə əməs, əlwəttə: — «**Kona əhdə dəwrıdə əqkə və bukilarning keni həm inəkning külliri napak bolup qəloanlarning uqısıoə sepilsə, ularni ət jəhətidin tazılap pak kıləoan yərdə, undakta, mənggülik Rəh arkilik Özini oqubarsız kurbanlik süpitidə Hudəoə atıoan Məsihnıng keni wijdanınglarnı əlük ixlardin pak kılıp, bizni mənggü hayət Hudəoə ibadət kılıxka tehımu yetəklıməmdu?!**» («İbr.» 9:13).

Məsihni rət kıləoanda Yəhudıy həlki ihtiyarsızla, bilip-bilməyla: «**Uning keni bizning üstimizgə və balılrımızning üstigə qüxsun!**» dəp qukən kətürüxüp öz-əzigə lənət qüxürgənidi. Lekin ahırıda Uning kimmətlik keni ularəqə baxkıqə bolidu — əlüm üqün əməs, bəlkı hayət üqün, ularni buləqax üqün əməs, bəlkı paklax üqün «ularning üstidə» bolidu.

Əmdi Israilning «**gunahı və paskiniliği**»ni yuyıdıoan ekın Məsihnıng keni bolsa, undakta xu bulak yigirmə əsir ilğiri Əysa krestləngən «Golgota»da eqıloan əməsmu? Qəndəkmı kəlgüsidiki «bir kün»də eqılsun? Bizning 3:9diki «**Bu zemınnıng kəbihlikini bir kün iqidila elip taxlaymən**» degən səz toqrisidiki xərhlirimizni kərtıng. Gərqə insanni paklaydıoan bulak allıkaqan eqıloan bolsımu, «xu küni» u pütkül Israil həlki üqün eqilidu — qünki xu kün «**korning kəzliri eqilidu**» («Yəx.» 35:5). Israilning kəzliri (dəmək, pütkül həlkning kəzliri) Hudaning kəzisi Məsihni, xundakla Uning kurbanlikining təngdəxsız kımmiti və ünümini kərxkə eqilidu.

Hudəoə təxəkkür! Bulak eqıloandın keyin həqkəqan etilməydu (ıbranıy tilida «eqilidu, hərgiz etilməydu» degən səz xu mənıdə).

Pəyoqəmbər həlkning iqki dunyasining buzukluğu və əhlək napakliği elip taxlinixi toqıruluk bexarət bərgəndin keyin, hazır 2-6-ayətlərdə zeminni buləqaydıoan barlık təsirlərdin paklinix toqıruluk bexarət beridu. Qünki «**Pərwərdigar Yəhudani Özining «muxəddəs zemini»da nesiwisi üqün miras kılidu və yənə Yerusalemnı tallıwalidu**» (2:12). Zemin «muxəddəs» bolux üqün xundək paskına təsirlər elip taxlinixi kərək, əlwəttə: —

«**Xu küni xundək boliduki, — dəydu samawı kəoxunlarning Sərdari boləoan Pərwərdigar, — Mən məbudlarning namlirini zemindən yəkıtimənki, ular yənə həq əslənməydu; və Mən pəyoqəmbərlərnı və paskına rohnımu zemindən qikırip yetkiwetimən**» (2-ayət).

Məbudlarning əzlirila əməs, bəlkı ularning namliri və əsləngüdək barlık təsirlər yəkıtilidu; sahta pəyoqəmbərlərlə əməs, bəlkı ularni kұtratkuqi «paskına rohlər» qikırip yetkiwetilidu. Zemində pəkət «**xapaət yetküzgüqi və xapaət tiligüqi Rəh**», yəni Hudaning Muxəddəs Rəhning mubərək təsiri bardur.

«Zəkəriya»

Hətta Zəkəriyaning dəwridimu butpərəslik, sahta pəyoqəmbərlər və hərhil sehırgərlik və palqilikning həlkning arisida tehi təsirliri bar idi; bu iqlar «Nəh.» 6:10, «Əzra» 9:1, «Nəh.» 13:23, 24 qatarlıq yazmilardin kərünidu.

Halbuki, bu ahırkı altə bapta közdə tutulqini yekın kəlgüsü əməs, bəlkı ahırkı zamandiki iqlardur. Mükəddəs yazmilarning baxka yərliridin, bolupmu Rəb Əysaning Əzi bərgən agahliridin xuni bilimizki, ahırkı zamanlarda butpərəslik, sahta pəyoqəmbər, «sahta məjizilər» və hərhil jadugərliklər barqanseri kəpiyip ketidu («Mat.» 24:11, 24-26, «Mar.» 13:21-22, «Luqa» 21:8). Bu iqlar əwjiğə qikip, dəjjal məydanoqə qikidu və dunyadiki barlıq əllərnı əzigə və süritigə qoqunuxka azduridu («2Tes.» 2:4, «Wəh.» 13:1-6, 13, 14).

Keyinki tət ayəttə (3-7də) butpərəslik və sahta pəyoqəmbərlik «xu küni» kəndəq yol bilən zemindin yokitilidiqanlıqioqə ikki misal kəltürüldü. Birinqi misal Yəhudiylə həlkətə bolqan nahayiti qong əzgırixni, ularning əslidə əzlrini həlakətkə elip baridiqan gunahlarqə yengidin əq bolqanlıqini kərsitidu. 3-ayəttə xu misal tonuxturulidu: —

(13:3) **«Xundək əməlgə axuruliduki, birəylən yənıla pəyoqəmbərlik kılıp bexarət berəy desə, uning əzini tuqқан ata-anisi uningqə: «Sən həyat kəlmaysən; qünki Pərwədigarning namida yaloqan gəp kiliwatisən» dəydu; andin əzini tuqқан ata-anisi uni bexarət beriwatқinidila sanjip ɵltüridu».**

Bu ata-anining kılıqini dəl Təwrattiki mükəddəs qanunda buyrulqinidək bolidu: **«Kerindixing, məyli anangning oqlı yəki əz oqlung yəki kizing, jan-jigiring bolqan ayalıng yəki jan dostung astirtin seni azdurmaqı bolup: «Baraylı, baxka ilahlarınq kulluqioqə kirəyli» desə... sən uni həq ayıma, uningqə rəhim kılma və uning gunahını həq yoxurma; kəndəqlə bolmisun uni ɵltürgin; uni ɵltürxkə tunji qol saloquı sən bol...»** («Qan.» 13:6-10).

«Sahta pəyoqəmbər» bolsa, ixni ohxax bəja kəltürüxi kərək bolidu: — **«Əmma Mening namimda bəxbəxtəlik kılıp Mən uningqə tapilimioqan birər səzni səzlisə yəki bəxka ilahlarınq namida səz kılıdidoqan pəyoqəmbər bolsa, xu pəyoqəmbər ɵltürölsun»** («Qan.» 18:20).

Muxu 3-ayəttə közdə tutulqini dəl xundək. Bu ata-anining Pərwədigar və Uning səz-kalamioqə tutqan muhəbbiti əz oqlioqə bolqan muhəbbitidin artuq bolidu. Oqlıda bundək rəzil iqlar pəyda bolay degəndə ular xu rəzillikni mutlək yokitixka hərdaim təyyar turidu: **«Ata-anisi uningqə: «Sən həyat kəlmaysən; qünki Pərwədigarning namida yaloqan gəp kiliwatisən» dəp, tuqқан ata-anisi uni bexarət beriwatқinidila sanjip ɵltüridu».** («Mis.» 23:24, «Qel.» 21:2, «Qan.» 12:2, «Yəxua» 7:12nimu kəring).

Sahta pəyoqəmbəlgə yol qoyulmayla kəlməy, ular əz yaloqanqılıkidin hijil bolidu: —

«Xu küni xundək boliduki, pəyoqəmbərlərnıng hərbiəri əzlrı bexarət beriwatқanda kərgən kərunöxtin hijil bolidu; ular həkni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu» (4-ayət).

Əslidə muxundək yaloqan pəyoqəmbərlər həttə həkikiy pəyoqəmbərlərnıng aldiqımu kelip yüz turanə karxi qikatti; hazır həqkim ularning yaloqanqılıqioqə qidimaydu.

Ayəttə kərsitilgən «qupurluq qapan»ni həkikiy pəyoqəmbərlərdin bəziliri kiyətti — Məsılən, İliyas və Elixə pəyoqəmbərlər («2Pad.» 1:8), Yəhya pəyoqəmbər («Mar.» 1:6). Muxundək intayin addiy kiyim ularning panyı dunyadiki iqlardin ayrılqinining və bəzidə matəm tutuxning

«Zəkəriya»

simwoli boloqqa, ularning həkning gunahlıroqə wə bu gunahlıri tūpəylidin Hudaning qūxūridioqan jazalirioqə boloqan azabini bildūrətti.

5-6-ayəttə yənə bir misal kəltūrūlidu. Bu misalda iħlas mən bir İsraillik pūkra bilən yaloqan pəyoqəmbər otturisidiki səhbət, soal-jawab xəklidə tepilidu: —

«U (əslidə yaloqan pəyoqəmbər qilik kılqan kixi): **«Mən pəyoqəmbər əməs, mən pəkət terikqimən; qūnki yaxliqimdin tartip tuprak bilən tirikqilik kiliwatimən» — dəydu»**. Qarioqanda, u nahayiti kiqik peil bolup, əzining jəmiyətning əng təwən təbikisidin qıqқанlıqini kərsətməkqi boluxi mumkin. Lekin pūkra guman kılıp uningdin: **«Həy, əmdi sening məydəngdiki** (ibranıy tilida «ikki kəlungning otturisidiki») **bu zəhmətlər nemə?» — dəp soraydu.**

U: «Dostlirimning eyidə yarilinip kəldim» — dəp jawab beridu» — deyilidu.

«Butpərəs pəyoqəmbərlər» jin-xəytanlarning diqkitini tartix qūqin pat-pat əz tenini kesiwalatti («1Pad.» 18:28də misal kərūlidu). Butpərəs padixah Aħabning ordisida dəl xundək butpərəs pəyoqəmbərlər «Pərwərdigarning namida» bexarət beriwatқан yüzligən baxқа «pəyoqəmbərlər»gə həmrəh bolup «hizmət kılatti» («1Pad.» 22:5-7, 11-12). Bu ayətlərdin biz «tən kesix» degən muxu ix sahta pəyoqəmbərlər arisida nahayiti omumlxəqn wə xundəqla ularning bəlgisi bolup qəloqan, degən huləsığə kelimiz (matəm tutqandimu «tən kesix» İsrailarqə mən'i kılinoqan — «Qan.» 14:1, «Yər.» 16:6, 41:5nimu kərūng).

«**Sening məydəngdə**» degən ibarə ibranıy tilida «alıqan»ni, «bilək»ni yaki biləklirining otturisidiki məydini kərsitixi mumkin.

Xuning bilən həlk muxundək zəhmətlərdin gumanlinidu, sahta pəyoqəmbər hijil bolup roxən bir yaloqan bəhanini kərsitidu. «Dostliri» bolsa adəttə yeqin dostluq munasiwətni («dostlar» məyli ijabiy yaki səlbıy mənıdə bolsun) kərsitidu. Bu adəm kəlidiki yarilirini «Pəkət birnəqqə dostlirim bilən soquxup qəloqinim qūqin boldi; lekin dostlar boloqəqqə həqқandək xikayətnamə yazoqm yok, dəwa kılqum yok» dəp qūxəndürgəndək boluxi mumkin. Xunga bu kixining jawabi kəmtərlikini ipadiləydu əməs, bəlki bəhanə kəsitidu, dəp qaraymız.

Bexarətkə qarioqanda, bu sahta pəyoqəmbərlər həttə Məsiħning yara-izilirinimu təhlid kılmaqqi boloqan boluximu mumkin? (yənə «Mat.» 24:24, «Mar.» 13:22, «Yħ.» 20:25-27ni kərūng).

Məsiħ dunyaqə kaytip kelip, səltənitini bərpa kılqandin keyin, pəyoqəmbərlərnıng həq həciti bolmaydu, əlwəttə.

«Sanjip əltürūlgən» padiqining azab-oқubətliri wə ularning nətijiliri tooqırluқ (13:7-9)

«Oyoqan, i kılıq, Mening padiqimoqə, yəni Mening Xerikim boloqan adəmgə qarxi qıq, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar; — Padiqini uruwət, koqlar patiparaq bolup tarkitiwetilidu; Mən kolumni kiqik peillarning üstigə qūxūrūp turoquzimən.

Zeminda xundək əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar, — qūqtin ikki qismi kirilip əlidu; birəq qūqtin bir qismi uningda tirik qalidu. Andin Mən qūqinqi qismini otқа kirgūzimən, ularni kūmūx tawlıqandək tawlaymən, altun sinaloqandək ularni sinaymən; ular Mening namimni qəqirip nida kildu wə Mən ularqə jawab berimən; Mən: «Bu Mening həlkim» dəymən; ular: «Pərwərdigar mening Hudaıym» — dəydu».

Tonuxturux

7-ayət bilən kitabning ahirki qismining yengi bir beliki baxlinidu. Uning qong temisi Israilning qandak jazalar bilən Pərwərdigarning muqaddas koʻmni bolux uqun tawlinip eʼzgartilidioqanlikidur. Ilgiriki belakni hulasilisak, mundaq ixlar jakarlinidu (12:1-13:6): —

- (a) Pərwərdigar Israil wə Yerusalemoqa hujum qilmaqqi bologan dunyawu kuglardin mudapiə kilididioqanliqi;
- (ə) U kaysi yol bilən duxmanlirini uridioqanliqi;
- (b) Oz halkigə nusrət qazinidioqan kug-qudrət yetkuzidioqanliqi;
- (p) U awwal Muqaddas Rohining wasitisi bilən ularni towa kilix yolioqa kirguzidioqanliqi;
- (t) Ular xu arkilik eʼzlirining oz Masihini krestlax gunahini bilip yetididioqanliqi;
- (j) Ular kattik towa kilip hayatqa erixididioqanliqi.

Ikkinqi belakta (13:7-14:21) towəndiki ixlar kersitilidu: —

- (a) Ihlassizlarni uzup taxlax, Yerusalemoqa quxurulidioqan jaza;
- (ə) Xu jazaning wasitisi bilən «Hudaning kaldisi» tawlinidu, zeminning ozi barlik buloqinxlardin paklandurulidu;
- (p) Xundak kilip, zemin wə halk Hudaning padixahlikining yer yuzidiki markizi wə wakili boluxka layik tazilap paklinidu.

Ikkinqi belak yənə ikki qisimoqa belunidu; aldinki qisim (13:7-9) bexarəttiki ixlarning yukunidu, keyinki qismida (14-bab) bexarəttiki ixlar tapsiliy eytilidu.

Bexarət «sahta pəyoʻqəmbər»ning yaloqan yariliridin həkikiy sanjiloqan həkikiy padiqioqa etidu. U həkikətən «**Dostlirim** (oz halkining **ning oyida yarinip kaldim**)» deyələytti! Ular «**hayatlikni barlikqa kəlturgūqi**»ni ɵlturginidə Hudaning hizmitidə bolduk, dəp oylaytti; kenglidə Hudadin yirakta bolup, «**kɵrɵnməs Hudaning sūriti**»ni tonumay, U Hudani «Atam» degənliki uqun «kupurluk kilding» dəp Uning ɵstidin xikayət kuloqan.

Lekin Israil halkining oz bexioqa sanaksiz azab-oqubət quxurgən xu jinayiti «xapaitim putkul dunyoqa yetkuzilsun» dəp, xundakla Israilning kəlgusi nijati uqun baxtin ahioqioqa Huda tərripidin baxquruloqanidi. Xunga Masihning ɵlturuluxi 12:10-14də Yəhuduy halkining keyin kattik puxayman kilidioqan wə towa kilidioqan jinayiti deyilidu; əmma aldimizdiki 13:7də u Hudaning ɵzi kuloqan ixidur, deyilidu: —«**Oyoqan, i kiliq, Mening padiqimoqa, yəni Mening Xerikim bologan adəmgə karxi qik, — daydu samawi koʻxunlarning Sərdari bologan Pərwərdigar**» (7-ayət).

Demək, Masihning tartkan kresttiki azab-oqubətliridə, uni krestligən Yəhuduyilar wə Yəhuduy əməslər ɵzliri bilmigən halda Hudaning wasitisi bolup «**Uning jenini gunahni yuyidioqan qurbanlik kilix**»i əməliyətə Hudaning aldin'ala bekitkini bolup, U «Yəxaya» 53-babta aldin'ala təswirlinidu. Xu yərdə: «**Uni ezixni layik kergən Pərwərdigardur; U Uni azabka qemuldurguzdi**» dəp oquymiz. Dərwəkə, insanning qoli bilən «**U huddi boquzlaxka yetiləp mengiloqan paklandak boquzlaxka elip mengildi**», lekin insanning barlik bətniyətliki pəkət Hudaning «**Əz kug-qudriti wə iradisi boyiqə burunla nemə bekitkən bolsa**» xularni əməlgə axurdi, halas («Ros.» 4:28). Bərhək, Xəytanning həsəthorlukı wə nəpriti, bax kahinlarning oqajiranə kəhri, Hərod padixahning kəmsitixi, waliy Pilatusning kərkunqaklikining həmmisi pəkət Hudaning putkul dunyani nijat kərsun dəp aldin'ala bekitkən ixining əməlgə axuruluxidur, halas.

«Zəkəriya»

«Oyoqan, i kıliq!» degən bu əjayib bexarəttə kıliq adəm süpitidə Hudaning adalitini bəja kəltürüxkə qakırılıdu. Pərwərdigarning kıliqı baxkə bexarətlərdə — məsilən, «Yər.» 47:6-7, «Əz.» 21:1-17də xundak kərsitilidu. «Kıliq» muxu bexarətlərdə omumən kılip eytkəndə «ölüm koralı» yaki «Hudaning jazasining koralı» süpitidə səzlinidu.

Əmdi kıliq kimgə quxıdu? Uxbu bexarəttə rəzillər yaki ihlassızların bexioqə əməs, bəlki pütünləy gunahsız, kusursız muqəddəs bir Boluqu, Pərwərdigarə əng yekın munasiwəttə turoquqining bexioqə quxıdu! Bu nemidegən qongkur bir sir-hə! Baxkə yərlərdimu bu əjayib tema üstidə kəp tohtalduk; Məsih Hudaning kəzisi bolup, Əzining toluk ihtiyari bilən yoldin azoqan dunyani kutkuzux üqün, gunahkarların kəqürüm kilinipla qalmay, bəlki mənggü hayatka erixixi üqün «... U bizning asiylıqlirimiz tüpəylidin yarilandi (yaki «sanjildi»), U bizning gunahlırimiz üqün zəhımləndi» wə «ta əlüxkə kədər «xarab hədiyə» təkkəndək Əzining jenini tutup bərdi».

Kiliq «Mening padıqim»ə qarxi qikıdu. Pərwərdigar Əzi «İsrailning padıqisi»dur — lekin U hərdaim muxu ix wə uningdiki munasiwəttə Məsihning süpitidə ix kəridu. Biz yukirida bu tema tooqruluk səzləxtuk; məsilən, «Əzakıyal» 34-babta U «İsrailni Mən Əzüm kelip bəkimən», xundakla ularni «izdəymən», «kutkuzimən» «küqləndürimən» wə «sakaytimən» degəndin keyin U: «**Mən ularning üstigə bir Padıqı, yəni kulum Dawutni tikləymən; U ularni bəkıp, ularə padıqı bolıdu**» dəydu. Muxu yərdə, xübhısizki, «**Mening kulum Dawut**» həkikıy Dawut, yəni «kuluq Dawuttin boləqan, əzidin uluq əwladi» Məsihni kəsıtidu.

Pərwərdigar wə «**Uning padıqisi**»ning otturisida boləqan xu birdinbir pəwkuł'addə munasiwət «**Mening Xerikim boləqan adəm**» degən səzdin enik kərinidu. İbraniy tilida «xerik» degən bu səz muxu ayəttin baxkə pəkət «Lawıylar»da tepilidu; xu yərdə u «dost», «yekın adəm», «kəxna» degən mənılərdə ixılilidu (məsilən, «Law.» 25:15). Bu ibarining Məsihdin baxkə birsini kərsıtixi kət'iy mumkin əməs. Padıqı mədikar yaki yallanma padıqıdək boləqan bolsa, Huda hərgiz undak ibarə bilən uni qakırmaytti.

Xunga bu səz Məsihning Hudalıq təbiitidə boləqanlıqini enik kərsıtidu. Məsih Əysa Əzi tooqruluk «Yahxi Padıqidurmən» degəndə muxu bexarətni (xundakla baxkə ohxaydıqan bexarətlərnimu) kəzdə tutkən bolsa kərək; xu qəqdımu U: «**Mən wə Ata əslidinla birdurmiz**» dewıdi, Yəhudiylar uni qalma-kesək kılmaqıı boldi («Yh.» 10:30).

Padıqı urulixi bilən pada tarkap ketıdu: —

«**Padıqini uruwət, koylar patıparak bolup tarkıtiwetilidu; mən kolumnı kiqıq peıllarning üstigə quxürüp turoquzumən**». Hərəkəndək pada padıqisız bolsa apətkə yüzlinidu, əlwəttə. Əmdi bexarəttə eytiləqan «pada» kimlər bolıdu?

Kərsıtılğən pada bolsa, «Yahxi Padıqı» bəkıx üqün bəkıtılğən Yəhudıy həlkı boluxı kərək (11:11-14də deyilgəndək); ular jəhillikı üqün xu yərdə yənə «**boquzılxkə bəkıtılğən pada**» deyilidu.

Məsih Əysa bu bexarətning Əz muhlislırida əməlgə axuruloqanlıqini kərsıtıp ularəqə mundak eytkən: «**Bügün kəqə silər həmminglar mening tüpəylimdın tandurulup putlıxisilər, qünki muqəddəs yazmılarda: —«Mən padıqini uruwetimən, padıdiki koylar patıparak bolup tarkıtiwetilidu**» deyilğən» («Mat.» 26:31). Məsih «uruloqan»din keyin, muhlislırı tawlinix jərya nini bexidin ötküzüxi kərək. Təwəndə buning üstidə yənə tohtilimiz.

«Zəkəriya»

Bexarətni Rəbning muhlisliri Öz yenidin tarkitilixtin baxqa qong əməlgə axuruluxi Məsih krestlängəndin keyin: «... **kəlgüsida bolidioğan əmirning həlki**», yəni rimliklər kelip «**xəhər bilən muqəddəs ibadəthanini gumran kildi**» degən ix bilən boldi («Dan.» 9:26). Xuning bilən Yəhudiyların yər yüzidiki barlik əllər arisida «tarkitilix» jəryani baxlandi. Gərqə bugin Yəhudiyların «İsrailiyə» degən öz wətinini bolojini bilən, ularning kəpinqisi tehi pütkül dunyaqa tarkalma hələttə turmaqta.

Gərqə Hudaning xu dəh xətlük jazasi həlkning bexioğa quxidioğan bolsimu, kiqik bir «kaldi»si yənıla Uning oqəmhorlugining obyektini bolidu. Bu ix: «**Mən qolumni kiqik peillarning üstigə quxürüp turoquzimən**» degən söz bilən ipadilini.

«**Kiqik peillar**», yəni «özini təwən tutidioğan»lar ibranıy tilida «kiqiklər» degən söz bilən ipadilini; muxu ayəttə 11:7dimu tiloğa elinoğan «**pada arisidiki miskin məminlər**», yəni həlk arisidiki namrat, həkkanıy, baxqılar tərıpidin bozək kılınıdioğan kixiləni kərsətsə kerək.

İbraniy tilida birsining öz kolini məlum kixining «**üstigə quxürüp turoquzux**»i degən ibarə birhil jazalaxni bildüridu: Məsılən: «Amos» 1:8də, «**Mən... Ekron xəhırigə qarxi kol kətürimən**», yaki «Zəb.» 81:14də «**Ularınq düxmənlirini tezla egildürər idim, qolumni rəkıblirigə burap basar idim**». Həlbuki, muxu yərdə mənisı ijabıy həhəttə bolsa kerək; qünki nətijisi «Hudaning kaldisınning nijati bolidu (gərqə xu nijat tawlinix yaki «tərbıyilik jazalax»tiki azab-oqubətlər arkilik bolsimu). Məzkur ibarə Yəxaya pəyoqəmbər («Yəx.» 1:25də) Yerusalemining tawlinixi bilən Pərwədigar tərıpidin ularoğa xapaət kərsitilidioğanlıqı ipadilini. Xunga, pütün 7-ayətni hulasilisək: —

(a) Pərwədigarning padıqisi həlkning gunahı tüpəylidin urulidu;

(ə) Nətijidə, həlkning kəp kışmining bexioğa «tarkitilix apiti» quxidu;

(b) Lekin Pərwədigar padisidin kiqik «kaldi»ni, yəni Öz səzigə kulək salidioğan məminləni rəhimdillik bilən əsləp ularni apət iqidə qooqdaydu (11:11ni kəring).

Məsih satkunluk kılınıdioğan kəqtə muhlislirioğa: «**Bugin keqə silər həmminglar Mening tüpəylimdin tandurulup putlixisilər, qünki muqəddəs yazmilarda:**

«**Mən padıqini uruwetimən, padidiki qoylar patiparak bolup tarkitiwetilidu**» deyilgən. **Lekin Mən tirilgəndin keyin Galiliyegə silərdin burun barimən**» («Mat.» 26:31-32, «Mar.» 14:27) dəp eytkən səzlırigə kaytidin kərisək, Zəkəriyaning bexarətlərini səl əzgətkənlikini kərimiz; U Hudaning səzini «Mən padıqini uruwetimən» dəp, Özining kurbanlıq kılınıxining Hudaning kılnoğan ixi ikənlikini təktıləydu. Gərqə u ularning xuning bilən Özidin tenip kətkənlikini aldin'ala bilgən bolsimu, U yənıla ularoğa: «**Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyegə silərdin burun barimən**» degən səzlıri bilən, ölüp tirilgəndin keyin silərdin wəz kəqməymən, əksiqə silərdin yənə həwər alimən, dəydu; demək, U «**Mən qolumni kiqik peillarning üstigə quxürüp turoquzimən**» degən wədisidə turdi.

8-9-ayətlərgə kəlsək: —

«**Zeminda xundək əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwədigar, — üqtin ikki kışmi kirilip əlidu; birək üqtin bir kışmi uningdə tirik qalidu. Andin mən üqinqi kışmini otka kergüzimən, ularni kümüx tawliqandək tawlaymən, altun sinaloqandək ularni sinaymən; ular Mening namimni qakşirip nida kılidu wə Mən ularoğa jawab berimən; Mən: «Bu Mening həlkim» dəymən; ular: «Pərw**

ərdigar Mening Hudayim» — dəydu.

«Zəkəriya»

Hudaning həküm-jazalirida «üqtin bir qism»ning kutkuzulup andin yənə tawlinixi birnəqqə yərlərdə kərülidu — məsilən, «Əz.» 5:12də, Israil həlki üq qismoğa bəlünidu: — «Xəhərdikilərdin üqtin bir qismi waba kesili bilən əlidu həmdə aranglarda bolidioğan aqarqılıqtin bəxini yəydu; üqtin bir qismi əpqərünlərdə kiliqlinidu; wə Mən üqtin bir qismini hər tərəptin qıqqan xamaloğa soriwetimən, andin bir kiliqni oqlaptin suqurup ularni qooqlaymən». «Yəx.» 6:13də bolsa, həlkning pəkət ondin bir qismining Hudaning uluq tawlox jazasidin ətidioğanliki kərsitilidu.

Hudaning həlki tawlinidioğan waqtida «zeminda bolidioğanliki» təkitlinidu: «**Zeminda xundək əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar, — uningda** (ibraniy tilida qaytilinidu) **üqtin ikki qismi kirilip əlidu**».

Hudaning bu jazasining ijrə kilinix jəryani ular Məsihi qətkə kəkkəndin keyin miladiyədin keyinki 70-yili dəl xu «zeminda» baxlinip, yənə xu yərdə ahirki zamanda ahirlxididu.

Yəhədiy həlkining Ikkinqi Dunya Uruxidin burun tartқан azab-okubətliri sanəksizdur. Uruxtin keyin Pələstin zeminini igilixi bilən ular xu azab-okubətlərdin aram tapqini bilən, xu azab-okubətlər yənəla «**Yəqubning azab-okubət küni**» bilən əwjiğə qikidu («Yər.» 30:7); u qaoqda ular «zeminda turoqanda», həlkni tawlox üqün Huda təyyarlioğan «ot» Zionda yekilidu, humdan Yerusalemda tutaxturulidu («Yəx.» 31:9).

Üqtin ikki qismi üzüp taxlinixi bilən Hudaning həlki hərgiz mutlək yokitiwetilməydu; hərdaim «üqtin biri» yaki «ondin biri» «mukəddəs nəsil» boluxqə qalidu («Yəx.» 6:13); ular arkilik Hudaning Israil barliq əllərgə bəht-bərikət bolsun degən uluq muddia-məksətlirini mənzilgə yətküzidu. U ularoğa: «**Mən seni tərkitiwətkən əllərninğ həmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy tügəxtürməymən; pəkət üstündin həküm qikirip tərbiyə-sawaq berimən**» dəydu («Yər.» 30:11, 46:28).

Xuning bilən «Hudaning qaldisi» sinilip tawlinidu; bu ixning pəlligə yetixi ularning əng ahirida əjayib qutuluxidin ilğirirəklə bolsa kərək. Xu qaoqda Huda: «**Uların kümüx tawlioqandək tawlaydu, altun sinioqandək ularni sinaydu**». Malaki pəyoqəmbər eytkəndək: «**U tawlioquqining oti, kirqining aqartkuq xoltisidək bolidu; U kümüxni tawlioquqi həm erioqdioquqidək tawlap olturidu... ularni altun-kümüxni tawlioqandək tawlaydu; xuning bilən ular Pərwərdigaroğa həqqəniyliqta boləğan kurbanliq-hədiyəni sunidu...**» («Mal.» 3:2-4; «Zəb.» 66:10-12nimu kərüng).

Ular Daniyal pəyoqəmbərninğ üq dostidək «**dəhxətlik yalkunlap turoqan humdan**»da turup: «**Məning namimni qakirip nida qilidu wə Mən ularoğa jawab berimən; Mən: «Bu Məning həlkim» dəymən; ular: «Pərwərdigar məning Hudayim» — dəydu**» («Yər.» 32:38-42, «Əz.» 37:23-28 wə Təwrattiki baxqə bəxarətlərnimu kərüng; bu bəxarət yənə «ularning yəküni»dur).

Xu kün baldur kelidu: —

«**Huxallıqtin towlanglar, i asmanlar; i yər-zemin, xadlan;**

Nahxılarni yangritinglar, i taoqlar;

Qünki Pərwərdigar Əz həlkiğə təsəlli bərdi,

Əzining har boləğan pekir-məminlirigə rəhim qilidu» («Yəx.» 49:13).

14-bab — Xərəplik ahirət; Pərwərdigarning küni, Pərwərdigarning padixahlığı

Bu babning awwalki ayətliri 13-babtiki 7-9-ayətlərlərgə təpsilatirini aqıdu, xundakla 12-babtiki bexarəttə eytiləğan ıxlarning baxlanəğan waqtioğa, yəni Hudaning Israilni jazalax yolida əllərlərgə qoxunlirining Yerusalemlə muhasirigə elixioğa yol qoyəğan waqtioğa qaytidu. 14-babta muxu qoxunlarning həlak bolidəğanlıqı öz kəzi bilən kərgən guwahqılar təswirləgəndək nəhayiti təpsiliy aldın'ala eytilidu.

Təwrattiki kəp bexarətlərdə məlum bir wəqəning aqıwiti aldın'ala eytiləğandin keyin xu wəqəning təpsilatirini kəprək bayan qilinidu; muxu yərdimu xundak elinidu.

Israilning 14-babta eytiləğan xu jiddiy krizisioğa səpsilip qərxatın awwal, krizisning arqa kərunixidiki bərnəqqə əhwalioğa qarayli: —

(a) 12-14-bablardin enikki, Yəhədiy həlki qaytidin Qanaan zemini, xundakla Yerusalemlə xəhirini igiləğənidi. Təwrattiki baxqa bexarətlər wə bu bexarətlərgə əzigə əsasən, qaytkanlarning kəp qismi etikadsiz həlda zeminoğa qaytkan. Təwrattiki baxqa bexarətlərgə qariəğandimu, ahirki zamanlarioğa kəlgəndə, Yəhədiy həlki zeminda turuwatqan wə zeminoğa qaytmioğan, tehiqə dunyaning qət-qətlirigə tarkitiləğan ikki hil hələttə bolidu.

(ə) Rəbbimiz yər yüzidə hizmət ətəwatqan qaoğda Yəhədiy həlqining kəp qismi xundak tarkitiləğan hələttə qəloğanidi; zeminning əzidə turuwatqanlar bolsa mustəkil əməs, bəlki «yat əllərlərgə tətinqi imperiyəsi»ning həkümranlıqı astida turatti (xu imperiyəning təpsilatirini qūxinix üqün «Daniyal» 7-babtiki bexarətni kərləğ). Xu qaoğda «yat əllərlərgə tətinqi imperiyəsi» «Rim imperiyəsi» əndizisidə idi. «Daniyal» 7-babtiki bexarətkə əsasən, xu imperiyə ahirki məzgilidə «dəjjalning imperiyəsi» bolidu. Israil qaytidin zeminda həzirkiqə ohxax mustəkil tursimu, ular ahir bərip yənə xu imperiyəning həkümranlıqining (yəni, dəjjalning) harlaxliri astida tursa kərek.

(b) Gərqə (məzkur bexarət wə Təwrattiki baxqa bexarətlər boyiqə) Israil zeminda birkədər ronak tapqan bolsimu (məsilən, Yerusalemlə xəhiri puhta quruloğan), muxu 14-babta təswirləğənini boyiqə ular uqraydian hujum wə qorxaw bolsa Israilning pütkül tarihida əng wəhxətlik wə zulmətlik wəqə bolidu.

Baxqa bexarətlərnə toqra qūxəngən bolsak, Israil xu waqıttə allıqəğan dəjjal (Məsihnəng rəqibi) bilən əhdiləxip uningə bəkindi bolidu. Məsihnəng xu səzi xu qaoğda əməlgə axuruloğan bolidu: **«Mən atamning nami bilən kəlgənmən, əmma silər Meni qəbul qilmaysilər. Həlbuki, baxqa bərsi öz nami bilən kəlsə, silər uni qəbul qilisilər»** («Yh.» 5:43; «Yəx.» 28:14-22nimu kərləğ). Dəjjalning ruhsiti wə qəlləxliri bilən ular üqinqi bir ibadəthanini quridu.

(p) Əmma dəjjal yəloğanlıqqa wə bid'ətlikkə əsaslanəğan əzining xu sahta əhdisidə turmaydu. Yər yüzidiki barlıq həlqnə əzigə ibadət qildurux üqün u Yəhədiylarning xu ibadəthanidiki ibaditini tohtitip, uni əziningki qilidu («Dan.» 9:27, 11:31, «Mat.» 24:15ni kərləğ). Həlqning bəziliri, xūbhəsiszki, xu ixkə qət'iy qərxlik bildüridu; dəjjal (əzidin ilgiri kəlgən bərnəqqə mustəbitlərgə ohxax) Yəhədiy həlqini pütünləy yəqitixkə niyət bəqləydu. Yerusalemoğa hujum qiləx niyəti bilən barlıq əllərlərgə qoxunlirini «Harmageddon»da yiqidu: **«Ular: — «Yürəğlar, ularni millət qataridin yəq qilayli! Israilning nami ikkinqi tiləq elinmisun!» — deməktə»** («Zəb.» 83:4 «Wəh.» 16:16).

«Zəkəriya»

(t) Muxu qoxunlarning dāhxətliki allıqāqan 12-babta ayan qilinidi. Ular zeminni ayaoq asti kilip barlik qarxilıknı tarmar kilidu. Ahir berip Yerusalemoqa hujum kilixka kiridu: —

«**Mana, Pərwərdigar oqa has kün kelidu; u küni arangdin mal-mülküng bulang-talang kilinip bəlxüwəlinidu. Mən barlik əllərnı Yerusalemoqa jəng kilixka yiojımən; xəhər ixoqal kilinidu, əylər bulang-talang kilinip, kiz-ayallar ayaoq asti kilinidu; xəhərning yerimi əsirgə qüxüp sürgün kilinidu; tirik qaloqan həlk xəhərdin elip ketilməydu**» (1-2-ayət).

Xunga xəhər ixoqal kilinip haloqanqə bulang-talang kilinidu. Ixoqal qiloquqi qoxunning yawuzlukını tiloqa elixning həjiti yok. Xəhərdikilərnıng yerimi əsirgə qüxüp sürgün kilinidu. Qarioqanda düxmənning qandaktur rəzil bir niyiti bilən azraq bir qismini qalduridu. Yəramiya pəyoqəmbər xu küni toqruluk: «**Ayhay, xu küni dāhxətliktur! Uningoqa heqkandak kün ohximaydu; u Yakupning azab-oqubət künidur!**» dəp pəryad kətüridu («Yər.» 30-bab).

Həlbuki, bexarət boyiqə u kün «dəjjalning küni» əməs, bəlkı «**Pərwərdigar oqa has bir kün**» — yəni U Özining yollirining toqrılıkı wə həkkanıyılıkını həywət bilən ispatlaxka, düxmənlirini aqduruxka wə Öz həlkını niyatka erixtürüxkə bekitkən künidur. Bu dāhxətlik azab-oqubətlər iqidə İsraıl Pərwərdigar oqa kattik nida qiloqaqka, 12:10də eytiloqandək Öz Məsihimizni sanjip əltürduk, degən wəhiyni qobul kilidu, dəp ixinimiz. Dəl xu wəqıtta İsraıl «**kaytidin tuqulidu**».

«**Andin Pərwərdigar qikiş xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloqan künidikidək uruxidu**» (3-ayət).

Təwrat tarihida Huda həlkı üqün kəp kətim jəng qiloqan; məsilən «Yəx.» 10:14də «**Xundak bir kün ilgiri bolup baqmioqan wə keyinmu bolup baqmidi; qünki Pərwərdigar İsraıl üqün jəng kildi**» dəp oquymiz. Əmma «jəng qiloqan künidikidək» degən ibarə bəlkim Pərwərdigar İsraılın Misirdin kutkuzoqan küni kərsitidu. İsraıl kutkuzuloqan küni: «**Pərwərdigar jəngqidur, Yahwəh Uning namidur**» dəp küy eytilidi («Mis.» 14-15-bab).

Xu küni ularni kutkuzuxka tuyuksız ayan bolqan zat Məsih Əysadin baxka heqkim əməstur. Bu karamət ix kilixka muwapiq Uning namliri «Yəx.» 9:6diki bexarət boyiqə «Əl-Gibbor», yəni «**Küq-Qudrətlik Huda**» yaki «palwan Huda»ni ez iqigə alidu. Məsih xu süpitidə kəlgəndə: —

«**Uning putliri xu küni Yerusalemnıng xərkıy tərıpining əng aldi bolqan Zəytun teoqida turidu; xuning bilən Zəytun teoqi otturidin xərk wə oqərb tərəpkə yerilidu; zor yooqan bir jiloqa pəyda bolidu; taoqning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yetkilidu**» (4-ayət).

Hudaning «putliri» yoktur, əmma Məsihningki bar, əlwəttə.

«**Zəytun teoqi**»ning İsraılning tarihidiki kəp muhim wəqələr wə krizislər bilən ziq munasiwiti bardur. Əzakıyal pəyoqəmbər Dawutning padixahlıq təhti tehi aqdurulmastin wə «**yat əllərnıng waktı**» baxlanmastinla Pərwərdigarning julası dəl muxu taoqdin kətürülüp İsraıl zeminidin ayriloqinini kərdi («Əz.» 11:23).

Əzi «**Hudaning xan-xəripı bolqan**», Rəbbimiz Əysa Məsih İsraıl həlkidin qətkə kəkiliş, əltürülüp wə tirilgəndin keyin dunyadin, xundakla İsraıl zeminidin ayrılış kətkəndə u dəl muxu taoqdin kətürülgən: «**Wə u ularni Bəyt-Aniya yezisiojiqə** (Bəyt-Aniya Zəytun teoqida idi) **baxlap bardi wə kollirini kətürüp ularni bərikətlidi. Wə xundak boldiki, ularni bərikətligəndə U uların ayrılış asmanoqa kətürüldi**» («Luqa» 24:50-51). Əysaning İsraıldin xundak ayrılışı bilən ularning Babilda 70 yıl sürgün bolqan azablıq məzgilidin tehımu uzun wə tehımu azablıq bir məzgil baxlandı.

Miladiyədin altə yüz yıl burun Əzakıyal pəyoqəmbər Pərwədigarning julasining dəl u kətkən yənülxıtnı kaytip kelidoqinini aldin'ala kərdi: «**Mana, İsraılning Hudasing xan-xəripı xərk tərəptin kəldi; Uning awazi uluq sularning xərkırioqan sadasidək idi; yər yüzi Uning xan-**

xəripı bilən yorutuldi» («Əz.» 43:2). Bu bexarət bolsa simwollıq xəklidə dəl Məsih Əysanın dunyaqə kaytip kelixi tooqruluk idi. Qünki Rəbbimiz muhlislardan Zəytun teqida ayriloqanda pərixtilər ularoqə: — **«Əy Galiliyəliklər, nemixkə ərə turojininglarqə asmanoqə karap kəldinglar? Ərxkə kətürülgən xu Əysa silər Uning asmanoqə kəndək kətürülgənlikini kərgən bolsanglar, yənə xu həlda kaytip kelidu**» — dedi («Ros.» 1:11). **«Yənə xu həlda»** bolsa pəkət insaniy tenidə asmandinla əməs, bəlkı yənə: —

(a) kaysi jaydin kətkən bolsa dəl xu yərgə kaytip kelidu;

(ə) **«bulutlar bilən»** (yəni pərixtilər wə mukəddəs bəndiliri bilən billə) kaytip kelidu («Mat.» 24:30, 26:64, «1Tes.» 4:17, «İbr.» 12:1, «Wəh.» 1:7).

Məsihning üstigə qüxuxi bilənla Zəytun teqi **«otturidin xərk wə qərb tərəpkə yerilidu; zor yooqan bir jiloqə pəyda bolidu; taqning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yotkilidu»**.

Geologlar Zəytun Taqning otturisdiki xərkətin-qərbkə sozulqan bir «yər posti üzülmisi»ni tapqan. U «Pərwədigarning küni»də yerilixni kütməktə.

Yerusalemdikilər **«jiloqə bilən»** kaqıdu: —

«Wə silər Mening taqlirimning dəl muxu jilojisi bilən kaqisilər; qünki taqlarning jilojisi Azəlgıqə baridu; silər Yəhuda padixahı Uzziyaning künliridə bolqan yər təwrəxtə kaqkininglardək kaqisilər. Andin Pərwədigar Hudayim kelidu; həmdə sən bilən barlıq «mukəddəs boluquqılar»mu kelidu!» (5-ayət).

«Padixahı Uzziyaning künliridə bolqan yər təwrəx» («Amos» 1:1də tiloqə elinidu («Amos» 1:2dimu bexarət kılinoqan). Bu ix Zəkəriya pəyoqəmbərnıng dəwridin ikki yüz yıl burun bolqını bilən halayıqkə intayin qorqunqluq təsir kəlduroqanlıqı enik turidu.

«Azəl»ning kəyərdiliki həzirqə bizgə naməlum. Həzirki əhwalda, Yerusalemdin xərkəkə keqix mumkin əməs; **«Kidron jilojisi»** wə intayin tik bolqan Zəytun teqining əzi muxundək «keqix yoli»ni tosuwalidu.

Muxu yərdə **«mukəddəs boluquqılar»** degənlər barlıq kerub-pərixtilər wə bəlkim əlumdin tirilgən Hudaning mukəddəs bəndilirini kərsitidu («1Tes.» 4-bab, «Yəh.» 14-15, «1Kor.» 6:2-3, 15:51-57ni kəring).

(Bəzi alimlər İsrailning towa kılix wakti (12:4-13:12) muxu pəyttə bolidu, dəp kəraydu. 12-bab üstidə tohtalojinimizda kərsətkən səwəblər üqün biz bu ixni Məsihning op'oquq ayan boluxidin ilgiri boluxi kərək, dəp kəraymız).

Məsihning İsrailni koqdaydıqan birinqi xı atlık düxmənlərnı uruxi bolidu **«həmmə atlarnı sarasimigə, atlıklarnı saranglıqkə qüxürimən»** (12:4). Andin u piyadə əskərlərnı 14:12də təswirləngən waba bilən uridu. İsraillər əzliri jəng kılıxkə küqləndürüldü: **«Ularning arisidiki ələngxip kəloqanlarmu xu küni Dawuttək palwan bolidu; Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni ularning aldidiki Pərwədigarning pərixtsidək küqlük bolidu»** (12:8).

İsrailning Məsihning əltürülxü tüpəylidin bolqan towa kılıxtiki azabliri Mukəddəs Rəhning ixligən əməli bolidu; xunga xu towa kılıxtiki azablar xübhısizki, dunyaning qət-qətlirigə tarkitiloqanlaroqıqımu yeyiloqan bolidu, dəp kəraymız.

6-7-ayətkə ətəyli: —

«Xu küni xundək boliduki, nur tohtap kəlidu; parlak yultuzlarmu kərangoluxip ketidu; biraq u Pərwədigaroqə məlum bolqan ələhidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundək əməlgə axuruliduki, kəq kərgəndə, ələm yorutulidu».

6-ayəttə kərsitilgəndək, Məsihning dunyaqə kaytip kelixidin səl ilgirilə asmandiki yoruklar kərangoluxatıruqlan bolidu. Bu ix Təwrat wə İnıldiki birnəqqə bexarətlərdə tiloqə elinidu: —

«Zəkəriya»

«Kuyax həm ay qarangoqulixip ketidu, yultuzlar öz julasini qayturuwalidu» («Yoel» 3:15), «Ay uyatliqta qalidu; kün hijil bolup kərünməydu; qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar Zion teoqida padixahliq kildu; Uning xan-xəripə öz aqsakalliri aldida parlaydu!» («Yəx.» 24:23), «Asmandiki yultuzlar wə yultuz türkümliri nurini bərməydu; kuyax bolsa qikipla qarangoqulixidu, aymu heq yorumaydu» (Yəx.» 13:10).

«Əmdi xu künlərdə, xu azab-oqubət ötüp kətkən həman, kuyax qariyidu, ay yorukluqini bərməydu, yultuzlar asmandin təkülüp quxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu» («Mar.» 13:4, 25).

Məsih kəlgən xu kün «Pərwərdigarə məlum boləjan alahidə bir kün» bolidu — demək, dunya tarixidiki barliq künlərdin pütünləy baxқиqə bolidu: «uningə həqkəndə kün ohximaydu» («Yər.» 30:7). Rəbbimiz Əzi xu kün toqıruluk əlumi aldida mundak dēgən: — «Lekin xu küni yaki wəqit-saitining həwirini bolsa, həqkim bilməydu — hətta ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, Ooqul bilməydu, uni pəqət Atila bilidu» («Mar.» 13:32).

Xu küni «ya keqə ya kündüz bolmaydu» deyilidu.

Bizningqə «kündüz bolmaydu», qünki kuyax, ay wə yultuzlarning nuri bolmaydu; həm «keqimu bolmaydu» — (demək, keqidiki qarangoquluk bolmaydu); qünki Rəb Məsihning xan-xəripəning julasi, xundakla mingliəjan pərixtilər wə mukəddəs bəndiləridə əks etidiəjan Rəbbining nurimu bar bolidu: «Xundak əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə aləm yorutulidu».

Bəzi alimlarning pikriqə bu «kəqlik nur» Məsihning ming yillik həkümranliqining ahiriəqiqə dawamlixidu, deyilidu. Demək, xu künlərdə keqidə kündüzgə ohxax yorukluq bolidu. Hudaəja nisbətən «ming yil» pəqət «bir kün» bolidu (İnjil, «2Pet.» 3:8, «Wəhij» 20-babni kərüng). Biz bu pikirgə mayilmiz. Həq bolmioqanda, Məsihning «ming yillik» həkümranliqi baxlanəjan wəqtdə: «Pərwərdigar Öz həlkining jarahitini tangidiəjan, yəni ularning qəmqa yarisini sakaytqan xu künidə, ay xolisi kuyax nuridək, wə kuyax nuri bolsa yəttə həssə küqlük bolidu, yəni yəttə kündiki nuroja barawər bolidu» — wə bəlkim səltənətinəning keyinki künliridimu xundak boluximu mumkin («Yəx.» 30:26).

Bu parlak jismaniy nur «Hudaning kəldisi»ning əyni qaoqdiki rohiy həlitiəni əks əttüridu.

Bu parlak künnəng hərpa künidə «kəq kirgəndə» — demək, Yəhudi yə həlki üqün əng qarangoquluk wə dərd-ələmlik pəyttə «aləm yorutulidu»; yəni «Namimdin əyminidiəjan silər üqün, kanatlıridə xipa-dərman elip kelidiəjan, həqkanıyliqni qaqidiəjan Kuyax ornidin turidu» («Mal.» 4:4) — xu qaoqda dər wə kə məəjpirət wə mənəgülük həyatning nuri bilən «aləm yorutulidu».

«Ornungdin tur, nur qaq! (i İsrail!) qünki nurung yetip kəldi, Pərwərdigarning xan-xəripə üstündə kətürüldi!» («Yəx.» 60:1).

«Xu küni»ning kəp əjayib nətijiliri bu bəbtiki qələjan ayətlərdə bayən qilinidu: —

(1) Məsihning kəlixi bilən yüz bərgən yər təwrəx wə bəlkim bəxqə təbiy hədisilər bilən Pələstin zeminida, jümlidin Yerusalemining həlitiə qong əzgirixlər pəyda bolidu. Bu jismaniy əzgirixlər bəxqə bəxarətlərdə kərstilidu: —

«Qong kiroqinqilik boləjan, munarlar ərüləgən xu küni, hər bir uluə taəqda wə hər bir egiz dēngdə bolsa, ənhərələr wə ərilər bolidu» («Yəx.» 30:25).

Yerusalemda: «Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning əyi jaylaxqan taəq taəqlarning bəxi bolup bəkitilidu, u həmmə taəq-dēngdin üstün qilip kətürüldü» («Yəx.» 2:2).

«Zəkəriya»

8-ayət: — «**Xu kuni xundak boliduki, hayatlik suliri Yerusalemdin ekip qikidu; ularning yerimi xarkiy dengizoqa, yerimi qarbiy dengizoqa qarap akidu; yazda wa xixta xundak bolidu**».

Bu ayəttə «**xarkiy dengiz**» «Əlük Dengiz»ni, «**qarbiy dengiz**» «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. Muxu ix «Yoel» degən kitabtimu kərsitilidu: — «**...Yəhudadiki barlik erik-əstənglərdə lik su akidu; həm Pərwərdigarning əydin bir bulak qikidu, Xittim jiloqisini suqiridu**» («Yoel» 3:18) («**Xittim jiloqisi**» Yerusalemining xarkiy təripidə bolup, l'ordan jiloqisoqa tutuxidu — «Qəl.» 25:1ni kəring. «Xittim» bəlki akatsyə dərəhlirini kərsitidu; bu dərəhlər pəkət kaqojirak rayonlarda esidu).

Əzakiyal pəyojəmbərmu bu ixlar toqrisida (bolupmu xərkkə qarap akidioğan dərya toqrusuluk) 47:1-12də səzləydu. «Əz.» 47:12də «**Dərya boyida, u wə bu kətida, ozuk bolidioğan hərhil dərəhlər esidu. Ularining yopurmaklıri solaxmaydu, ular mewisiz kalmaydu; ular hər ayda mewiləydu; qünki uni suqiridioğan sular muqəddəs jaydin qikidu; ularning mewisi ozuk, ularning yopurmaklıri dora-dərmanlar bolidu**» deyilidu. Uning bu bexariti boyiqə dərya «Əlük dengizdiki sularni sakaytidu» wə xuning bilən beliklər uningda kəpiyidu. Oqurmənlər biliduki, «Əlük Dengiz» dərəkə ismi jismioqa tolimu layik, qünki uningda bəgüngiqə həqkəndək janlik yoxtur.

«Zəbur» 46-küydimu «Zəkəriya»diki ahirkı bablarda eytiloğan wəqələr təswirlinidu. Zəburning muəllipi kərunüxtə kəlgüsidiki xərəplik Yerusalemoqa qarap: «**Hudaning xəhirini, yəni Həmmidin Aliy Boləuqi makanlaxkan muqəddəs jayni, hursən kilidioğan ekınliri xahliaoğan bir dərya bardur**» dəydu. Muxu küyning bexida pütkül yər yüzi astin-üstün kılınidioğan əhwal süpətlinidu: «**Xunga yər erülüp, taoqlar komurulup dengiz təglirigə quxüp kətsimu, uning dolqunliri xawkunlinip kaynam bolsimu, ərəkəxliri bilən taoqlar silkinip kətsimu, qorkmaymiz**» («Zəbur» 46-küydin). Qarioqanda, məzkur dərya bu qong apət iqidə pəyda bolidu.

Erəm baqqisi toqrusuluk: «**Baqni suqirixka Erəmdin bir dərya ekip qikti; andin bəlinüp, tət ekın boldi**» deyilidu («Yar.» 2:10). Qarioqanda, bu bərikətlilik kədimki sular hazır Yerusalemoqa yetkilip, «**Hudaning xəhirini hursən kılıp**», yər yüzidiki baxka jaylarni suqurup munbət kılidioğan bolidu.

(2) Bu jismaniy bəht-bərikətlər yər yüzidiki rohıy hələtni əks əttüridu. Hudaning xapaiti wə nijati Yerusalemdin ekip barlik əllərni bərikətləydu.

Məsihdə mənəggülük həyatka erixkənlərnin həmmisi muxu bəht-bərikətlərdin hazır huzurlinidu. Ular üqün Məsihdə hazırmu: «**Pərwərdigar Əzi bizgə xan-xərəplik boləjan, dəryalar, kəng əstənglər ekip turidioğan bir jay bolidu**» («Yəx.» 33:21). «**Yengi asman, yengi zemin**» rosul Yuhannaqə axkarilanoqanda u mundaq dəydu: — «**U manga hrustaldək parkirək həyatlik süyi ekiwatkan dəryani kəsətti. Dərya Hudaning wə Kəzining təhtidin qikkən ...**» («Wəh.» 22:1). Rohıy dəryaning mənəbəsi Hudaning Əzi, əlwəttə. Kimdə mənəggülük həyat bar bolsə, xu dərya uningdin ekip qikidu. Məsih Əysə xundək wədə kıləjan: «**Kimdəkim ussisa, Mening yenimoqa kelip iqsun! Manga etikəd kıləuqi kixining muqəddəs yazmılarda eytiləninidək, uning iq-baqridin həyatlik süyining dəryaliri ekip qikidul**» («Yh.» 7:37).

«**Hudaning dərya-erikliri suqə toloqandur**» («Zəb.» 65:9). Əzakiyal dəryani oqayibənə kərunüxtə kərup: «**(Dərya) mən etəlməyidioğan dərya bolup qikti; qünki sular ərlep kətti; uningda su üzgili bolətti, u etkilə bolmaydioğan dərya bolup qikti**» dəydu («Əz.» 47:5).

Məsihinin «ming yillik» səltəniti bexida xu rohıy dərya pütkül yər yüzigə ekixi bilən «**Huddi sular dengizni kəplioqandək, pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən kəplinidu**» («Həb.» 2:14).

«Zəkəriya»

«Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixah bolidu; xu küni pəqət bir «Pərwərdigar» bolidu, yər yüzidə birdinbir Uningla nami bolidu» (9-ayət).

Bu əhwal Rəbbimiz muhlisliroq: «Sening naming muqəddəs dəp uluqlanoqay. Sening padixahliking kəlgəy» wə «Padixahliking namayan kılinoqay» dəp өгətkən duaning əməlgə axuruloqinidur («Mat.» 6:10, «Luqa» 11:2).

Buningda üç nuqta bar: —

(a) Pərwərdigar padixah bolidu, lekin U Öz wəkili boləqan Məsih arqilik həküm süridu. Məsihning padixah boluxi pəqət Uning Hudaning Səz-Kalami yaki «Hudaning Oqlı» boləqinidinla əməs, bəlki «İnsan'oqlı» boləqinidin bolidu. Huda əslidə Adəm'atimizə: «**Silər nəsilinip, kəpiyip, yər yüzini toldurup uni boysundurunglar; dengizdiki beliklar, asmandiki uqarkanatlarəqə, xuningdək yər yüzidə yüridoqan hər bir haywanlarəqə igidarqilik kilinglar**» degən («Yar.» 1:26). Lekin Adəm'atimiz Həwa'animiz bilən gunahı tüpəylidin Hudaning xu uluq məqsitidin məhrum boldi. Lekin aləmdə bir boləqan həkikiy, toluk, nuqsansız insan boləqan Məsih Əysa buni «xu küni»də əməlgə axuridu. Jəbrail pərixət əslidə Uning tuquluxi toqıruluk Məryəmgə degəndək bolidu: «**U uluq bolidu, Həmmidin Aliy Boləquqining Oqlı, dəp atilidu; wə Pərwərdigar Huda Uningəqə atisi Dawutning təhtini ata kılidu. U Yəqubning jəməti üstigə mənggü səltənət kılidu, Uning padixahliki tügiməstur**».

İnsanlar tehi mukəmməl padixahni kərüp bəqmioqan; lekin Dawut padixah Muqəddəs Rohning yolyorukı bilən «mukəmməl padixah» toqıruluk munu bexarətni bərgən:

«**Kimki adəmlərninğ arisida adalət bilən səltənət kılisa,**

Kimki Hudadin kərkux bilən səltənət kılisa,

U kuyax qıkkəndiki tang nuridək,

Bulutsız səhərdək bolidu, yəmoqurdin keyin asman süzük boluxi bilən,

Yumran maysilar tupraqtin qıkidu;

Mana u xundək bolidu» («2Sam.» 23:1-4).

(ə) Məsihning səltənətininğ kəlimi «**pütkül yər yüzi üstidə**» bolidu. Pələstin Uning padixahlikining mərkizi bolidu, lekin: «**U dengizdin-dengizlarəqəqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə həküm süridu**», wə: «**Dərwəkə, barlıq padixahlar Uning aldida səjdə kılidu, pütkül əllər uning hizmitidə bolidu**» («Zəb.» 72:8, 11); qünki xu qəoqda dunyaning barlıq padixahlikliri «Pərwərdigarimiz wə Uning Məsihining padixahliki» bolidu, wə U «əbədil'əbədgəqə həküm süridu» («Wəh.» 11:15) wə Hudaning iradisi «**Ərxətə ada kılinoqəndək yər yüzidimu ada kılınidu**» («Mat.» 6:10). Xunga Zəkəriya pəyoqəmbər 16-ayəttə yənə: «**Barlıq əllər... hər yili Yerusalemoqə, padixahqə, yəni samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarəqə ibadət kılıxqə ... qıkidu**» dəp bexarət beridu.

Demək, dəl Huda wə Uning Məsihini əng həkərat kıləqan jayda, yəni yər yüzidə, u zor hərmətlinidu, xundəklə muqəddəs, xərəplik wə tolimu məhır-muəbbətlilik dəp qarılıp mədhıyılınidu.

Rosul Pawlus degəndək: «**Əysaning namioqə asmanlarda, yər yüzidə həm yər astida barlıq tizlar pükülüp, Hudaatioqə xan-xərəp kəltürüp hər bir til Əysa Məsihning Rəb ikənlikini etirap kılidu**» («Fil.» 2:10-11).

(b) Xu küni «**Pəqət bir «Pərwərdigar» bolidu, yər yüzidə birdinbir Uningla nami bolidu**» deyilidu. Demək, İsrailar wə əllər heqkəndək butni (burunkidək qalaymıkanlarəqə)

«Zəkəriya»

«Pərvərdigar» dəwalmaydu. U həqiqətən «**Barlik yər-zeminning Hudasi**», «**Birdinbir mænggü Əlmigüqi, ... mubərəkləxkə layiq boləjan birdinbir Həkülman, yəni padixahlarning Padixahi, rəblərnəng Rəbbi**» dəp atilidu («Yəx.» 54:5, «1Tim.» 6:15).

«Xuning bilən kimki əzigə bir bəhtni tilisə, «**Amin**» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu; kimki kəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «**Amin**» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqudu» («Yəx.» 65:16). Pütkül yər yüzidikilər etkəndə qoqunoqan butlarni taxlap: «**I Pərvərdigar, Sən mening küqüm wə qorojinimsən, azab-oqubət künidə baxpanahimsən. Əllər bolsa yər yüzining qət-qətliridin yeningoqa kelidu wə: «Bərhək, ata-bowilirimiz yaloqanjilik həm bimənilikkə mirashorluk qiloqan; bu nərsilərdə heq payda yoxtur. İnsanlar öz-əzigə hudalarni yasiyalamdu?! Lekin yasiojini Huda əməstur!**» dəp etirap qilixidu («Yər.» 16:19-20).

(10-11-ayət) «**Gebadin Yerusalemining janubidiki Rimmonoqiə boləjan pütün zemin «Arabah»dək tüzlänglikkə aylandurulidu; Yerusalembolسا «Bənyamin dərwasisi»din «Birinqi dərwasə»oqiə wə yənə «Burjak dərwasisi»oqiə, «Hananiyəlnəng munari»din padixahning xarab kəlkəklirigiqə yukiri kətürüliđu, ləkin xəhər yənila öz jayida xu petim turidu; adəmlər yənə uningda turidu. «Həlak pərmani» yənə heq quxürülməydu; Yerusalembatirjəmləktə turidu**».

Yukirida eytkənimizdək, Yerusalembatirjəmləktə yər yüzidiki hər bir jaydin egiz kətürüliđu. U hazır səkkiz taqning otturisiđidur («Zəb.» 125:2ni kəring). Xu qaqda Yerusalembatirjəmləktə «**Pütkül jahanning hursənlikidur... Büyük Padixahning xəhəri!**» dəp atilidu («Zəb.» 48:2).

«Geba» xəhəri bəlkim «Gibeah»ka ohxax boluxi mumkin; u «Yəx.» 18:24, «2Pad.» 23:8də tiləqə elinoqan, Yəhudaning ximal təripidə idi. Rimmon janubiy qəgrasida boləqəqka, kərsitilgən kələm bəlkim pütkül Yəhuda zemini boluxi kərak. «Arabah» l'ordan dəryasi boyidiki uzun wə təwən bir tüzlängliktur; xunga ayəttə kərsitilgən ix Yəhudaning pütkül zemini kətürüliđu, yəngi bir tüzlänglik bolidoqanlıkidur.

Hulasilasak, Yerusalemining ətrapidiki taqlıq rayonlar (atmix kilometrəq uzunluk wə kənglikdə) tüzlänglikkə aylandurulidu.

Yerusalemoqa kəlsək, «**«Bənyamin dərwasisi»din «birinqi dərwasə»oqiə» wə yənə ««Burjak dərwasisi»oqiə»** deyilgini Yerusalemining xərkidin qərbigiqə barlik jaylarni wə «**«Hananiyəlnəng munari»din «padixahning xarab kəlkəklirigiqə»** uning ximalidin janubioqiə boləjan barlik jaylarni kərsitidu; demək, pütün xəhərni bildüridu; pütkül xəhər egiz kətürüliđu; «Yər.» 30:18də «xəhər harabiliri ul qilinip (ibraniy tilida «öz dəngi üstidə») **kaytidin qurulidu**» deyilgəndək.

Kaytidin Yəxayaning Yerusalembatirjəmləktə bəxaritini nəkil kəltürsək: — «**Ahir zamanlarda, Pərvərdigarning əyi jaylaxqan taqlıqların bəxi bolup bəkitilidu, u həmmə taqlıqların üstün qilip kətürüliđu**» («Yəx.» 2:2).

11-ayət: — «**Xundəktimu öz jayida turuxluk bolidu; adəmlər yənə uningda turidu. «Həlak pərmani» yənə heq quxürülməydu; Yerusalembatirjəmləktə turidu**».

Demək: (a) Yerusalemdikilər ikkinqi sürgün bolmaydu yəki yurtidin qeqixining həjiti bolmaydu; «**Yəqub kaytip kelidu, aram tepip azad turidu wə heqkim uni qorqutmaydu**» («Yər.» 30:10).

(ə) «**«Həlak pərmani» yənə heq quxürülməydu**».

«**Həlak pərmani**» (yəki «həlak lənit») — etkəndə Huda (eqir gunah tūpəylidin) məlum bir

«Zəkəriya»

nərsə, adəm, ailə, xəhər yaki hətta pütün bir həkł toqruluk «halak pərmani» (ibranıy tilida «hərəm») qüxürgən bolsa, bularning həmmisini mutlək yökıtix kerək idi (məsilən, «Qan.» 7:25-26, 13:12-17, «Law.» 27:29, «Yəxua» 6:17-18, 7:11-13ni körüng). Lekin hazır Israilda «halak pərmani» qüxürülgüdək gunahlar heq tepilmaydu. Israilning ötkən dəwrliridə Huda: «İbadəthanamdiki yetəkligüqıləni napak kilip kaldurimən, həmdə Yaqupni halak lənitigə uqraxka, Israilni rəswaqılıktə kalduruxka bekittim» degən, («Yəx.» 43:28), lekin xu qaoqdiki Israilning rohıy həlıtı kət'iy ötkənkidək bolmaydu.

(b) «Yerusalem hatırjəmlikdə turidu». Sepilsiz wə istihkamsiz bolsimu, Yerusalem üqün heq kərkkudək ix bolmaydu. Qünki Huda «Mən Pərwərdigar uning ətrapiqə ot-yalkun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən» (2:5); «Pərwərdigar... nijatni uningəya sepil wə tirəklər kilip bekittip qoyidu» dəydu («Yəx.» 26:1).

Bu ixlarda yər yüzidiki Yerusalem ərxniki, mənggülik yengi Yerusalemning əksi bolidu: — «Qünki qaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən; ilğiriki ixlar heq əslənməydu, hətta əskə kəlməydu.

Əksiqə silər Mening yaritidiqanlikimdin huxallininglar;

Mənggügə xad-huramlikdə bolunglar,

Qünki Mən Yerusalemni xad-huramlik,

Uning həlkini huxallik bərgüqi kilip yaritimən.

Əzümmu Yerusalemnin xad-huramlikdə bolimən, həm Əz həlkimdin huxallanimən; uningdə nə yiqə awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu; uningdə yənə birnəqqə künlük qaqrap kətkən bowak bolmaydu, yaki waqti toxmay waqtsiz kətkən boway bolmaydu; yüz yaxka kirgən bolsa «yigit» sanilidu, xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip əlgən bolsa «Hudaning lənitigə uqriqan» dəp həsablinidu...

Ular bikarəya əmgək kılmaydu; yaki ularning baliliri tuquləqanda kələqiki toqruluk wəhimə məwjut bolmaydu; qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan nəsilur, ularning pərzəntlirimu xundak.

Wə xundak boliduki, ular nida kilip qakırmastinla, Mən ıjabət kılimən; ular dua kilip səzləwatkınidila, Mən ularni anglaymən. Bərə həm pahlan bilən billə ozuklinidu; xir bolsa kalidək saman yəydu; yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu. Mening muqəddəs teqimning həmmə yeridə heq ziyənkəlik bolmaydu; heq buzuqunqilik bolmaydu» («Yəx.» 65:17-25).

«Yengi Yerusalem» bolsa «Wəh.» 21:1-2, 21:9-22:5də ayan kılınidu.

Xu künlərdə «U əlümni mənggügə yutuwalidu! Rəb Pərwərdigar hər bir yüzidiki yaxlarni sürtiwetidu; pütün yər-zemin aldida Əz həlkining xərməndilikini elip taxlaydu; qünki Pərwərdigar xundak eytkən» («Yəx.» 25:8).

Həzir biz 12-15-ayətlərgə ətəyli. 3-ayəttə: «Pərwərdigar qikip xu əllər bilən uruxidu, u jəng kıləqan künidikidək uruxidu» deyilidu. Bu 12-15-ayətlərdə aldin'ala eytiləqan ixlar Hudaning xu jəngining təpsilatlırı, yəni Əzining wə həlkining duxmənlirigə qüxürgən jazaliridin ibarət bolup, 12:4-10-ayətlər üqün «koxumqə səz» deyixkə bolidu.

«Wə Pərwərdigar Yerusaleməya jəng kıləqan barlik əlləni uruxka ixlətkən waba xundak boliduki, ular ərə bolsila gəxliri qirip ketidu; kəzliri qanaklırida qirip ketidu; tilliri aqzida qirip ketidu. Xu küni xundak boliduki, ularning arisiqə Pərwərdigardin zor bir əlakzədilik qüxidu; ular hər biri öz yekininin qolini tutuxidu, hər birining kəli yekininin kəliqə qarxi kətürilidu» (12-13-ayət).

Hudaning jazasida üq amil bar: —

(a) 12-ayəttiki qorqunqluk waba (radiyatsiya kesiliga ohxaydu);

(ə) U quxurgan «alakzadilik» bilan duxmanlar bir-biri bilan soxuxidu (bu dal atlar wa atlikalarqa quxurulgən «saranglik» wa «parakendilik» bolsa kerak — 12:4). Bundaq «alakzadilik»ni Pərwərdigar Israilni kutkuzux üqün birnəqqə ketim ixlətkən; məsilən, Gideon wa kikiq qoxunini kutkuzoqanda («Hak.» 7:22), Yonatan wa yaraq ketürgüqisi qəlibə kılqanda ixlətkən («1Sam.» 14:16-20). Əng tipik misal Yəhəxafat padixahning duasi bilan Yəhudaqa karxi qikqan Moab wa Ammon wa Seirdikilərninq qong qoxunliri bir-biri bilan soxuxqanda, Yəhuda ulardin kutkuzulidu («2Tar.» 20-babta hatirilinidu).

(b) Hudaning küqləndürüxi bilan Yəhudaning «qaldi»si «**otunlar arisidiki otdandək, ənqilər arisidiki məx'əldək**» bolidu; ular duxmanlarni «**ong wa sol tərəptə yəwetidu**» (12:6).

Ibraniy tilida 12-ayət «**Ularınq kezi** (birlik xəklidə) **ularninq qanıqıda qirip ketidu; ularninq tili** (birlik xəklidə) **ularninq aqzıda qirip ketidu**» deyilidu. Jümlining bundaq alahidə xəklidə elinixi bəlkim Hudaning jazasining Əzigə karxi qikqanlarıninq hər birigə məhsus karitiloqanlıqini təkitləx üqün boluxi mumkin. Ularıninq Israilni mazak kılıp: «**Kəzimiz Zionninq ızasını kərsün!**» dəp qarioqan kəzliri («Mik.» 4:11) wa Hudani tillap kupurluk kılqan tillirinininq hər biri xundaq qirip ketidu.

«**Yəhudamu Yerusalemda jəng kılıdu; ətrapidiki barlıq əllərninq mal-mülükliri jəm kılıp yioqilidu — san-sanəksiz altun-kümux wa kiyim-keqəklər bolidu**» (14-ayət).

Yəhuda qəyrət elip Yerusalemdikilər bilan billə jəng kılıdu.

«**Əllərninq mal-mülükliri jəm kılıp yioqilidu, — san-sanəksiz altun-kümux wa kiyim-keqəklər** (olja bolqan)» — muxuningoqa ohxaydioqan wəqələr «2Tar.» 20-babta wa «2Pad.» 7:2-8də hatirilinidu.

«**At, qeqir, tögə, exək, xundaqla ularninq bargahlirida bolqan barlıq mal-waranlar üstigə quxkən waba yukiriki wabaqa ohxax bolidu**» (15-ayət). Yukirida «həlak pərmani» («hərəm») toqruluk azrak tohtalduq; bumu bir misal. Israil Pələstingə kirqəndə Aqan degən birlə adəmning gunahı tüpəylidin məqlup boldi. Xuning bilan Aqan wa ailisidikilərlə bolup qalmaq, uninq barlıq kala, exək wa qoyliri «həlak pərmani» astioqa qoyulup qalma-kesək kılınıp, andin kəydürüldi («Yəxua» 7:24-25).

Insanning gunahı pütkül kainat, barlıq janiwarlarni əzining jazasioqa qetildurup, azablıq təsirlərnə elip kəlgən. Həlbuki, Məsihninq nijatining təsiri pütkül kainat, barlıq janiwarlarqa bəht-bərikət yətüzgən: «**Kainatninq əzining qiriklixixi bolqan kulluqıdin kutulup, pütkül kainat** (jümlidin janiwarlar, əlwəttə)... **Hudanınq pərzəntlirigə beqixlinidioqan xan-xərpəkə təwə bolqan hərlikkə erixidu**» («Rim.» 8:20-22).

16-ayət: — «**Xundaq əməlgə axuruliduki, Yerusalemoqa jəng kılıxqa kəlgən həmmə əllərdin barlıq tirik qaloqanlar hər yili Yerusalemoqa, padixahqa, yəni samawi qoxunlarıninq Sərdari bolqan Pərwərdigarqa ibadət kılıxqa wa «kəpilər həyti»ni təbrikləxkə qikıdu**».

Hudanınq xu həküm-jazalirinininq ijabiy nətijsimu bar; Yəxaya pəyoqəmbər degəndək: «**(Hudanınq) həkümliri yər yüzidə kərunqan bolsa, yər yüzidikilər həqkanıyılıqni əginidu**» (Yəx.» 26:9). Muxuning mewisi «**əllərdin barlıq tirik qaloqanlar**» birdinbir Həküm Sürgüqigə ibadət kılıxqa Yerusalemoqa qikıdu. Xübhisizki, xu əllərdiki barlıq kixilərninq həmmisi əməs, bəlkı ularninq wəkilliri ibadətə qikıdu. Məsılən, yukirida: «**Mən barlıq əllərnə Yerusalemoqa**

jəng kilişkə yiojımən» deyilidu; lekin buningdimu əllərninğ koxunliri əzlririgə wəkil bolup kelidu, əlwəttə.

Nemixkə əllər «**kəpilər həyti**»ni (baxkə həytini əməs) **təbrikləşkə**» qikidu? Biz bu məsilə toqruluk, yəni Huda Israiloğa bekitkən həytlər toqruluk «Lawiylar»diki «koxumqə səz»imizdə azraq tohtalduq. Kışkisi, «kəpilər həyti» (yaki «kəpə tikix həyti») (a) hər yildiki ahirki həsulni təbrikləydu; Məsihninğ ming yillik səltəniti kəlgəndə, «ahirki rohij həsul» yiojildi; (ə) Məsihninğ ming yillik səltəniti «**Hudaning makani insanlarning arisididur**» (qedir yaki kəpə tikkəndək) («Wəh.» 21:3) — muxu ix «kəpə tikix» bilən təbriklinidu. (b) bu həyt yilning həytliri iqidə yəttinqi, yəni ahirki həyt bolup, xuning üqün uni «həytlarning həyti» yaki «Pərwədigarning həyti» deyixkə bolidu («Law.» 23:39).

Hudaning xu həyt toqrisidiki bəlgilimilridə «huxallik» intayin təkittinidu: «**Birinçi küni silər esil dərəhlərdin xah-putaklarni qatap, yəni horma dərəhliri bilən koyuq yopurmaqlik dərəhlərninğ xahlirini kesip, erik boyidiki səgət qiwiklirini kırkıp Hudayinglar Pərwədigar aldida yəttə künni xundak xad-huram ötküzisilər. Silər hər yili bu yəttə künni Pərwədigaroğa atioğan bir həyt süpitidə ötküzünqlar... Silər yəttə küngiqə kəpildə turunqlar... Buning bilən Mən Israillarni Misir zeminidin qikəroqinimda, ularni kəpildə turozuoqinimni əwladlirinqlar bilidu. Özüm Hudayinglar Pərwədigardurmən**» («Law.» 23:40-43).

Xunga həytning xad-huramliki Məsihninğ səltəniti xad-huramliqoğa dəl wəkillik kilinidu: «**Pərwədigarning bədəl tələp kutkuzoğanliri kaytip kelidu, küyləni eytip Zionoğa yetip kelidu; ularning baxlirioğa mənngülük xad-huramlik qonidu; ular huxallik wə xadlikkə qəmgən bolidu; kayoju-həsərət həm uq-nadamətlər bədər kaqidu**» («Yəx.» 35:10).

Baxkə yərlərdə eytkinimizdək, Məsihninğ yər yuzidiki ming yillik səltəniti mənngülük yengi asman-zeminning tonuxturuluxi wə baxlinixidur: —

«**Ərtin yukiri kətürülən bir awazning mundaq degənlikini anglidim: «Mana, Hudaning makani insanlarning arisididur; U ular bilən billə makanlixip turidu, ular Uning həlki bolidu. Huda Özimu ular bilən billə turup, ularning Hudasi bolidu. U ularning kəzlidiki hər tamqə yaxni sürtidu; əmdi əlüm əsla bolmaydu, nə matəm, nə yioğa-zar, nə kayoju-ələm bolmaydu, qünki burunqi iqlar ötip kətti**» («Wəh.» 21:1-8din). Məsihninğ əlümininğ toluk «rohij həsul» xu qaoqda kərünidu: «**Mana, hər əl, hər kəbilə, hər milləttin boləğan, hərhil tillarda səzlixidioğan san-sanəksiz zor bir top halayik təhtning wə Kəzining aldida turatti; ularning həmmisigə aq ton kiydürülən bolup, kollirida horma xahliri tutkanidi. Ular yukiri awaz bilən: «Nijat təhtə olturoquqi Hudayimizə wə Kəzioğa mənsub boləyay!» dəp warkirixatti**» («Wəh.» 7:9-10).

17-ayət: — «**Xundak boliduki, yər yuzidiki kəwm-jəmətlərdin padixəşkə, yəni samawi koxunlarning Sərdari boləğan Pərwədigaroğa ibadətə qikmioğanlar bolsa, əmdi ularning üstigə yamoqr yaoqmaydu**».

Məsihninğ ming yillik səltəniti «**Huddi sular dengizni kaplioqandək, pütün yər yuzi Pərwədigarni bilip-tonux bilən kaplinidu**» («Həb.» 2:14); gunah-kəbihlik bəxining kətürüluxigə yol qoyulmaydu. Lekin pəyoqəmbərlərninğ baxkə bəxərliridin ming yillik səltənətninğ birinçi dəwridin keyin əllərdin bəziliri Hudaəğa pəkət kərünixtə boysunidu, dəp bilimiz. Xunga muxu yərdə «bexioğa tədrijiy quxidioğan jaza» toqruluk aqah berilidu.

«Zəkəriya»

18-ayət: «Misir jəməti qikip hazır bolmisa, ularoʻjimu yamoʻjur bolmaydu; biraq Pərwərdigar «kəpilər heyti»ni təbrikləxkə qikmaydioʻan barlik əllər üstigə qūxūridioʻan waba ularoʻjimu qūxūrūlidu».

Misirning terikqiligi yamoʻjuroʻa anqə tayanmaydu, balki Nil dəryasioʻa tayinidu; xunga ularoʻa əskərtiliduki, itaətsizlik ũqūn qoxumqə bir «waba» ularoʻa qūxidu. Buning qandəq waba ikonliki deyilməydu.

19-ayəttə agah qaytilinidu: «Bu Misirning jazasi, xundakla «kəpilər heyti»ni təbrikləxkə qikmaydioʻan barlik əllərnin jazasi bolidu».

20-21-ayətlərdə bexarətnin pəllisigə kelimiz. Hudaning əslidə Israilni qakirip: «**Silər Manga kahinlardin tərki b tapqan has bir padixahlik wə mukəddəs bir qowm bolisilər**» degən muddia-məksiti ahirida əməlgə axurulidu: —

«**Xu kuni atlarning kongourakliri üstigə «Pərwərdigaroʻa atilip pak-mukəddəs bolsun!» dəp yezilidu; Pərwərdigarning əyidiki barlik qaqa-kuqilarmu kurbangah aldidiki qaqilaroʻa ohxax həsablinidu; Yerusalemdiki wə Yəhudadiki barlik qaqa-kuqilarmu Pərwərdigaroʻa atilip pak-mukəddəs bolidu; kurbanlik qiləuqilar kelip ularni elip kurbanlik gəxlirini pixuridu; xu kuni samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarning əyidə «qanaanlik-sodigər» ikkinqi bolmaydu.**»

Xu qaoʻda aləmnin tarixida tunji kətim barlik əllər Israil pūtkūl qowminin pūtūnləy Hudaʻoʻa ataloʻanlikioʻa guwahqi bolidu; qūnki u yengi əhdisi boyiqə Huda: «**Əz Təwrat-kanunlirimni ularning iqigə saləan həmdə ularning qəlbiginu yazəan**» («Yər.» 31:33).

Yerusalem wə Yəhudaning əzi xundəq pak-mukəddəs boliduki, ular «mukəddəs ibadəthanə»ning bir qismi dəp həsablinidu. Əllərdin qikidioʻan, ibadət yolida kurbanlik kilidioʻanlar xunqə kəp boliduki, mukəddəs ibadəthanidiki qaqa-kuqilar ularning kurbanlik gəxlirini pixuruxioʻa yətməydu.

Əməliyəttə bolsa Yəhuda wə Yerusalemda «mukəddəs» wə «ortəq ixlitilidioʻan» degən pərklər yəqioʻan bolidu. Həmmisi «mukəddəs» həsablinidu.

«**Qanaanlik-sodigər**» ibranii tilida «qanaanlik» deyilidu. U muxu yərdə Pələstindiki qədimki butpərəs millətlərnə həmdə «sodigər» degən ikki mənini kərsitidu. Hudaning mukəddəs ibadəthanisida həqkandəq butpərəs (Hudani birinqi orunoʻa qəymioʻan) kixi yəki «ibadətnə sodioʻa aylanduroʻuqi» mənəpətpərəs tēpilmaydu.

«Hudaning padixahliki»da məyli Məsihnin ming yillik səltənətidə yəki uning Mukəddəs Rohida hazır boləan mənəggūlūk padixahlikida bolsun «**hərkandəq haram nərsə wə hərkandəq yirginlik ixlarni kiləuqi yəki yəloʻanqilik kiləuqi uningə kirəlməydu**» («Wəh.» 21:27). Xu kuni dərəkə Hudaning əyi «**Mənin əyūm «Barlik əl-yurtlar ũqūn dua qilinidioʻan əy» dəp atilidu**» degən səz əməlgə axurulidu.

«**Ibadəthanin kanuni xundəq bolidu: U turoʻan taoʻning qəqsining bəkitilgən pasiloʻiqə boləan dairisi «əng mukəddəs» bolidu; mana, bu ibadəthanin kanunidu**» («Əz.» 43:12).

Məsihnin «ming yillik səltənət»i toʻqrulūk «Təbirlər»nimu kəring.